

საქართველო

თვეური ჟურნალი

წელიწადი მეოთხე

180

№ VIII

თბილისი, 1897

ტფილისი

საქართველოს სახელმწიფო ბიბლიოთეკის კოლექცია

1897

შ ი ნ ბ ა რ ს ი

I—მულიაულ გზაზე.—მოთხრობა ან. ერისთავისა (გაგრძელება)	88 1
II—მადამ.—ტრაგედია ევრიპიდესი, თარგმანი (დასასრული)	45
III—მსაქიზი.—ივ. ჭურაბაშვილისა	72
IV—სამი ფერი — ლექსი შ. ძღვიძელისა	77
V—მამსნი.—ამბავი ი. ნ. ზოტაშენკოსი, თარგმანი ვ. ედილაშვილისა	79
VI—ხალხური ლექსები.—ჩაწერილი თ. სახოკიას-მიერ .	128
VII—ოქროს წარწერა.—ამბავი ელზასელთა ცხოვრებიდან გესგალდერისა, თარგმანი ს. — ქისა	130
VIII—ჩვენის თავად-აზნაურობის განათლების შესახებ. — ი. გოგებაშვილისა	1
IX—ხელოვნება სოციალიზმის აზრით.—თარგმანი ან-ანისა	14
X—ტათანადან წოვთამდინ: — (მგზავრის შენიშვნები) ივ. ბუჭურაშვილისა	34
XI—განცხადებანი	
ღამაწყება:	
XII—საქართველოს სიძველენი	353 — 384

მ ლ ა მ ბ ე

თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი მეოთხე

№ VIII

ა ბ ვ ი ს ო მ , 1897

ტფილისი

საბჭოთაო გამომცემლობა

1897

საქართველოს
 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

0 8 6 6 0 6

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 2 августа 1897 г.

1897, 08-02-0886

შ ი ნ ა ა რ ს ე

I—მოლიკულ გზაზე.—მოთხრობა ან. ერისთავისა (გაგრძელება)	83*
II—მედეა.—ტრაგედია ეგრძედეკსი, თარგმანი (დასასრული)	45
III—მსკიზი.—იგ. ზურაბიშვილისა	72
IV—სამი ფერია.—ლეკსი შ. ძღვამქელისა	77
V—ქვესნი.—ამბავი ი. ნ. ზოტაშენკოსი, თარგმანი გ. კვდილაშვილისა	79
VI—ხალხური ლექსები.—ჩაწერილი თ. სასოკიას-მიერ	128
VII—ოძროს წარწერა.—ამბავი ელზასელთა ცხოვრებიდან გესვადლერისა, თარგმანი ს. — ძისა	130
VIII—ჩვენის თავად-აუნაურობის ბანათლების შესახებ.—ი. გოგუბაშვილისა	1
IX—ხელოვნება სოციალოგიურის აზრით.—თარგმანი იან-ანსა	14
X—ტბათანიდან წოვათამინ: — (მგზავრის უნიშვნები) იგ. ბუჭურაშვილისა	34
XI—ბანცხადგბანი	
ღამაწყება:	
XII—საქართველოს სიძველენი	353—384

მედიკალური გზაზე

მ. თ. ს. რ. ბ. ა.

XXXVI*)

მაკინეს განზრახვანიც ჩინებულად ეწყობოდნენ. ოქრომ ამის მოვალეს მისცა ათასი თუმანი, თუმცა სხვებმაც აღმოაჩინეს სხვა-და-სხვა თამასუქები, მაგრამ მათაც ზოგს თავდებად დაუდგა, ზოგსაც თამასუქები დაუწერა და შეაყენა დამუქრებული რისხვა, რომელსაც გულის ცახცახით ელოდა მაკინე. იასონმაც თავის მხრივ ხუთასი თუმანი მისცა მოვალეებს, რადგან შეიძლო უჩუმრად გამოტანა მთავრობისაგან მინდობილ კასიდან; იმედოვნებდა, რომ წელიწადში გადასდებდა ორმოცსამოც თუმნამდე თავის ჯამაგირიდან და შეაფასებდა დახარჯულ ფულს, ვიდრე მთავრობა გაუგებდა. ეს მარტო მაკინემ იცოდა, რადგან ამ უკანასკნელმა სასტიკად აღუქრძალა ქმარს ოქროსთვის არა გაემხილა-რა. ოქრო დაუახლოვდა თადეოზის სახლობას, ხშირად დაიარებოდა მათთან. ლიზას იმედებიც თანდათან ფრთებს შლიდნენ და გულში ნეტარებდა. ოქროს დღითი-დღე ეჭვები ეღვიძებოდა, რაღაც მოუსვენრობასა ჰგრძნობდა. ბარემ სამი კვირაც იყო, რაც ქეთინოსგან არავითარი პასუხი არ მოსდიოდა.

— არა, ქეთინო არ მილალატებს! ის ჩემია... როგორ წარმოვიდგინო, რომ გამცვლის პალიკოში, ან სხვაში? იქნება რაი-

*) იხ. „მოამბე“ № VII, 1897 წ.

მე შემთხვევა მიეცა. იქნება დროზე ვერ მიიღო წერილი, ნება კიდევაც დაიკარგა! ქეთინო თავმოყვარეა, რაკი არ მიუვიდა, პირველი არ მომწერს. ან კი რატომ არ უნდა მოიწეროს? განა საცა სიყვარულია, იქ უნდობლობაც სჭირია? ვთქვათ, კიდევაც არ მიუვიდა, არ უნდა მომიგონოს? იქნება მოვკვდი? მაგრამ ჩემს ამბავს გაიანე ატყობინებს. ერთ კვირას კიდევ ვიცდი, მერე მეორე წერილსაც მივწერ. ამ სიტყვებით გულს იკეთებდა ოქრო, ექვებს ხმას აკმენდინებდა. ხშირად ეკითხებოდა მაკინესაც, თუ რა მიზეზი იყო ქეთინოს ასე გაჩუმება? მაკინე არწმუნებდა, რომ მალე მიიღებდა პასუხს. თან განიადგებით ჩაჰლაპარაკობდა ღიზას ღირსებებს, ჩინებელ ხასიათს, მის გატაცებულ სიყვარულს ოქროსადმი, მაგრამ უკანასკნელი მაინც დაჟინებით გულში უმდერდა, შესტრფოდა ქეთინოს. აგერა იმედმაც ღონე დაჰკარგა, ოქრომ გაგზავნა წერილი, მაინც განიგრძო გულის მომწყვეტელი სიჩუმე. ეხლა კი დარწმუნდა, რომ ამისთვის კარგი არა იყო-რა. ექვი მწვაედებოდა, უსათუოდ ქეთინომ დამივიწყაო.

— შენ გენაცვალოს, თავს შემოგველოს ქეთინო, ოქრო! — გრძნობით ეუბნებოდა ხოლმე ქეთინო ამას. ხალხშიაც თვალებს მომართავდა ოქროსკენ, გული ტუჩებს მიაწვდენდა, ესენიც ჰაერის წყალობით გადასცემდნენ თავ-შემოვლებასა, რომელიც სადგურდებოდა ოქროში და ასაზრდოებდა ამის არსებას. არა, ეს იყო ქეშმარიტება და არა მოგონება; ქრისტიანის ლოცვა და არა ფარისევლის მოჩვენება! ყოვლად შეუძლებელია! უთუოდ ავად არის! მაგრამ გაიანესგან ორჯელ მიიღო წერილი, ატყობინებდა თუ ქეთინო როგორ მხიარულად ატარებდა დროს, პალიკოსთან ერთად ხშირად ხედავდა. საკმარისი იყო შეეტყო ოქროს ქეთინოს პალიკოსთან დაახლოვება, რომ ნაღველი გაორკეცებოდა.

— დამშვიდდი, ოქროჯან, — ეუბნებოდა შეშინებული მაკინე, რაკი ატყობდა, რომ დიდად მოქმედობდა ოქროზე ქეთინოს უპასუხობა.

— არ დავიჯერებ, რომ ქეთინომ მოგატყუოს, მაგრამ ესთქვათ, აგრეც იყოს, განა ვაჟკაცი არა ხარ? განა მაგისტანა რა არის ქეთინო, რომ მის მსგავსს ველარ შეეხვდე?

— მაკო, რას მეუბნები? დარწმუნებული ვარ, ჩემს დასამშვიდებლად ამბობ მაგასა, თორემ განა სიყვარულის გაქროზა აღდილია?

სიყვარულის გახსენებაზე მაკინეს სახეზე ჩრდილმა გადაურბინა.

— არა, ქეთინო, უნდა ვნახო, უნდა გავიგონო მის მშვენიერ ტუჩებისკან: ოქრო, აღარ მიყვარხარ, გამშორდი თავიდანო, ისე როგორც მეჩუროჩულებოდა: ოქრო, გენაცვალოს, თავს შემოგველოს შენი ქეთინოვო. ის უნდა ვნახო!—გადაწყვეტით ამბობდა ოქრო. რაც უფრო მარტოვდებოდა, მეტად გაუძლის მდგომარეობაში ვარდებოდა, ვერ მარიგებოდა იმ აზრს, რომ ქეთინო უმტყუნებდა, უღალატებდა და მასხარად აიგდებდა. ოქრო ზეციდან დედამიწაზე ეშვებოდა, ეთხოვებოდა დიდებულ აზრებს, რომელთ განხორციელებას ქეთინოს წყალობით ელოდა. უნდა მოტყუებულიყო იმ არსებაში, რომელიც მნიშვნელობას აძლევდა ამის ცხოვრებას, კაცობრიობას, მთელ ქვეყანას, უარი უნდა ეყო მეუფეს თავ-შეწირულ მლოცველზე? მშვენიერი უმანკო ქეთინო გამქრალიყო, მისი აღდილი დაექირა მოარშიყე დიაცს, ის კასკასებდა ყველა ამის ნათქვამ სიტყვების გახსენებაზე და ის კასკასი, თითქო ეხლაც მკაფიოდ შეესმოდა ყურში ოქროს, თავ-პირში ანთება უჩნდებოდა. ოქროს ყოველ ზარის დაწკარუნებაზე გული აუძგერდებოდა, თითქო მაინც კიდევ ელოდა სანატრელისაგან წერილსა. ამას დაეტყო ჟინიანობა, გული ჩაეთხრო, ძნელად ვისთანმე მოჰყვებოდა ხანგრძლივ ლაპარაკს. ასე გასინჯეთ, მაკინესაც ხშირად უმაღავდა გულის განზრახვას, წინანდებურად უკლებლივ აღარ უზიარებდა. მკირედ მიზეზს მოთმინებიდან გამოჰყავდა, ამხანაგებს ძალიან იშვიათად ეკარებოდა, შეკეტულ ოთახში მთელ საათობით გულალმა იწვა, ხელები თავ-ქვეშ ამოეწყო, მისცემოდა მწარე ფიქრებს, იგონებდა, სჩხრეკდა რაი-

მე მიზეზს, რომელსაც შესძლებოდა ქეთინოს გამართლება. წუთის გადასწყვეტავდა, რომ მოიშორებდა ფიქრებიდან, დაიფიწყებდა, თავს მიანებებდა ამ წყეულ ქალაქსაც, მის მომბებზრებელ მცხოვრებთა, გადავარდებოდა შორს, სადაც ყველა უცხო, უცნობი იყო ამისთვის და იქ იცხოვრებდა ისე განმარტოვებით, როგორც საფლავში. არავისი კენესა ამის გულს ღრმად არ ჩასწვდებოდა, არავისი ღალატი მოთქმა-გოდებას არ გამოიწვევდა ოქროს არსებაში. ის იყო პირზე მოადგებოდა ქეთინოსადმი შეუტრაცხყოფელი სიტყვა, მაგრამ იმ დროსვე წარმოუდგებოდა მშვენიერი ასული უმანკობისა, დაინახავდა მის თვალებსაც, რომლებიც ეკითხებოდნენ:

— რას მერჩი, ჩემო ღვთაებავ, როდესაც თავს გვევლები, როგორც ფარვანაო? ოქრო მრისხანედ შეუბღვერდა მიჯნურის დამამცირებელ განზრახულ აზრებს, ბოდის მოხდით იწყებდა ისევ მის მიმართ ლოცვასა. ასეთ გაურკვეველ მდგომარეობაში ყოფნამ შეაწუხა.

კიდევ მიეწერა?... ეს ხომ თავის დამცირება იქნებოდა, თითქმის ჩაცობაც... გამოჰკითხებოდა შაქროს?... როგორ, როდესაც მან არ იცოდა ამისი საიღუმლო, თუმცა კი ექვი აელო!... არა, უნდა წავიდეს თვითონ... მაგრამ ეს უკანასკნელი ღონეც სამძიმოდ მიაჩნდა, რადგან შეიძლებოდა ქეთინო არც კი დანახვებოდა, ახლო არ მიჰკარებოდა და მაშინ ხომ უფრო საშინელება იქნებოდა ოქროსთვის!... გარბოდნენ დღეები, კვირები, ოქროს შვება არ ეძლეოდა. ეს ნატრობდა ნამდვილის შეტყობას. მაკინეს არწმუნებდა, რომ უსათუოდ დამშვიდდებოდა, თუ მართლა ქეთინოსგან გაიგებდა ამ სიჩუმის მიზეზსა, თუნდ პირდაპირ უარი ეთქვა, მაშინ ასე მწვავედ აღარ ეჩვენებოდა ოქროს, მოურიგდებოდა აწმყოსაც... მაკინესაც იმედი ეძლეოდა, რომ ოქრო ეხლა კი ყურადღებას მიაქცევდა ლიზას. ერთხელ ოქრო თავის ოთახში ფიქრიანად დადიოდა, რომ გაისმა ზარის წკარუნი, ბიკი ჩავიდა კარის გასაღებად და რამდენისამე წუთის შემდეგ მოუტანა წერილიც. მის დანახვაზე ოქრო აღელდა, სინარულით გამოსტაცა ხელიდან,

ბექელი გადახია, ჩაიკითხა, გაფითრებული, ტუჩებ მაგრა მოკუმული დაეყუდა მაგიდას, უსაგნოდ მიაჩერდა სივრცესა. მის წინ იდგა აგრეთვე ფერ-დაკარგული მაკინე, ხელში ეჭირა წერილი და კითხულობდა ნაცნობ სტრიქონებს...

— „ჩნიაზო, მივიღე თქვენი სიყვარულით აღსავსე წერილი, მაგრამ გვიან, უდიდესადა გმადლობთ გრძნობისთვის, რომლის ამ ჟამად ჩემგან მიღება მეტი იქნება, რადგან სხვას ვეკუთვნი... გლოცავთ, მომავალისთვის ღმერთმა ღირსეული ბედნიერება მოგანიჭოთ, ჩვენ შორის ყველაფერი გათავებულია, მშვიდობით ბრძანდებოდეთ... ქეთინო ზურაბიშვილი“. მაკინე კითხულობდა, უყურებდა თავის ოინების შედეგს, ჰგრძნობდა შორს შეეტოპნა, — შეიძლებოდა ოქროს სასოწარკვეთილობაში ეხიმანა რამ, თავი მოეკლა, — ახლა ჩაფიქრებულიყო, თუ რაგვარად გაესწორებინა ასეთი წინ დაუხედავი ქცევა.

— ღმერთმა ხომ იცის, რომ ოქროს ბედნიერებისთვის მომდის ყველა ეს. — იმეორებდა გულში მაკინე.

— არა უშავს-რა... კაცია, შეუძლიან მოერიოს, უფრო სუსტი ქალი ვიყავი, რომ შარშანდელ თოვლსავეთ გადამავიწყდა ზურაბი, რომლისთვის ერთ დროს თითქმის ვგეჟდებოდი... სიყვარული წარმავალია, რაც უნდა ძლიერი იყვეს... — თავს იმაგრებდა ამ მოსაზრებით მაკინე.

— ოქრო, გენაცვალე, თავი მიაწებე, განა ღირსია ის უმსგავსი მაგ მწუხარება-დარდისა? — მოეხვია მაკინე ძმას. ოქრომ ხმა არ გაიღო, შევიდა ოთახში, ჩამოჯდა სკამზე და მიეცა ნალველს. მაკინემ თადეოზს მისწერა, შეატყობინა საქმე რაშიაც იყო, სთხოვა დახმარება. იასონიც ხელს უმართავდა მეუღლეს, ესეც ცდილობდა გაერთო როგორმე. ერთი თვე აღარ წასულა სამსახურში, უპატიებდა ყმაწვილებს, უფრო მეტად მხიარულებს, ხამაშვილებს და სხვებსა, რათა ოქრო არ ჩაჰფიქრებოდა საშინელ აწმყოს. პირველად ოქრო ბრახდებოდა ასეთს ჩაცვიბაზე, მაგრამ მერე კი რწმუნდებოდა, რომ ქეთინო მისთვის დაკარგული იყო, ნაქერ-ნაქერად დაკემსილი გული ითხოვდა ან სიკვდილს, ან რაიმე საშველ ნუგეშსა...

სულს კვცთება კი შეღავათს ვერ ხედავდა. სვიმონისა და მისი უზრუნველი ტრახახი მხიარულ ცხოვრების შესახებ, მახედ, თუ მთელ დღეებს, როგორ ანდომებდნენ ქალაქის თამაშობას, ქეიფს, სხვა-და-სხვა ოჯახებში ხელით სატაცებელნი როგორ განხდარიყვნენ, ყველა ეს ცოტა ეყურადღებებოდა ოქროს, ხან კი მოუნდებოდა წასულიყო მათთან რავდენისამე საათით, თავისი წამება გაეყრუებინა. ოქრო მეტად შეწუხდა; როდესაც ელაპარაკებოდნენ, თითქო ხეირიანად არც კი ეყურებოდა. სწორედ ამავე დროს მაკინეს მოვალეები ფხიზლობდნენ, იმუქრებოდნენ. მაკინეს სვინიდისის მხილებაც ხმას იღებდა, ეწინოდა ვაი თუ გამიგონ, რომ ყველა ეს ჩემის წყალობითა ხდება და ზედ მამულის გასყიდვაც დაერთოსო. შემადრწუნებელი ზომავალი გამოსქვიოდა შორიდან, თითქო მაკინე უკვე ხედავდა მას. დრო კი ყურადღებას არ აქცევდა, ვინ იყო მისი მადლიერი, თუ მონდურავი, გაუჩერებლივ მიჰქროდა, თან იტაცებდა ავსა და კარგსაც... ოქრო იშვიათად დებოდა სახლში, ნაკლებად ფიქრობდა აღმადურენათა განხორციელებაზე, ყოველივე მობეზრებოდა, აღარ ახალისებდა. ათასში ერთხელ მოიგონებდა გიორგისა და ასიკოს კრებებს, სადაც ლამაზ კაზმულ სიტყვებს დიდი გასაგელი ჰქონდა, ოქრო ყურს უგდებდა, თვითონაც ლაპარაკობდა, მაგრამ ანგარიშ-მიუტეებლად... გულსა და გონებას ურთ-ერთზე ემოქმედნათ, მოეკლოთ ცხოვრებისთვის მნიშვნელობა, დღეს ხალხის მხიარულება, ნეტარება მარტო შორიდან-ლა მოისმოდა, ღრმად აღარ იხედებოდა ოქროს გულშია. თუმცა ქეთინოს სახელიც აღარ უხსენებია ხმა-მაღლა, ფიქრებით კი ხშირად წარიტაცებოდა იქით. იგონებდა განვლილ ნეტარებას, გაგონილ ტკბილ სიტყვებს და, როდესაც რწმუნდებოდა, რომ ყველაფერი მოხერხებული მანქანება იყო, ჯადო ქალისა, გამოუთქმელი ტანჯვასაყვედური მოიცავდა, დაიმონავებდა მსხვერპლის არსებას, აწამებდა. ოქროს აგონდებოდა მაკინეს სიტყვებით:

— ღმერთმა ინებოს, ოქრო, რომ ის ქალი ბოლომდის მაგ სიყვარულის ღირსი იყვესო. მაშინ ყურში არ უშვებდა, დღეს

კი თითქმის ექვები აუხდნენ. აგერ დამძიმებული გულით შეკეტილა ოქრო ოთახში, გაშტერებული დასცქერებია დაუმთავრებელ ნახატს, რომელიც უცხოველებს დაკარგულ ბედნიერებას. ყმაწვილი კაცი შესდგომია მაღალ ციცაბოს, თითქო უძნელდება მასზედ ასვლა, გვერდზედ უყენია მშვენიერი ქალი, მას გაუწოდებია კაცისთვის ხელი, უადვილებს აღმართზე წინ სვლასა. ქვევით მოსჩანს ქვეყნიერება, ყმაწვილ კაცს არ გამოეპარება ერთი წერტილიც კი. სხვები ამასაც ვერ ამჩნევენ, თვალს ვერ უწვდნენ, ხალხი ჯინჯველებსავით ირევა, ეძებს გასაველ მოხერხებულ ბილიკს, გაბეცებული თვალებით გზას ვერ იგნებს, ბარდებში ცვივა. ყმაწვილი კაცი ხელჩაჭიდული მშვენებასთან სდვას ისევ მაღლობზე, დასცქერებია უმეტრების სიწყვდიადის მსხვერპლთა. ამოდ უთითებს ეაკე გზისკენ, მერე ესერის ზემოდან მოკიდებულ აბედსა, უნათებს გზა-დაბნეულთა. მერე? მერე აღარა იყო-რა.

— შემდეგ ქალმა ხელი უნდა ჰკრას და გადაადლოს უფსკრულში, საცა მოელება ბოლო მის წამებასა.— ჩაილაპარაკა ოქრომ. მიიფარა სახეზე ხელები, უსიტყვოდ, უცრემლოდ მოსთქვა დაკარგული ნეტარება, მეტად ძნელი გულის-მწვავე ჭრილობის ატანა, და გმინავდა.

XXXVII

ქეთინოსთვისაც საგრძნობი იყო ოქროს მოშორება, მაგრამ წარმოიდგენდა თუ არა, რომ მალე დაუბრუნდებოდა თავის ოცნების რაინდი, შეუქ-მოკლებულ დღეებს გაორკეცებულ ბედნიერებით აავსებდა, მშვიდდებოდა, დადიოდა ტოლებთან და ღიღნებდა. ხელს ახმარიდა მარიკასაც, რადგან ამზადდებდნენ ჯვარის დასაწერად. ყმაწვილ ქალებს თავი მოეყარათ საპატარძლოს სახლში, მხიარულ სიცილ-ხუმრობით ირჯებოდნენ საკერავსა და სხვა საქმეში. ქეთინო ხშირად თავის თავს ჩააყენებდა მარიკას გარემოებაში, კმაყოფილებით იღიმებოდა, თანაც ასრულებდა ოქროსგან დავალებულს და პალიკოს მო-

კრძალებით, ფრთხილად, თითქმის მორიდებით ებურობოდა. მაგრამ ოქროს წერილმა დაიგვიანა, გულში გაჰკენწლა.

— იქნება ავად არისრა? — მაგრამ ეს შიში მოაშორა გაიანემ, რომელმაც შეატყობინა, რომ ოქრო კარგაა, გაშურებულნი საქმეებს აკეთებს, დადის ბალებსა და ნადიმებში, მთელ ქალაქს გაუღვიძნია მის ნახვაზეო... ქეთინოსაც უხაროდა...

— ღმერთო ჩემო, რა ბედნიერი ვარ! რა სიხარულია, როდესაც ქვეყნის სალოცავი, ქვეყნის დიდება ჩემია!... რავდენიმე დღე კიდევ და მერე კი სრულიად ხელშეუხებელი საკუთრება გახდება!.. ვენაცვალე იმას, თავს შემოვევლე! — ქეთინო ტუჩებს გააწვდენდა, თითქო შორიდანა ჰკოცნიდა ოქროს.

— უეჭველია, კვირისთვის იქნება წერილიც... ქეთინოს გული აღარ უჩერდებოდა საქმეზე, სახატავიც გვერდზე მიეგდო, დადიოდა ჯეროსთან ერთად, ოცნებობდა თავის დიდებაზე.

— წუხელის სიზმარი ვნახე... ოქრო ჩემთან იყო და მკოცნიდა. — ტუჩების მტკბარუნით ამბობდა ქალი. — უთუოდ მალე მოვა, ის თეთრებში იყო მორთული, თეთრებიც, დედა-ჩემისგან გამიგონია, ბედნიერებააო. ოღონდაც, ბედნიერები ვიქნებით მაშ არა და!.. — დაუმატებდა ქეთინო. აი საგანი ამის აზრებისა და მოქმედებისა. დანარჩენი სიბნელეს მოეცვა. მაშოსა და მარიკას თავს აბეზრებდა ერთსა და იმავე საკანზე ლაპარაკით. ხშირად, როდესაც მაშო წამოწოლილი იყო დივანზე რომელისამე წიგნით ხელში, გულმოდგინედ მისდევდა ყოველ სტრიქონს, რათა ჩქარა გაეგო შედეგი მოთხრობის გმირისა, სწორედ ამ დროს მოვიდოდა ქეთინო, ღიმილით ჩამოჯდებოდა ახლო ტახტზე, თუმცა ჯერ ვერ ბედავდა დალაპარაკებას, შეჰყურებდა ვედრებით მაშოს, რომელიც ჰგრძნობდა ამის სურვილსა, ყურადღება ეკარგებოდა კითხვის დროს, ნება-უნებლიედ უნდა თავი მიენებებინა. ქეთინოც შეატყობდა თუ არა, რომ მაშო იხედებოდა დისკენ, მივიდოდა, დაუსვამდა თავზე ხელსა, აღერსიანად ჩაეკითხებოდა.

— როგორ გგონია, მაშო, ხომ მივიღებ ოქროსგან წერილს, ჰა?.. მაშოც დაბეჯითებით დაარწმუნებდა, რომ ექვი სა-

ჭირო არ იყო... ქეთინო და მაშო შეცვლილიყვნენ. რავდენად წინად ქეთინო დინჯი, საქმეზე მუყაიანი მოსჩანდა, დღეს ვე-
ლარ ისვენებდა, სადაც კი თვალს მოჰკრავდა მშვენიერ სანა-
ხავს, ალტაცებით შესძახებდა:

— ჯერო, ოქრო რომ აქ ყოფილიყო, ხომ მომეტებულად დაეტკებოდით ამის ცქერით, ვიღრე ეხლა! . ჯეროც შესცქე-
როდა თვალეში, თითქო ეთანხმებოდა.

— ოქრო, რომ მოვა, ნახატში ჩაურთავს აი იმ მალლო-
ბიდან გადმოშქეფარე მდინარეს. მაშინაც ხომ ასეთისავე სისწ-
რაფით მოსურდებიან მტკვარზე ტივები?.. — განაგრძობდა ოც-
ნებიანი ქეთინო. ეს ცოცხლობდა იმ დღით, როცა მოვიდოდა
ოქრო. აგერა განვლო მეორე კვირამ, მესამემ, მეოთხემ...

— რა ვქნა, რად გაჩუმებულა სიხარული?.. — კითხულობდა
ეს, მოსვენებას არ აძლევდა რკინის გზის საღვურიდან წერი-
ლების მზიდავს, რომელიც დაენიშნათ სოფელშია, რათა კვი-
რაში ერთხელ მაინც ამოეტანა ხოლმე, ჰპირდებოდა საჩუქარ-
საც, თუ მოუტანდა სასურველ წერილსა.

— აბა ვნახოთ, იქნება ჩემთან არის? იქნება აღრესი შე-
სცდა! — მოუთმენლად ეუბნებოდა და გაუწვდენდა ათრთოლე-
ბულ ხელსა, როცა ამოაწყობდა სხვებთან მოწერილებს.

— არა, ბარიშნა, ეს თქვენი არ არის.

— არც ესა, არც ესა, — სთვლიდა ყოველ წერილის აღ-
რესის წაკითხვაზე; მერე, როდესაც ცარიელი ყუთი დარჩებო-
და, მძიმედ ამოიოხრებდა ქეთინო, ძირს დაუშვებდა ხელებს
დადამბლავებულსავეით და გამობრუნდებოდა.

— კაცები საერთოდ გაუტანლები არიან. ამისთვის, ჩვენ,
ქალებს, დიდი სიფრთხილე გემართებს მათთანო. — აგონდებოდა
განოს სიტყვები. ერთ დროს დიდი ზეგავლენა მოახდინა ამ
რჩევამ, მაგრამ ოქროს აღერსმა, მისმა დაპირებამ, ფიცმა, რომ
რამდენისამე კვირის შემდეგ შეუერთდებოდა ეკლესიის კურ-
თხევით, ამ სიტყვებს მნიშვნელობა დაუკარგა. დღეს კი ისევ
მედგრად ამოიძარტნენ ქეთინოს წინაშე და ეუბნებოდნენ:

— ნუ დაგვივიწყე, ქეთინო, ხელი რათა გვკარი? იწამე
ჩვენი სიმართლე!

ქეთინო არავის უმხელდა ამ შიშსა, გულში კი იტანჯებოდა.

ნუ თუ წავიდა, განქრა ზმანება! აღარ დაბრუნდება?.. ქეთინოს კიდევაც გადაავიწყდა არსებობა უოქროოდ. ნეტავი როგორი ელფერი ელა ცას და ქვეყანას? მაშინაც ასე ბრწყინავდა მზე? მთელი ბუნება სტკებოდა მის ცხოველმყოფელი სხივებითა? არა, უოქროოდ სიწყვლიადე იყო და კიდევაც იქმნება. იქმნება?! შეშინებული ქეთინო აქეთ-იქით იხედებოდა.

მაშ არ შეიბრალებს ამის სიყვარულს ღმერთი? ქეთინოს თვალ-წინ ეშლებოდა უფსკრული, რომელსაც ბედი უმზადებდა. როცა ოქრო აქა ჰყავდა, სიცოცხლე ძვირფასად უღირდა, ნიქსა, გონების წინ-სვლასაც მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან დამფასებელი ჰყავდა. დიად, ასრულებდა ყველა იმას, რასაც შეეძლო მოთაყვანის აღტაცებაში მოყვანა.

ოქროს აღტაცება! ოხ, რა ძვირფასი საუნჯე, რა ქვეყნის დიდება იყო! უიმისოდ კი შავ-ბნელი ძაძა, სიცოცხლესთან გამოსალმება! რამდენისამე კვირის შემდეგ მარიკამ და შაქრომ ჯვარი დაიწერეს და წავიდნენ. მარიკამ აღუთქვა ქეთინოს, გავგო ოქროს შესახებ ყველაფერი და შეეტყობინებინა. პალიკოს კი ამშვიდებდა, არწმუნებდა, რომ ქეთინოზე უკვე დიდი ხანია ოქროს გული აეყარა და ეხლა სრული იმედი ჰქონდა, რომ პალიკოს თავისი ნატვრა შეუსრულებოდა. ქეთინო თვალ-ცრემლიანი ეგებებოდა ყოველს დილას, უიმედოდ შეჰყურებდა ხვალინდელ დღეს. თეკლე და მაშოც ცხადად ხედავდნენ ქეთინოს ფართულ მწუხარებას, არ იცოდნენ, როგორ ან რითი დაემშვიდებინათ. ქეთინო თავის გულის კვნესას ასმენდა ბუნებას, ჯეროს.

— მიჩიე, მეგობარო, რა ვქნა? მასწავლე, როგორ გავძლო უიმისოდ? სად არის? ვისთან? მილალატა, თავს შემოვევლე? განა ოქრომ სხვაში გამცვალა? აკი მეუბნებოდა: შენა ხარ ჩემი ამ ქვეყნის საუნჯეო?.. დღეს რაღა ვარ მისთვის, ჯერო? განა არაფერი?—ცრემლების ღვრით ჩაჰლაპარაკობდა ქეთინო შეველსა, როცა მასთან რჩებოდა მარტოდ. ერთხელ ქე-

თინომ სცადა განოსთან ამ საგანზე მოლაპარაკება, მაგრამ მის განსაზღვრულ ვერა გაიგონა-რა. ის თუმცა ატყობდა ქალის უზომო ტანჯვას, მაინც შეუბრალებლად ასრულა მაკინესაგან მონაწერი, დავალებული. უამბო, ოქრო როგორ გადარეულა ლიხასთეის, ქეთინო აღარც კი ახსოვს, არამედ დღე-დღეზედ გაათაიებს საქმეს... სასოწარკვეთილი ქეთინო გულში აღგზნებული ცეცხლით უსმენდა განოს, როცა ის აუწერდა ლიხას სიმდიდრეს, ამასთანავე ქალაქის თაყყანებას ძმისადმი. კარგა დამე იყო გასული, როცა ქეთინო დაბრუნდა სახლში. ძილი ფიქრად არ მოსდიოდა, იჯდა ბედნიერების მოწამე ადგილზე, ჯერო აქ აღარ ჰყავდა. ქეთინო დაჰპირდაპირებოდა ბუნებას. მოკრიალებული ლურჯი ცა, მოქედლი ვარსკვლავებით, თითქო გულს უმწეიდებდა. სოფელი მოსვენებას მისცემოდა, მარტო აქა-იქ შეჰყეფდა ძალლი და ისეე ჩაჩუმდებოდა. დაქანცული ხალხი, დადამებულიყო თუ არა, მისცემოდა ტკბილ რილს, რათა ამ ძილში შეეკრიფათ სახვლიოდ დაკარგული ღონე, ისევე შესდგომოდნენ საქმეს. ქეთინოს ღამის მნათობთათვის თვალეზი მიეპყრო, გარინდებული უძრავად იყო. მარტო გულის კენესა არღვედა დიდებულ ბუნების ჰარმონიას. ქეთინოს სახე ხატავდა უიმედობას. ამ დროს მოისმა თარის სიმების წკრიალი. მას მოჰყვა ნაცნობი ხმა, რომელიც იმეორებდა შემდეგ:

აღარც ნატვრა და აღარც იმედი!
ყველა წარხდა, ვაი ესრედ შეთნილსა!
ვაი იმას, ვისაც ჩემებრ სცემია
გულს ისარი უიმედო ტრფობისა!
მე მისი ვარ, ის კი არ არი ჩემი,
ის სხვას ასმევს ნეტარს ნეტარებისას,
სხვას თავს ევლის, სხვას შეჰხარის, სხვას ეტრფის,
მე კი ვწყველი დღეს ჩემის გაჩენისას!
სად წარვიდე, ვის შეგივლო, ვის ვუთხრა?
ვინ გამიღებს დაზულ კარსა ბედისას?
ვინა ჰკურნებს უკურნებელსა სენსა
სამუდამოდ წაწყყენდილ იმედისას?...

თვითეული სიტყვა მდულარე ცრემლს აფრქვევინებდა ქეთინოს. ვის გაემხილა ამის გულში ნადები ღონება?.. ვინ

მოიწვევდა დიდებულ ბუნებას გოდების მოსასმენად?.. სიმღერა შესწყდა, ყოველივე უცვლელად დარჩა, მომთქმელი იყო პალიკო, ქეთინოსგან შეუშინველი. ქეთინო მარტო ამ ემად ჰგრძნობდა მის მწუხარება-გლოვის სიძლიერეს, რომელსაც უკიდურეს მდგომარეობამდის მიეყვანა, და ენანებოდა, ეცოდებოდა, რადგან ვერ ეშველა... ვინ იფიქრებდა, თუ ამისთანა გრძობისგან ნაწვალეები ყმაწვილი კაცი სწორედ იყო ის პალიკო, რომელიც თავ-შემაგრებით, მშვიდობიანად, კრძალვით მოვიდოდა ქეთინოსთან, პატივსა სცემდა, არა ერთხელ უტხადებდა თითქმის ძმობა-მეგობრობასა?.. რა ბედნიერი იქნებოდა თვითონ ქეთინოც, ოქროს ადგილი რომ პირველშივე პალიკოს დაეჭირა, ეხლა კი ნაძალადევად სიყვარულის გაღვიძება, გრძობის დამზობა და განახლება ქეთინოს ხელთ არ იყო. კარგა ხანს იჯდა კიდევ ქეთინო ფიქრებით მოცული, შემდეგ მოქანცულ-მოწყვეტილი გაემართა თავის ოთახისკენ. დასწყევლა, შეაჩვენა განოც, რადგან ატყობდა შეუბრალებლობას, თითქმის დაცინვითაც უყურებდა ამის ასეთს განადგურებას.

— იქნება სცდება?.. სტყუის განო!.. გულში სხივი იმედისა უკრთოდა, მაგრამ ამასაც ბოლო მოუღო მარიკას წერილმა, ის ატყობინებდა თუ მართლაც ოქრო რა უსინდისოდ იქცევოდა იმის წინაშე, არც კი ფიქრობდა დაბრუნებას, თუმცა თვითონ ვერსად შეხვედროდა სალაპარაკოდ. შორიდან თვალი მოეკრა, ძალიან გამოცვლილი ეჩვენა, გამხდარი, გაფითრებული, მოწყენით იყურებოდა, ქალაქში ხმა დადის, რომ საქმე უკვე გაუთავებია ლიზასთანაო. მარიკა ორჯელ მისულიყო მაკინესთან, რომელიც შინ არ დახვედროდა. შაქროს ხშირად შეხვედრია ოქრო ნასვამი, შექეიფიანებული, მაგრამ თვალი მოუკრავს თუ არა შაქროსთვის, თავი მოურიდებია... უთუოდ პირი ერცხვინება. ძვირფასო ქეთინო,—სწერდა მარიკა,—ვიცი რა საშინლად იმოქმედებს ეს ამბავი შენზედა, მაინც სჯობიან პირდაპირ გამოცხადება და, როგორც გონიერი ქალი, მოურიგდი, გაუმკლავდი წყეულ გრძობას, დაივიწყე, დააფასე მარტო ისინი, რომელნიც გაღმერთებდნენ... ქეთინო მიენდო უბედურო-

ბას, რომელმაც რავდენსამე ხანს გონება წაართვა, გამო-
ფხიზლდა მარტო მაშინ, როდესაც სიცხისგან იწოდა, გაუგებ-
რად რაღასაც როტავდა... თუმცა მაშო და თეკლე ცდილობ-
დნენ დაეფარათ მიზეზი თავიანთ მწუხარებისა, მაგრამ მთელი
სოფელი იცოდა, ყველაზე მეტად სწუხდა პალიკო, როცა ხე-
დავდა სათაყვანოს ასეთს საშინელ მდგომარეობაში... არჩილმა
ქალაქიდან ანბავი მოუტანა: გზაზედ შემხვდა ოქრო, გამაჩერა,
მკითხა აქაური ანბავიო.

— კნიაჟნა ქეთინო როგორ ბრძანდებარა?.. დაურთო, გაცივი-
თლდა და თვალებში შემომმაჩერდა... მეც, რასაკვირველია, თავ-
გამოდებით ვუთხარი:

— კნიაჟნა ქეთინოს რა უშავს-მეთქი... თანდათან ლამაზდე-
ბა, მშვენიერდება, მხიარულობს... იმედია, მალეც გავვიფრინ-
დებამეთქი... ოქრომ თვალეები ძირს დახარა მაშინ და მსწრაფლ
გამშორდა... — როდესაც პალიკომ უსაყვედურა, რად მოატყუეო,
მაშინ უკანასკნელმა იმართლა თავი მით, რომ არ უნდოდა ქე-
თინო დაემცივებინა ოქროს თვალ-წინ, არ ეფიქრებინა, სა-
გრძობად დამიტანჯიაო, დაე დარწმუნდეს ის, რომ არავის-
თვის არ არის-რა და მეტადრე ჩვენი სოფლის ქალებს ბევრი
იმისთანა ბიჭ-ბუჭები ცხვირით გაუბრუნებიათ... ღიმილით, თავ-
მოწონებით დაუმატა არჩილმა... დაღონებული პალიკო ყურს
უგდებდა, არც მარიკას წერილს მოეტანა შვება, თუმცა ის
ულოცავდა მოახლოებულ გამარჯვებას, რადგან განგებას ამის
მხარი დაეჭირა, ქეთინოს უბრუნებდა, თითქმის ხელში აძლევ-
და, მაგრამ პალიკოს დიდი ხანია გადაწყვეტილი ჰქონდა, არ
ჩასციებოდა ქეთინოს თავისის სიყვარულითა, არამედ გრძობა
მსხვერპლად მიეტანა.

— მაშ ამ დღეებში რუსეთს მიდიან? — ჰკირხა ამან არ-
ჩილს, რომ შეეწყვიტა უსიამოვნო ლაპარაკი...

— მიდიან და ანგრე! დიდის შიკითა!.. შაქრო ცეხზე
აღარა დგას, ხუმრობა არ არის ორას თუმნიანი ადგილი, ისიც
რუსეთში ქართველისთვისა. ბრწყინვალე თავადსაც გასწორებია
პირნათლად!...

პალიკოს უსიამოვნობის ღიმილში გადაურბინა რადკან ამას უკვე დიდი ხანია შეეტყო, რომ შაქროს მრავალი ას-მანეთიანი მიეყოლებინა თავის ჯამაგირისთვის და სხვა-და-სხვა მოხერხებით კი ანგარიშებში ჩაეფუჩებინა.

— უსენიდისო! — იმეორებდა ეს წყრომი თ გულშია. ამას ეჯავრებოდა ყველა ამგვარი ადამიანი, თუნდ მახლობელიც ყოფილიყო. — მერე ვინ არ არის ამ ქამად ამგვარად ჩირქ-მოცხებული? ყველა, შაქრო, ოქრო, როსტომი და ათასი კიდევ სხვა... პალიკოს სული, გასპეტაკებული ქეთინოს სიყვარულის ზეგავლენით, შფოთავდა და ვერ იტანდა, ვერ ითმენდა, რომ ზიზღი არ ეგრძნო მათდამი. თუნდ ეს მუქთა-მქამელი, არაფერში გამოსაყენებელი არსება?.. ამისი ბოლო რა არის? უეჭველია, სადმე სოფლად ან ქალაქში შიმშილის შეწუხებით ჩაღრძობა! — უმატებდა, როდესაც ხედავდა არჩილს, რომელიც ხშირად დაიარებოდა ამასთან თუ სხვებთან და ყველა გაგონილს უზიარებდა, თვითონაც უმატებდა და ამშვენებდა. პალიკოს ყველა შესძაგებოდა, ეს სიამოვნებით გადიკარგებოდა ამ სოფლიდან, დედის და ქეთინოს ჯავრი რომ არა ჰქონოდა, მეტადრე უკანასკნელისა. პალიკო მზად იყო გაქცეულიყო ტფილისში, პირდაპირ ენახა ოქრო, მოლაპარაკებოდა, დაემტკიცებინა მისთვის, თუ როგორ უპატიოსნოდ, გულქვად მოქცეულიყო. განათლებულ კაცს კი არ ეკადრებოდა ამისთანა მოტყუება, სიფლიდე, მეტადრე მას, რომელიც ცაში ვარსკვლავებს ეტოტინებოდა. და თუ ის კიდევ უარზე დადგებოდა, მაშინ ხმალში გამოიწევედა. მაგრამ წუთს მეორე მოსაზრება თავს ანებებინებდა ამ განზრახვაზე. პალიკო იცნობდა ქეთინოს, როგორც თავ-მოყვარე ამაყ ქალსა და ამ ნაძალადეგობით ძალიან აწყენინებდა. პალიკოსთვის ქეთინოს წყენა კი სიკვდილზე მეტი იყო.

— ღმერთო, დამეხმარე, ჩამაგონე, რა გზით ვუშველო, როგორ დავუმტკიცო თავ-შეწირული, სამსხვერპლოდ განმზადებული ერთგულება ისე, რომ მისთვის მოსაზრებელი არ აღმოჩნდეს. — ხშირად წარმოსთქვამდა თავისთვის, პირადად შეხვე-

დრის დროს კი ისევ წინანდელზე მეტად ფრთხილობდა. მართა წყრილა ხმით შორიდან არა ერთხელ შეასმენდა ქეთინოს, შენთვის ვკვდები და ვდნები, შენ კი არ თანამიგრძნობო. პალიკომ შეიტყო ქეთინოს ავადმყოფობა თუ არა, სთხოვა დედას ენახა, თვითონაც მოსწყურდა, ეხლა მაინც დაახლოვებოდა, თვალი მოეკრა... თეკლე დაღონებული გამოეგება პალიკოს, რომელსაც ჯერ ნატო გაეგზავნა, მერე თვითონ მართოდ მოვიდა.

— კნიაჟნა როგორა ბრძანდება? — მდღეღვარებით იკიოხა პალიკომ. თეკლემ იცოდა რა, ეს გულგრილად არ იყო ქეთინოზე, ამისთვის პალიკო კეთილი, მიმზიდველი ეჩვენებოდა.

— დღეს მოიხედა, სიცხემ უკლო... — უპასუხა მან.

— ჩემ მაგივრად მოკითხვა და ეს თაიგული გადაეცით, — პალიკომ ველარ შებედა შესვლა, რადგან თეკლემ არ შეიწყია და იმედ-მოცემული, რომ ქეთინო უკედ იყო, გაბრუნდა უკან. — რა მოუვა ქეთინოს? დაქლექდება! არა, არა, ასე განგანზე ჩემი სიარული არ იქნება... ქეთინოს უნდა მოველაპარაკო, აღვუთქვა სურვილის შესრულება, ის უნდა მომენდოს, როგორც ერთად-ერთ გულის შემატკივარ მეგობარს და, როდესაც წარმოიდგენდა, რომ ქეთინოს ააცილებდა ყოველ ცუდსა, თავს ბედნიერად ჰგრძნობდა. პალიკომ მარიკასაგან დაწვრილებით იცოდა, რაც მომხდარიყო ქეთინოსა და ოქროს შორის... და, რასაკვირველია, შედიოდა ქალის მდგომარეობაში... ქეთინო უკეთობაში შევიდა, სიცხე გამონელდა. გონებაზე მოვიდა თუ არა, მაშო იკითხა. მაშო ჰპირდებოდა ქეთინოს, თუ ამის მორჩენის შემდეგ როგორ გასწევდნენ ბათუმსა და სხვა ადგილებში... შესცვლიდნენ ცხოვრებას, აღარ გაჩერდებოდნენ ამ წყვეულ სოფელში, სადაც თითქმის ყველა თავს უბედურადა ჰგრძნობდა.

— იცი, ძვირფასო, დედას უნდა ჩვენი აქედან წასვლა... ეუბნებოდა მაშო გამხდარ, მისუსტებულ ქეთინოს, რომელიც ნაღვლიანად უღიმოდა. ჯეროც მოკრიალებულის თვალებით უყურებდა მეგობარს, ზმუყუნებდა, თითქო ესეც ულოცავდა

მორჩენასა. ქეთინო არ იყო კმაყოფილი ამ მორჩენისა. ცდილობდა წამალი არ ესვა, მაგრამ მაშო არ ეშეებოდა, წუთს გვერდიდან არ შორდებოდა.

— ქეთინო, შეილო, პალიკო იყო აქა... მოგიკითხა, ძალიან სწუხს შენს ავადმყოფობას.

— პალიკო? როდის?

— გუშინ. თითქმის ყოველ დღე გკითხულობს. აი თაიგულიც. ქალაქიდან გამოუწერია.— ქეთინოს ხმა არ გაუღია, გამოართვა თაიგული, დაუწყა ხარბად ყნოსვა, თვალეში ცრემლები მოერივნენ, მოაგონდა ოქრო, მისი ალერსი— ქეთინო, შენა ხარ ჩემი სამოთხის ყვავილი, საამქვეყნო დიდების თაიგულიო. ოქრო ამ სიტყვებთან უძღვნიდა სწორედ ამისთანა კონას და თან ტკბილ კოცნასაც. წარვიდნენ დღეები. დღეს ისევ იღებს თაიგულს, მაგრამ სხვისგან. ქეთინო მაინც აღარ შფოთავს, არ ეჯავრება პალიკოს სიყვარულის გახსენება. ეცოდება, ატყობს, რომ მხურვალე გრძნობა მეტად გამწვავებია, თავი ვეღარ შეუკავებია ამ მძიმე საბედშაო წუთებში, მოსულა, უკითხავს, მოურთმევია ეს თაიგულიც. ქეთინო მოჯობინდა, თანდათან ღონე მოიკრიბა, ხოლო ფერ-მკრთალობა, სევდა სამუდამოდ დარჩა სახეზე. თანაც, თითქო ცოტათი დამშვიდდა. სად წასულიყო ქეთინო, როდესაც ყველგან თან გაჰყვებოდა ეს ნალველი? მაშო შეუძლებელს ელაპარაკებოდა, სად ჰქონდათ იმდენი ღონისძიება, რომ ქალაქ ადგილებში გადასახლებულიყვნენ; ამ სოფელში ყოფნაც ძნელი იყო, რადგან დღე არ გავიდოდა, რომ ქეთინოსთვის არ გაეგონებინა განოს უარესი და უარესი... ქეთინოს ეჯავრებოდა, აღარ ეკარებოდა. მარიკა წასულიყო შორს; გართულს საკუთარ ზედნიერებით, ეს აღარ აგონდებოდა. ნუგეშად დარჩენოდნენ ჯერო და მაშო, რომელიც ეხლა უფრო ძვირფასად უღირდა ქეთინოს.

— სიყვარული მსხვერპლს ითხოვს. ერთი-მეორეს უნდა შეეწიროს. აკი ეუბნებოდა ერთხელ ქეთინო ოქროს? დღეს კიდრო საქმით დამტკიცებას მოსთხოვდა.

— ბედნიერი იყავი, ძვირფასო, ღმერთმა ინებოს, რომ ჩემსავით სხვამ გაღმერთოს. — ხშირად ამბობდა ქეთინო. ამ დროს სხვა ხმაც დასძახოდა:

— შურის-ძიება! გველი ანგელოზის სახით შემოგეპარა, მოშხამა უმანკო სიცოცხლე, წაიღო, წარიტაცა შენი უზრუნველობა, გამოგტყუა წმინდა ალერსი და კოცნა? შურის-ძიება!

ქეთინო კი ყურს არ უგდებდა ამ ხმას. ღმერთმა გააბედნიეროს, ალბად ღირსი არ ვიყავ, ქეშმარიტი ბედნიერებაც არ ყოფილა ქვეყანაზე, მარტო მისწრაფება, რომელიც თან ჩაჰყვება კაცს სამარეშია. მაგრამ რაღა მისწრაფება დამრჩენია?! არა, სიკვდილი! — იმეორებდა სასოწარკვეთილი ქეთინო.

XXXVIII

შემოდგომის ავდრიანი დილა იყო, როდესაც ალექსეუ-ლი როსტომ დარბოდა ოთახში, თვალებიდან სიბრაზის ნაპერ-წყლები სცვიოდა. ხანდისხან კიდევაც გაუბღვერდა გრიგოლა არმაშვილს, რომელიც იქვე იდგა.

— შე მამა-ცხოვნებულო, აგრე წინდაუხედავად რად მოი-ქეცი? იმდენი ამაგი და ხარჯი ისე ფუჟად რად ჩამიტარე? ვერა ხედავდი, შე ოხერ-მულდრეგო, იმოდენა ნიაღვარსა? თვალე-ბი სადა გქონდა? რისთვის დაშალე კედელსავით შეკრული შე-შა? დამლუპე და დამანელე, ჰა! — ეუბნებოდა ეს.

— რა ვქნა, შენი ჭირიმე ბატონო, წინდაწინ მეგრძნო, თუ ასე იქნებოდა, რა ღმერთი გამიწყრებოდა და წლის სავალზედაც არ მოვერიდებოდი მაგ ოხერსა. მარტო ჩვენ ხომ არ შეგებდეთ, მთელი ქვეყანაა. ზოგი შიგაც ფეხით დატოპავდა იმ დროსა. კიდევაც მოდიდებულა ეგ სატიელო, მაგრამ ასეთი ნავენევი კი არ მოუტანია სოფლისთვის, როგორც ეხლა. ნინო ოდიშერძის ქვრიუს კი არ მოსტაცა ერთად-ერთი თავშესაფარებელი ოდა და დასტოვა ცისა და დედა-მიწის შუა! — ლაპარაკობდა გრიგო-ლა დაღონებული. მაგრამ როსტომი არა მშვიდდებოდა, განა-გრძობდა ოთახში სირბილს. ან კი როგორ მორიგებოდა ამ

უეცარ საშინელ უბედურებას, როდესაც იმ საყენებადან ღრმად
ლოდა გამდიდრებასა, შევიწროვებულ სოფლის შევლასა, მაგ-
რამ დღეს კი პარ ჩალა გამოვლებული რჩებოდა; არამც თუ
სხვას უშველის, პირიქით ყელამდის ვალებშია და ხსნა ადარა
აქვს არსაითა. ფეხის დადგმა არსად არის, რომ არ დაევირავები-
ნოს, მერე სულ ამ საქმისთვის! ღვთის წინაშე, გრიგოლაც ძა-
ლიან გულმოდგინედ ირჯებოდა. რაც უნდა შუა ღამე ყოფი-
ლიყო, მაინც ყურს არ უგდებდა დაგვიანებას, გაირეკდა ხარსა
და კამჩეებს, ეზიდებოდნენ შეშებსა... თვალი თურმე არ გა-
დასწვდებოდა იმოდენა ადგილზე ეწყო, მნახველს ასიამოვნებ-
და. კიდევ კარგი, რომ როსტომმა არა ნახა, თითქო განგებ
სტუმრები აღარ აცლიდნენ, რომ წასულიყო; რაკი არ უნახავს,
ასე ჰგონია, იქ დიდი არა ყოფილა-რაო... საკვირველია, რო-
გორც ამბობდნენ, წყალზე დაშორებული თურმე იყო და იქამ-
დის როგორ მისწვდა?!... როგორც გრიგოლა, ისე სხვები კი
არწმუნებდნენ: მეწყერად მოხვავდა და წყლისკენ წამოიღო
ის ადგილიო, მერე მდინარეშეკ თავისი ღონიერი ტალღები
შემოჰკრა და სულ გაჰფანტაო... აღბად ღმერთს არ უნდოდა
და ეს არის, სხვა არაფერი... რა მოუთმენლად ელოდა შემოდ-
გომას როსტომი!.. მაგრამ აი დადგა თუ არა ენკენისთვე, ცამ
პირი მოსხნა, დაუშვა წვიმა და თქეში, ნაკადულებად წადგნენ
ნიღვრები... ეს მაშინვე შეშინდა, ვაი თუ ხელი შემშიშალოს
ამ ავდარშაო, გრიგოლი კი არწმუნებდა, რომ ძალიან კარგი
ამინდია, ეს წყალი ისე არ მოდიდდება, რომ ხეების ჩამოტანა
გასჭირდესო. გრიგოლამ გაირეკა ხალხი, საქონელი, როსტო-
მიც წავიდა რკინის გზის სადგურისკენ შეშების საწყობის ასა-
რჩევად... მაგრამ აგერ გავიდა დღე, მეორეც, და უეცრად
გაჩნდა გაფითრებული გრიგოლა, ღრიალით მოეხვია ბატონს
მუხლებზე, ტირილ-წუხილით შეატყობინა თუ ნიღვრებს რა
ზარალი მიეცა იმათთვის, როგორ დაეშალა იმოდენა ზვინი
ხეებისა; ვიდრე ესენი ავიდოდნენ წყალს წამოეღო და სულ
მიეფანტ-მოეფანტა... საქონელშიაც ნახევარზე მეტი მთლად
გასწყვეტოდათ. როსტომმა თუმცა დიდად იტკიცა, ბევრი

აგინა, ლანძღა, დაემუქრა კიდევაც: დაგაჭერინებ, ნაობახტში დაგაღობობო, მაგრამ ვერა მოუმატა-რა; თუმცა მთელი სოფელიც შეუყენა შეშების საძებნელად, მაგრამ მათი ასავალ-დასავალი ველარავინ გაიგო... როსტომი წელ-მოწყვეტილი დადიოდა... ხანდისხან ბავშვსავით დაიწყებდა ტირილსაც, როდესაც მარტოდ დარჩებოდა. გაიანეც ქმარზე ნაკლებ არა სწუხებდა ამ ზარალს. ნება-უნებლიედ უნდა გამოსალმებოდა მომავალ დიდებას, რომელსაც აღუთქვამდა როსტომი.

— რაღა ვქნა, ქალო? შეილები რითი დავზარდოთ? — ხშირად სასო-წარკვეთილი ეტყოდა ცოლსა, რომელიც ცდილობდა დაემშვიდებინა თავისი მეუღლე.

— გენაცვალე, როსტომ, იქნება მაგდენი ზარალიც არ არის, როგორცა გგონია! თავსაც შემოგვლვებია!... ახლა სხვა საქმე აიღე. არ შეიძლება ერთხელ მაინც არ გაიმაჯგო. ცოტაა თუ!

— მაგალითად, რომელი? — დაეკითხებოდა იმედისგან კვლავ სახე-გალიმული როსტომი, რაკი წარმოუდგებოდა გამდიდრების ახალი სახსარი.

— თუნდ ფოდრატობაი, ყმაწვილო!

— ესეც სულ პირველში არა ვცადეთ! მამულიც იმისთვის არ დავაგირავე პრიკაზშია! მაგრამ არც იმაში ვნახე ხეირი.

— მაშინ სხვა იყო, ეხლა სხვა დროა. წელს მოსავალს ვერაფერი პირი უჩანს და მგონია არ მოსტყუვდე. — ამ სანუგეშო სიტყვების გაგონებაზე როსტომი თან და თან მშვიდდებოდა, გამხნევდა მომავალ გამარჯვების გათვალისწინებით.

— თქვე საწყლებო, აკი ბედი არა გქონიათ!.. — ჩიოლაპარაკა ამან თანაგრძნობით, შეხედა გრიგოლას და ისევ დაუმატა: — არა უშავს-რა, შვილო, ღმერთი მოწყალეა! ერთხელც იქმნება და ავასრულებ, შევიძენ იმდენს, რომ ამდენი მწუხარება თავიდან ავაცილოთ. გრიგოლას კი გულში ეცინებოდა, რადგან როსტომი იბრალებდა სოფლელებს გაჭირებაში და კიდევ აღუთქვამდა რაღაც განუსაზღვრელ მომავალს, მაგრამ სახეზე კი საშინელი ნაღველი ეხატებოდა.

— ღმერთმა გისმინოს, შენი ქირიმე, — ხელს მოუწერდა ესაღმარაღი მორჩილებითა.

— გრიგოლა! მამა გიცხონდება, ეცადე, ერთი კიდეც წაიყვანე ბიჭები, ეგება ერთი ორი საყენი მაინც იპოვო სადმე, არ იქნება, რომ არსად მიეხორგოს. გავყილოთ და იმაში მაინც დავინახოთ აღებული ფასი!. — დაუმატა ამან ცოტა დამშვიდებით დღესაც, რაკი ნახა, რომ გაჯავრებით არა იქნებოდა-რა და მართლადაც გრიგოლას ბუნების წინააღმდეგი არა შექლო-რა...

— გეთაყვა, ხალხმა კი არა იწყინოს-რა ჩემს საბაბზე? — დასძინა გულმტკივნეულად როსტომმა, როდესაც გრიგოლამ კარები გააღო გამოსასვლელად... მართლადაც, დ — ს დიდი ზარალი მისცემოდა, ადგილ-ადგილ მეწყერს ბეერისთვის სახლ-კარი დაენგრია, მიწები შუაზე დაებო და წყალი ჩუხ-ჩუხით გადმოდიოდა. პავლია ოდიშერძის ქვრივისთვისაც დაევიწყებინა ახალი უბედურობა და ახლა მასთან ერთად აგლოვებდა თავ-შესაფარსაც. ნინო სწყველიდა გრიგოლას, როსტომს, თითქმის მთელ ქვეყანას, ცას და დედა-მიწას, რომელნიც, ამის აზრით, მოსიხლენ მტრებად გარდაქცეულიყვნენ. ვილა იცნობდა ნინოს გამხდარს, გავყითლებულს, შავი პირკლის კაბაში გამოხვეულს და თითქმის წელშიაც მოხრილს? ძუძუთა ბავშვი აღარა ჰყავდა, რადგან იმ უბედურობის დროს ისიც უპატრონობით მოჰკლომოდა; დარჩენოდა უფროსი ბიჭი შაქარა, რომელიც აგრეთვე დაღონებული უყურებდა მიქცეულ-მოქცეულ სახლ-კარსა, გაოხრებულ, წალეკილ პატარა ბაღსა, სადაც არა ერთხელ დაუკრეფია პაწია ხელებით ახალ-ახალი კიტრები, თუ სხვა მწვანეულობა. თუმცა სოფელს ეცოდებოდა ნინო, ყველა ხელს ატანდა, მაგრამ უკანასკნელი კი არავის უმადლიდა. გაბოროტებული გული დაჟინებით გაიძახოდა:

— ვინ რას მომცემს, ვინ შემეცებს დანაკლისს?!. ვინ დამიბრუნებს ამ გულიდან მოწყვეტილ ძვირფას ქმარშვილს და სახლ-კარს! განა რიღასთვის ვიწიალო კარ-და-კარ?... რა საჭიროა?.. ნინო სიხარულით შესწყვეტდა სიცოცხლესაც, რომ

ჯავრი არა ჰქონოდა პატარა შაქარასი. კიკოლაანთ კეთილმისიერად სანუგეშო სიტყვებს არ აკლებდა.

— ნუ გაგკვირებია, ქალო! ეს სოფელი ნათხოვარია, შეი-
ლო. ჩვენც იქ წავალთ, მაშა ვეცადოთ პირნათლად შევეყა-
როთ ჩვენ პატრონებსა. შენზე უფრო ყმაწვილი ვიყავი, გოგო,
როდესაც დავქვრივდი. ბევრი ვითავცემე, ბევრიც ვიღრიალე
და ვიწუწუნე, მაგრამ დაკარგული კი ეერსად ვიბოვნე... მერე
თავი დავდე ზურაბასთვის, რომელიც წლისაც არ იყო, როდესაც
დამიობლდა და დღემდის იმისთვისაც ვიცოცხლე, იმის-
თვის ვიქნევი და უღალავად ამ ჩემს მარჯვენასა... დღეს კი,
შვილო, მთელ სოფელში ბედნიერ დედა-კაცს მეძახიან. ჰაი, ჰაი
ბედნიერიცა ვარ, რაკი ვხედავ მარგალიტ ცოლ-შვილით გაღან-
ძილებულ ჩემ ზურაბასა... შენც ღმერთი მოგასწრებს კიდევ ამის-
თანა დღესა, შვილო, და გაგახარებს... ეხლა კი გულ-მშვიდად
მოვკვდები, მივალ ჩემ კაცთანა და ვეტყვი:

— სოსე, შენ რომ ზუნა დამიტოვე ჯერ კიდევ კვერცხში
მწივანი-მეთქი, გაგიზარდე, დაგივაქვაცე, შენს კარ-მიდამოზე
შვილიშვილები დაფთიანებულ წიწილებსავით საყვარლად და-
ფრიალებენ, მე კი შენკენ წამოვედი, რომ ახლა შენთან მინ-
და დავისვენო მრავალ გამონაცად ტანჯვა-ვარამისაგან და-
ლალულმა-მეთქი... ასეა ჩვენი ცხოვრება, დედავ, და შენც ბუ-
ნების კანონს წინ ვერ დაუდგები. თუ სახლი აღარა გაქვს,
შვილო, ნურც მაკაზე იღარდებ... სანამ შაქარა წამოგებრდე-
ბოდეს, მუშაობას შეიძლებდეს, ჩემი სახლის კარი ღია იქნება..
შენს ბიჭსაც ჩემი ზურაბა ბიძის მოადგილეობას გაუწევს და
იცხოვრებ... ნინოს თვალღებში ოდნავი შუქი გამოკრთებოდა
მაიას ლაპარაკის მოსმენაზე, მეტადრე მაშინ, როდესაც თვალ
წინ წამოუყენებდა დავაქვაცებულ შაქარას... დასტაცებდა ხელს
თავის ბიჭუნას, მიიკრავდა გულზე და სიხარულის ცრემლებს
გადმოღვრიდა დამქანარ, ცრემლისგან დაღარულ ლაწვებზე.
ნინოს მარტო მაიას სიყვარული და ამაგი ჩარჩენოდა გულში.
ღმერთო, რა არ გამოსცადა, როდესაც პავლია მოუკლეს!.. ეს
ჯერ ხომ უგონოდ ვგდო, მერე, თუმცა მობრუნდა, მაგრამ

მწუხარებისგან კინაღამ არ გაგიქდა. ამ კეთილმა ადამიანმა მტკიცედ გულ მტკივნეულად უპატრონა... დაამარხვინა თუ არა ქმარი, გადაიყვანა თავის სახლში შვილებით და თავის მფარველობის ქვეშა ჰყავდა. მარტო დღე გამოდიოდა გაოხრებულ სახლშია, იქ მოსთქვამდა, გლოვობდა და გულს იოხებდა, მაგრამ ბოლოს ეს სახლიც წაართვა აღიდებულმა წყალმა ღ ახლა დღეც სულ ზურაბა კოკოლაშვილისა და მის დედა მიახ ანაბარა დასტოვა.. სხვებს ნინო ახლოს არ ეკარებოდა... მეტადრე სესელაანთ ოჯახსა... თვალს მოჰკრავდა თუ არა მათ, ქვასა და წყევლას არ უღევდა. თითქმის გული წუხილს დაუწყებდა, როდესაც დაინახავდა სესელას შვილს სანდროს, რომელიც სამი თვის პატიმრობის შემდეგ გამობრძანებულიყო და არხვინად დადიოდა. ისინი ცდილობდნენ როგორმე მოებრუნებინათ თავიანთკენ ნინოს გული, მეტადრე სესელას ცოლი. მაგრამ ეს უკმეზ ჰასუხებით თავიდან იშორებდა.

— ჩემი პავლიას მკვლელები თვალით უნდა დავინახო?! ქირმა წაგიღოთ და ჩემის კაბით დაგსვათ.— დაუმატებდა და უკანვე თავში აწყვეტდა გამოგზავნილებს.

— განა პავლიას ხსოვნა ამით უნდა დავივიწყო?...— გაიძახოდა გულ-დამწვარი...— ისემც უკენესიათ და უვადნიათ!

ერთხელ ნინო წალკილ ბაღთან იჯდა, ზუზუნებდა თავის დაკარგულ ძვირფას საუნჯის გახსენებით. მოვიდა მიაიაც და გვერდზე მოუჯდა.

— რომ იცოდე, რა ამბავი მოხდენია როსტომსა, ქა! — წარმოსთქვა მან მოუთმენლად.

— რაი? — უგულოდ იკითხა ნინომ.

— რაღა რაი, ქალო, იმოდენა შეშებიდან ისე ხელ-ცარიელი დარჩენილა ამ წყეული წყლის ონაფრობის წყალობითა სწორედ იმ დღეს, რა დღესაც შენი სახლი დააქცია. ისეთია თურმე როსტომი, რომ სულ ცოფებსა ჰყრის პირიდანაო.

— თანაც გადაჰყოლია. რატომ არ იცის, რომ ამდენი ხალხის ცოლო ან თავს მოეწევა, ან ბოლოსა.— სთქვა ნინომ, თან გულში იამა, რადგან იცოდა, როსტომი პირს არ მოუ-

კოცნიდა გრიგოლას, რომელიც სიკვდილზე მეტად სძაგდა ნოს. როსტომის ზარალი მთლად სო—ს ხეობამ იკოდა. ახალ ამბად ეს-ლა ისმოდა, საცა კი ადამიანი მიდგებოდა. ზოგი იბრალეზდა, ზოგიც ნიშს უგებდა. ამ უკანასკნელის რიცხვი კი უფრო სჭარბობდა. გრიგოლას დიდი ხერხი და ოსტატობა დასჭირდა, რათა თავი ამ უბედურების ქირისუფლად დაესახა და ახერხებდა კიდევაც. სალომე კი მართლად სჭიროდა, რადგან ეშინოდა არაფერ მიგვიხვდეს და ცუდი არა წაგვეკიდოს—რაო. მაგრამ გრიგოლას წინაწინვე აეწონ-გაეზმანა თავისი განზრახვა და ისე მოეყვანა აღსრულებაში. მრავალი წითელი ქალაღი როსტომისგან წამოღებული, რათა საყენების ხარჯად მონღო-მონღა, გაიცა სალომეს სახელზე. ახლა გრიგოლა ელოდა შემთხვევას, რომ ყველა ეს მიეფანიერებინა და როსტომისთვის უფრო მეტად თვალი აეხვია. ბუნებამ ხელი მოუწყო, მოზვე-ეებულმა მეწყერმა, მოდიღებულმა, გაონავრებულმა წყალმა გა-უადვიღეს, ერთ საათში შეასრულღებინეს სურღიღი. აირჩია რამ-ღენიმე სანღო კაცღები, მათ შორის სესელა და ისე ბევრი თავისთანა გამოქჩიღი მიისყიღა, მოიღაპარაკა მათთან და გადა-სწყეიტეს ჩუმაღ, ერთ კვირაზე ჩამოეტანათ ღამ-ღამობით ხეტყე წყლის ნაპირზე. გრიგოლამ სწორედ იმ ღროს მოახღინა ეს, როღესაც წყალი თანღათან მატუღობღა, თამამღებღა და გაღმოღიოღა სანაპიროღებზე. ამათ ღაიწყეს, მერე კი თვითონ კურთხეულმა მღინარემ ჩამოართვა საქმე და დაუბოღოღვა ისე, როგორც უნღოღა: როგორც გრიგოლა, ისე იმისი ამხანაგები განზრახ ბევრს ღრიღლებღენ, ბერ-კეტებით ღაეღეღენ მაგრამ ღაქერის მაღვირაღ უფრო გზას უკვღეღენღენ და გზავნიღ-ენღენ ღანიშნულ აღღიღისკენ, საღაც შემღეღ თვითონ ბინასაც გაუჩენღენღენ. მაგრამ ვინ წარმოიღგენღა ყვეღა ამას, როღესაც ხეღავღენღენ მწუხარე ცოღ-ქმარსა? გაიანეს მაკინესაგან წერი-ღები ხშირაღ მოსღიღენღენ, ატყობინებღა, რომ ოქრო ღაახღო-ღებღა ღიზას და უეჭვეღად კიღევაც შეიერთავღა. აუარებ-ღიღი სიმღიღრე ჩაუვარღებღაღათ ამათ ხეღშია და წეღში გაი-მართებღენღენ. როგორც მაკინე სთხოვღა განოს გულ მაგრა

ყოფილიყო, არ ენაღვლა როსტომს თავისი ზარალი, ამ დროს მასწავლებელი მცირე იმედი არა ჰქონდა ცოლის-ძმისა და ამ მოსაზრებით ცდილობდნენ ქეთინოს გულში ყოველი გრძნობა ჩაეკლათ ოქროს შესახებ... ესენი ყურადღებას არ აქცევდნენ ქეთინოს ტანჯვას, ვერც კი ხედავდნენ და თავიანთ მომავალს სხვა-და-სხვა ოცნებებით ათას ფერად აფერადებდნენ. გრიგოლამ მალე მოუტანა ამბავი როსტომს, რომ ყოველად შეუძლებელია დაბნეულ შეშების პოვნა, რის წვალებითა და დიდის ძეგნით ძლივს ორმოც ხეს მოუყარეს თავი და ამითი გაათავეს კიდევაც ეს საქმე. მაგრამ როსტომი სასოვებს არ ჰკარგავდა და მოურავთან ერთად ხშირად თათბირობდა კიდევ ახალ საქმის აღებაზე... გრიგოლამ შეიძინა სხვა-და-სხვა სოფლებში მამულები, დუქნები დამართა; ხელი მიჰყო აღებ-მიცემობას. ეხლა უროსტომოდაც შეეძლო ბატონ-კაცურად ცხოვრება, რადგან მთელი მისი ავლა-დიდება დიდი ხანია ხელში ეგდო... ეხლა უნდოდა როგორმე გასკლოდა და ეძებდა ჩანჩხვრებსა... დ — ში ყველა საკუთარის დარდ ვარაწით გულ ჩათხრობილნი ვეღარ იცლიდნენ მეზობლისათვის რაიმე ნუგეში ეცათ. ბევრი ლუკმა-გაწყეტელი გრიგოლასთანა და სესელასთანა ძლიერ ხალხისგან შევიწროვებულნი გადაცვიდნენ შორს სამუშაოზე და დასტოვეს გაშურებულ შრომის დროს ცოლ-შვილნი, რომლებიც აგრეთვე ნახევარ ფასად ან ვალში, ან ნისიად ეხმარებოდნენ შემავიწროვებელთ... ნინო მოჯამაგირედ დაუდგა თეკლეს, პატარა შაქარაც იქ მიიყვანა. ქეთინო ნინოს წყალობით მრავალ უსამართლობას გებულობდა და გულზედ მოწოლილი ჯავრი უორკეცდებოდა, აღუთქვამდა ყოველ გვარი შემწეობა მიეცა ამ უბედურ დედაკაცისთვის. პალიკოც თუმცა ხედავდა სოფელი რა გარემოებაშიც იყო, მაგრამ საკუთარი ჯავრისაგან გაბეცებული სისუსტესა ჰგრძნობდა, მათთვის ვეღარ ეშველა. არჩილს კი მოსწყენოდა აქაურების დღვრემილი სახის ყურება და კარგა ხანია, რაც წასულიყო ახლა სხვა უფრო უზრუნველ სოფლებისკენ, სადაც მზიარული ხალხი ეგულებოდა. დ — ის მცხოვრებნი მოელოდნენ როსტო-

მის თავს უჩვეულო უბედურებას, რადგან ნიშნები უკვე სჩანდნენ. გრიგოლა არმაშვილსა და როსტომს შორის უკვე უკმაყოფილება ჩამოვარდნილიყო.

— ახია მაგაზე. დაე წაართვას. ეგ უფრო მოიხმარს.

— ოჰი, როსტომს კი მოჰკვდამია ი სულელი თავი, კარგი დოვლათი ეგ გამოსულა!

— ვნახოთ, ის მოყვრები რას უშველიან, ან სხვა სტუმრები, რომლებიც რუზრუზებენ მაგის სახლშია!

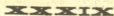
— ამბობენ, ცოლის ძმა მდიდარ ქალს ირთავსო. მილიონებს იღებსო... რა უჭირს. ისევ იმათი წყალობით თავის სიმშვიდეს დაიბრუნებს. ეშმაკი თავის ქახს არ დაანგრევს.

— ისემც უკვენსიათ. რაც ჰქონდათ, ისიც ხელიდან წაუვიდათ და ახალიც ძველ გზას მონახავს.

— ღმერთმა ჩვენი ბედი იმი ხელში ჩააგდო, იმან კი არ გვიპატრონა, გრიგოლა მოგვისია და რანაირად შეგვექამა და შეგვხრა! ახლა თუ კარგია, თავისგან დაგეშილი ძალლი თვითონვე უკან მიეტეოს, არა უშავს-რა.

— იქნება კიდევაც სისხლი მოუხდეთ. როსტომი თავის ნებით არ დაანებებს ი მამულებსა. გრიგოლასაც თვალებში რაღაც ბოროტი ცეცხლი უბრწყინავს.

— მერე ეხლა, კაცის სიკვდილი რომ გაადვილდა! ერთმა ხელმა მეორეს გაპარვით წითელი ქაღალდი ჩაუთვალოს და ვისზედაც გინდა, ჯავრი იყარე. რამდენ წვეთ სისხლსაც მარჯვენა გამოუშვებს, იმას ფული უზღავს... ხშირად ლაპარაკობდნენ ხოლმე სოფელში, როდესაც შეხედავდნენ როსტომის სასახლეს, რომელიც თითქო დაღვრემით გადმოიყურებოდა, მასში აღარ გაისმოდა წინანდებური უბრუნველობით დაფი და ნალარის ხმა... ზეით მის გასწვრივ ცა იხუშებოდა, გროვდებოდნენ ტყვიის ფერი ღრუბლები, მარტო-ლა ელოდნენ ქარიშხალის ამოვარდნასა. მას წინდაწინ ელჩად გამოეგზავნა სიო, რომელიც თანდათან თამამდებოდა. დიად, ბუნებ ხალხი ელოდა დროს, საათს, რომელსაც უნდა დაეხსნა, გაეშალა განგების თვითთელი კვანძი და გამოერკვია მისი აწმყო და მომავალი.

განვლო ორმა წელმა. ქრისტიზობის საშინელ ცივ ღამეს ჩვეულებრივად არ მოუსვენია, გამედგრებული ქარიშხალი მრისხანედ გრგვინავს, ჰყინავს უმიწოდაც გათოშილ აოც-მარეს, ხან-და-ხან სუსტდება, ღონე აკლდება, იცვლება სევდის ამშლელ ზუზუნად, გმინვით იკარგება შორს საღდაც, მაგრამ ახალი ძალ-ღონით შექურვილი ხელ-მეორედ ეტევაბა მოკლე ხნით შეყუჩებულ ბუნებას. შევიწროებული ელფერი ადევს. ვილა იფიქრებს, რომ აქ კვლავინდებურად სდულს სიცოცხლე, ექვებს აქარწყლებს თოვლით შელესილ სალხის ბანებიდან ამომავალი კვამლი. სახლში მყოფნი არ თანაუგრძნობენ საშინელ ლეშტერს, რომელსაც დაუმორჩილება გარედ ბუნება. მხიარულად მოტკაცუნე ცეცხლს გააქვს გურგური, ცდილობს გარედან შემოსული სიცივე შეათბოს, არ მიაკაროს იმ ხალხსა, რომელნიც დაიმედებულან მაზე, არ შეასუსტოს თავისი ძალა, დანიშნულება. მკრთალ შუქს უერთებს ღამპრის სინათლეს, მათის დახმარებით თვალ-წინ გვეხატება მყუდრო ოთახი. ერთ მხარეს ჩატახტულია, მაზე მოუყეცნია თეკლეს, საკერავსა ჰკერავს. მაგიდასთან მიმჯდარა პალიკო, სახე-მოლიმარე წიგნს კითხულობს, უსმენენ მაშო და ქეთინო, რომელიც გაიყურება ცეცხლისკენ. ქეთინოს სახეს მოშორებია განწირულება, ადგილი დაუთმია მტკიცე მეტყველობისათვის, ტუჩების გარშემო გაჰკეთებია ნაკეცები, ყელ-მოღერებული შეხედულობა გვიჩვენებს, რომ ბრძოლაში გაუმარჯვნია, სახითათო მორვეიდან გამოსულა და ახლა კი დასცურავს მღორე წყნარ ცხოვრების მდინარეში... პალიკოს შესამცნევად ხმა ამოუხრინწდა.

— კი არ დაიღალა, შეილო?... — ჰკითხა მზრუნველობით თეკლემ და ხელ-საქმე შეაჩერა. მაშომ ხელიდან გამოსტაცა წიგნი. პალიკომ შეხედა ქეთინოს, რომელიც უღიმოდა. პალიკოს ნატვრა ახდენოდა. რავდენიმე დღე კიდევ და ქეთინო ამისი კანონიერი მეუღლე გახდებოდა, თუმცა გულით ისევ ოქროს ეკუთვნოდა, მაგრამ პალიკოსთვის მაინც უზომო სიტკბო-

ება იყო, რაკი ყოველს წამს თავის გვერდზე იგულეზდა, თავს შემოაველებოდა, საკუთარ სურვილს, სიცოცხლეს ანაცვალებდა. ჯვარის წერის შემდეგ აპირობდნენ სამზღვარ გარედ წასვლასა-თვითონ ქეთინოც ჰგრძნობდა პალიკოს მიმართ უზომო პატივისცემა-მადლობასა, თითქმის მეგობრულ სიყვარულს, რომელიც არ შეედარებოდა იმ აღმამურენ წმინდა გრძნობას, გამო-ნაცადს ოქროსადმი. ქეთინოს ბედი გადაწყდა, ისე რომ უპ-რის თქმა ვეღარ მოახერხა. გარემოებამ ქარგა გაუბა, ნება-უნებლიედ შიგ ჩააქსოვინა სული და გული. პალიკოს ნამეტ-ნავმა თავ-შეწირულმა ქცევამ ქეთინო გამოიყვანა იმ საშინელ სასოწარკვეთილებიდან, რომელშიაც ჩავარდნილიყო ოქროსა-გან დატოვების გამო. მორჩა თუ არა ავადმყოფობას, ნება მისცა პალიკოს ხშირად ევლო ამათთანა. ქეთინოს აღარც კი სჯეროდა, თუ პალიკოს ოდესმე განეზრახა ამის შერთვა, არა-მედ ეპყრობოდა ისე, როგორც ქეშმარიტი გულითადი მეგო-ბარი, ართობდა ლაპარაკით, ამის ყოველს სურვილს მისდარა-ჯებოდა და ცდილობდა მაშინვე აესრულებინა და ამასობაში დროც შეუქმნევლად მიდიოდა. ერთხელ ქეთინო მტანჯველ ოცნებისაგან დაღლილი გულხელ-დაკრეფილი დადიოდა ბაღ-ში ამ დროს მოვიდა პალიკოც, მას სახეზე ეხატებოდა გარ-დაწყვეტილება.

— ნება მიბოძეთ, კნიაჟნა, მოგელაპარაკოთ ერთს საგან-ზე.— უთხრა მოკრძალებით. ქეთინომ აღელვებაც შეამჩნია, მო-წყენაც. წუთს გულში გაურბინა სიბრალულმა იმ ყმაწვილისად-მი, რომელიც მისთვის ასე სწყუხ.ა. ქალი სკამზედ ჩამოჯდა და მიენდო ხესა.

— შევიძლიანთ, მაგრამ ძნელად თუ დავაკმაყოფილებ თქვენს საკითხავებსა.

— არა, კნიაჟნა, მე მინდა მოგელაპარაკოთ მარტო იმ სა-განზედ, რომელიც ერთად-ერთი საშველი ღონისძიებაა, რათა თქვენი ტანჯვა-ნაღველი შეამსუბუქოს, გააქროს.— ქალს გაუ-კვირდა, შეხედა ყმაწვილს; ვერ მიმხვდარიყო, თუ რას ნიშნავ-და ეს სიტყვები.

— ჩემი ტანჯვა-ნალველი შეამსუბუქოს?! მერე ვის, ან რას შეუძლიან?—ჰკითხა ქალმა და მწარე ღიმილმა გადაურბინა ტუჩებზე. თვალები საყვედურით მიმართა ზეცას.

— ოქროს დაბრუნებასა... მის თქვენთან მახლობლად ყოფნასა...—ყრუდ ჩაილაპარაკა პალიკომ. ოქროს ხსენებაზე ქეთინო გაფითრდა.

— პატიოსნებას გეფიცებით, გეფიცებით მას, რაც კი ჩემთვის წმინდაა ქვეყანაზე, რომ თქვენთვის, თქვენს დასამშვიდებლად თავი არ დაეზოგო.—განაგრძო ყმაწვილმა კაცმა.—ნუ დაჰფარავთ მას, რაც უკვე ჩემთვის დღესეც ცხადია. მიგულეთ თქვენი გულის-შემატკივრად, მომენდეთ, როგორც... როგორც თქვენს ძმასა.—დაუმატა მან. ქალის გულს აღზობდნენ ეს მეგობრული წმინდა სიტყვები. მის თვალებში ცრემლებს გამოიწვევდნენ.

— დიდადა გამდლობთ, პალიკო, მაგაში ეჭვი არას დროსაც არ მქონია, დარწმუნებული ვარ, ჩემთვის სიკეთე გინდათ, მაგრამ, სამწუხაროდ, მაინც ვერ შეიძლებთ ჩემს შევლასა.

— ვეცდები... აქამდისინაც შევასრულებდი, რომ თქვენგან ნება-დართვის ლოდინი არა მქონოდა.

— რაზედ?

— წავიდოდი ოქროსთან, მოველაპარაკებოდი, ვავიგებდი მისგან ნამდვილ მიზეზს, იქნება სრულიად სხვაფრივ არის საქმე, ჩვენ კი ტყუილად ვიტანჯებით!...

— ოხ, ღვთის გულისათვის ნუ იზამთ მაგასა!—შესძახა შეშინებულმა ქეთინომ.—ამაზედ მეტად ნუ დამღუპავთ. როგორ?! თქვენ წახვიდეთ ოქროსთან, სთხოვოთ, იქნება კიდევაც შეაბრალოთ ჩემი თავი?! არა, არა! თუ განდათ ჩემი მეგობრობა, პალიკო, თავი დაანებეთ მაგ განზრახვას.—იმეორებდა ქეთინო, თვალებიდან ღაპა-ღუპით ცრემლებს აბნევდა. პალიკო განგმირულსავით უძრავად იდგა ერთ ადგილზე.

— არა, ჩვენს შორის ყველაფერი გათავებულია! ოქრო თვალსაც ვეღარ მომკრავს, არც საჭიროა მისი დაბრუნება! ნუ სწუხართ, ჩემო კეთილო მეგობარო, ყველაფერი მალე გაივ-

ლის.—დაუმატა ქეთინომ. ქეთინო თავმოყვარეობას დაემორჩილებინა, ამ წუთებში იმდენად უღირსად ეჩვენებოდა ოქრო, რომ მაზე ნაღველი, მწუხარება ამას თავის დამცირებადაც მიიჩნედა. ქეთინოს გონება ასე სჯიდა, გული მაინც მშვენიერ თავლებიდან მდულარე ცრემლებს აღვრევინებდა.

— თქვენი ნება იყვეს. თქვენს სურვილს წინ ვერ აღვუდგები. ჩემი ნატვრა კი იყო, რომ მოგესვენათ.—ქეთინომ კვალად მადლობით შეხედა პალიკოს, რომლის სახე სთხოვდა შებრალებასა.—მაგრამ როგორ მოისვენებთ, როდესაც ყოველთვის არ გაკლიათ გულის გამგშირავი ამბები იმ პირზე, რომელიც აგრე ძლიერ მოქმედობს თქვენზედა!—დასძინა პალიკომ და გაიარგამოიარა, ჩაფიქრდა, გონებას ძალა დაატანა მოესაზრა რამე საშველი ამ გარემოების შესამსუბუქებლად. ჯერჯერობით კი უძნელდებოდა. გაჩუმებული ქეთინოც ყურს უგდებდა გონების გულთან კამათსა.

— შორს სისუსტე! თავის შეწირვა მას, ვინც თანაგგრძნობს, აფასებს შენს სიყვარულს, მაშინ მისთვის სიკვდილიც ღმინია, არ გასაცვლელი ნადიმზედა!—ქეთინოს თვალები უბრწყინავდნენ, გასწორდა, წარბები შეიკრა, მრისხანებით აღიჭურვა, თითქო ეს არის გამკლავებას უპირობს მოწინააღმდეგესაო.

— შურისძიება!—ჩასძახა ამ დროს კვალად ნაცნობმა ხმამ.

— კნიაჟნა!—დაილაპარაკა ამ დროს პალიკომ და გაჩერდა ქალის წინ.—კიდევ ერთი სათხოვარი?

— ბრძანეთ.

— თქვენ უნდა წახვიდეთ აქედან. მოვალეცა ხართ ასე მოიქცეთ, რადგან თქვენი თავი მარტო თქვენ არ გეკუთვნით. საზოგადოებას, მეგობართ ზეციდან დავალებული აქვთ გიძღვნან თანაგრძნობა საქმით, თუ სიტყვითა, ვისაც როგორც შეუძლიან. დიად, თქვენ აქედან უნდა წახვიდეთ.—გაიმეორა პალიკომ.

— წავიდე?.. მერე სადა? ვისთან? რა მეგულეა ამ სოფლის გარედ.

— არამც თუ სოფლის გარედ, შორს, შორს თვით საქართველოზედაც.—ქალი შეკრთა.

— მერე?— დაილაპარაკა მან.— წავიდე იქ, აქ კი დავტოვო
ვო ნათესაობა, მეგობრები: წავიდე იქ და აქ დავტოვო ჩე-
მი...— ქალს ხმა ჩაუწყდა, მარტო ტუჩები ენძრეოდა.

— დიალ, თქვენ უნდა დასტოვოთ აქ ისინი, რომელთაც
ვერ გიცნეს, ვერ დაგაფასეს, არ აღვიარეს დედოფლად, დი-
დების გუნდრუკი არ გიკმის. უნდა წახვიდეთ იქ, საცა უმან-
კობას ღირებული ფასი აძევს, თორემ თუ აქ დარჩებით, ვერ
იცოცხლებთ, დაქლექდებით და ეგ ხომ საწყენია მახლობელ-
თათვის, რომელთ შორის იქნება აღმოჩნდეს ისეთი, რომელმაც
ვერ აიტანოს თქვენი დაკარგვა. — უკანასკნელ სიტყვების
დათავებაზე პალიკო გაფითრდა. ქეთინო კი პალიკოს მიმზიდველ
ქერა სახეს შეჰყურებდა ნაღვლიანადა.

— მერე, პალიკო, გჯერათ, რომ მივალწევ თქვენგან აღ-
ნიშნულ წმინდა ადგილს? დარწმუნებული ხართ, რომ იქაც
არ წამყვება წამება?— ჰკითხა უფრო გაბედვით ქალმა, რადგან
ხედავდა ქეშმარიტ მეგობარს, რომელთანაც აღარ მალავდა გუ-
ლის-პასუხის გამომეფავებასა.

— თქვენ უსათუოდ მივალწევთ ბრწყინვალე ადგილს. მჯე-
რა, მწამს აგრეთვე, რომ ეგ ნაღველი და სევდა დიდი ხნის გა-
ნუშორებელი წვეულია. მაგრამ ძალ-ღონე უნდა მოიხმაროთ,
ზურგი შეაქციოთ ხორც-შესხმულ უმადურ არსებათა, ნიქს ემ-
სახურეთ, ზარდეთ, აფართოვეთ. იქ, სადაც მე გითითებთ, მარ-
ტო იქ არის თქვენი ძლიერება.

— ნიქი ვასაზრდოვო, მხატვრობას თავი შევწირო?— ფი-
ქრიანად განიმეორა ქალმა. მხატვრობის მოგონებაზე, თითქო
არსება გაუფხიზლდა და გული და სულიც გამოეხმაურა.— რი-
თი?.. ჩვენი ქართველური ნიადაგ გამოცლილი ოცნება ხომ არ
არის, პალიკო?..

— არა, ქეთინო, ამ ოცნებას, ამ სურვილს მტკიცე ნია-
დაგს აღმოუჩენს თქვენი ძმა და მეგობარი პალიკო, მთელ თა-
ვის მამულის შემოსავალს თქვენ მოგართმევს, ფერხით გაგი-
ფენთ, გეტყვი, შეგებევწებათ:

— ძვირფასო დაო ქეთინო, აი ყველა ეს იყვეს თქვენს ქირის სანაცვლო. ისარგებლეთ მით, როგორც გენებებათ, მეც მიმსახურე, როგორც უკანასკნელი მონა-მეთქი!.. წელიწადში სამასი თუმანი დედით და დით გაცხოვრებთ სამზღვარ გარედა!..

— დაუმატა პალიკომ. ქეთინო გაშრა, დალაპარაკება ველარ მოახერხა, რადგან ვერ წარმოედგინა თუ პალიკოს თავშეწირულობა ამ სამზღვრამდე მიაღწევდა, მაგრამ, როგორც იყო, ბოლოს ძლივს უთხრა:

— გამადლობთ, პალიკო, მაგ საკულისხმიერო მსხვერპლისთვის... ჩემ თავს არას დროს ნებას არ მივცემ ვისარგებლო მაგითი მაშინ, როდესაც... როდესაც მაგიერის გადახდაზე სუსტი ვარ...

— არა, ქეთინო, არა გთხოვთ არაფერში თანაგრძნობას. მარტო ნუ დაიშურებთ მეგობრობას და ერთგულ, მოსიყვარულე ძმად მიგულებთ. პატიოსნებას გეფიცებით, ამაზე მეტის თხოვნით თქვენ არ შეგაწუხებთ... მოიფიქრეთ, თუ გრძნობთ შეცოდებას მასში, რომ მაგიერს ვერ მომიწყავთ, გაასწორეთ დანაშაული, მოინანიებთ ცოდოსაც იმ გულკეთილობით, თუ მიიღებთ ამ წინადადებას და წახვალთ დითა და დედით იტალიაში.— ქეთინო წამოდგა ზეზე, გაუწოდა ათრთოლებული ხელი...

— პალიკო, ძვირფასო მეგობარო, მაპატიეთ...—უთხრა ამან.—ვერ წარმოიდგენთ, რა უბედური ვარ, მაგრამ მაინც გეტყვით დაუფარავად... რომ ოქრო მიყვარს, ის მიყვარს დაჟინებით, უნებურად...—პალიკომ მოწიწებით ჩამოართვა ხელი და ელოდა ქალის დამშვიდებას.

— მერე ვინ გიშლით, ძვირფასო? ვინ გაყვედრით მაგ სიყვარულს?...—ჰკითხა ამან.

— სვინიღისი, გონება... გული გაჯიქებულია, არავის სიტყვა-რჩევას ყურს არ უგდებს... შემობრალეთ!..

— ჰოდა კიდევ მაგისთვის უნდა წახვიდეთ... მოიწოდეთ ხასიათის სიმტკიცე, მიენდეთ ერთგულ თანად შობილ ნიქსა, ამოქმედეთ. მაშინ უფრო შეიძლებთ ოქროს დაფასებას. ოხ,

ღვთის გულისთვის, ქეთინო, შეისმინეთ ეს ვედრება!—^{შეისმინეთ} პალიკომ და ქალის წინ მუხლებზე დაეწხო. ქეთინოს მარტო ეხლა გაეცნო პალიკოს პატიოსანი სული. მისი უმანკო გრძნობა, რომელიც არ მიემსგავსებოდა სხვებისას, იყო თავისებური, უჩვეულო... ეს ეხვეწებოდა მეგობრობას, ჰპირდებოდა ძმობას. ქეთინოს შეეძინა მტკიცე ყვარჯენი, ჰგრძნობდა, რომ მარტო ეხლა შეეძლო უფრო გაბედვით გამკლავება უწყალო გარემოებისთან.

— თუ გინდათ ჩემი სიცოცხლე, ჩემი ბედნიერება, შეისმინეთ!—^{დაქინებით} დაქინებით ემუდარებოდა პალიკო. როგორ დათანხმებულყო ქეთინო ამ თხოვნაზე? როგორ წასულიყო ამის ხარჯზე დედით და დით სამზღვარ გარედა? რას ემგვანებოდა? სვინილისი განა მოასვენებდა, როცა გასძარცვავდა ამ პატიოსან არსებას? პალიკო კი გადაწყვეტილ პასუხს ითხოვდა.

— ნება მაინც მომეცით, რომ მოვიფიქრო.—^{უთხრა} უთხრა ამან კარგა სიჩუმის შემდეგ.

— დიდის სიამოვნებით, თუნდ ერთ წელიწადს დაგაცდით, ოღონდ კი ნუ მომაკლებთ ამ იმედს, ამ ნუგეშსა.

— ძალიან კარგი, სწორედ ერთი წელიწადი იყვეს ვადა.

— არა, ეგ ბევრია...^{შემიბრალებთ} შემიბრალებთ, დაუკელით!—^{მიატანა} მიატანა საჩქაროდ პალიკომ.

— ათ თვესა?

— არა, არც ათ თვესა...

— მაშ თქვენ რავდენი გინდათ?

— ორი დღე, თუნდ ერთი საათიც.

— ოხ, არა... არ შეიძლება!—^{წარმოსთქვა} წარმოსთქვა ისევ დანადგლიანებულმა ქეთინომ.

— თქვენი ნება აღსრულდეს...^{დანიშნეთ} დანიშნეთ ვადა, რომელსაც დავემორჩილები.

— ექვსი თვე იყვეს...—^{პალიკო} პალიკო დასთანხმდა, ეს წამოდგაზეზე, თუმცა სწყუროდა ჩაეკრა ეს ფას-დაუდებელი საუნჯე გულშია, მაგრამ რაკი ბედი დამხმარე არ იყო, უნდა დამორჩილებოდა მას... როგორც იყო დამშვიდდნენ ორივენი, სახლ-

ში დაბრუნდნენ. გავიდა ორი-სამი თვე... დანიშნული ვადა ახლოვდებოდა. ქეთინოს კი ვერ გადაეწყვიტა... მუდამ თან სდევნიდა აზრი, თუ პალიკო დაიღუპებოდა, ქეთინო შეიქმნებოდა იმის წინაშე დიდი დამნაშავე, ქვეყნისგან გასაკიცხი, ღირსიც ყველასგან თავდანებებისა, დამცირებისა... უარი ეთქვა, მაშინ ხომ წუთი-სოფელს მოუშხამავდა პალიკოს, სწორედ ისე, როგორც თვითონ ქეთინოს გამწარებოდა ოქროს წყალობით. აქ დარჩენილიყო-და, აქაც აუტანელი, გაუძლისი ცხოვრება ჰქონდა, რადგან ნაცნობები ხშირად ელაპარაკებოდნენ, თუ ოქრო რანაირად გამოაცვლილიყო, გართულიყო მოქეიფე ხალხშია, ჩამოსკლოდა წინანდელ პატიოსან ამხანაგებს და ახლა მთელ დღეებს ათენ-ალამებდა სასტუმროებსა და კლუბებშია. რა მადლობას გადაუხდოდა ქეთინო მას, ვინც დაჰფარავდა ყველა ამას ამასთან მაინცა და არას იტყოდა. ბრძოლისაგან ქეთინო აჩრდილს დაემსგავსა. დაანდობდა გამხდარ ხელებზე თავსა და მიეცემოდა მწვალებელ ფიქრებს. რაღა შემდეგში? ტანჯვა... ამ დროს უხილავი ხმა გამოელაპარაკებოდა:

— ქეთინო, ნუ გამიცრუებ ამ ერთად-ერთ იმედს, რომელიც მანუგეშებს, მიიღე გულწმინდად შემოწირული მსხვერპლიო... — თვალ-წინ წარმოუდგებოდა პალიკოც. მაგრამ ქეთინოს მაინც ვერ მოეშორებინ ოქროს ხსოვნა გულიდან. ვერ ამოელო მისი უსამზღვრო სურვილი. სად არის სამართალი? ნაძალადევად კი არა იქნება-რა. ფიქრებით მეტად შეწუხდა ქეთინო. პალიკოს თავისი აზრი ეთქვა მაშოსთვის, რომელსაც დაახლოვებოდა ქეთინოს წყალობითა. სთხოვა — დაეჯერებინა ქეთინო, რომ ამისი წინადადება მიეღო და წასულიყვნენ ამ დაწყვეტილ ადგილიდან.

— მერე თქვენა? — ჰკითხა მაშომ, როდესაც მოისმინა პალიკოს თხოვნა.

— მე რა? მე აქ დავრჩები.

— როგორ? ჩვენ გვისტუმრებთ თქვენი ხარჯითა, თქვენ კი აქა რჩებით? დედა-თქვენი რაღას ამბობს?

— დედა-ჩემს ჩემი სურვილი ყოველთვის აუსრულებია და არას დროს წინააღმდეგობა არაფერში არ გაუწევია. ჩემი წა-

სვლიც ყოვლად შეუძლებელია, რადგან ხალხის თვალშიც არაა არ გამოჩნდება და, რომ ჩემ გამოისობით ქეთინოს ხალხიდან ევნოს რამე, არას დროს არ ვიკისრებ. მაშო ხედავდა პალიკოს სამაგალითო თავშეწირვასა და დარწმუნებულიც იყო, რომ ქეთინო დიდი ბედნიერი იქნებოდა ამის ხელშია, თუ კი როგორმე მოხერხდებოდა საქმე. პალიკოც გულისძგერით ელოდა დანიშნულ ვადის დადგომასა და თუ ქეთინო დათანხმდებოდა, მაშინ ისე მოახერხებდა ნატოსთან, რომ ეს უკანასკნელი ვერც კი გაიგებდა, თუ პალიკო თავის შემოსავლიდან ნახევარზე მეტს როგორ მიაწვდენდა თავის სატრფოსა. თუმცა პალიკოს თვითონვე არ მოსწონდა ასეთი მოტყუება დედისა, მაგრამ მეტი ღონე არა ჰქონდა, იცოდა, რომ ნატო არას გზით არ დასთანხმდებოდა და უსიამოვნობის მეტი არა გამოვიდოდა, საქვეყნოდაც გახდებოდა, რადგან ნატო ვერ მოითმენდა და დაუწყებდა თეკლეს კამათ-შეხირობასა. პალიკოს კი უნდოდა ესე მოეგვარა ეს საქმე, რომ არავისაც არა სცოდნოდა-რა... აგერა დანიშნული ვადა მიიწურა, ორი დღე კიდევ დარჩა, ქეთინოს აღელვება დაეტყო, თვალეზი მორღვეოდნენ, გამხდარი სახე ჩვეულებრივზე მეტად გაუფითრდა.

— ქეთინო, რომ იცოდე, რა ნაირად უყვარხარ პალიკოს! ნეტაი პირველადვე შენს გულს მაგისთვის დაეკვნესა, რა ბედნიერი იქნებოდი! ევ ყმაწვილი მაინც თან-და-თან ჩინებული რამ დგება, მაგისთანა ძლიერი გრძნობის პატრონი არსად მიწახავს. ჩამციებია, უსათუოდ უნდა წახვიდეთ სამზღვარ გარედო, თორე ქეთინოს არ შეუძლიან სიცოცხლე და მის სიცოცხლის მოსპობას მეც თან გავყვებიო.—უთხრა მაშომ ქეთინოს.

— კარგია, მაშო, ვთქვით კიდევაც ვიკისრე წასვლა, მერე თვითონა?

— თვითონ აქა რჩება. ოხ, ქეთინო, მერწმუნე მე... ხომ იცი შენთვის ბედნიერება მინდა?

— მაშო, შემობრალე! — შესძახა ქეთინომ. — გენაცვალე, მასწავლე, ამ გულს რა ვუყო? — ქეთინო ქეთიქვითით მოეხვია დას. — შენ როგორ მოიქცეოდი ჩემს ადგილას?...

— როგორა და პალიკოს შევირთავდი, — ქეთინოს გააკანკალა.

— შეირთავდი?! — ფიქრიანად გაიმეორა. — მერე როგორ შეირთავდი, როცა შენი გული სხვას ეკუთვნოდა. ის კი პატოსანია, ღირსია ქეშმარიტი გრძნობისა, რომლის მიცემასაც ვერ შეიძლებდი. ოხ, რა შემცოდე იქნებოდი მაშინა!

— რად ვიქნებოდი შემცოდე, როდესაც ჩემი შემრთველი დათანხმდებოდა მაზე, თუ ამ გულში დარჩენილიყო წინანდელი ხსოვნა, მისი კი ვყოფილიყავი მეუღლე, მეგობარი, დამხმარე, თანამგრძნობი გაქირებასა თუ დაღბნებაში! შევირთავდი, ქეთინო, გაფუწვედი სამაგალითო ოჯახის დედობას, მით ჩემს დამღუბველს დაეუმტკიცებდი, რა რიგად მოტყუებუდიყავი თავის საქციელში და რაც უფრო გათახსირებაში ვეჩვენებოდი, მით მას სვინიდისი დაუკმაყოფილდებოდა, გაიფიქრებდა, ალბად ღირსი იყო და ისე მოუვიდაო. — ქეთინო ხარბად ისმენდა მაშოს ლაპარაკს, ამასაც ხან და ხან გაუელვებდა აზრი, შეერთო პალიკო, გამხდარიყო ერთგული მეგობარი, მაგრამ ძლიერი გრძნობა, თუმცა დამცირებული, განკიცხული ამ ნაბიჯის გადადგმას ვერ აბედვინებდა.

— ქეთინო, პალიკოში არას ღროს არ მოსტყუვდებო. არც ის მოიოხოვს შენგან მომეტებულ აღტაცებულ სიყვარულსა, რადგან თავშეწირულია. შენი ნიქიც წინ წაიწვეს, გაფართოვდება. ხომ გახსოვს ერთ ღროს რა ნაირად ზრუნავდი მისთვის... გაიხსენე!.. დაუბრუნდი იმ ღროს, შეიცოდე პატოსანი ყმაწვილი, მიიღე მისგან ტანჯვით გამოწვედილი ხელი, ნუ თუ შენთვის შეგება არ იქმნება, რომ გააბედნიერო ერთ-ერთი ადამიანი მაინც?!... — ქეთინო გაჩუმებული ყურს მიუკვებდა, მაშოს კი გულში იმედი ეძლეოდა საქმის ჩინებულად წასვლაზე.

— ხვალ უნდა ეუთხრა გარდაწყვეტილი პასუხი!.. — წარმოსთქვა ქეთინომ. ამას მთელი ღამე არ სძინებია. ღრმა ფიქრებში სტურავდა. ეს იჯდა, ანგარიშ-მიუცემლად, ათვალთვრებდა წინანდელ ნახატებს, შემდეგ მიეყუდა სკამის ზურგსა და დარჩა ისე რავდენსავე ხანს.

— გამარჯვება ქეთინო!—ჩაესმა ყურში, ქალი თუმცა მძიმედ ნარე მაშოს მეტს არავის ხედავდა ოთმხშია, მაინც არ შემკრთალა, რადგან უკვე იცნო ნაცნობი ხმა... ქეთინოს თვალე-ბი გაუბრწყინდნენ...

— გული გაანდლე, მეგობარო!—იმედინის სიტყვებით უთხვრა ამან.

— ეხლა, როდესაც დამასუსტე?.. კიდევ კარგი, რომ სამუდამოდ არ დაგავიწყდი, დანაშაულს ხომ ჰგრძნობ?..

— დანაშაულს?.. რაში?

— გემონები, თავს გველები, შენ კი ყურს არ მიგდებ... მაგრამ როგორ გაგამტყუნო, როდესაც ჩვენს შორის დიდი განსხვავებაა...

— თუ ანგრეა, რალასთვის მეტანები?.. ჩამომეხსენ...

— განა ჩემს ნებაზე შემიძლიან რამე? მე ვარ ზეცის შვილი, ჩემი დანიშნულებაა, ავასრულო შემოქმედის ბრძანება, დავემონო მას, საითკენაც ის მიმითითებს... შენთან ერთად დავიბადე, უნდა შენს სიკვდილს მეც თან ვაყყე... შენკი უმადური ხარ, მლაღატობ, უფრო ადრე მისტუმრებ სამარისკენ. ხორც-შესხმულ არსებას ძნელად თუ ვისმეს შეუძლიან ქეშმარიტი მეგობრობა, შენთვისაც საძნელოა...

— რა უსაფუძვლო საყვედურია!..— ჩაილაპარაკა ქეთინომ.

— აბა ყური უგდე ჩემს ხმასა?—განაგრძო მობაასემ.— აჰა, უიმისოთაც ნაზი, სუსტი მომეტებულად დამლიე, უნდა მხედავდე რა პაწაწინა ვარ, ერთი ციკქნა! სულს შემიბერავ, მაშინვე სიცოცხლეს შევწყვეტავ. მხედავდე მაინცა! მაგრამ არა, მაშინ შენსავით უმადური ვიქნებოდი და დაუნდობელი.

— უფრო კარგი, სამაგიეროს გადახდა შეგეძლებოდა.

— კიდევ მაგას ვერიდები. სამაგიერო ბოროტების საქმეა!.. მე მაგისთვის არა ვარ გაჩენილი.

— რისთვის?..

— მისთვის, რომ შენ შემოგწირო თავი, შენით ვიცოცხლო, ვისულდგმულო.

— გასაოცარია! მწირავ მაშინ, როცა არა ხარ ღარწმუნებული თანაგრძნობაზე?

— დანიშნულება ასეთია. მე დავიბადე, ახლა შენ უნდა გამზარდო. იცოდე, ქეთინო, თუ ჩემთვის არ იზრუნებ, ბევრს დაჰკარგავ; თუ გამაქრობ, შენც დაწვრიმალდები. ქეთინო, მაცოცხლე, მით შენს ცხოვრებას შნო. და ლაზათი, მნიშვნელობა მიეცი, თორემ გარდაიქცევი მცირე წერტილად, რომლის გაჩენა და გაქრობა ერთია ქვეყნისთვისა.

— რას ითხოვ?

— მეგობრობასა.

— აკი ვარ. მომეტებული რომ აღარ შეიძლება!

— შეუძლებელს როდი გთხოვ.

— მითხარი მაინც მეგობრის დანიშნულება?

— ვითომ არ იცი? მაშ კარგია, გეტყვი და მოგაგონებ. მეგობარი ყოველ საათს გადამდგარი უნდა იყოს მეგობრისათვის. მის სურვილს, კეთილ-დღეობას თავისი შეუსისხლ-ხორცოს, მისი გაქირება გულის ფიცარზე მწარე ნაღველით დაიწეროს, ლხინს კი უსამზღვრო აღტაცებით გამოხატავდეს, მაგრად ხელი ჩასჭიდოს და მასთან ერთად მივიდეს სამარის კარსა. აი როგორია მეგობარი!.... ძნელი გასაგებია?.... მართლა არ იცოდე?

— ესე იგი მსხვერპლიად შემოგეწირო?.. დაიცა, იქნება აგრეც მოვიქცე.— ფიქრიანად დაუმატა ქეთინომ.

— როდის-ღა?

— მითხარი, რა დაგაკმაყოფილებს?

— აქედან გამიყვანე. მე მინდა დაუშრობელი საზრდო, სიცოცხლე მწყურიან. გამიყვანე აქედან. ნუ გიკვირს, რომ ასეთი სუსტი შენგან ამდენს მოითხოვდეს. იცოდე, როგორც ძლიერი აგრეთვე სუსტია, ისე სუსტი ძლიერია. თუ იმ გარემოებას მომცემ, როგორსაც მოგთხოვ, რამდენისამე წლის შემდეგ გავიზრდები დიდი, უზარმაზარი, თუ არა და ისე მტერი დავგელოოს, როგორც მე დავილევი.

— როგორც გინდა, ისე მოიქეცი.

— აკი გითხარი, უშენოდ არა შემიძლიან-რა-მეთქი?

— სად მიბრძანებ წასვლას?

— იქ, სადაც გარემოება ვითითებს. იქ, სადა ჩემთვის უკვდავების დაუშრობელი წყაროა. აქ კი სიკვდილია, არარაობა. იქ, იქ წამიყვანე, ქეთინო.

— მერე?

— მერე, მინდა გამოსცადო რამდენადაც უბედობა, იმდენი ნეტარება. მინდა გქონდეს დიდი სიმდიდრე, აგრეთვე ჰგონობდე სიღარიბესაც, შიმშილს, სიშიშვლეს. მე მინდა, როგორც სიცხისაგან სახეზე ოფლი წურწურით ჩამოგდიოდეს, ისე სიცივით მთლად ძაგძაგებდე. მინდა გული დაგეკემსოს ნაჭრებად, როგორც მოწიწებით თაყვანსა გცემდნენ, ისე ზიზლით, სიძულვილით გიყურებდნენ. მე მინდა ის ქიქა, რომლითაც ყოველ დღე შესვამ ხოლმე სასმელსა, გვესებოდეს საწამლავეთა. მე მინდა ინეტარო და ამასთანავე იტანჯო.

— ზოგიერთი მაგ სურვილებში უკვე შესრულებულია.

— ვიცი და იმისთვისაც გავალებ განაგრძო ბრძოლა, მოთმინებით ზილო ტვირთი, ზეცისგან მონიჭებულნი.

— მერე რას მოველოდე სამაგიეროს?..

— უკვდავებას.— ქალს გააჟრჟოლა.

— უწყალოვ, ამდენ ტანჯვებთან კიდევ უკვდავება? როსლა დაისვენოს დაქანცულმა მიხრწნილმა სულმა, თუ არ ეღირსება სიკვდილი?

— თვითონ შენ უმადურო! სჩანს არ გეყურება, რასაც ლაპარაკობ. მაშ გინდა სამუდამოდ დარჩე უსუსური ყრმა, რომელსაც აჩუმებდნენ ტკბილი შაქრით! არა, ქეთინო, არასდროს შენი მეგობარი არ გიორგულებს ისე, რომ გარდაგაქციოს იმ ბურბუშელად, რომელსაც ქარი იტაცებს ყოველ მხრივ. თუ გირჩევ ტანჯვა-შრომასა, ჩემს დამონება-სამსახურს, მერწმუნე მარტო იმისთვის, რათა გახდე ქეშმარიტი აღამიანი, მუხლ-მოდრეკით სალაში მოგცენ, შენი არ გამტანი სვინიდისის ქეჯნით დაიტანჯოს, მოყვარემ იღღესასწაულლოს. შორს სისუსტევ, ლაჩრობავ, მუხთალ საწუთროს წინაშე ქედის მოხრავ! ქეთინოს გონება თანდათან აღმასდებოდა, გულის კვნესა თითქო შესუსტებულიყო. ქალი წამოდგა, მიი-

ხედ-მოიხედა, მაშოს ისევ ტკბილად ეძინა, დაეშვა მუხლქმზე ხატის წინა, იწყო ლოცვა, შესთხოვდა მეუფეს, გარდმოევიღნა ძალა და ღონე, რომ შეესრულებინა ყველა ეს, რაც განეზრახა. ლოცვის შემდეგ მომეტებული შეება იგრძნო, თავი მისცა მოსვენებასა. მეორე დღეს ქეთინო ელოდა პალიკოს, მაშომ და თეკლემ იცოდნენ ამისი აზრი, უხაროდათ. ქეთინოს გადაეწყვიტა შორს წასვლა, პალიკოს თხოვნის ასრულება.

— მაშო, შენმა რჩევამ გასჭრა... — უთხრა ქეთინომ დას, როდესაც დილა აღრიან გამოეღვიძა.

— მართლა?.. რა ნაირად გაუხარდება პალიკოს, მაგრამ შენი მოშორებაც კი დაანადგლიანებს. — ქეთინოს ტუჩები დაენძრნენ, ეს თითქო შეკრთა მაშოს სიტყვებზე, მას ემჩნეოდა ბრძოლა.

— არა, თუ დავთანხმდები პალიკოს წინადადებაზე, აგრეთვე ვიკისრებ მასთან შეუღლებასაც, უიმისოდ კი არ შეიძლება... ნება არა მაქვს ვისარგებლო მის ფულებით და ის კი აქ დარჩეს... მაშო, გადაეცი პალიკოს... რასაკვირველია, თუ მოურიგდება ამ გარემოებას, რომ ოქრო მაინც მიყვარს, თემცა ვეცდები კი შევასრულო სვინიდისიერად ჩემი მოვალეობა.

— პალიკოს მთავარი გონება აღარ შერჩება, გაგიჟდება, გაღირვევა, როდესაც გიგულებს თავის საყვარელ მეუღლედ... შენ კი რეებს ლაპარაკობ?.. — ქეთინოს ცრემლები დუღილით ყელთან მოსდიოდნენ, გამოსცდიდა ჯოჯოხეთს, ტანჯვას, მაგრამ მტკიცედ იდგა თავის გარდაწყვეტილებაზე. პალიკო ქეთინოზე ნაკლებ არა ღელავდა, როცა უახლოვდებოდა ამათ სახლსა. ეს დარწმუნებული იყო კარგს არას გაიგონებდა, ხან კი მცირედი იმედი უკრთოდა.

— უარი რომ სთქვას, როგორ-ღა ვინსნა ტანჯვისაგანაო? — ფიქრობდა განუწყვეტლადა. მოვიდა თუ არა პალიკო, მაშომ ახარა ქეთინოს თანხმობა, მისი პირობაც. პალიკოსთვის მეტად მოულოდნელი იყო, მეტადრე უკანასკნელი. გამოართვა ხელები მაშოს და აღტაცებულმა დაუკოცა მადლობის ნიშნად.

— მაშო, ეს რა დღე გამითენეთ? რა ნეტარებაა, რა ბედნიერება! — იმეორებდა აღელვებული, სიხარულის ცრემლები თვალებში მოსდგამოდნენ. ქეთინო არამც თუ თანხმდებოდა, რომ წასულიყო თავის ნიქის საწვრთნელად, არამედ ჰპირდებოდა მეუღლობასაც! ქეთინო და პალიკოს მეუღლე!.. ნუ თუ სამოთხიდან მოტანილი მეგლიში არ იყო? როგორც იყო პალიკომ ღონე მოიკრიბა, რათა დამშვიდებული შესულიყო იმ წმინდათა-წმინდა ოთახში, სადაც ქეთინო ელოდა. უკანასკნელი გაფითრებული წამოდგა, მაშო აღარ შეჰყოლია, რათა თავისუფლად შესძლებოდათ მოლაპარაკება.

— მგონი დღეს... უნდა ჩომეცა თქვენთვის პასუხი. — დაიწყო ქალიშვილი. — თანხმა ვარ თქვენს... თქვენს წინადადებაზე... და თქვენს... — ქეთინომ ველარ დაათვა, ღონე წაერთვა, თვალეები კი განაგრძობდნენ მტკიცე ყურებას. პალიკომ ჩამოართვა გამოწვდილი მორთოლვარე ხელი, რომელსაც მოწიწებით დაეკონა.

— გმადლობთ... გმადლობთ იმ უღირს ბედნიერებისათვის, რომელსაც მანიჭებთ. — გაძნელებით დაიჭურჩულა ამანაც.

— არა, პალიკო, თუმცა თანხმა ვარ თქვენს მეგობრობაზე, თუ ხელს არა მკრავთ, თუ შევიძლებ მოვახერხებ თქვენს გაბედნიერებას... ხომ იცით ჩემი... — მაგრამ პალიკომ სიტყვა არ გაათავებინა.

— ქეთინო, სალოცავო! რა ნება მაქვს მოგთხოვო მიუწლომელი? მერწმუნეთ, ჩემთვის სრული ნეტარება იქნება თქვენს მახლობლად ყოფნა, მონობა, თავს შემოვლება!

რამდენისამე წუთის შემდეგ ქეთინო და პალიკო იღებდნენ დედისა და დისგან ლოცვა-კურთხევასა. ქეთინო თანდათან შეეჩვია ახალ გარემოებას, რომ დღე-დღეზე გახდებოდა მეუღლე-მეგობარი პალიკოსი, რომელიც თავს ევლებოდა. ეღვიძებოდა დამშვიდებული, მოფიქრებული, ძალ-დატანებული გრძნობა. პალიკოც ატყობდა ამ დამშვიდებულ გრძნობას და ამის აღტაცებას საზღვარი არა ჰქონდა. არც ნატო დამდგარა უაერზე, როდესაც შეიღმა შეატყობინა, ქეთინოს

ვირთაეო. მას ძალიან მოსწონდა ქეთინო, მისი წყნარი, მშვი-
დი ხასიათი; არჩია ისევ მეზობელთან დამოყვრება, ვიდრე
მოეყვანა უცნობი, რომელიც შეიძლებოდა ახტაჯინა და აშა-
რი გამოსდგომოდა... ქეთინო კი ყოველთვის პატივისცემით,
თითქმის მორჩილებით ეპყრობოდა ხოლმე... ამანაც თავის
მხრივ გულწმინდად, მხურვალედ დალოცა ორივენი და მოუთ-
მენლად მოელოდა მათ გვირგვინსაც... მაგრამ როდესაც გაიგო,
რომ პალიკო და ქეთინო აპირობენ საზღვარ გარედ წასვლას,
ეს უკანასკნელი აზრი ვერ მოსდიოდა ქკუაში, ძალიანაც აწუ-
ხებდა.

— მერე, შეილო, ოჯახს, მამულს ვის ანაბარა სტოვებთ? —
ჰკითხა ამან, როდესაც პალიკო გაბრწყინებულის თვალებით
უმტკიცებდა, რომ უსათუოდ საჭირო იყო ამათი წასვლა.

— შენ, დედა-ჩემო, შენ უნდა უკდო ყური.— ნატოს ასე-
თი დავალება არ ეუცხოვა, რადგან უიმისოდაც ამის ხელში
იყო მთელი მამულის განკარგულება, ნატო არა ჰგავდა მუქთა-
მკამელ მანდილოსნებს, რომელნიც მარტო კრიალოსნის თა-
მაშით და ქეიფით ათენ-აღამებდნენ; ეს, ჯერ კიდევ ყმაწვილი,
ჯანიანი, ოჯახში ჩაუფერხებლად ტრიალებდა, ყველაფერს ფეხ-
და-ფეხ მისდევდა ქმრის სიცოცხლის დროსვე და მის სიკვდი-
ლის შემდეგაც არ შემდრკალა, არ შეუმჩნევენებია ოჯახისთვის
უფროსობა, თუმცა პალიკო უმართებულოდ იქცეოდა, ამას
ყურსაც არ ათხოვებდა, ჰფლანგავდა მზად შემოტანილსა. ნა-
ტო კი მაინც მტკიცედ იდგა და რავედენადაც შეეძლო იცავე-
და ოჯახს ყოველ ცუდისაგან... ღვათით, ბოლოს პალიკო სრუ-
ლიად შესხვაფერდა, სხვა ხასიათზე დადგა, შეიქნა სამაგალი-
თო თავდაცული ყმაწვილი კაცი, მარიკაც კაი კაცს მიათხოვა
და ნატომ კიდევ მომეტებულად ფრთები გაშალა. ამას უყვარ-
და თავისი შვილები, როგორც სჭირია თავ-დადებულ მშო-
ბელსა, და ყოველთვისა მათთვის ზრუნავდა... მაგრამ შვილისა
და რძლის წასვლა კი სამზღვარ გარედა აშფოთებდა...

— თუ ჩვენი ბედნიერება გინდა, დედი, ნუ დაგვიშლი...
და გზა დაგვილოცე!.. — ემუდარებოდა პალიკო... ნატოს ვე-

ღარ მოეხერხებინა გადალიანება, დაღონებული გაკვირვებით უყურებდა პალიკოს...

— რაედენის ხნით აპირობთ მაინცა?—ჰკითხა ამან ბოლოს...

— რაედენიმე თვითა... მერე ისევ მოვალთ... არც კი შეიძინე უჩვენობას... აქ იქნება ჩემი სიდედრი, მაშო, განო და სხვები... ჩვენც მალე მოვალთ...—ამწვიდებდა შვილი, თუმცა თვითონაც არ იცოდა, როდის მოუხდებოდათ დაბრუნება, რომელიც დაშოკიდებული იყო ქეთინოს გულის ვითარებაზე... პალიკოს თუმცა ეცოდებოდა მშობელი, უძძიმდა მისი მარტოდ დატოვება, მაგრამ ქეთინოს სიყვარულთან როგორც მშობლისადმი გრძნობა, ისე მთელი ქვეყნის მიმართ ყველაფერი ხუნდებოდა, ფეხ ქვეშ ფიანდაზად ეშლებოდა და ჰქრებოდა... პალიკო სცოცხლობდა ქეთინოთი, ფიქრობდა, ოცნებობდა მარტო მის გულისა და სულის საღებუნება-განკურნებაზე, მის დამამწვიდებელ, მაცოცხლებელ ღონისძიებაზე. მალე ყველამ შეიტყო ამათი დანიშვნა, მოდიოდნენ, ულოცავდნენ, მათ შორის განო და როსტომიც ერიდნენ. უნდოდათ დაენახათ, თუ რაედენად კმაყოფილი იყო ქეთინო, მაგრამ ქეთინომ მიიღო მხიარულის სახით ისინი, მადლობა გადაუხადა თანაგრძნობისათვის, არ წმუნებდა, რომ დიდი ბედნიერი და კმაყოფილი იყო... განოს ეყურებოდა ქეთინოსგან აღტაცება, რომელიც არ ეთანხმებოდა მის გამხდარ, გაყვითლებულ სახესა, თუმცა ამათ შესახებ ჩვეულებრივად მითქმა-მოთქმა ატეხილი იყო სოფელშია, ზოგი სძრახავდა ოქროს, სიამოვნებას აცხადებდნენ ქეთინოსა და პალიკოს შეუღლებაზე, ზოგი წინააღმდეგს გაიძახოდნენ. პალიკო და ქეთინო კი ყურადღებას არ აქცევდნენ ყველა ამას, ელოდნენ ქრისტიშობის მარხვის გასვლას, რათა ჯვარი დაეწერათ. მანამ პალიკო დაიარებოდა ქეთინოსთან, მთელ ღღეებს თითქმის მასთან ატარებდა. პალიკო ხშირად უკითხავდა წიგნებს ქეთინოს და სხვებიც ყურს უგდებდნენ.

— ქეთინო, შენ რაღას იტყვი... თავი დაეანებო კითხვას, თუ განვაგრძო?—მოუბრუნდა პალიკო ქეთინოს, როცა მაშომ წიგნი წაართვა.

— რასაკვირველია. ძალდატანებისგან ყელი გეტკინება.— მოესმა ზრუნვით აღსავსე პასუხი.

— კარგია, გენაცვა, ქა, ახლა მომავალ საქმეზე ვილაპარაკოთ.— დაუმატა თეკლემ.

— როდესაც წარმოვიდგენ, რომ ამ ორ კვირის შემდეგ ჩვენთან აღარ იქნებით, გული დამიწყებს კენესასა.

— არა, შეილო, გულთან კენესას რაღა საქმე აქვს? მიხარიან რაკი ქეთინო და პალიკო მიბედნიერდებიან... რა ვუყოთ, რომ მიდიან, ნეტაი შენც აგრე მოგიშორო, არც მაშინ ვინაღვლი. მე და ჩემი მძახალი ნატალია ერთად დავრჩებით და დავტკბებით შვილების ნეტარებითა. დღეს რატომ არ ვადმოვიდა, შეილო, დედა-შენი?—ჰკითხა ბოლოს...

— ისიც თქვენსავით ფუსფუსშია. გვამზადებს... რის ვაივავლობით დავამშვიდე, დავარწმუნე, რომ მალე დავბრუნდებით-მეთქი...

ესენი რომ ლაპარაკობდნენ, ამ დროს კარი გაიღო და შემოვიდა ნინო თავის თმა-ხუჭუჭა ბიჭითა, რომელიც ლაზათიანად სუფთად ჰყავდა ჩაცმული. ნინოს სახესაც მოშორებოდა განწირულება, თუმცა ისევ თალხებში იყო, მაგრამ მაინც თვალები უბრწყინავდნენ იმედითა. ოთხი წლის შაქრო უხასდებოდა ყველა აქ მყოფთ, ეტყობოდათ ძალიან ანებივრებდნენ.

— წადით, შეილებო, ჩვენ აქ დავრჩებით და ნინოს დახმარებით ვიცხოვრებთ. მოგიმზადებთ სხვა-და-სხვა შესანახ საწურებს და მოგვლოდებით.— განაგრძობდა თეკლე.— ნინო ამ დროს ვახშამსა შლიდა. ამასაც ოდნავის ღიმილით გაპობოდა ტუჩები, როდესაც უყურებდა ქეთინოსა და პალიკოს. მოაგონდებოდა თუ არა თავისი უდროოდ გაყრილი პავლია, თავ-შემაგრებით ამოიოხრებდა.

— სამი წელიწადი კიდევ და შაქროსაც სკოლისკენ თავს ვუკრავთ! არა, ქეთინო, ეს შენი სურვილია?— წარმოსთქვა პალიკომ.

— ოლონდაც...—ამან გაუწოდა ხელი შაქროს, რომელიც მაშინვე მივიდა, მოეხვია ქალსა და დაუკოცნა ლოყებს.

— გინდა სკოლაში, ბიჭიკო?—ეკითხებოდა ქეთინო.

— მინდა, რატომ არ მინდა!—იმეორებდა პატარა. ნინოც ამ დროს ბედნიერი იყო.

— ღმერთმა თქვენი თავი უცოცხლოს მაგასა, რატომ არ მოინდომებს... რა ღმერთი მომასწრებს, რომ ევ მაინც არ დამიჩაგროს უსამართლობაში...—ჩაილაპარაკა ამან.

— ნუ გეშინიან, ნინო, ჩვენ აქა ვართ, შაქროს ისე გაგიზრდით, რომ პირველი განათლებული ქართველი გამოვა.—უთხრა პალიკომ.

— თქვენი იმედი მაქვს, შენი კირიმე, ჩემო ბატონო!—ქეთინო მადლობით უყურებდა თავის საქმროს.

— შენი ცოდვით მაინც კარგი არ დაემართა როსტომსა. ვერ აღინა ცხვირში ძმარი გრიგოლამ... ე რაც ებადა, სულ ხელში კი გამოაცალა და!..—განაგრძობდა პალიკო.

— ვიშ, შერცხვენილები ვართ მაგისაგან. სასახლეც კი აღარ დარჩა. გრიგოლას ქირას თურმე აძლევს პირიქითა!—შესძახა თეკლემ და თავი გადააქნ-გადმოაქნია.

— ნეტაი თქვენა, დედა-ჩემო, რა დროს ეგებია! წამოდით, შემოუსხედით ეახშამსა!—წამოიძახა მაშომ.—ნინო, გეთაყვა, შეშა შეუმატე ბუხარსაც, რომ გაგვიმხიარულდეს, სიძე მხიარულადა გვყავს...

ვახშმის უკანაც კარგა ხანს ილაპარაკეს ამათ. ღამის პირველი საათი იყო, როდესაც პალიკო წავიდა. მომავალი დღესასწაულები მხიარულად გაატარა ქეთინოსა და პალიკოს ოჯახში. დადგა ქორწინების დღეც. ერთ მზიან კვირა დღეს გადიწერეს ჯვარი. ორი კვირის შემდეგ გაემგზავრნენ, რათა შეესრულებინათ თავიანთი განზრახვა, პალიკოს აღმოეჩინა ქეთინოს დაწყლულებულ გულისათვის გამკუთრებელი მალამო და ესახელებ-ენეტარებინ.

სნასტასაა კრასთავი

(შემდეგი იქნება).

მ ე ლ ე ა

ტრაგედია ევრიკიდისი*)

მედა

ჭოი ზევსო და ჭეშმარიტებაჲ,
 ზევსის ასულო და შვის ნათლო!
 ეხლა ჩემს მტრებსა მუსრსა გავაფლებო,
 ტოლებო, ეხლა ნამდვილ გზაზედ ვართ:
 ვიმედობ მტრსა მიგოს თვისი.
 როს დავიწვიტე იმედი, რომე
 განზრახვას ვეღარ აღვისრულებდი,
 კაცი აღმიჩნდა, ვითა ბოლოზი
 ნავის ბაგირსა იმას მივაბამთ,
 როცა მივახწევთ ქალაქს და ცინეს
 ჰალადისას; აწ გაკომუდავებ
 ჩემს განზრახვას: არ იფიქრო, რომ
 სისინარულო შენ რამე გესმას!
 მოახლეოვანს ერთს ასონს
 გაუგზავნი და ვსთხოვ კიდე მოსკლას.
 როდესაც მოვა მტრელოდ დაფხვდები.
 ვეტყვი კარგი ჭქმენ, ღონე იღონე—
 მე რომ მიმუხთლე და იქარწინე
 შეთვის ასულზე. მხოლოდ ვსთხოვ, რომე
 ბავშვნი აქ დარჩენ, — მისთვის კი არა
 მართლა დავტოვო, მტერი ვაცინო,
 არამედ მისთვის, მანდურებითა

*) „მოამბე“, № VII, 1897 წ.

მოკვდა მე იგი მეუის ასული.
 მიზეზს ვიტყვი, რომ აქ ჰსურთ დარჩენა,
 ზატარძლთან კი გავგზავნი იმით,
 თანვე ხელთ მივცემ ძღვეს, — სამსახურს
 უცხოდ ნახელავს და ოქროს გვირგვინს.
 და თუ ჩაიცვას ის სიმკაული,
 მოკვდება თვითონც და ვინც ხელს ახლებს!
 მისთანა შესამსა შევასმევ ძღვესა.
 კმარა, რაცა ვსთქვი. საშინელებად
 მიჩანს მისი ქმნა, რაც წინ მიმეღის.
 ამოწვევებ სრულად მე დეიძელ შეიღებსა.
 და ვერც არავინ ხელთ გამომტაცებს!
 ოდეს სახლობას იასონისას
 მე ქვეყნით ავხოც, კადვიკარგები
 შორს იმ ადგილით, სადაც ბავშვით გაწვევებ,
 სადაც ჩავიდენ მე უღთობას.
 არა, მტერს თავს... არ გავაქირდვინებ.
 წინ! ჩემთვის რაღა სიღოცნსლე არის?
 არ მაქვს სამშობლო, არ მაქვს სახლკარი,
 არა მაქვს შეუღა გასაჭირთაცან.
 შევცდი, მოვშორდი მამის სამკვიდროს,
 აუევი ბერძნის რჩევას, ჭკუასა,
 მაგრამ დმერთები თუ შემწედ მევანან,
 ის დაისჯება: შეიღებს, რომელნიც
 ჩემგნით ჰეოღა, ვეღარ იხილავს
 იგი ცოცხლებსა; ვერც ზატარძლი
 მიანიტებს შეიღს: მზაკვრის სიკვდილით
 სულს ამოხდენს მას მზაკვარ ცოლსა
 ის ჩემი შესამი. ნურავინ ჩამთვლის
 ნურცა სულ-მოკლედ და ნურცა სუსტად,
 ვით მეკობრეთან გულგუთილად ვარ,
 ისე ჩემს მტრებსა არას დაუზოგავ.
 ვისაც სახელის მოხვეჭა სწადდეს,
 ესე ამ ქვეყნად ჰსამს იქცეოდეს.

ხორც

რაკი ერთხელეუ გვითხარ განზრახვა,
შენ სსსიკეთოდ და დასწავლად
ხალხის სწულისა, გიშლი მაგის ქმნას!

შედეგა

არ იქნება! შენ ძაღვიძის იუბნა
ეგრე, როს ჩემებრ ტანჯვას ვერა სცნობ.

ხორც

განა გაბედავ შვილთა გაწვევტას?

შედეგა

მით ხომ კვეთებას ქმარს ფიცსა დავცემ.

ხორც

იქმნები მაშინ უფლად უბედურ.

შედეგა

ვიყო! შეტია დაჯერებანი. (მოახლეს)
განწი ესლავე და იასანა
აქ მომგვარე მე! ჩვეულ ვარ ვენდა
შენს ერთგულებას, რაც გესმა, კრინტი
არ დასძრა მასთან, თუ ქაღბატანი
გიუვარს და ქალად დაბადებულსარ!

ხორც

ჰი, ათინელნო, ნეტართ ღმერთთ შვილნო!
ძველთაგან ძველად ბედით მდიდარსართ:
შტრისგან მიუვალ მას ქვეყანაში
სიბრძნის ნაყოფი გიკეშებიათ,
ეთერის სპეტაკ ზვირთ-ტაღდებ შორის
ადვილად განუღით ცხადრების გზასა;
ოდესმე ცხრანი დანი ზიკრიდ
აქ ჰარმონიას ქერას უშენია.
კეფისონ უცხოდ მჩქეფარ ზვირთთაგან
კიპრიდსა წყალი ამოუღია
და ზომიერის ტკბილ საამურის

ქართი შიდაშის მოუფრქვევია?
 იგი მარადის თმა შეშკობილი
 კეთილ საყნოსელ ვარდთა გვირგვინით,
 ვითა სიბრძნისა თან-მოგზაურსა
 წარმოგზავნის კაცთა სიუფარულს.

*
* *

ქვეყანამ, სადაც ნაკადულებსა
 წმინდა წყალთა ბინა აუჩენიათ,
 ქალაქმა, სადაც ძველთაგან ძველად,
 ზატოვის სტუმენ შეგობრობისა,
 შენ, ბავშვთა მკვლელი, ვითა გიგუნ
 თვისა წიადად? დაფიქრდი ერთი,
 თუ ვისი მოკვლა გადგიწვევია!
 უგულანი გვედრით, რომ უკუ აგდოთ
 განზრახვა ეკე მოსისხრობისა!
 შენმა გონებამ ვით შეიწყნაროს,
 შენმა გულმაცა ვით მოითმინოს, —
 რომე ბავშვებსა ხელი შეახო
 მას შებეღვისა საშინელ ჟამსა?
 მათ, ვისაც მოკვლის აღთქმა დაუდე,
 უცრემლოდ როგორ უნდა შესედა?
 ოდეს ბავშვები ხახვითა მოვლენ
 შენსა წინაშე და ზატოებს
 გთხოვენ, შეტეძრის გული—მათ სისხლით
 ხელებსა ვეღარ გაისვრი მაშინ. (შემოდის იასონ)

იასონ

გეხმე, ვიახელ. ხომ გძულვარ, მაგრამ
 ჩემგან უარსა შენ ვერ მიიღებ.
 გიუურებ: აბა რას ითხოვ ჩემგან?

მედა

იასონ! გვედრი მაზატო მუ,
 თუ რამ კვადრე, ჩემი გაწყრომა,

ჰქნას, აიტანო მორჩილებითა,
 მისთვის რომ ჩემგან ბევრჯელ გინახავს
 სიუფარული. რა დავუთქრდი კარგად,
 თავს შემოვიკარ: მე უბედური
 რისთვის ვსულელობ ტუეილ-უბრალოდ
 და ვურისხდები მას, ვინც მშეგობრბს?
 რად ვკმტერები ქვეყნის მეფეებს
 და ქმარს, რომელმაც სიკეთე დამდო
 მით, რომ შეირთო მეფის ასული
 და ჩემს შვილებსა ძმები უბოძა?
 შორს ჩემგან გულის უჭათობავ, შორს!
 რისთვის ვიტანჯო, ოდეს დმერთები
 ისე მოწყალედ იმყოფებიან?
 ან თუ შვილები დამვიწყებია?
 ხომ ექსორია მოგველოდება,
 სადაც ვერ ვზოვებთ ვერც ურთს მეგობარს.
 ესრედ ვფიქრობდი და სისულელე
 ჩემი შევიგენ, ვნახე ვწერებოდი
 სრულიად ტუეილად. ეგ შენი ქცევა
 დიდაც მომწონს. ჭკუა ჰქმენ, რომე
 იმ ოჯახობას დაგვაკავშირე,
 უჭკუო ვარ მე! უნდა შემეტეო
 შენი განზრახვა და ქორწილისთვის
 ხელი შემეწეო და სინარულით
 მემსახურნა მე შენის ცოლისთვის!
 ეველა ქალები ამ გვარები ვართ —
 ცუდი უნდა ვსთქვათ: სჯობს რომ გაფრუდე.
 მაგრამ არ უნდა ცუდი მომაგო,
 და სისულელე სულელებერ ქცევას
 არ შეაკებო. გნებდები: მაშინ
 უგნურად ვსჯიდი; ესლა კი საქმეს
 მეტის ჭკუით ვსჯერეტ. ოჰ, შვიდნო, შვიდნო,
 აბა გამოდით თქვენი აქ სახლითგან.

(ბავშვები შემოდინ სენახე ლალასთან ერთად)

ერთად ჩემთანა მამას აკოცეთ,
 ერთად მასთანა იმუსაიფეთ,
 ნუ გაიხსენებთ უმანდელ მტრობას,
 როგორც რომ დედას იგი არ ახსოვს.
 ამიერ იურს მშვიდობა ჩვენში
 და არა მტრობა, ხელი მოჭკიდეთ!
 ვაიმე! ერთსა საიდუმლოსა
 საშინელსა ვსჭვრეტ... შვილებო, განა
 დიდს ხანს დატყალდესთ ემაგნაირად
 ხელების გაწვდა? ოჰ, მე საწყაღსა
 როგორ მიხელთებს შიშისა ზარი,
 როგორ მერევა თვალებში ცრემლი!
 ხომ სახეს ცრემლი კურცხლად მისთვის კდისთ,
 რომ შეგურიგდი მე თქვენს მამასა.

ხორა

ჩემს თვალებსაცა ცრემლი ადინე;
 ამით დასრულდეს შენი ტანჯვანი!

აისან

მაგისთვის გაქებ, ძველს არ გაუგედრი.
 მეორე ცოლის შემერთველ ქმარზედა
 ქალთ არ ეძახვისთ გულძვირად ეოფნა;
 შენ სასიკეთოდ გამოგაცივლია
 გრძნობანი შენი, ბოლოსაც ჭკუას
 გაუტანია. გულის ხმიერა
 ცოლი ჭხამს ეგრე მოიქცეოდეს.
 თქვენთვის კი, შეიღწინო, ღმერთთა შეწევნით,
 მამა ზრუნვას სწევს, რაც რომ ღონე აქვს,
 ვგონებ ოდესმე თქვენ ძმებთან ერთად
 კარინთს ზირველსა ადგილს დაიჭერთ,
 ოღონდ დამთავრდით! სხვაფორივ კი მამა
 დაშვრება თქვენთვის და ღმერთიც თქვენა
 მწყალობულია. ნეტამც შენახოს,
 ხანში რომ შეხვალთ, თქვენ მიერ ძლევა

ჩემის მტრებისა! შენ რაღად ღვრი ცრემლს
და მისმენ სიტყვებს გაუსარულად?

მედეა

ეგ არა! ფიქრად მომდის, რომ ბავშვნი...

იასონ

გულ-მშვიდად იუა! მათთვის ვაზრუნებ.

მედეა

ვეცდები. სიტყვა ეგ შენი მჯერა,
მაგრამ ქალი კი ცრემლთ ამოღია.

იასონ

რად სტირი, ბუნავ, შენ ბავშვებისთვის?

მედეა

დედა ვარ მათი. შენ მოისურვე
სიცოცხლე მათი და დავმწუნხარდი,
ვა თუ ვერ ახდეს, ზოგი რამ გითხარ,
რისთვისაც გიხმე; დავსძენ მე კიდევ:
რახან მეუფეს ჰსურს ჩემი განდევნა
(საუმჯობესოდ მიჩანს ეს ბედი),
რომ აქ ცხოვრებით არ დაგაბრკოლო
არც შენ; არც მეფე — ხომ მტრად მიტყევენ, —
ქვეყნითგან წავალ მე ექსორიად.
მაგრამ თვითონვე რომ შესძლო ბავშვთა
თვალის დევნება, სთხოვე კრეონსა,
რათა იგინი ადარ განდევნოს.

იასონ

არ ვიცი, იზამს თუ არა: ვნახავ.

მედეა

მაშ შენს ცოლს უთხარ მამას ევედროს
განდევნისაგან იგინი იხსნას.

იასონ

კარგი! მკონია დაიყოლიოს,
ქალადაც მისთვის დაბადებულა.

შედეა

წილსა დაუღებ მე შენს ზრუნვაში:
 ბავშვთა ხელითა მივართმევ ძღვენსა,
 რომლის მჯობის ქვეყნად ვერა ვხვდები, —
 უცხოთ ნაქსოვსა შესამოსელსა
 და ოქროს გვირგვინს. ერთმა მოახლემა,
 ვინც უნდა იყოს, ჩქარა შინითგან
 მთარბენინოს ის სმკაულა!
 ერთჯერ კი არა, ასჯერაც იტყეს
 იგი ბედნიერ, შენებრ ჩინებულ
 ქმარს რომ გამოჰყვა და იძღვნა ძღვენი,
 რომელიც მას ჩემს ზნას ზელიოს
 შვილიშვილთათვის უჩუქებია.
 შვილნო, ქორწილის მოსაკითხია!
 მართვით სეფე-სასძლეს სვანსა!
 არ დაშიძრახოს, ძღვენად მიითვალეს.

იასონ

ოჰ, უკუნურა! რად აკლებ შენ თავს?
 თუ გგონია, რომ შეფეთ ჩარდახში
 ტანისამოსი ნაკლებად ივეს
 ან ოქრო ნაკლებ იზოვებოდე!
 შენ დაიტოვე! თუ იმას რამე
 უადრი აქვს ჩემი, არ გასცვლის განძი.

შედეა

ნუ იტყვი! ძღვენი ღმერთებსაც აცდენს;
 ოქრო უფრო სჭრის ან ბრძნულ სიტყვაზე,
 ღმერთი მისკენა და სწუალობს კიდეც,
 იმას სიქაროვე ტანთ ადგზნებია:
 შვილნი გაურისგან ოქროთი კი არ,
 სიცოცხლით მზად ვარ, რომე დავიხსნა.
 გასწით, შვილებო, დიდებულ სრასა!
 მართვათ თუ არ ძღვენი მას ქართვას

მამის მეუღლეს, ჩემს ქალბატონსა,
 სთხოვეთ, ევედრეთ, რომე აქ დარჩეთ!
 საჭიროა კია მან ძღვენი იგი
 ხელთა აიდოს. ჩქარა გასწიეთ,
 აღასრულოთ რა დაბარებული,
 დედასთან მოდით კარგის ამბითა! (ბავშვები და იასონ სკუ-
 ნას დასტოვებენ)

ს არა

გაწუდა იმედი, რომე ბავშვები
 ცოცხლები დარჩნენ. აღსრულებულა!
 სიკვდილს უცილოდ ჩაეკონიან.
 ის ახალგაზდა ოქროს გვირგვინსა
 მიიღებს თვისდა საუბედუროდ.
 ოქროს და ლაღსა იგი სამკაულს
 ბედის წერისას შიგან ჩაიწინის —
 ეღვარება და არ-საწუთრო
 შვენება ძღვენთა სცდურ ექმნება:
 დაიდგამს თავსა ოქროს გვირგვინსა
 და ტანთ ჩაიცვამს შესამოსელსა:
 მაგრამ მკვდართ შორის დაამშვენებენ
 იმ ზატარძელსა. მისთანა ბედეს
 გაბის იგი და მით სიკვდილსა
 ბედის ნაწერსა ხვედრად მიიჩქმევს.
 ბედს ვერ წაუვა. ბედმზოვ ქმარო,
 გამგებლის სიძევ, შენ კი არ იცი,
 რომ ბავშვებს ღუზავ და განუმზადებ
 შენს ცოლს სიკვდილსა წამებისსა.
 შენ უბედურო, რა რიგად შესცდი!
 საწყალო დედავ, შენს ტანჯვას ვდარდობ:
 გასწევუტ შვილებსა შურის სკებლად
 კანონიერის საწოლისათვის,
 შენმა მეუღლემ რომე დაგდო,
 რა სიუვარული სხვისა ირჩია.

ღაღა (შემოდის ბავშვებით ერთად)

ოჰ ქაღბატონო, ბავშვთა განდევნა
 გამოუცვლიათ, შეფის ასულმა
 ძღვენი აიღო სინარულითა.
 შეფის ჩარდახში ბავშვებს ეველანი
 შეჭრიკებიან.

შედეა

იულისტა ეგრე!

ღაღა

ამ ბედის მომსწრე რამ აღვაშეოთა?
 გაუნარულად ეგრე რად დამხვდი?

შედეა

ვაი, ვაიშე!

ღაღა

ჩემს ამბავს ეგრე კი არ შეშვენის.

შედეა

ვაიშე! — კიდევ!

ღაღა

ეგებს ცუდი რამე განარე
 და შენდომითა კარგად მივიდე?

შედეა

რაც უნდა მითხრა, არ დაგუჟედრი.

ღაღა

რასღა ჩაჭკიდე თავი და სტირი?

შედეა

ბერი-კაცო შე უნდა ვსტიროდე,
 არ სასიკეთოდ ესე განზრახვა
 გუფს ჩაუღვიათ ჩემთვის ღმერთებსა.

ღაღა

მხნედ იყავ! ბავშვთა მიზეზის გამო
 კვლავ ესტუმრები აქაურობას.

მედეა

მედეა

ჟურ გავისტუმრებ სხვებს სიაქიოს.

ლალა

ბავშვებს მარტო შენ ხომ არ დაშორდი.
სიკვდილის შეიღმა, ჭხამს, თავმდაბლობით
ჭირსა გაუძღვას.

მედეა

გორეც მოვიქცე. შენ კი შინ გასწი
და დაუმზადე ბავშვთ ვეკლავიერი,
რაც ერთს დღეს უნდათ. (ლალა გადის)
აჰ შეიღნო, შეიღნო, თქვენ გაქვთ მამული,
გაქვთ კარ-მიდამო, სადაც მე, საწყაას
რაკი დამტოვეთ, იცხოვრებთ დედის
სამარადისოდ დამკარგველები.

მე კი დევნილი უცხოეთს წავალ,
გაუნარელი თქვენგან, ვერ მომსწრე
თქვენის ბედისა, ველარ მოგიერთავთ
სეფის საწოლსა და ზატარძლებსა,
ველარ ავინთებთ ღამზარ-ჩირადებს.

ზნე-უჯათობა წყაროა ყოველ
ჩემ გასაჭირთა. ესე შეიღებო,
ტუილ-უბრალოდ გამომიზრდისართ,
ძეობის იგი სიშიში ტანჯვა
ტუილ უბრალოდ ამიტანია.

მე უბედურსა ცოტა იმედი
არ მქონდა თქვენი, რომ იქმნებოდით
ჩემთვის ბურჯად მას სიბერის ჯამსა
და მკვდარს მიწასა მიმზარებდით
ზატოლსებით — სიკვდილის შეიღთა
სახარბილო ხეგდრია ესე!

მაგრამ ეხლა კი მე ყოველივე
სატრფო იმედი გამქარწყლებია,

უნდა ვცხოვრებდე მარტოკა ცხრად
 თქვენ მოშორებით და მას იქით
 ვეღარ იხილავთ დედა-მშობელსა,
 ჩემგან წარსულნი სხვა ქვეყანაში
 საცხოვრებლად. ვაჟ მუ! რად მიმზერო?
 რად ილიშებით უკანასკნელად?
 ოჟ, რა ვუერო მე? გული ჩამწედა,
 როს დავინახე ბავშო მნათი სხე.
 ვერა, ვერ გავსძლებ. შირველო აზრო,
 განვედი ჩემგან! თანვე წავიყვან
 ჩემსა შვილებსა ექსორიაში,
 რომე იმათის ამოწევეტითა
 მამა ჩავაგდო მე სატანჯველში.
 რად დავინახო თავი ორწილად?
 ეს არ იქნება! შორს შორს, განზრახვავ!
 მაშ რა შემართვის? თუ ჩემი მტრები
 ვაგინო ჩემსედ, არ გადაუხადო
 სამაგიერო. დროა გაბუდო!
 რა სულ-მოკლე ვარ, რომ ავეოლივარ
 ღმობიერს აზრებს! შინ გასწით, შეიღნო!
 ვინაც რომ გულმა ნება არ მისცეს
 უუეროს მსხვერზლსა, წავიდეს იქით!
 ეს ჩემი გული არ შემეკრთება!
 ვაჟ! გულო, ნუ იქმ, ეს ჩავიღინო!
 ცოცხლები დარჩნენ! შე უბედურო,
 ნუ გაიმეტებ: გაგახარებენ
 დევნილობაში. არა, ქვესკნელის
 ვფიცავ სულებსა შურის მტებელსა,
 ეგ არ იქმნება! არცა ვაგინებ
 მტერსა შვილებზე. მათთვის ერთია,
 უნდა ამოწედნენ. მაშ თუ ასეა,
 მშობელი თვითონ ამოგსწევეტ იმათ.
 მათი ბედა და ვერც წაუგდენ!

დიად, ვგრძნობ, კვდება გვირგვინისა
 და ტანთ მისილი შეუვის ასული.
 ტანჯვას ვადგივარ, მაგრამ იმათ კი
 სატანჯველს მივცემ უფრო შიშისა.
 მინდა, რომ შეიღებეს გამოვეთხოვო,
 მოეცით, შეიღებო, მოეცით ხელნი
 თქვენსა დედასა და დაგოცნისთ!
 ოჰ, ზირო ბადრო, თათო ფუნჩუღავ!
 სახე და ტანი მათ რამდენს უთხრობს
 კეთილ ზნეობას. ნეტარ იყავით,
 მაგრამ იქ! მამამ თქვენმა წაკართვათ
 ეგ ნეტარება საჩქარო,
 ტკბილ შესახებო, ოჰ ნახო კანო,
 ოჰ, სულთა მშენივავ საკვირელებავ!
 მადით საჩქაროდ! აღარ მაქვს ძალა,
 თქვენ შეგუებდეთ: ტანჯვა მერევა.
 დიად, ვგრძნობ, რის ქმნაც გადმიწვევითა,
 მაგრამ გულის თქმა მძლავრობს გონებას,
 გულის თქმა წყარო დიდთა ცოდვათა. (მეღვა დარჩება და უც-
 ქერის მეფის სასახლეს)

ხორა

ხშირად გონებით გადგვიწვევითა
 მეტად ძნელი რამ, ხშირად გვიბრტყია,
 რა დგას უმადლეს გულის თქმაზედა,
 რასაც ვერ სწვდება ეს ჩვენი სქესი.
 ჩვენც ხომ გვაქვს ნიჭი ჭკვითა-უოფისა,
 საბრძნის მხლებელი მიუცილებლად,
 თუ ეველას არა, ზოგიერთს მაინც.
 მუხთ შეიშენევენ დედაკაცებიც.
 მითქვამს, სიკვდილის შეიღებში ვისაც
 არ გასჩენია შვილი, არ იცის
 ძეობის გრძნობა, იგია უფრო
 ბედნიერ მახედა, ვინცა შეიღონობს.

უშიღოდ ეოთა და ბავშვთა ეოლის
 სიტკობა-სიმწრისა განუტდელობა
 ბევრ მწუხარებას აშორებს იმას.
 ვისაც ბავშვები შინ ახვევია,
 იგი შინახავს, სიცოცხლის დღეთა
 დაჭლევის მამურადი ხაღივლით, ზრუნვით.
 ამაგობს ჟერეთ, შვილნი დაზარდოს,
 და სარჩა-საზრდა მათ დაუტევეს,
 მაგრამ გამოვლენ კარგები თუ არ,
 ვისთვისაც ის სწევს შრომას, ჭათასა,
 ამის ცოდნა კი მის ხელთ არ არის.
 და, აჰა, სარჩაც შეუძენია,
 შვილთაც გათურჩქენის დრო დასდგომიათ,
 კარგნი დამდგარან. და ერთიც ვნახეთ,
 ჯოჯოხეთისა სამკვიდრებულში
 წარიტაცებს მას დმურთი... სხვა ჭირთან
 ამ მწარე ხაღველს - ბავშვთათვის ტანჯვას
 დმურთნი სიკვდილის შვილთ რად ასმევენ?

შედეა

ტოლ-მეგობრებო, დიდი ხანია
 ამ ადგილს ვდგავარ და ვიციდი, აბა
 შინ რა მოხდება. (მოახლოვდება შოამბე)
 იასონისა ვხედავ მისხურსა
 მას მომაყადსა. მოსწრაფებულნი
 სუნთქვას მიქადის, რომე მაუწყებს
 ახალსა რამე უბედურებას.

შოამბე

შენ საშინელო ძვირის მომქმედა,
 რბოდე, შედეა, დაუეოფნებლად,
 ხელში რაც მოგხედეს, ხაგი თუ ეტილი.

შედეა

გაქცევას რისთვის მაკისრებინებ?

მოამბე

ეს არის ესლა შენის შხამისგან
 მოკვდა ის ქორთა მეფის-ასული
 და კრეონიცა იმისი მამა.

შედეგა

კარგი ამბავი მახარე, იუაჲ
 ამიერთგან ჩემი მოკეთე
 და შეგობარი.

მოამბე

რას ღაზარაკობ? ქალო, ჭკუაზედ
 ხომ არ შემტლარხარ? კერა მეფისა
 კაცის მოკვლითა წაგობილწავს
 და ეს გინხარის, არ გეშინია?

შედეგა

შენდა ზასუხად მაქვს მე სათქმელი,
 მაგრამ ნუ ჩქარობ, კაცო-მოკეთე!
 შითხარ, თუ როგორ ამოწვევტილან?
 ორწილ მახარებ, თუ დახრტილან
 საზარის ტანჯვით?

მოამბე

მამასთან ერთად ორნივე ვაჟნი
 ოდეს მოვიდნენ და ზატარძლსა
 ხლებით ეახლნენ შიდა ოთახში,
 ჩვენ გაგვეხარდა, შენის ტანჯვისგან
 დატანჯულთ მსახურთ, მაშინვე სიტყვა
 ჩამოვადგევით, რომ ქმართან ძველს ჩხუბს
 ბოლო მოუღეთ, ერთი ხელს ჰკოცნის
 ბავშვებს, მეორე თეთრ გრუზა თავსა.
 სიხარულისგან ქაღის ოთახში
 მე შევირბინე. ქაღბატონმა კი,
 რომელსაც ესლა ვემსახურებით,
 ვერ შეამჩნია შენი ვაჟები,

თვალი აისრის გადაუღალა,
 ხელთ თვალები მერმე დასუტა
 და ფერმიმკრთალი ზიძი იბრუნა
 ბავშვების მოსვლით გაჭაფრებულმა.
 მაგრამ ქორთვა ქალს გულისა წყრომა
 შენმა შეუღლედი დაუცხრო და ჰქრქვა:
 ანუ მტრობი ნათესავს, გულს ნუ მოიყვან.
 და თავი ჩემკენ გამოიბრუნე!
 ვინც ქმარს ჰმეგობრობს, მას ემეგობრე!
 მიიღე ძღვენი, მამას ვუვადრე,
 ბავშვებს განდევნა გაუბათილონი
 ჩემის გულისთვისა. მან სანკაუღლს
 რა მოჰქრა თვალი, ვერ მოითმინა
 და ქმარს აღუთქვა ეგელაფერს ვიქო.
 სახლს რომ დაშორდნენ მამა-შვილები,
 ქალმა სამოსი ტანთა ჩაიგვა
 შეისვე და თავსა, გრუზა თმანსა
 ოქროს გვირგვინი ზედან დაიდგა,
 და იწყო ცქერა ბრწყინავ სარკეში,
 დიშით შემზერდა თვის მკვდარ სახეს;
 მასუკან ადგა სავარძელითგან
 და თოვლსავითა თვისს თეთრსა ფეხსა
 იატაკსა ძლივს თუ აჯარებდა,
 ისე ოთახი შემოიარა,
 საჩუქრით მეტად აღტაცებული,
 ცერზე დგებოდა, თანვე თვის თავსა
 უკნით დამზერდა. მაგრამ საშიში,
 აჭა, სურათი თვალით წარმოგვიდგა:
 სულ შთლად გაფითრდა, განზე გაიჭრა
 და უკველ სახსარ ათროლოებული
 ძლივს დაეწია თვისსა საწოლსა
 დაუტეველად. აქ ფიქრად მოსდის
 მოხუცს მოახლეს, უთუოდ რისხვა

ზნის ან სხვა ღვთის მას ეწია
 და უღონადა, სანამ არ ნახა,
 რომ ღუფი ზირსა გადმოსდებოდა,
 რომე თვალები გადმოექანა,
 რომ ტანთ სისხლისა წვეთიც არ ედგა.
 მაშინ გონება კვნესად აქცია,
 წუთს ერთი მაშის ოთახს შევარდა,
 ჭაბუკს შეუღლეს ეცა მეორე,
 სანქაროდ მათთვის ეუწებინა.
 უბედურება, აღაქათი
 შინ დიდი ატუდა. კაცი ფეხმარდი
 მოიჭრებოდა, ექვსი ზღუტრთის
 გზად გამოშვლელი, ვიდრე თვალები
 ახილდა და ხმა დაუბრუნდა.
 ერთი საზარლად დაიდრიალა
 და ქვევს მოვიდა. ორ წილად ბრძოლა
 მას მოუვიდა: ოქროს გვირგვინი
 გარემოს თვისსა ხეთქდა საზარელს
 ცეცხლის მდინარეს, ტანთ საცმელი კი
 ის საკვირველი, შენ შვილთ ნაძღვნივე
 საწყალბოელსა ნახს ხორც უჭამდა.
 წამახდა, იწყო ავარდნ-დავარდნა
 ცეცხლ-მოღებულმა, — აქეთ-იქითა
 თავს ახეთქებდა, გვირგვინი რომე
 თავით წაეძრო. ოქრო კი იმ დროს
 ღრმად ეჭდებოდა, ოს თმის არეუდა.
 დაემხო მიწას, ბრძოლის ვერ შემძლე;
 მხლელად-და მამა ეხლა ტოპილობს!
 ვერ შეამჩნევდი, სად ჰქონდა თვალნი;
 სახე სრულიად გაუჭებოდა.
 სისხლის წვეთები, ცეცხლ-ნარევი
 თავს ჩამოსდიან, ვითა ფიჭვის ტრემლი,
 ხორცის ნაფლეთი ძვალს ისე სცვივა,

იმ სასიკვდილო საწამლავისგან.
 საშინელი რამ სანახავია!
 ვერვინ გაბედა ლეშის შეხება.
 მის ბედი უველას თავზარსა გვეცემდა.
 საწყალმა მამამ არა იცოდა,
 შეიჭრა უტბად, ლეშს დაეძგერა
 და დრიალითა ხელი წაავლო
 გვამსა, ჭკოცნიდა, ესრედ მოთქმიდა:
 «საწყალო ქალო, ვინ დმერთთაგანმა
 ეგერე უწყალოდ ბოლო მოგიდო,
 ვინ დააბლა მოხუცებული
 სამარის კარსა? ვაი, ვაიმე!
 მოგვედე მეტ შენთანა. და რომ გაჭერდა
 ტირილითა და უძღური თავი
 იატაკითგან ჭსურდა წაედო
 მის სამოსელთან, როგორც რომ სურო
 ნორჩისა დაფნისა, იგი ჩაეკრა
 და საზარელი შეექნა ბრძოლა:
 მოხუცი ცდილობს ფეხი გამართოს,
 სამოსელი კი უჭირავს ხელთა:
 რაც ძალი აქვს, სწევს, ძვალთაგან იგლეჯს
 იგი უძღურ ხორცს. მაგრამ გაუწედა
 საწყაღს ილაჯი, სული დაღია.
 გაჭირვებასთან ვერა გააწეო.
 ერთმანეთისა ახლოსა ჭყრია
 ლეშები — ქალის და ბერი მამის!
 კაცი ვერ ნახავს, რომ არ ატირდეს.
 არაფერს გეტყვი, თუ რაც მოგელის,
 თვითონაც ძაღვობს სასჯელს გადარჩე.
 მე მოლანდებად მიჩანს, რაც არის
 ამ ჭვეუნაზე და მზადაც ვარ,
 რასაც კი ვფიქრობ, კანბიერად ვსთქვა:
 ვისაც რომ თავი ბრძენი ჭკონია

და ცდილობს მისწვდეს სუეველაფერს,
 ხარჯავს უველაზე მეტ სისულელეს;
 სიკვდილის შვილთა შორის სვიანა
 არაფერ არის: ერთი მეორეს
 შესაძლო არის წადმართ სჯობნიდეს,
 თდეს წუალობა თავსა იფრქვევა,
 ბედნიერება კი არსად არის. (კადის)

ხორა

ბედი უთუოდ ბევრ ჭირს აუტებს
 ამ დღეს იასონს. ახიც იქნება.
 შენი სიკვდილი რა რიგ გავწუხებს,
 საბრადო ქალო კრეონისაო.
 ჩახველ ჯოჯოხეთს მის გულისათვის,
 რომე იასონს ცოლად გაჭეკვი.

მეფა

ტოლ-მეგობრებო გადმიწვევითა
 ესლავ შვილებსა ბოლო მოვუდო
 და შორს წავიდე მე ამ ქვეყნითგან
 ხანდაზმულობით, რომ არ ჩავყარო
 მტრის ხელთ შვილები დასახცოცავად;
 მათთვის ერთია, უნდა ამოწედნენ.
 რახან ეგრეთ, მათი მშობელი
 თვითონვე დახცოც. გამაგრდი გულო!
 რასღა ვაყოფნებ საზარელ საქმეს
 ჩასადენელად მიუცილებელს?
 ბედმაჟო ხელო, იმეარ მახვილი!
 წარუედ იქ, სადაც ცხოვრება მწარობს.
 ნუ სულ-მოკლეობ, ნუ გაგონდება
 შვილთ სიუვარული, მათი დედობა.
 ამ მცირეს დღესა შენ დაივიწყე
 შვილნი! მერმელა მოთქმით იტირე!
 შვილები თუმცა უნდა გავწვევითო,
 მაინც ძვირფასად მიჩანს. ვაკლავ მე! (გავა და ბავშვებს
 გაიყოლიებს)

ხორა

ოჰ დედამიწავ! ოჰ მზისა სხივნო!
 გამომართეთ აქით, იხილეთ
 ეს დადუბილი ქალი, ვიდრე მას
 შეიღთათვის ხელი არ შეუხია:
 თქვენ ოქროვანთა გზათესაობენ.
 დურთების სისხლს კი უქადის შიში
 ადამიანის ხელით დანთხევას.
 მზისა ნათელი, შენ ღვთაებრივო,
 დაიჭი, დედა მას დაუწყენარე,
 დაისხენ სახლი ესე მონისხრის,
 შურის გებაში ბრმა ირინისგან.
 ამაოდ სტადე ძეობის ტანჯვა,
 ამაოდ მიეტ შვილებს სინოცხლე
 შენ, ვინც გადურხი სიმძლეკადის კლდეს,
 სორეტს ვერვისგან თავ-დასაღწევსა!
 რა ბრახის რისხვა ეწია შენს გულს?
 შურის გება გსურს ბავშვთა დახრცევით:
 ხომ დანთხეული ნათესავთ სისხლი
 მძიმედ სიკვდილის შვილთ დაწვეება
 და ჭირი ღვთისგან, ბრადის საწყაო,
 მოეგლინება სახლეულობას.

ერთი ვაჟთაგანი (შინ)

ვაი, რაღა ვქნა? სად დაგემალა
 შე დედა-ჩემისა?

შეორე ვაჟი

არა ვიცი-რა, ძვირთესო ძმაო, —
 დავიდუხებით.

ხორა

არ გესმის განა გოდება შვილთა?
 ვაი შენს თავსა, ბედშაფო ქალა!
 შევიდე შინ. ჭხამს, შვილები სიკვდილს
 გადავარჩინო.

ვაჟები

ტვიშველეთ ერთი! ხელი მოკვეციეთ:
 კხლავ კავნდებით მახვილის მსხვერპლი.

ხორც (დადგება დახშულის კარის წინ)

შე უბედურო, ქვა სარ თუ რკინა,
 რომ გსურს შეილება, შენა ნაშობი
 თვითვე დახრცო? ძველ ქალთა შორის
 მხოლოდღა ერთმა, ვიცი, შეასო
 დვიძელ შეილებს ხელი: ის იყო ინო,
 დმერთთაგან ხელი, ზევისის მუდლვე,
 ოდეს სახლითგან უგუნურობის
 მსხვერპლი განადო. ზღვაში ჩავარდა,
 საწყალობელი, ჩაიძინა რა
 საქმე საზარი; ნაზირით ფეხი
 ზღვის მორქვს მისცა, სიკვდილი ჰმცა
 შიგ ბავშვებითურთ. კიდე რა და რა
 საზიზღრობასა მოველით შენგან
 დედა-კაცისა, თქუ, სარცელო
 მრავალ-ტანჯულო? რამდენ გასაჭირს
 შენ დაუსვედრებ სიკვდილის შეილებს! (შემოდის იასონ)

იასონ

მითხარით, ქალნო, —სახლს ახლო მდგარხართ —
 მედეა საზარ საქმის ჩამდენი
 აქ არის კიდევე, თუ გადისვეწა?
 ან ქვესგნელს უნდა ამოეუაროს
 ან აღიშართოს მადლა დრუბლებში,
 თუ მეუის სახლსა სისხლს არ გადაუხდის.
 ან თუ ჰგონია, რომ დაუსჯელი
 აქითგან იგი სახლში წავიდეს,
 მეუის სისხლისა დამათხვეელი?

ისე მისთვის არ, შეილთათვის ვწუხვარ.
 დაბრიეკებული დაბრიეკებულსა
 უზღავს მაგიერს. მაგრამ მოვსუღვარ
 სიკვდილისგან ვიხსნა შვილები:
 ვშიშობ, რომ დედის უღთობისთვის
 შეთვის გვარმა არ ამოიყაროს
 ჭავრი იმათზე.

ხორც

ბედშავო, ჭერედ უბედურება
 კიდევ არ იცი სრულიად, თორემ
 აღარ იტყვოდი ემაგ სიტყვებსა.

იასონ

რა ამბავია? ეგებ სიკვდილსა
 შემუქრებიან?

ხორც

ერთავე ვაჟთა შეხვდით სიკვდილი
 დედის ხელითა.

იასონ

რა დედა-კაცო, მე მომკალი შენ?

ხორც

მაშ იცოდე, რომ ამ წუთისათვის
 აღარ არიან.

იასონ

სად ამოსწევითა, აქა თუ სახლში?

ხორც

კარი შეადე, ღეშებს იხილავ.

იასონ

ჩქარა მოემენო, ეგ ურდულები
 გადაყარეთ და კარი შეტუნეთ,
 განვიცდი ორწილ მე ვაქებსა,
 ვნახავ მამწეღართა და სასჯელს მივცემ
 ძვირის მომქმედსა!

მედეა (პაერში გველამაზ შებმულ ეტლებს
თან ბავშვების ლეშები აქვს)

რისთვის ისწრაფვი კარის შეღებს?
დაეძებ ღეშებს, დაეძებ მკვლელსა?
ტყვილად ირჯები! თუ კი გჭირია,
რაც გსურს, მითხარი, ვერ მახლებ ხელსა!
ეტლი ზელიომ ჩემსა ზაზამან
ასეთი მიძღვნა მტრისგან მფარველად.

იასან

ოჰ, დედა-კაცო, შე სსზარელო
დმერთთა და ჩემთვის და მთლად კაცთათვის!
დვიდღ შეიღთ მახვილი დედამ უგშირე,
შვილნი წამართვი და მეც მოჩკალი.
და კაცთ უსმენის ამ სსქმის მქმნელი
მზისა ნათელსა და სოფელსა სჭვრეტ;
აქოთდი, აწ ვცან, რაც არ ვიცოდი,
ოდეს ბარბაროსთ ქვეუნით ელლადს
სსჭირბოროდ ჩამოგიყვანე, —
მამის, სამშობლეს მუხანათ-მგომობი,
შენის გულისთვის დმერთთ შურის გება
თავს დაფიტე. დვიდღის ძმის სისხლში
გასვრილი დაჯექ არგოს ხომალდზე.
ესე დაიწეე და როცა მიქრმე
და მე შვილები ამ ქვეუნად მომეც,
სარეცლის გამო ემუქრე სიკვდილს.
ეგრე ჭელღინთა ქალი არ იქდა.
იმას ვარჩიე მე შენი თავი
და უბედურის, სსძაკელისა
ნათესაობით დაგიკავშირდი
დედაკაცს კი არ, არამედ ძე ღომს.
ზნის მძვინვარებით სცილლას აჯობე,
ტირსენის ურჩხულს. კაცმა რამდენიც
უნდა გაგინოს, გულის ვერ გაგიხეთქს:

ისეთის ურცხვის წინა ყოფილხარ.
 აქოთდი, ქაღა, შე სათაკილო
 შვილების მეგლელო! შე დამშთენია
 ბედს დავსტიროდე. ვეღარ დამატკობს
 შვილთ ქორწინება; მათ, რომ შეოღია
 და გამიზრდია, ვეღარ ვინილავ
 ცოცხლებს! ქვეყნად აღარ არიან!

მედეა

სიტყვას არ ერთხელ შეგობრუნებდი,
 რომ არ იცოდეს ზევსმა, თუ ჩემგან
 შენ რა მიიდე და რა მიყავი.
 მაგრამ სარცდლის შემარცხვეელი
 შენ მეფის ქალს ვერ შეეტკობი
 ღვინის ცხოვრებით, ჩემი შქირდავი,
 ვერც კრეონი, ვინც შეგაუღლათ,
 ჩემი გამდევი სირცხვილ-ტყევიას.
 ესრეთ მიწოდე, თუ გსურს ძე ღომი
 ან ტირსენის კლდეს მცხოვრები სილღა.
 დიად, ებ გული ახად მოგიკალ.

ასონ

გულ-მხიარული არც შენ ბრძანდები:
 თავად იტანჯვი.

მედეა

ისიც ჯავრს მიქრობს, რომ არ იცინი.

ასონ

შვილხო, რა გულ-ქვა დედა გეოღიათ!

მედეა

შვილხო, მამისა ცოდვამ დაკლუშათ.

ასონ

ჩემის ხელით ხომ არ დასოცილან?

შედეგა

შენის ურცხვობით, სხვის შეუვარებით.

იასან

მათი სიცოცხლე საწოლს ანაცვლე?

შედეგა

თუ ხედავ, ქალი მისთვის ცოტას სწუხს?

იასან

დიაღ, კეთილი. შენ კი ბოროტ ხარ.

შედეგა

«აღარ არიან ცოცხალა», აჭა რამ
უნდა დაგტანჯოს.

იასან

მაგრამ სცოცხლობენ მათი სულები
მათ მაგიერად შურის-მტკებლები.

შედეგა

დმერთთა უწიან, ვისის ბრალითაც
ცოდვას ტრიალებს.

იასან

დიაღ, უწიან საზიზღარობა
შენის გულისა.

შედეგა

შემძულეებიხარ. სიტყვა მძაგს შენი.

იასან

რცოვრც მე შენი. არ გვიმძიმს გაურა.

შედეგა

მითხარ, მე რა ვქნა. თვით ვისურვებდი...

იასან

მამე ეგ ლეშნი: გამოვიტირებ,
დავასაფლავებ.

შედეგა

არას გულისთვის! აკრეველ გეწას
სამფლობელში მე გადავიტან,

შევე დავმარხავ, რომ არ დამცინოს
 მტერმა საფლავის გათხრით, გაქურდვით,
 სიზიფოს თემში, მათდა ჰატოვთ,
 სადღეთო რამ რიგსა ჩვენ დავაწესებთ,
 რომ კაცთა კვლისა შერეულბობასა
 ბრალი წარვსოცნათ. მე თვითონ წავაღ
 ერეხთეს თემში საცხოვრებელად
 ზანდიონისა შვილთან ეკესთან;
 შენგი თავხელო, მოკვდები ისე,
 ვითა ცუდ კაცი: არგოს ნალექი
 თავსა გაგიზიზიბს შენ, რომ იხილე
 ბოლო სამწუხრო ქორწინებისა.

იასონ

წაგწემედენ შვილთა გამო ერინნი
 და სისხლისათვის იგი სიმართლე
 შურის-მგებელი.

მედეა

რომელმა ღმერთმა უნდა გისმინოს
 სჯულ გადაშავას?

იასონ

სირცხვილი შენდა, შვილების მკვლელი
 შე უწმინდურა!

მედეა

შინ გაემართე, ცოლი დამარხე!

იასონ

მიუდივარ ერთავ შვილთ დამკარგველი.

მედეა

ადრე სტირი შენ: სიბერის უამსა
 ელოდებოდე!

იასონ

რა საუვარელო ჩემო შვილებო!

მედეა

დიად, ჩემთვის და არა შენთვის.

მედეა

იასონ

რისთვის დახატე?

მედეა

რომ დაიტანჯო.

იასონ

აჰ, ვაგლახ ჩემდა! რა რიგ მწადა
 ბავშვებს ტუჩებზე ერთი დავეკრას!

მედეა

აწ უაღუესებ, გსურს რომ დაკონო,
 უწინ კი თვითონ შენვე გაჭყარე.

იასონ

ღმერთთა გულისთვის, — მომეცი ნება
 ბავშვთა ძვირფას კვამს ერთი შევეხო.

მედეა

არ შეიძლება! ამაოდ იტყვი. (გაჭკრება)

იასონ

აჰ ზევსო! კესმის, თუ ვითა დამგმეს,
 რა დაუთმინე ამ საზიზღარის
 დვიდლ-შვილთა მკვლელის ძე ლომისკან.
 ხელთ მატვეს ერთი რამ, ძალ-მიძს კიდევ ვქნა.
 ვიწუებ გოდებას, ღმერთთ შეგვდადადებ,
 რათა იხილონ, თუ შვილთა მკვლელი
 როგორ მიშლი, რომ ხელი მოგვიდო
 იმათ ლეშებსა, დავასაფლავო!
 უმჯობეს იყო არ გამჩენოდნენ,
 ვიდრე შენახა მათი სიკვდილი
 შენის ხელითა. (გადის)

(დანასრული)

ქ ს პ ი ზ ი

(1-ს)

დალაშქდა. მთავარე თავის აკნადან ძალზედ აღმოზადებულა და სხივებით ეაღერსება მშვიდობიანსა და უძრავს ზღვასა. წყალი ელკარებს მის სინათლესე. გარშემო სინუშკა. სდუმს ის დიდი სადგომიც, სარა მარამი იმყოფება აგერ ნახეკარა წყლიწადია. ძალით მიიყვანეს აქ საბრალა; არ უნდა აქ ყოფნა, მაგრამ.... ესლა იგი სსვისი ნების მონა, ყურ-მოჭრილი ყმა.

საუცხოო სადგომი მისცეს ბანად. მის ოთხებს აკრავს განიერი, მარმალღოს ფილქებით მოთენალი აივანი; აივანი მარმალღოსავე გიბით უერთდება ქვეით ტერასას, ეს კადეკ მეორეს და მათ ქვეით კი მშენიერი ბალი. ტრონიებს არ დაუშურებიათ თანგანთი საუკეთესო მცენარენი ამ ბაღის დასამშენებლად, — თითქო უიმათოდ არ ესკოდეს თავბრუ კაცს აქაურის სასახავებით, — აი მშენიერი მაგნოლია, გვერდით თითქო კონტრასტად უდგას გარეული როდოდედრონი; გვერე ვეკლავტუსი, აი კადეკ ათასნიერი ზღაბები. ამ სკებს შორის ავრცელებენ დამათრობელ სურნელებს საუცხოო გარდები და ათასი სსკა-და-სსკა გვარა ყვავალი და ყველა ეს ყვავილები, ყველა ეს სკები გარს არტყიან ღრმა შადრევანანს აუზს; აგერ-გვერე მძინარე თეთრი გედები გაჭკავებულსა ჭკვანან. მსოლად მთავარე-ლა ჭბანს და ათამაშებს თავისს ნაზს სსავებს ანკარა აუზის წყალში.

მარამი წკეს მშენიერს ხალიჩაზედ, თავი მუთაქაზედ დაუდგია, დაუსუჭია თვალები და, თითქო სძინავსო, ნულა ძლივს შესამჩნევად უღელავს კარდისფერი მარმალღოს მსგავსი მვერდი, რომლის ნა-

სვესრი მოფენილს სსუცნოკო შავის თმის ნაწნაუბით. ზოგი ნაწ-
ნავი კიდევ გაშლილ და გადაჭყრია ცალ მკლავსკად. ამკვარად ისეთს
კარგს სანახაობას წარმოადგენს, რომ მთვარეც კი მოუხიბლავს.
ამ უკანასკნელს თითქო დავიწუება თავისი გზა, ბუნებისაგან მიხე-
ნილი დანიშნულება მუდმივის მსგეულობისა და ვარსკვლავებით მო-
კვდილს ცაზედ თავისი მსგეულობა შეუხერდობა, ერთ წერტილზე
შემდგარა და იქიდან გაკვირვებული იტყობება, ამ ციურს სილამაზეს
იქ მიაწავს ბიწიერთა შორის რა უნდაო, და თავისი მომხიბვლე-
ლის ნაზის სხავეებით ესიყვარულება ქალწულს—გულ-შეკრდს უგოც-
ნას; მიმინარეს ჰგავს, მაგრამ არა სიძინავს, ღრმად ჩაფიქრებულა;
არე-მარცხ, მგონი, იმიტომ არის ასე დამშვიდებული, მის ფიქრთა
მიმდინარეობის ძაფი არ გაწყვიტოს. ამ დილით მარამის ოთახში
ხელსახოცი ეზოვა იატაკზე. კარგად იცოდა, რასაც ნიშნავდა იგი
თეთრი ხელსახოცი. ერთს რასმეს თხოულობდა ის მასგან და ამი-
ტომ მოდუნებული, ღონე-მიხდილი გდია დაფიქრებული. აკერ ერ-
თი თვეა რაც აქ მოიყვანეს ძალით. დიდი წინააღმდეგობა გამოუ-
ჩინა მამინ, ვინც აქ მოიყვანა. თხოვილობდა განთავისუფლებას,
ვიროდა და ჰგოდა, ხან სტირდა, ხან ცრემლით ემუდარებოდა
მათ, ხან კიდევაც ემუქრებოდა, მაგრამ ყოველივე წინააღმდეგობა,
ცდა და მუდარება ფუჭი იყო და ამაო. მარამი მოიყვანეს აქა და
დაამწყვდიეს.

საუკეთესო საჭმელები მოჭრნდათ მასთან, სსსმედად ჰქონდა
ტბილი და ცივი შარბათი. მის გასართობად ჩონგურსკად დამლე-
რდნენ სმა-ტბილი ქალები. მისი ბრძანებისა და სურვილების აღმა-
სრულებულად მრავალი მოასლე მიუჩინეს. მისი სადგომი, ბადი თა-
ვისის ანდრინტებით, თავისის შადრევანანის აუზებით სწორედ
სამოთხეს წარმოადგენდა.... ყველაფერი მიართვეს, მაგრამ ის მა-
ინც შატმირადა ჰგრძნობდა თავისს თავს. მარამ ცოტა ხნის შემ-
დეგ დამშვიდა, თითქო დამორჩილდა ბედსა, რადგან მას არავინ
არაფერსა სთხოვდა დღემდის, დღეს კი.... ის ხელსახოცი, ის სა-
ზარელი ხელსახოცი!...

წვეს მარამი ხელჩახსკად და ფიქრებისათვის მიუცია თავი.
ფიქრები კი მის წარსულს დასტრიალებენ, იმ წარსულს, როცა ის

თავისუფალი, ჯერ კიდევ ბავშვი, უღარდელი და უზრუნველი ცელქობს და დაბნობს იქ, თავის სხსელში, თავის მხარეს და მისი დედა ისეთის ალერსიანის თვალთ შუქურებს მის მარიკას, მის სიცრულსა და სისარულს. რა ბედნიერი იყო მამინ! გაიბნინა ბეგრძად რომ; შატარა მარიკა წამოიზარდა: დაქალიშვილდა; ყოველი მისი სხსლიდან გამოსულა რამოდენსამე ახალ მოტრფიალეს შესძენდა სოლმე მის სილამაშეს. იმ უბნის ახალგაზდა ბიჭები ხომ სრულებით გაგოყებულნი არიან «ჩვენის მარიკასთვის» (ასე უძახოდნენ მას). მაგრამ მარიკას კარგად ახსოვს დედის დარიგებანი; უბრალო ღიმილი რა არის, ამ ღიმილისაც კერ მოესწრნენ მისგან მისი მიჯნურნი.

ჯერ არ მოხვედრია მის გულის შატარა ცელქის კუშიდონის ისარი, მოწამლული ტებილის შესძიო, იმ შესძიოთ, რომელსაც სიყვარულს უწოდებენ. ეველა ემაწვილი ერთია მისთვის; განსაკუთრებით ანაკისთვის არა სცემს ხალარას მისი გული. მართალია, რაცა ამჩნევს, რომ დაშტერებით უნჭებენ, ანთება სოლმე ლოყები; ტანში რაღაც საამური ჟრუანტელი დაუგლის; იცის ეველას მოსწონს და თითონაც მოსწონს თავისი თავი

გაიარა კიდევ რამოდენიმე ხანმა. მარამა გემზე. გარშემო წყალია და მხოლოდ წყალი. ხსნა არსითა სჩანს. ის ძლავდ მოიყვანეს გემზე და ძლავდევ მიწეკოთ სადღაც. სად? არ იცის არც თვით მარამამა, ხოლო წინად-გრძნობა არ უქადის კარგს არაფერს. მოიყვანეს აქ, ამ საუცხოვო ადგილს. მზა ქქონდა ყოველივე, რაც კი შეუძლია ინატროს კაცის გულმა და სულმა ამ სოფლად. მაგრამ..... არა, არ მინდა, დაუინებოთ იმეორებს მარამის გული. მე ჩემი სხსლი მჭკვს და ის მიჩვენია ამ ზღაპრულს სასხსლეს; ჩემს სხსლს არ აკრავს ასეთი მშვენიერი ბაღი, იქ კერ ნახვით ვერც აუხებს და შადრევნებს, მაგრამ იქ ჩემი საყვარელი ხეები მეგულეკობიან, ჩემი ჭაღარა ალვის ხეები, ჩემი საყვარელი ცაცხეები, რომელთ გვერდით შატარა წყარო ჩაურბის. აი იქ მიყვარდა მე ყოფნა იმ ცაცხეებს ქვეშ, მათ ჩრდილში ჯდომი და ჩემის შატარა წყაროს ჟღერტულისთვის ყურის გდება.

სულ ერთია, დედილო!.. შენ მანტ ვერ გნახავდი, ვერც ნა-
 ჩეკებს სასლსა და ხაღსა, ვერც ჩემს საყვარელ ველებსა და ტუეებს!..
 თქვენ ხომ აღარ აწსუბობთ მანტ ჩემთვის?!... მას რამ უნდა და-
 მიშალოს, რასა ვკარგავ?...

მთავრე გადხარდიყო ცოტათი და იმავე სხვიმა, რომელიც
 აქამომდე ტუეებს უგონიდა მარიამს, ესლა ზედ შებლზე შეუთამაშა.

ამ თავში დაიხადა და განმტყინდა იგი აზრი, მისი იყო გარ-
 დაწვევტილება და მას ესკეოდა მთავრის შუქი. ძარბამიც მთავრეს
 მისჩერებოდა და უსიტყვოდ მსოლოდ თვალებით უამბობდა თავისს
 აზრებს და სთხოვდა, ემზნა ყველაფერი დედა-მისისა და მისი მო-
 ბელი მხარისთვის. ყველაფერი... ყველაფერი...

გედება ძილისაგან გამოიკვნი და გაკვირვებულა დაჭურუბ-
 დენ წყაღს: მოესმით რაღაც ხმა, რაღამაც ტულაშანი მოილო და
 ცოტა ხანს აუზის იმ მხარეს, რომელიც სახლისკენ იეურებოდა,
 წყაღს რაღაც აღეკვება დაეტუო. დიდ ხანს ვერ დამშვიდდა აუზის
 აღეკვებულა წყაღი და თუმიც ძლიეს შესამჩნევად, მანტ დედაგდა,
 თითქო რამეს აქმეოთებინოს მისი მეუდროება, თითქო რაღაცამ
 შეუშალა მთავრესთან აწმეობა და ამით წყენილი ჟერ კიდევ ვერ
 და მოშინებულაფოს...

გედება დამშვიდდენ, თავები თეთრ ფრთის ქვეშ ამოადვეს
 და ისევ ტებლად დაიბინეს. მსოლოდლა წყაღი ისევ რაღაცას ბუტ-
 ბუტებდა.

ზემოდან კი ისევ მთავრე დაჭურებდა აქაურობას, ისევ ეთა-
 მაშებოდა აუზის წყაღს და მასში თავისს სხვიებს ჰხანდა. მსოლოდ
 ამ სხვიებთა შორის ერთი ახალიც კრია, ის არ ცურაობდა ახვარა
 წყაღში და არც თამაშობდა.

დასჩერებოდა ერთს ადგილს, თითქო აღარ უნდა იმის მოშო-
 რება...

ივ. ზურაბიშვილი

ს ა მ ი ჟ ი რ ი ა

(ჟან რამოდან)

მდიდრულად შემიკუდს აკვანსა
თავს ადგა სამი ფერია;
შიგ იწვა ბატონიშვილი
ფუნთუშა, ვარდის ფერია.

ჯაფრბდნენ: ნათლბობია
ჩვენ რად არ დაგვბატოესო,
დავსწეველოთ, მახედ სახუარი
სხვა აღარავინ იუესო.

დავსწეველოთ! ერთმა გველივით
კიდევაც დაისისინა:
იუეს ისეთი მახინჯი,
რემ ეველა თრთოდეს მის წინა!

თვით თხამაც კი არ იკისრეს,
საშინლად იუაროსა,
ძუძუ არ მისტეს სწოვრად,
ახლეს არ მიიკაროსა.

სხვამა სთქვა: შეხედეს მას ჭირი,
სძუღდეს და სძაგდეს ეველასა;
ზიზღით უურს არვინ უგდებდეს,
ვისაც კი სთხოვდეს შეუელასა!

მაშინ წამოდგა მესამე,
 სთქვა: ეველანფერი ტუვილია,
 სიცოცხლე ჭირიანისთვის
 ვით ჩვენთვის ისე ტკბილია.

და ზოგჯერ საშინელებაც
 თვალ-უურის მიმზიდველია.
 რაც თქვენ სთქვით, დებო, არ კმარა,
 არც ისე სანატრელია.

ეს ბავშვი მთელი სიცოცხლე
 სულ უნდა იტანჯებოდეს,
 დეონილი იუოს ეველანსგან,
 ერთ ალაკს ვერა დგებოდეს.

და სდევდეს შური და მტრობა
 მას საშინელის ბრტყალებით,
 ეოველს ნაბიჯზედ სისხლს დვრიდეს
 თავისი ღღენი წვალებით.

ეოველი მისი ხმა, კრინტი
 იუოს კენესა და ვაება;
 ისიც კი მასხარად ხდიდეს,
 რასაც კი ენა დაება.

და მაშინაც კი, როდესაც
 თვალს ხუჭდეს, სული ხდებოდეს,
 შური და ცილის-წამება
 გულ-ღვიძლზედ შხამად ხვდებოდეს.

ამისთვის, დებო, ჩემს ნათქვამს
 თუ არ შეხედავთ იჭვითა,
 ეს ბაღდი დავაჯილდოვოთ
 ტენიანობის ნიჭითა!...

შ. ძღვაძე

ეკვისნი

(სამღვდელოების ცხოვრებიდან)

პატარავანდა

I

— ეჰ, მოწამე ვარ, გატანჯული და გაწამებული. ზოგს ღმერთი რანაირადა სწყალობს: წარსულ ზაფხულს ზერეკობის დაიკვანს ერთ კვირაში ორ-ორი მოუკვდა... რისთვის წვალობ, შე ოსტრო ჩემო თავო, რისთვის, მითხარი ღმერთს გულისათვის?

— ნატა, ნატა, რას ამბობ, შე უღვთო! ეგრეთი აზრი ფაქრანდაც რომ გაივლო, მაშინაც ცოდეა და შენ კი სიტუეირანდაც აღიარებ... ოხ, ღმერთო ჩემო!

ნატო იწვა უშნო და მოკლე დიკანზედ, რომელსაც მწვანე გადასაფერებელი ეფარა. ოთახში თბილოდა, თან კომლი იდგა და ხრჩოლავდა. პატარა ფანჯრების მწვანე და გვერდელა შეშები გარედან შემოსულ შუქს რაღაც სამწუხარო ფერს აძლევდნენ. ადამიანს აქ სული ესუთებოდა. ნატო კი იწვა დიკანზედ, იშმუშნებოდა და უფრო მჭიდროდ ესკოდა მ. ნატონის დაგლეჯილ ანაფორაში. სასლში საშინელი დრანცელი იყო ატენილი ეჭვისი პატარა ბავშვისაგან. ყველაზედ უმიფროსი ბავშვი ტიმოთე შეიდი წლისა იქნებოდა, ხოლო სულ უნცროსი ესლა ცდილობდა ფეხის ადგმას. ტიმოთე თავის ჭკუაში ადგილობრივ მღვდელს, მ. პანკრატის მღვდელმსახურებს აჯავრებდა, დანარჩენი ბავშვები დაიკვანისა და მნათესროლს ასრულებდნენ; ზოგნიც კითომ მლოცველები იყვნენ. მნათეს

როდის შესრულება ოთხი წლის ზამსა შესვდა. საუბედურად, ზამსა, უნებ რაღაც შესცდა. ამასე ხუთი წლის ვასომ ერთი კარგი სილა უთავაზა. ზამსა წაქომაგა ფერ-მკრთალი, ჩაფიქრებული ბავშვი მარო, მაროს ხელა ვადმოფრტა ტიმოთე და ამნაირად სშირად ასტყუებოდა ხოლმე ყვირილი და ვაი-ვაგლასი. ბავშვების ყვირილით ნატო მეტად მობესრებული იყო. ის სანოდავად იწვა, ძელები სტესავდნენ და თავი სტკიოდა. მიუხედავად ამისა ნატო იძულებული იყო ყოველ წამს ფესზე წამოდგარიყო ბავშვების დასამშვიდებლად. ოთხის ერთ კუთხეში იჯდა მამა ანტონი და მეტრიკის წიგნსა სწერავდა. ნატოს ვადმოფრტობის ვამო მ. ანტონს ძალიან დაუგვიანდა ამ წიგნის დაწერა. დღე-ღღეკედ კი ბლალონის ელოდნენ და წიგნებიც უსათუოდ თავის რიგზედ უნდა ყოფილიყო დაწერილი. ეს ანტონისათვის ფრად საჭირო იყო.

და ჩქარობდა მ. ანტონი, ისეთნაირად ჩქარობდა, რომ ყურადღებას არ აქცევდა ანაფორაში ვახვეულ ნატოს ძვამვს; არც კი ეკითხებოდა, თუ რა სტკიოდა, ან როგორა ჰგრძნობდა თავს.

ფანჯრიდან მოჩანდა ეკლესია, ზატარა მოედანი და ვაყინული მდინარე. როგორც მოედანი, ისე ვაყინული მდინარე თეთრი თოვლით იყო დაფენილი. ვაყინულს მდინარეზე გლესს ქვიშა მოჰქონდა მარხილით. ვამდარი ცხენი წყნარი ნაბიჯით მოაბიჯებდა, მარხილი თითქოს თავის-თავად მოსრავლობდა. გლესს ტანზე ტყაბუნა ეცვა, ფეხებზედ დიდრონი წალები, რომელნიც ყოველ ფეხის ვადადგამზედ მთელ ნასკვარ აწმინ კვალსა სტოკებდნენ.

— კარზედ ვავშვებ, ნატო, ბავშვები, თოვლში ითამაშებდნენ, მშენიერებას ეხლა ვარედ!— სთქვა მ. ანტონმა. თან კი ისევე მეტრიკის წიგნსა სწერავდა.

— ოს, წავიდნენ! თუნდა მიწაშიაც ჩაცვინულან, ოდონდ კი მომასვენონ!— სთქვა შემადრწუნებელის სმით ნატომ; მერე შეიმხურა და ზირი დავანისკენ მიიბრუნა.

«ღმერთო, რა სიტყვებია, — ვაფიქრს ამ დროს მ. ანტონმა, — ამას ვადმოფრტობა ალამარაკებს, თორემ თვითონ სულ სხვასა ჰგრძნობს, გული კეთილი აქვს ნატოს!»

და დაიწყო მ. ანტონმა ფიქრი იმასზედ, თუ როგორ მოეშორებინა ნატოსთვის ეს ვადმოფრტობა, რომელიც, ღმერთმა იცის,

საიდან გაუჩნდა. როდესაც ფერშაღმა გასინჯა ნატო, სთქვა ციება არისო და აკურ ორი წელიწადი გრძელდება ეს ციება. წამოდგება ფეხსკედ, ერთი-ორ დღეს დადის და მერე ისევ მთელი კვირისაობით დაწება. როდესაც ზეზა, მამინაც ვერ არის სოლმე კარგად: სულ იშმუშნება და ოსრავს. გულს იტყვივებს; ძელებიცა სტყვივან. დემრ-თმან უწყის, რა აკადმოფობა უნდა იყოს. მამა ანტონმა ერთი თავისი ნაცნობი ექიმი ინახულა ქალაქში და ელაშარავა ნატოს აკად-მოფობის შესასვებ; მაგრამ რა გამოვიდა, ექიმი სოფელად ვერ მო-ვა, დრო არა აქვს. ქალაქიც შორს არის, ორმოცი ვერსია, სად უნდა ათრიოს კაცმა აკადმოფო იმ სიშორეზედ, მერე ისიც წამ-თარში. მერე თავითონ ნატოც როდი ნდომობს ექიმის ნახვას. ვერაფრით ვერ დააჯერებს ადამიანს. ეს უბრალო ციებაა, მოვა გაწა-ფხუღა და თავის-თავად გაიკლისო. ფერშაღმა რაღაც ორიოდ შარ-შოკი ხინა მისცა: მაგრამ მან უფრო ყურები გამოუყურუვა და სხვა არაფერი უშეკლა. აქ ერთი მოსურნეული დედა-კაცია, რაღაც მტენ-რის ძირები მოკვიტანა და გვირჩია: წყალში გასხენით და ორმა-ბათ-წარასკეობით ასვითო, მაგრამ ამინაც ვერაფერი უშეკლა. ვინ იცის, იქნება გასაფხულზედ მართლა მზის სითბომ მოარჩინოს. ბავშვები აჯავრებენ ძალიან, ეს არის უბედურობა; არ ასვენებენ, რომ დაწვეს და თავისუფლად დაიძინოს. სულ ამის ბრალია, რომ ნატო მოთმინებიდან გამოდის და ისეთ სიტყვებს ამბობს, რომელიც გულში არა აქვს. რა იქნება? ვინ მოხედავს? სინდასან მამა ანტონის და ხამოდას სოლმე, სხვა არავინ, მგონი კარგი იქნება ესლა იმისი მოყვანა, ამ უკანასკნელად ნატო როგორღაც ძალიან დაძბუნდა. ექვ, ეველა ეს კი სიღარიბის ბრალია. მრველი ღარიბია და მერე ისიც დაიკვის ად-გილზე მსახურობს. მანეთზედ ერთ აბასს იღებ, წადი და იცხოვ-რე ამითი, როგორც გინდოდეს. ხუმრობა სომ არ არის, რვა წლის ცოლ-ქმრობაში ექვსი შვილი ეყოლათ. ანტონი ჯერ ოც და რვა წლისაა, ნატო ოც და ექვსისა. ვინ იცის კადვე რამდენი შვილი მიეცეთ და მერე რითი უნდა აცხოვროს, რითი უნდა ხანჯვან და დახუროს. ოს! რა კარგი იქნება, რომ არქიელმა შებრალება იქნითს და მკვდლო-ბის მოცემა არ დაიშუროს. მამინ სულ სხვა ცხოვრება იქნებოდა. ნატო ვისმეს მიიშველიებდა; ბავშვებიც სკოლაში დაიწებოდნენ,

კაცებად იქცეოდნენ. ესლა კი უსწავლელები უნდა დარჩნენ და ესლან-
დელ დროში კი უსწავლელობასკედ უბედურება ანა აჩის-რა. ოს, მათი
მეუფება რომ შებრალდებას იქონიებდეს, რა კაი საქმე იქნება!

ამ დროს სწორედ ფანჯარების წინ გამოიჩინეს ლამაზად გამოწყობილმა მარხილებმა. მამა ანტონმა მამინეკე იცნო, ვისიც უნდა
ყოფილიყო ეს მარხილები და ან შიგ ვინც უნდა მჯდარიყვნენ.

— ჰმ... აკერ ბლადონი იცნო მობრძანდა, ამ საათში მამა ზანკრატისა
კენ მიუხვია და მე კი მეტრიკის წიგნები ჯერ მზად არა მქვს,
მაგრამ შეიძლება არ მოიკითხოს. წავალ, გვითხვა, იქნება ჩემი საქმიანის
იცნადეს რამე...

მამა ანტონი ფეხზე წამოდგა, მეტრიკის წიგნს ხელი წაუღო,
ფრთხილად დაეკრა იგი და კედლისაკენ გადასდო.

— აბა, ბავშვებო, ჩაიციოთ, ამ საათში კარხედ გაციშვებთ.
აბა, დროსედ! ტიმოთე, შენ ზელოს ჩააცვი, ვასო, შენ ანიკოს.
მარო სამას წამოიყვანს ზატარა ხობიალათი. დროსედ!

— ოს, მეშინიან, საშა არსად გადაუვარდეთ! — მისუსტებულად
წამომოსთქვა ნატომ.

«კერ უყურებ, სედავ? — გაიფიქრა ამ დროს მამა ანტონმა, — წელს
მოსავლავ სიტყვებს ამბობდა და ესლა კი ბავშვებსკედ დარბობს...»

— არა, არა უშავს-რა, მარო გონიერი გოგონაა, არ გადაგუდებს!
შენ, ნატო, ნუ ხაღვლანობ, მე თვითონ ვკვლავფერს მოკასურებს.
შენ გუვლანად დაიძინე, ნატო, საღამოზე კარგად გასდები.

ამსახარში ბავშვებმა თამაშობას თავი გახსნეს და ერთი-ერთ-
მანეთს ჩანმა დაუწყეს. იმათი განუწყვეტელი ჭიჭყინი, ახლა მხიარულების
ხმად შეიცვალა, ვკვლას უხაროდათ მზანნი დღე და თოვლში
სიბილი. სამი წუთის შემდეგ ბავშვებმა საყდრის მოედანზე ამო-
ჰყვეს თავი. თოვლის გუნდები აქეთ-იქით გავარდა. მამა ანტონის
შეილებს ერთბაშად რაღაც უხრუნველი სიცილ-სარხარი შეუდგათ,
მიუხედავად იმისა, რომ ბავშვებს დაგლეჯილ-დაკონკილი ტანისამოსი
ეცვათ.

— უყურე, როგორ კოტრიალობენ, როგორ უხარინათ? — წამოიძახა
მამა ანტონმა, როდესაც ბავშვებს ფანჯრიდან გახედა და
თან ანაფორას იცვამდა.

— ბავშვებს უთხარი, ეინულებს ნუ იბრუნენ, სოგან ჩატუნა-
ლია, შიგ ან ჩაკარდნენ.—საქება ნატომ.

— ჭო, კარგი, შენ დაიძინე შენთვის, კარგად დაიძინე... ეჭ,
აჩაუშავს-რა, სულს მოვიდგამთ, თუ ღმერთმა მოგვსება და ან-
ქელმა მოწყალების თვალთ შემოგვსება... მაშინ ის... ჩვენი სურ-
ვილი შეგვისრულდება, მაშინ ჩვენც გავიმართებით. დაიძინე, ნატო,
მე მამა ზანკრატისთან შევივლი, იქნება რამე გავიგო...—ქ მამა ან-
ტონი ცოლს დაწოდა და შუბლში აკოცა

— მარამა ბავშვებს უფრო უგდოს!—წარმოსთქვა ნატომ.

მამა ანტონმა ხელით ანიშნა კარგო და შემდეგ ფრთხილად
კარზე გამოვიდა. იმან სამზარეულოსაკენ გამოუსვია, სადაც საჭმე-
ლებს აკეთებდა მარამი. ეს იყო მისი უფრო, მსიარული სახის გოგო.
ეს ის მარამი იყო, რომლის მამაც ლოთობით დაიღუპა, დედა კი
სახლში უწვა ცალ-ფეხს მოტყეილი, რის გამოც იმითი რყანა მუ-
დამ ცივი და გამოცანალებული იყო. სოფელში ან მოაბაკებოდა
ისეთი მოქეიფე ბიჭი, რომ ამ ქალს ახლო გაეკლეს და ან მო-
ეჩქეიტოს იმისი მსუქანი ხელი. მარამი მუდამ მსიარული იყო, მუ-
დამ მღეროდა. ყმაწვილ ბიჭებს ხუმრობასე ის სულ იცინოდა;
ახლაც იდგა და რაღაც სიმღერას ღიღინებდა.

— მარამ, გაიგონე? ბავშვებსე თვალი გეჭიროს, მდინარის
ახლო ან დაიწყო სიარული, — უთხრა მამა ანტონმა, — თუ რომელი-
მე ბავშვი ატირდეს, შენთან წამოიყვანე სამზარეულოში, იქ, სახლ-
ში ნუ შეუშვებ, ნატომ უნდა დაისვენოს. გესმის?

— მესმის მამა, ყოველ სომ ან ვარ, — უთხრა კბილების კრე-
ჭით მარამმა.

მამა ანტონი ქუჩასე გამოვიდა. გზები და მოედანი სჭლად
თოვლით იყო დაფარული. ეინაქდა საშინლად, ისე რომ მზის სით-
ბო ოდნავ მოქმედობდა გაცივებულ ჭაქრში.

მამა ანტონი სიარულის დროს თოვლში იფლბობდა. მაგრამ
მაღე თავის მოძღვრისაკენ შემოუსვია.

მამა ზანკრატი სცხოვრობდა საეკლესიო მამულზედ თავისაკე
აშენებულ სახლებში. ეს სახლი გარეგნობით ან იყო ლამაზი, ანა
ბრწყინავდა ხუროთ-მოძღვრული სიმშენიერით. სამაგიეროდ ის იყო

გრძელი, განიერი და, რაინა უმთავრესია, ქვათაგირისა. სახლს გარშემო ეშენა თავისი მოწყობილობა: თავლა, ბოსელი, ბეღელი და რაინდენიმე ფარდული. ცოტა მოშორებით მოსჩანდა მთელი ორი დღის მარტო ალუბლის ბაღი. ყოველივე ეს საეკლესიო მამულზე იყო გაშენებული, რომელიც სოფლის სასოგადოებას ერთხელვე ეკლესიის მოსამსახურე შირთათვის დაემკვიდრებინა. ერთს დროს, ესე თხუთმეტობად წლის წინად, ეს მამული მთელს გრებულს ეუთონოდა, მაგრამ ესლა კი მარტო მამა ზანკრატის დაესაუთრებინა. ისე რომ მთავარიც და სხვა მოსამსახურე შირებიც კერძო დაქირავებულ სახლებში იდგნენ. ამისთანა უგანონობის გამო ერთი ხელობა ეკლესიის მოსამსახურენი ჩივილს აწირობდნენ, მაგრამ მერე ისევე თავი დაანებეს. მამა ზანკრატის მეტად მდიდარი მღვდელი იყო და ახა ვინ გაბედავდა იმისთან შეზომილებას. ესლა იმისა ჰქონდა რამდენიმე ბეღელი ჰურთ, რამდენიმე ძირი თივა, ჰყავდა სუთი ლამაზად გამოწყობილი ცხენი, მთელი ნახირი ძროხებისა, ათასი ცხვარი და სხვა. ამისთანა გაცთან საქმის დატერა დიალაც ძნელი იყო, მით უმეტეს, რომ მამა ზანკრატი კარგად იცნობდა «კანსისტორიის» წევრებს და სასოგადოდ ყველასთან კარგი განწყობილება ჰქონდა.

მამა ზანკრატისთანა მღვდელი მთელ გუბერნიის სამღვდელთაში ბეგრი ან მოიძებნებოდა. ეს იყო მღვდელი-მეძამულე, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ, მეიფარადრე. იმან შირეულადვე, რამწამ მღვდლობა მიიღო, ხენა-თესვას მიჰყო ხელი. ოცი წელიწადია, რაც მამა ზანკრატის ხენა-თესვას მისდევს. ყოველ წელი სამას დღიურ მიწას მუშაობს, ხნავს, თესვას და აურებელი ჭირხახული მოჰყავს. გარდა ამისა, ამ უგანასხელ წლებში იმას ალებული ჰქონდა იფარით ვილაც მეძამულის მიწები, რომელიც ჭეუასედ შესცდა და საქმეები აქვეწ-დაქვეწა.

მამა ზანკრატის ფერ ისევე ემაწვილი იყო, ცოლი რომ მოუგვდა; დარჩა ორი შვილი, ქალ-ვაჟი. ამის შემდეგ მან უფრო მხნედ მოჰქვიდა ხელი ხენა-თესვას. მამა ზანკრატის ვაჭრობდა ქალაქის შესანიშნავ ვაჭრობთან. ამასთან მოდიოდნენ რუსებიც, ებრაელებიც და სინჯავდნენ ჰურს, მატყელს, კობოს და სხვას. იმას თქვენ ყოველთვის ნახავდით იარმუკასუდ, სადაც ის ან ცხენებს უადულობდა, ან სხვა ამისთანა რითიმეს ალებ-მიტომობდა.

მაძა ჰანკრატის უგულაფრის გაკეთება ესალისებოდა. უგულაფრ-
ზე ძალ-ღონე შესწევდა. ესლა ის ბარე სამოც წლამდის იყო მის-
წეული, მაგრამ ჯერ ისევე მსნე და გაუტეხელი იყო. ასე გასინჯეთ,
ჭადარს თითო-ოროლა ბეწვი თუ ჰქონდა გამოჩეული. ანაფორს
განდილი და ანაფურის კალთა მხარ-განდაგებული სშირად დაიარე-
ბოდა სოფლე მედიდურად მაძა ჰანკრატი ქალაქის ბაზარში, სადაც
ერთი ვაჭრიდან მეორესთან გადადიოდა და იგებდა ამა თუ იმ ჭირ-
ნასულის მანანდას. ამნაირა სასათ თქვენ შეგემდოთ გენასათ მაძა
ჰანკრატი დუქნების უგანა მიეუნტეულ ოთასებში, ჭირნასულისა და
მატულის მოვაჭრეთა შორის, სადაც რაღაც ვირობებს და სელ-მე-
გრულობას სწერადენენ. გარნა მაძა ჰანკრატის ასეთი უოფა-ცსოკ-
რება არავის უგვირდა, რადგანაც უგულამ თვალი შეახვია.

მაძა ანტონი შევიდა თავისი მომღვრის ეზოში. ეზოში ალაგ-
ალაგ თოვლი იყო შეგროვებული. აქეთ-იქით დაბრაცუნობდნენ: ბა-
ტები, ისეები, ქათმები და დოვები; იქვე იწვა ორი კვებერთელა
ქოფავი ძაღლი. მაძა ანტონის დანახვად ძაღლები ყოფით წამო-
ცვიდნენ, მაგრამ ძაღე იცნეს შინაური კაცი და ლაჭუცი დაუწყეს.
მაძა ანტონმა ჯერ სამზარეულოსაკენ შეუსვია. აქ მაძა ჰანკრატის
მზარეული ქალი ავრინა საუსმეს განამზადებდა. მსუქანი მოწითა-
ლო თევზი თეფშზედ ელაგა. იჭრებოდა მშენიერი დოში, ხასვი და
იქვე იდგა თეფშით ზეთის ხილიც.

— მშიადობა თქვენთან აკსინია! — უთხრა თავის დაქვეით მაძა
ანტონმა და შემდეგ ფეხების ბერტევა დაიწყო პატარა ჭილხობის
ნაგლეჯზედ.

— უჰ, უჰ, რა მწარე! — წამოიყვირა აკსინიამ, დანა-ჩანგალი
სტოლზე გადასროლა და ორივე სელი მარცხენა ფეხზედ იტაცა. — კარი
მისურეთ, მამაო ანტონ, საშინელი სიცივე შემოდის... კბილები!..

მთავარმა კარი მოხურა.

— შეიმდება მაძა ბლადონინი კნასო? — შეეკითხა შემდეგ ალერ-
სიანდა.

— თქვენ არ დაიჯერებთ, რანაირად ვიტანჯები ამ კბილების
გამო! — უბასუხა აკსინიამ. — რამდენი რამე ვცაღე, არაფერმა მიშე-
ლა. ზოგჯერ ისე გამამწარებს სოფლე, რომ აღარ ვიცი, რა ვქნა!

— საკმელი რატომ არა სცადე? ძალიან კარგია.

— საკმელი გბილებს აფუჭებს, ვსინჯე. თქვენი მეუღლე როგორ არის, მამა ანტონ? ისევე ავადმყოფობს, ჭა?

— ავადმყოფობს საწყალი! არ გიცი, ღმერთმანი, რითი ვუშეგლო.

— ოჰ, მამა ანტონ, ღმერთმა ნუ ჭქნას, ცუდია, როდესაც დიასახლისი ღოგინად ჩავარდება! მეტე იმდენი ბავშვები გყავთ. გულის არ იტკიებს?

— ჰო, ხანდახან!.. თითქო გულის რაღაცა სტესავს.

— ჭი... იცით მე რასა გოვიჭრობ, მამაო ანტონ? თქვენ საწყენად ნუ გი დაგჩებათ და მე გოვიჭრობ, რომ ჭლეჭი უნდა იყოს... მე ქმარი ჭლეჭისაგან მომიკვდა, მთელი სამი წელიწადი ისინი კერე ავადმყოფობდა.

მამა ანტონი შეკრთა და აკსინიას თვალები დასჭეიტა.

— რასა ბრძანებთ, თუ ღმერთი გრწამთ! კგ რა სიტყვებია, ღმერთო ჩემო... — და შირჯვარი გადიწერა. — ბლადოჩინთან შესვლა შეიძლება?

— მიბრძანდით, მიბრძანდით, სახლში არიან ისინი და მამა ზანკრატინ. ამ დროს აკსინიამ სახლის მიმწარისაგან მორეული ტრემლები მოიწმინდა. ანტონი ამ ამბავს მეტად შეაშოფოთა. იმას კგონა, რომ აკსინია ჩემს საცოდავ ნატოს ესლავე გლოვობსო.

მამა ანტონი ჯერ ხალაში შევიდა, მაგრამ იქ არავინ დასვდა; შემდეგ სასტუმრო ოთახისკენ გაეშურა. აქ რგვალ სტოლს გარს შემოსხდომოდნენ ორი თავისებური განკერძოკეპული შესუდულობის სასუღაერო წოდების შირნი. მათ მიემატათ ხლა მესამე შირინი, ისეთივე უცნაური შესუდულობისა.

მამა ზანკრატის შესუდულობა გვიმტკიცებდა, რომ ის იყო გაცი მხნე და დაუღალავი; იმას არავისი უშინოდა, არცარავის შეუღალში საჭირებდა. მოყვანილობით მამა ზანკრატი შუა ტანისა იყო მხლოლოდ ღოყები ოდნავ გამობურღდა და მეტელონ ჩეუელებიკე დიდი ჭქონდა. იმისი დიდი თვალები მიშვიდობიანად გამოიციქობოდნენ, არავითარ შეკრთომას არა ჭხუდავდნენ მთავრობის წინაშე. მამა ზანკრატი იქცეოდა გულ-დამშვიდებით, ალერსიანად; ეტეობოდა

სასამოვნოდ ჰქონდა სტუმრის მიღება. ყოველი იმისი მოძრაობა თითქმის ამბობდა: მე თქვენ მივიღეთ სასამოვნოთ მხოლოდ იმიტომ, რომ ბლადოჩინი ბრძანდებით, თორემ სხვაფერად მე თქვენში არას ვსაჭიროებ! მე ჩემი საკუთარი ას-თუმბანაები მიღავთ ბანკში.

მამა ზანკრატის საშინელი სასტიკი შესხედულობა ჰქონდა; ბლადოჩინი სასე მზისაგან მთლად გადარუჯოდა. თავსედ ეუფანა სშირი თმა. მამა ზანკრატი ხანდახან თმას დაიწინავდა ხოლმე და ქუდ-ქვეშ იმაღავდა. ესლა ის ახალუხისამარა იჯდა სტუმართან, ანაფორის ჩაცმას საჭიროდ არა სცნობდა.

მამა იოანე უფრო სხვა შობაქცდილებას ახდენდა ადამიანსედ. ის ჯერ სულ ახალგაზდა იყო, წვერი ოდნავ ეტყობოდა. მიუსხედავად ამისა ბლადოჩინობა სულ ადრე მიეღო არქიელის წყალობით, რომელსაც ახლა ენათესავებოდა. მამა ბლადოჩინი შესახედავად ლამაზი კაცი იყო. თავსედ მსრებაძდის გადაჭყენოდა შავი, სუტ-სუტით თმა; ტანთ ეცვა სუფთად და კოპწიად. იმისი ახალუხის სასხელოები კოპწიად შემოსხეოდა ხელებსედ, რომელნიც თითქმის მართლად საკონულად იყენენ შექმნილნი. სასხელოებსა და საყულოსედ ცის-ოერი დილები უბრჭყვიანლებდნენ, წადები საამურად უტრატუნებდნენ. მამა ბლადოჩინი ყველას ზრდილობიანად და სიყვარულით ექცეოდა. ადამიანი შესხედავდა თუ არა, მამინეკ იმას იფიქრებდა, რომ ეს კაცი უწყინარი ადამიანი უნდა იყოს და იქნება ეს ასეც იყო. მამა ბლადოჩინი ესლა რომელსაც ჩრდილოეთ გუბერნიადან არქიელს თან მოჭყებოდა; არქიელთან ძალიან დაახლოებული იყო და თვით მის დაახლოებას ყველა ცდილობდა.

— ა-ა-ა, მთავარო! — მიეკება მხარულად მამა ანტონს, — მე თქვენთან ვაპირობდი შემობრუნებას, მოსარული ვარ, რომ ცნასე!

მამა ბლადოჩინმა გაუწოდა ხელი მამა ანტონს და მარჯვედ, როგორც შეჭყენის საერო კაცს, ხელი ჩამოართვა. სასოგადოდ მამა ბლადოჩინი უფრო საერო კაცად სთვლიდა თავის თავს. ის ამბობდა, რომ არქიელი აღარ მომეშვა და იმიტომ შევიქვნი სასხელოერი შირიო.

— დაჯექი, მამაო ანტონ! — უთხრა მამა ზანკრატომ, თან სკამს მისწია იმისკენ.

მამა ჰანკრასტი ძალიან შინაურად ექცეოდა სოფელ თავის მის-
 კარს, რადგანაც უფროსი იყო იმაზედ სხითაც და სამსახურითაც;
 გარდა ამისა მამა ჰანკრასტი მატარაობიდანვე კარგად იცნობდა მამა
 ანტონს.

მამა ანტონი შევიდა თუ არა ოთახში, მღვდელმა და ბლადო-
 ჩინმა გაოცებით დაუწყო ტყეპა და ათვალაურ-ჩათვალაურება. ჩვენი
 გმირი მართლაც გასაოცარი შესედულობისა იყო. ის იყო მაღალი
 და წკრილ-ვისურა. ერთი ბეწვა თავზე სულსულა ეყარა. გარდა ამისა
 იმას არა ჰქონდა არც წვერი, არც უღვაში. ყველა ეს მართლაც უცნაურ
 რამედა სდიდა.

მამა ანტონი სკამზედ ჩამოჯდა.

— მე დაგინახეთ, ჩვენ თანაურებთან რომ გამოიარეთ. გულმა
 აღარ მომითმინა და წამოველ, ვთქვაი, იქნება რამე გავიგო-მეთქი ჩე-
 მი საქმისა.

— ჰო, თქვენი თხოვნის შესახებ ამბობთ?

— დიაღ, მა სხვა რაზედ, მამაო ბლადოჩინო!

— მე ვინახულე არქიული... კვლამარავე და არ შემიძლიან ვთქვა,
 რომ თქვენ მღვდლობას მოწადინებულნი იყავს?

— არ შეგიძლიანთ სთქვათ, რომ მოწადინებულნი იყავს?—სთქვა
 უმედურად მამა ანტონმა.—მაშ, არ არის მოწადინებულნი!—განიმეო-
 რა შეორედ თავისთვის.

— უცნაური სასიამოისა მათი მეუთება!—განაგრძო მამა ბლა-
 დოჩინმა.—წარმიდგინეთ, რომ იმას უყვარსართ, კარგად გიტყვირით.

— უყვარვარ? — ეჭვით სხვსე ღიმილით წარმოთქვა მამა ან-
 ტონმა.

— წარმიდგინეთ, დიაღ! მე რომ თქვენი თხოვნა მივეცი, მით-
 ხრა: ჰო, ის წოწოლა რომ არის? ვიცი, კარგი მთავარია.—«დია-
 ღ-მეთქი, მეც ვუთხარი, სამრეკლო სკოლა ააშენა, თვითონვე ას-
 წავლის და სასოგადოდ მშენიარად მიჭეპს-მეთქი სკოლის საქმა.
 —«ჰო, მე იმისა სუყოველთვის იმედი მქონდაო... ამის შემდეგ
 მე საქმე განარხული მეგონა, ის კი არა თუ ბოლოს ასე მითხრა:
 მე მღვდლობას ვერ მანინ ვერ მივეცეო.

— რატომ, რა მიზეზიაო?—ჩაკვითხა გამწარებულნი მამა ანტონი.

— წარმოიდგინეთ, რა მიზეზი დამისახელა: ტონის ალებს არ იცისო. ერთხელ იოანე ნათლის-მცემლის მონასტერში მწირობელები ვიყავით, მამა ანტონი მეორე მთავრად გვეყავდა და მგალობლებს ხმის ვერ აწყობდაო. მგალობლები რომ «ჰა»-ს იღებდნენ, ის «სოლა»-ს იღებდაო... მართლა ასე იყო? სთქვაი, თუ ღმერთი გწამს.

— დიაღ, ეგრე იყო, მამა ბლადოჩინო. მაგრამ რა უფოთ, ჩემი ბრალი არ არის. მე ჩემ დღეში ანჭიელთან ერთად არ მიმსახურებია. მამინ გი ჰიბრდაპირ მეორე მთავრად დამაყენეს. მე რე ანც მომზადება, ანც არაფერი—პირდაპირ მიბმანეს, შეიმოსეო. დიდაც ეგრე მომივიდოდა საქმე. მე ტონის ალება არ ვიცი, მაგრამ რაც შეეხება «უსტავს»—გაპრინანად ვიცი, თორემ განა თვითონ ანჭიელს არ მოეხსენება!

— ჰო, სთქვა ეგოცა: წირვა-ლოცვის წესები კარგად იცისო. სასოგადოდ ანჭიელი ძალიან კარგად გიცქერით. ისე რომ მღვდლობას უსათუოდ მოგცემს, მხოლოდ ცოტა ოდენი უნდა მოიწადო. თვითონაც ეგრე ბძანა: ჯერ უმწიგლია, მოიწადოსო.

— ეჰ, ეჰ,—ჩაერია ღაპანაკში აქნობამდის გახუმებული მამა პანკრატო, —დიდაც მოიწადის, რომ ამდენი შეილება არა ჰქვავეს. მაგრამ რა ჰქნას, ექვსნი ჰყვანან.

— ჰო, ბავშვებია საქმე, ბავშვები თორემ... ოხერით წარმო-სთქვა მამა ანტონმა.

აქ ღაპანაკი შესწყდა. მოიტანეს საუზმე. მამა პანკრატომ, როგორც მასწინებლმა, სტუმრები სტოლზედ მიიპატიყა. მამა ბლადოჩინა სტოლთან მიბმანდა; ხოლო მამა ანტონმა საუზმეზე უარი განაცხადა.

— მე იცით რას მოგასხუენებთ?—მიჰმართა მამა პანკრატომ ორთავეს.—ჩემის აზრით, ყველა ეს სისულელეა. მე ვეთქობ, რომ «კანსისტორიის» მდივანია აქ საჭირო. იმან რომ სიტყვა გადაუგოროს ანჭიელს,—ყველაფერი მოხერხდება.

— არა მგონია!—სთქვა ბლადოჩინმა. მაგრამ ისეთ-ნაირის კილოთი სთქვა, რომ აშკარა იყო, ისიც ასე ჰეთქობდა.

— მე ამაში ღრმად დარწმუნებული ვარ. თქვენთან უკაცრავად, მამა ბლადოჩინო. თქვენ ჯერ უმწიგლი ბრძანდებით... არ იცით, მე

გი ვიცი, კარგად ვიცი! მდივნის ნახვა უსათუოდ საჭირო არის; ამასთანავე მოხერხებულად უნდა ნახულს კაცმა.

— რაც არ ვიცი, იმასე ვერას ვიტყვი!— წარმოსთქვა დი-
პლომატიურად მამა ბლადონინმა და, გადაჭკრა რა მესამე ჭიქა არაფი,
სარდინკას გადასწვდა.

— მე შირდაშირ გეუბნებით, არა ვმალავ, რომ მეც კვლევი ვი-
ვაგლახე ჩემი შვილის თაობაზე. რას არ გვიმიხეცებდა არქიელი,
ხან ამბობდა, ყმაწვილიაო, ხან ამბობდა, სუსტი ხასიათისაა, კერ-
მივცემ მღვდლობასაო, და ხან რას. მე ავდექი და შირდაშირ მდი-
ვანს მიუძარეთ. აუუხსენი, ესე-და-ესეა ჩემი საქმე-მეთქი და დანმარე-
ბი ვთხოვე. რომ ჩემი თხოვნა არ გადაგაკვიწყდეთ, ვუთხარი ბოლოს,
აი ეს გონკერტი მიირთვიეთ-მეთქი. ის მამინევი მიხვდა, რაშიაღ იყო
საქმე. გონკერტი, რასაკვირველია, ჩემთან არ გასსნა. «გარგი, ენა-
სოთო». მე ვსთქვი, მეც კვ მინდა, რომ ნახოთ გონკერტი და მე-
რე რაც იქნება, მე ვიცი-მეთქი. ორი დღის შემდეგ მივედი კანტო-
რასი. ყოველივე თავის რიგზედ გაკეთებულიყო. არქიელს წაეწერა
თხოვნაზე: მიეცეს მთხოვნელს ესე-და-ეს ადგილიო.

მამა ბლადონინი თავის მოკვლეობადა სთვლიდა ამისთანა ღაშა-
რაკისთვის არ თანაგერძო. ამიტომ აქამდის ისე იჭრეოდა, ვითომც
სრულებით უფროს არ უგდებს ამ ღაშარაკისაო. მაგრამ სწორედ ამ
დროს იმან გადაუსვა მეოთხე ჭიქა არაფი და უნებურად ენამ მოძრაო-
ბა დაიწყო:

— ბეგრი მიეცით?

— მე ამასე ვარაფერს ვიტყვი. ყველა თავის შეძლებისდა გვა-
რად აძლევს, მაგრამ მე გადავამეტე; უფრო იაფად შეიძლებოდა გა-
მეკეთებინა საქმე. ეშმაკი ვატი ვია მდივანი. უნდა მოგახსენოთ,
რომ ძალიან ეშმაკია. მე თითქმის აკერ ოცი წელიწადია ვმუშაობ
წლებზედ ფესს ვიდგამ და საბოლოოდ რაღაც თექვისმეტა ათასი
მექნება (მ. შანკრატი თავის ქონების რაოდენობას სინამდვილით არა-
ვისთან ამბობდა), იმან ვი რაღაც თორმეტოდე წელიწადში ორასი
ათასი მანეთიანი სახლი შეიძინა. ეს მოხერხებაა, მამ რა არის?

— დიაღაც, მე თქვენ მოგახსენებთ, მამაო შანკრატი, მე უკვე ვი-
ცი. — განაგრძო უცებ ბლადონინმა, რომელსაც ენა ესლა უფრო აღარ

ემორჩილებოდა.—ორი სემინარიას სტუდენტი ეცილებოდნენ ერთმანეთს ალაგს. ორთავემ მდივანი ინახულებს და დანახვეს. მდივანმა შაკეტები გამოართვა ორთავეს, მაგრამ ადგილი კი ერთ მათგანს დარჩა. აღმოჩნდა, რომ ერთს მიეცა ორასი, მეორეს—სამასი. ადგილი, რასაკვირველია, ამ უკანასკნელს დარჩა.

— მე რე მეორეს თავისი ორასი მანეთი უკან არ დაუბრუნა?

— ხა, ხა, ხა, ფიქრადაც არ მოსულა.

— მე რე არქიელი რას უყურებს?

— არქიელი?— განაგრძო მსიარულად ბლადოჩინმა.— ჰმ, უნდა იმის მდგომარეობაშია ც შევიდეთ თუ არა? არქიელმა ჩვენი ცოდვილი ქვეყნისა არა იცის-რა. ამ ქვეყნიურ ამბებს ის მანინ გაიგებს ხოლმე ცოტადანად, როდესაც იმასთან მთხოვნელები ვინმე მივლენ, ან როდესაც ეტლით დაბრძანდება ქუჩებში და ათვალიერებს ხალხს ეტლის შატარა ფანჯრიდან. სხვათრავ რა იცის ჩვენის ცხოვრების აჯან-ჩავანი.

— მართალია, მამო ბლადოჩინო, მართალი!— დაბეჭდითებით უთხრა მამა შანკრატომ. მამა ანტონმა ამოიხსრა.

— დიდაც, მართალია! მე რე იცით ვინ მითხრა ესა? თვითონ არქიელმა სთქვა: «ჩვენ ვერაფერს ვაჯაწყობთ ამ ბორცუების წინა-აღმდეგ, ესეთია ჩვენი მდგომარეობა, ჩვენ რომ ამ ქვეყნიური ხალხი ვიპყერთ, ქვეყნიური ცხოვრებას ვეცოდინებათ». აი თვითონ იმისი სიტყვები.

აქ მამა ბლადოჩინმა იგრძნო, რომ გადაამეტა და დაჩუმდა. მამა შანკრატო ბუერი ესევეა ბლადოჩინს, რომ შესუთე ჭიჭა არაყინ მიერთმიათ, მაგრამ კერ დაითანხმა.

მამა ანტონი ფეხზედ წამოდგა.

— თქვენი აზრით როგორა სჯობანი? ესლს მე როგორ მოვიქცე?— სთქვა მამა ანტონმა და ჩააშტურდა ბლადოჩინს მსიარულს თვალეში.

ბლადოჩინმა შასუსი არ მისცა, მხოლოდ ხელები გადააქნია, რომათაც ანიშნა: არაფერი გამეგება ამ საქმისა, ვერაფერს გირჩეო.

— როგორ უნდა მოიქცე?— უშასუსი იმის მაგიერ მამა შანკრატომ.— უნდა წასვიდე ქალაქში და მდივანი უნდა ინახულო, ასე მოიქცე, მამო ანტონ!

მამა ანტონმა აზაფერი სთქვა ამ ნაირ რჩევაზედ, მხოლოდ გამოემშვიდობა და შინ წამოვიდა. «აი სიმაართლე! — ჭეჭეჭეჭედა გზაში მამა ანტონი. — სკოლა გააკეთა, «უსტავი» მოქმედობდა იცის, მხოლოდ ტონის ადებს არ იცის... ექვსი შვილი კი... უფალო, ღმერთო ჩემო! ყურად ისვენ, თქვენო მუუფებავ!»

«ჰმ... წადა მდავანთან! მერე რითი წავიდე, ან როგორ წავიდე? განა ის გაიგებს ჩემს ვარაძს, რომ ვუთხრა ექვსი შვილი შევს და ავადმოვიცი ცოლი-მეთქი? რას გაიგებს! იმას ჭეჭის გული ექნება. იქ უკვლანი გულ-ცივიები არიან.

მეგონა ეს აზაფერი — რა ვუთხრა ნატოს? ესლა ხომ ვიცი, ის მოუთმენლად სასიამოვნო ამბის გატებას ელოდება ჩემი და რა ვუთხრა? ეს, ვარაძი მაწვეს გულზედ, ვარაძი! რა ვუთხრა იმ საცოდავს? არა, მართლეს თქმა არ შემიძლიან — ათფოთდება, ტირილს დაიწყებს, თავის სიცოცხლეს დაჭკობს და დასწყევლის...

«საშინელი გაუზღელი რამ არის ეს აქსინია! საიდან მოუვიდა ეს აზრი, ნატო ჭლექით არის ავადა?! უფალო, ღმერთო ჩემო! როგორ ეადვილებათ ზოგიერთს ამისთანა სიტყვების წარმოთქმა! მერე ისე აშკარად. უვიცი, გაუზღელია აქსინია, სხვა აზაფერი.

მამა ანტონმა გადასწყვიტა სიმაართლე არ გაემუღავნებინა ნატოსთვის. ბავშვები ისევე საუდრის გალავანთან დატრიალობდნენ. მხოლოდ იმათში არ ურია მარო, ის სამზარეულოში შატარა საშას ჭდარავლობდა.

მამა ანტონი სამზარეულოში შევიდა, ანაფორა გაიხადა, ცხვრლთან გათბა და შემდეგ სასლში შებრუნდა.

ნატოს ჩასთვლიმოდა. კარების ჭრატუნზედ იმან მამინეკ თვალები გასცილტა და დაუყოვნებლივ შევეითხა მამა ანტონს:

— რა გითხრა ბლადონიმი?

— აზაფერი ნატა, საიმიხლო აზაფერი... აჩქელი კარვად გიჭქერისო.

— მამ შეასრულებს შენს თხოვნას?

— რასაკვირველია, შეასრულებს... მხოლოდ ცოტა ხანს მოცდა უნდა, ესე რომ... ესე იგი შირად უნდა ვეჩვენო... ნახვას სურვობს...

— აჩქელი?

რი მოეშალათ. თხუთმეტი წლის წინად აქაურ ადგილ-მამულს ვიდრე სკრიდალოვი დაეპატრონა. სკრიდალოვი სსკა ნაირი კაცი იყო, თავის მამულში უფულოდ ფეხს აწავეს გადაგმევიანებდა. ასე გასინჯეთ, საწვალ გლეხებს ჭეიშას არ აძლევდა უფულოდ. ამის გამო ბუტუშკევი ძალიან ძალე დაეცა; სოფელნი თავიანთ ნადელებზედ შეიჯიფტენენ. რაკი-ღა ბუტუშკეველები დაღარიბდნენ, იქაური მიეიტანინე აბაზგა, თავისი სამეიტირო ჩირკინში გადაიტანა, ათი კერსის სიშორეზედ. ჩირკინში სულ რაღაც რც და ათამდის მოსასლე სცხორობდა, მაგრამ აქაური გლეხები შურმარილობანი და შეძლებულნი იყვნენ. ამ ნაირად ბუტუშკეველების უბედურობას ესეც მიემატა: არაუისთავს ათი კერსის სიშორეზედ უნდა ერობნათ. მაგრამ ბუტუშკეველები მანც კერ მოვიდნენ გონს. ზოგნი ასე ამობდნენ: «გზა-გზა გადაკერა უფრო სსსამიკონა არისო».

მომეტებულ ნაწილს გლეხ-კაცობისას ფრად საწყენად დარჩათ სამეიტიროს გადატანა ჩირკინში. სამეიტირო ერთად-ერთი გასართობი ადგილი იყო; უამისოდ რეგორდაც მოწყენილობა დაუტყო მცხორებთ. იასე მიეიტანს ბეკი შეუხინდნენ, უნდოდთ ისეც ძველ ალაგზე დაებრუნებნათ, მაგრამ იასე წინ დაუსკდავად როდო მოქმედობდა. სადაც არაყს უფრო გასაკალი ჭქონდა, ის იმ ადგილს უფრო ეტანებოდა. ჩირკინში მეტი მოთხრონილება იყო არაუისა, ამიტომაც იმან იქ ყოფნა არჩია. ამნაირად იყო მოწყობილი საქმე სოფელ ბუტუშკევი და ამიტომაც რა გასაკვირავლია ესთქვათ, რომ მამა ანტონს არავისგან ჭქონდა იმედი, კერავისგან ხელს ვერ გაიმართავდა იყულით. მართალია, სკრიდალოვი შეძლებული კაცი იყო, ფუელიც ბლომადა ჭქონდა, მაგრამ ვის რას არგებდა? ის სულ იმას ცდილობდა, რომ უკვლავიერი ფულად გადაეჭრია, ჭეიშა რა არის, ჭეიშასაც კი ფასი დასდო. მამა ანტონს არავითარი ღონის-მიება აღარ მოეპოვებოდა. დარჩა-ღა ერთი საშუალება: უნდა მამა შანკრატის მიჭმართოს. რაც გინდა იყეს, მამა შანკრატო მას კარგად იცნობს — სელი უნდა გაუმართოს.

ოთხი დღე გავიდა მას შემდეგ, რაც ბლადიმირი ბრძანდებოდა ბუტუშკევი. თოვლი გალხვა. მდინარეზედ გადაფარებულს ყინულს ზემოდან წყალი დაადგა. თებერვალი იწურებოდა, გაზაფხუ-

ღის მხრემ მხიარულად გამოაჭეოტა. აჭა-იქ ბალსმა მიწიდან თავე ამოჭყო. ფრინველებმა ჭიკჭიკი გააბეს. მამა ანტონმა უთხრა ნატოს, მეტრეიას წიგნის შესატანად მივდივარ ცოტა ხანს მღვდელთანაო. ის კი არა თუ საქმე სულ სხვა ნაირად იყო. დღეს იმას ფული უნდა ეთხოვნა მამა ჰანკრატისათვის და თუ უარს ეტყოდა, მაშინ ყოველივე იმედი გაქარწყლდებოდა. თუმცა უნდა ესთქვათ, რომ მამა ანტონი ბევრ საიმედო ნაშნებსაც სედავდა.

წინა დღით მამა ჰანკრატიმ ერთ ვაჭარს მთელი შარშანდელი მონაკვლი პური მიჭყიდა. მაშასადამე, მამა ანტონი გასარბული უნდა იყოს ჯერ ერთი იმითი, რომ გაჭყიდა და მერაგე იმითი, რომ იცადა და მართლაც კარგ ფასში გაჭყიდა. გარდა ამისა გუშინ ბე უბემ მიიღო და უარს ვერ იტყვის, ფული არა მაქვსო.

ეს იყო კვირას, წირვის შემდეგ. მამა ჰანკრატი ჩაის მიართმევდა. მამა ანტონმა კარბი შემოაღო. მოძღვარმა ალერსიანად მიიღო თავისი მთავარი.

— ჩაი გინდათ, მამაო მთავარო?

— გასკლით, მადლობელი ვარ. მე თქვენთან საქმე მაქვს, მამაო.

— საქმე გაქვთ და საქმესედა ილაპარაკეთ. მეც მოვიმინ.

— მე ისევე იმასედა, მამაო ჰანკრატი, ჩემ ბედზედ...

— ჭმ... და მერე მე რა მოუხერხო შენს ბედს? ანჭიელი რომ ვიყო, დამეჭმუნე, შირდაშირ დეკანოზობას მოგცემდი, მაგრამ რომ არა ვარ.

— არა, აი მე რის თაობაზე: თქვენ რომ მითხარით იმ დღეს, მდივანი ინახულეო, ცარიელი სელით სომ ვერ კინახულებ?

— რასაკვირველია!

— მეც მაგას მოგახსენებთ. მე არაფერი არა მაქვს-რა.

— თუ არაფერი გაქვთ, მაშ არც უნდა წასვიდეთ!—დაბეჭითობით სთქვა მამა ჰანკრატომ.

«ვერ მიხვდა»—გაიფიქრა მთავარმა და ამავე დროს იგრძნო, რომ მამა ჰანკრატისაგან არაფერი გამოდებოდა, მაგრამ საქმე ბოლომდის უნდა დაეყვანა.

— მე ვფიქრობდი...—დაიწყო ისევე მამა ანტონმა, მაგრამ სიტყვა გადაუბრუნდა და განუხრდა.

— ჰო, რასა ჭფიჭობი, მამაო ანტონ?— ჩაკეითსა სახლის ვატონი. შემდეგ ესეც დაუმატა: — შენ იმას თუ ფიქრობ, რომ ფულები შევიდანი ჩამოცვივა, არა, ჩემო მამა, შენაში ფულებს რა უნდა?

— არა, მე თქვენთვის მინდოდა მეთხოვნა. იქნება გასესხებინათ. შემოდგომაზე ისევე მოგართმევდა.

— არა, ჩემო მამა, მე ფული არა მაქვს! — გადაწყვეტიით უთხრა მამა ჰანკრატომ.

— არა გაქვთ? — მწუხარების სმით წარმოხტვა მამა ანტონმა და თან ჭკვირობდა, რომ ზოგაერთები ასე უნდა ასევესდნენ ხელ-მე უარის თქმის.

მამა ჰანკრატის ფული ჯიბეში ელავა. ეს დამალული აღარავისთვის არ იყო. გუშინ თვითონ იკვებდა მნათესაინ, რომ მთელი წამთარი იმდენ ხანს ვიცადე, ვიდრე ათასი თუმანი არ მოვიგეო. ესეც კი იმასის, ფული არა მაქვსო. მამა ანტონს რომ ვერე ჯიბეში ფული ეწყო და გინდაც რომ რამე მიზეზით გასესხება არ უნდოდეს, ვერ მოახერხებს უარის თქმის. მთელი ნახევარ საათი იყოყმანებს, დაიწებს ბოდიშის ხდას და ბოლოს საჭმე იჭამდის მივა, რომ ფულს მაინც ამოიღებს და ასესხებს. მაგრამ რას იზამ, როდესაც გუბნებიან ჰიზდაზირ: არა მაქვსო. მასხადამე, იმედი გაცრეწდა. მამა ანტონი ველარაფერს მოახერხებდა. განა არა იმან წინადვე იცოდა, რომ მამა ჰანკრატის არა ჭქონდა წესად ფულის გაცემა! შემთხვევას ეოფილა, რომ მამა ჰანკრატისთან მოსულა გლეხი-განდი, ტირილითა და ქვითინით ფეხებში ჩაყარდნა და უთხოვნია სამიოდ თუმანი ცხენის საყიდლად, მაგრამ მამა ჰანკრატის მაინც ისევე ის უთქვამს, რომ არა მაქვს ფულიო. ესეთი ჩვეულობა ჭქონდა ამ განს. იმასა სიმდიდრესთან ერთად მტრებიც ბეჭრი ჭყავდა და კშინოდა ძალიან. გარდა ამისა ის თვითონვე კარგად ჭჭობობდა, რომ თავის წმინდა მოძღვრულ მოკალეობას კარგად ვერ ასრულებდა და ჭფიჭობდა მასეში არავის გაება იგი. ამიტომაც იმან ერთხელვე სამუდამოდ გადასწყვიტა არავისთვის არ ესესხებინა ფული, არამედ ჰიზდაზირ ზანეში ეგზავნა.

მამა ანტონმა ყველა ეს იცოდა, როგორ არ იცოდა, მაგრამ მოსტყუდა: იმას ეკონა, რომ მე როგორც თავისიან განს ვერე არ

მიზამსო. ხანგრძლივი სიჩქარის შემდეგ მამა ზანკრატიმ წარმოს-
თქვა:

— მთავარო, აი რა გითხრათ, ჩემ ქალს მარინეს მიჰმართეთ,
ესლას იმას მგონი ფული აქვს... იქნება მოგცეს!

— მარინეს? — განიძეურა მამა ანტონმა. — ძვირად დამიჯდება
ძალიან!

— ეგ, ჩემო ძამიკო, არ ვიცი, ჩემი საჭმე არ არის... როგორც
გინდოდეს... იქნება შენ ნაკლებად გასათრახს... სცადე! მამს, თუ
გინდა, ესლასე მოასურსებ. აგერ თვითონ მარინე აქ მოდის.

სასადილო ოთახში მართლაც გამოვიდა მარინე. მარინეს თა-
ზუნდ დამკვლევული «გაზოტი» ესურა. ადამიანს უსათუოდ ეგონებო-
და, რომ რამდენიმე წლის წინად შეუკერა, როდესაც უფრო სქე-
ლი და მოყვანილი ყოფილა. ვინ იცის, ეს იქნება ასეც იყო. მარ-
ინე ესლას მამა ზანკრატისთან ცოტა მოწყენილად სცნობდა, მა-
გრამ წინად ბევრი ვარჯი დღეები ასწავს. შესუფლობით მარინე ეს-
ლას ორმეტრი წლის ადამიანსა ჰგავდა, მაგრამ ნამდვილად გი ოც და
თხუთმეტზედ მეტისა არ იქნებოდა. მარინეს ქმარი მღვდელი იყო.
ცოლთან სულ სამიოდ წელიწადი სცნობდა, შემდეგ მოკვდა და
არც ერთი შვილი არ დაჩენია. ქმრის სიკვდილის შემდეგ ძალიან
ჩამოსმა, მანაც მეორედ გათხოვების წინააღმდეგი არას დროს არა
ყოფილა. მთხოვნულებიც ბევრი ჰყავდა მარინეს, რადგანაც სიმიდი-
რის სასულიერო ჰქონდათ გათქმული იმისაც და იმის მამსაც. მაგრამ
საჭმე იმ. ში, რომ მარინეს ისევე მღვდლის ცოლობა უნდოდა. იმი-
სი იდეალი მღვდელი იყო. სშარად ეტყუადა ხოლმე მთხოვნე-
ლებს: «არა, ფოფოლიობის შემდეგ რომ ჩინოვნიკის» ცოლი შე-
ვიქნე ან ვაჭრისა, ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ გენერლობიდან ჯა-
რის კაცად ჩამოგყვანონ.» ასეთი დიდი წარმოდგენა ჰქონდა მარ-
ინეს მღვდლობაზედ, მაგრამ, მოკვსსუნებათ, ისინი, ვინც მღვდლად
ემზადებიან, ნაჭკრივალს ვერ შეიერთავენ და ამ ნაირად დაჩნა მარინე
გაუთხოვარი. ვინ იცის, ესლას ის იქნება ეგრე რიგად აღარ არჩევა
საჭმომებს, აღარ მისდევდა გატაცებით თავის იდეალს, მაგრამ მთხო-
ნულები აღარაგინ ჰყავდა. ამ ნაირად დაჩნა. მარინე, სცნობდა თა-
ოსთვის და მამა ზანკრატის საჭმეებში არ ერეოდა.

მარინეს ქმარმა სამი ათასი მანეთი დაუტოვა სიკვდილის შემდეგ. ეს ფული იყო მარინეს სასსარკი, ამის მეტი საქმე არა ჰქონდა-არა ესლა იმას, თავიდანვე ამ ფულს ატრიალებდა ხელში მარინე და ესლა სამი ათასის მაგიერ თხუთმეტი ათასი ჰქონდა. იქაურმა გლეხებმა მარინეს სახლის კარები კარგად იცოდნენ; სამწუხაროდ, ბევრი მათგანი გულდაწვეტილი დაბრუნდებოდნენ ხოლმე ამ სასლიდან.

— მარინე, მთავარს რაღაც საქმე აქვს თქვენთან. მე ბოლომდის ვერ გამოვივითხე, თვითონ გეტყვის.

მამა ზანკრატიმ ზაღისკენ გასწია; იმისი ფეხის სმას კაბინეტში მისწედა. მარინემ სელი არ გაუწოდა მთავარს ჩამოსართმევად. მამა ანტონმა თავი დაუკრა. მარინე საზოგადოდ უკადრისობდა იმისთანა კაცის ხელის ჩამორთმევას, რომელიც მღვდელზედ დაბალი ღირსებისა იყო.

— რა გნებათ? — გაჯავრებული სმით შეეკითხა მარინე.

— მე? მე... ფული მინდოდა მეშოკნა, ისეთი შემთხვევა მაქვს, მარინე, ძალიან ძნელი შემთხვევა!

— ფული? ჩემთან? რატომ მამა-ჩემს არ გამოართვით?

— მამა ზანკრატიმ ისე მითხრა, არა მაქვსო.

— მე ვთქვით, მაქვს, მაგრამ...

— გაქვსთ? — სისარულით შეეკითხა მამა ანტონი.

— მაქვს, მაგრამ თქვენ ხელს არ მოგცემთ.

— მე ისეთი შემთხვევა მაქვს, რომ ხელს მომცემს.

— მაინც რამდენა გინდათ?

— მე ესე, თხუთმეტი თუმანი!

მამა ანტონს წინადაც კი ჰქონია მოფიქრებული, თუ რამდენი მანეთი უნდა აეღო ვაჟად. მხოლოდ ეს ესლა ამ ნაინად გადასწევიტა თავის გონებაში: ასი მანეთი მდევანს, ორმოც და ათი გზის ფულად.

— ხელს არ მოგცემთ, მამაო, მეცოდებით.

— მაინც რამდენსა ოსოულაობთ? — ჩაეკითხა ანტონი და თან გადასწევიტა გულში აეღო ვაჟი, გინდა რომ ერთი-ორდაც ეთხოვნა სარკებელი.

— დღეს, მგონი, ოც და ოცა თებერვალა, ესე ოც და ოცა მარტს თხუთმეტ თემანში ოცი თემანი ჩამახარე. გარდა ამისა შემოდგომასკად სომეჰინახული გაქვს დათესილი, იმისი ფასა...

— როგორ თუ ჰინახულია ფასი? — წამოიყვირა მამა ანტონმა.

— ჰო, შემოდგომასკად სომე დათესე ჰინახული?

— დავთესე, ესე თორმეტოდე დღეა.

— ჰო-და თქვენ ისეთი ქალაღდი უნდა მომცეთ, რომ ამ ნათესის მოსავალი, ვითომ მომყადეთ კიდეც. მე მანინ-დამანინ ჰინახულის ინტერესი არა მქვს, ეს შენ თვითონ გარკად იცი, მაგრამ ქალაღდი კი უოკელ შემთხვევაში საჭიროა.

მამა ანტონი გაშტერებით შესტეჰროდა მარინეს, იმას ვერ წამოედგინა, თუ ქვეყნად ასეთი ხალხი არსებობდა. «და მერე ისიც ფოფოდა, ძეგდლის ქალი, — თუიქრობდა იგი, — დედათა სავარჯიო სასწავლებელში სწავლა დაამთავრა, დმერთო ჩემო!» მამა ანტონი ძაღლიან შეამჩნინა მარინეს ქვეყამ და ესლა, როდესაც იმასთან საქმის დატერა დასტირდა, გარკად დაუკვირდა იმის საქციელს. თუმიცა კი წინადაც იცოდა, რომ მარინე ფუულს ტუეილად არაკის აძლევდა. საცოდავ გლეხებს ათი მანეთი რომ წაეღოთ გაზავთუღზე, შემოდგომასკე ოცი უნდა მოეტანათ. მაგრამ საქმე იმაში იყო, რომ მარინე გლეხს უფრო სანდო ჰიარდა სოკლიდა, კიდრე მთავარს. გლეხს ადგილ-მამულა მქვს, მთავარს ცარიელი სამსახური. მთავარი რომ სამსახურიდან დაითხოვონ, ან გადაიყვანონ სადმე, რას იზამ, წადი და სდიეო, — იტყოდა სოღმე ის.

მამა ანტონს ბეკრი აღარ უთუქროდა, ან კი რაღა დროს თუიქრო იყო? და უთხრა:

— მას ესლავე გვიბოძეთ, მარინე.

— მას, ჰირობებზე თანხმა ხართ?

— უბუღლს გახლავართ.

— ძაღლიან მძიმე კი იქნება თქვენთვის ეს ვალი! მეცოდებით.

— რა ვუყოთ? გერეთი შემთხვევა მქვს, მარინე.

მამა ანტონისათვის, თქმა არ უნდა, მეტად სამძიმო იყო ასეთი ჰირობით ვალის აღება, მაგრამ რას იზამდა, სხვა ნაირად საქ-

მე არა ხერხდებოდა. ესლას ის ჩქარობდა ფულის გამოერთმევას, კმინოდა მარინეს სიტყვა არ გადაეთქვა, თორემ იმისი ბედი სსკა ნაინად დატრიალდებოდა.

მარინეს ბეჭი აღარ გაუწვალებია მთავარი. თხუთმეტი წუთის შემდეგ მამა ანტონი სახლში მოვიდა. იმ დღეს ნატო კარგად იყო და ფეხსეუდ დადიოდა. მამა ანტონი ცოლს აჯერსიანად ელაპარაკებოდა, თან გუელში სიხარულის ტალღა უტემა, რომელიც გუელიდან ამოხეთქას ლამობდა. მამა ანტონს თხუთმეტი თუმანი ჯიბეში ელაგა და ისეთ ნაირად ჭკრძნობდა თავს, ვითომ მკვდლობა უკვე მიეღოს.

— დროზედ მანც მოვიდოდეს დუნია, უნდა ქალაქში წავიდე! — ამბობდა მამა ანტონი და თან გზისაკენ იცქირებოდა. აგერ ტალსიან გზასეუდ მართლა გამოჩნდა პატარა ურემი. ურემით მოდიოდა მოსული, სიცოცხლით სავსე და მამა ანტონისა დუნია. რამწამს დუნია მოვიდა, მაშინვე სახლის დალაგებას შეუდგა. ის თუმცა უსწავლელი იყო, მაგრამ შინაური საქმე მშვენიერად იცოდა; გარდა ამისა შრომა ძალიან უყვარდა, უსაქმოდ ერთ წუთსაც ვერ გასძლებდა.

დუნიას სულ ოთხი ძმა ჰყავდა, ერთი-ერთმანეთსეუდ უიღბლონი. ანც ერთ მათგანს მთავრის ალაგზედ უკეთესი ალაგი არ ეჭირა. დუნიას სტუმრობა ყველა ძმებს სასიხარულოდ მიანდათ, რადგან ეს ქალი იფრიად მოხერხებული ქალი იყო. დუნია ბავშვებსაც ეურს უგდებდა, სადილ-ვანშამსაც ამზადებდა, ძროხებსაც სწვლიდა და მშვენიერადაც ჭკვრავდა. ერთის სიტყვით, ეს ქალი ძვირფასი რამ იყო ყველასთვის. ხნოვანობით დუნია ოცი წლისა იყო, მაგრამ ჯერ გათხოვებას არა ნდომობდა. მე ესლას თავისუფალი ქალი ვარ, — ამბობდა დუნია, — ერთი ძმიდან მეორესთან შეშელსასებ დაუფრინავ; ჩქარა რომ გავთხოვდე, ათას ნაირი ვაი-ვაგლასი უნდა დამატყდეს თავსა, ჯერ რაში მეჩქარება გათხოვება — იმასაც მოკუსწრება». დუნიას მოსულისთანავე მამა ანტონის ოჯახი თითქოს გაცოცხლდა; ასე გასინჯეთ, ნატოც გამხიარულდა, ცხოვრებას ესლას უფრო გამყოფილების თვლით დაუწყო მზერა.

— ჭოო, მადლობელი ვარ, დუნია, რომ მოხვედი, — ამბობდა მამა ანტონი, — მე დღესეუდ ქალაქისკენ გავსწევ.

— მიბრძანდით! უთქვენოდაც გაგსძლებთ!— გაესუმრა დუნია.

მამა ანტონი მართლაც იმ დღესვე წავიდა ქალაქში. გზაზედ საშინელი ტალახი იყო. იმისი გამხდარი ცხენი რამდენჯერმე წუმ-
 ზეში ჩავარდა. სწორედ გათენება იქნებოდა, როდესაც მამა ანტონი
 ქალაქში შევიდა. მთელი ქალაქი ტალახში ცურავდა, ქუჩებში წუმ-
 ზეები იდგა. ზოგიერთ ჩაღრმავებულ ადგილებში კტლები ცვიო-
 დნენ. ფეხით მოსიარულე ხალხი ერთი ადგილიდან მეორეზე ძლივს
 გადადიოდნენ, ისეთი საშინელი ტალახი იყო. მამა ანტონი ღამის
 გასათევე სახლებში ჩამოხდა. ჯერ შეიდა საათი იქნებოდა. მდივან-
 თან წასვლა ადრე იყო, მდივანი— ჭიფიჭირობდა მამა ანტონი— ალბად
 რვა საათზედ თუ ადგება და ათზე სამსახურში მიდის. ამ ხანებში
 უნდა კინახულყოფო. ჩაის შემდეგ, როდესაც მოემზადა, მამა ანტონ-
 მს თხოვნა დასწერა და ას მანეთიანთან ერთად კონკერტში ჩასდო.
 ის ესღა ძალიან გაბედულად მოქმედობდა, ალბად იმიტომ, რომ
 ოთახში მარტო თვითონ იყო: გარდა ამისა იმას ამ დროს მოა-
 გონდა მამა ჰანკრატისა და ბლადონის ნაღამარაკევი და ამან უფრო
 ერთი-ორად გაამხნევა. ესღა იმ საქმეს, რომელიც უნდა გაკეთებინა,
 ის უბრალო რამედ სთვლიდა. ცხრა საათზედ მამა ანტონი მდივანის
 სახლის ფარდულში იმყოფებოდა.

— რა ნაირად მოკახსენო, ვინა ბრძანდებით? — ეკითხებოდა
 მამა ანტონს ვიღაც მოხუცებული ქალი, რომელიც ვინ იცის ვინ იყო:
 «ეკონომკა», მონაზონი თუ თვითონ მდივანის მეუღლე.

— როგორც გინდოდეს, ისე უთხარი, სულ ერთია!... ისინი
 მე მანაც ვერ მიტნობენ. უთხარი, რომ მე ჩემ საქმესეც ვარ მო-
 სული.

— ეგ, რა! თქვენ საქმესეც იქნებით მოსული, მამ სხვისაზედ
 ხომ არა? — სთქვა ეს ბებერმა და ჩაბნელებულ ფარდულში გაჭქრა.
 მაგრამ მამა ანტონს ბებრას სმა არც კი გაუგონია. იმან თავისი
 საკუთარი სმა გაიგონა, რომელიც იმდენად წვრილი და შემკრთალი
 იყო, რომ ვიღაცის სმად მოეჩვენა. მამა ანტონი შეშინდა, მაგრამ
 აქ შესაშინებელი არა იყო-რა. ფარდულში ორიოდ სკამი იდგა;
 გარდა ამისა კედელზედ კვიდა დიდრონი სარკე და ტანისამოსის
 ჩამოსაკიდებელი. სახლის ღია კარებიდან მოსჩანდა სახლის აკეჟე-

უღობა და «ძის-გარმონიის» ერთი გუთსე, ბებერიც არაფერს გასაოცარს არ წარმოადგენდა, — ერთი სიტყვით, აქ ყოველივე თავის წესსა და რიგს ედ იყო. მამა ანტონს მაინც შიშის ურუნტული უღლიდა ტანში, ადბად იმისთვის, რომ ჯიბეში ას მანეთიანი ეგუღებოდა, რომელსედაც კვიდა იმისი ბედი და უბედობა. ბებერი მალე დაბრუნდა უგან და სტუმარი თავისთან გაიყოლა. მამა ანტონმა გაიარა ჩაბნელებული ფარდული, შემდეგ მარცხნივ შემოუსვია და სულ მოულოდნელად მდივნის კაბინეტში თავი ამოჭყო. კაბინეტის ერთ გუთსეში სტოლსედ ელაგა რამდენიმე ხატი. სულ მოზრდილი ხატის წინ კანდელი ენთო. მუორე გუთსეში იდგა მწკანე ხაკერდით გადაკრული სტალი. მამა ანტონმა აჭურობა მიათვალა — მოათვალა იკრა. ეს სახელი თათქმის არ ჰგავდა იმ სახელს, რომელსედაც ამბობდნენ, რომ რაი ათასი თუმიანი ღირსო. მამა ანტონს მდივანი წინედაც ენახა და ესლა სულ ადვილად იცნო. ის იყო უხარმაზარი, ჭადარა შერთული ვატი, რომელსაც სახე წითლად უღაჟღავნებდა. ადამიანს ეგონებოდა, ახარადან ესლა გამოსულაო. ტანსედ გრძელი სერთუგი ეცვა. სახესედ ეტყობოდა, რომ ის გუღრივი და მიუგარბელი ვატი უნდა ყოფილიყო. იმისთვის ყველაფერი ერთი იყო, რადიანდ სწეინდა, რომ ზოკიერთები მოდიოდნენ და აწესებდნენ. მდივანი აქვე კარებთან იდგა თავ-ჩადუნული, იმის თვალები რეგორდაც ცივად გამოიყურებოდნენ. მამა ანტონმა თავი დაუგრა.

— რა გვარი ბრძანდებით? — ივითხა სახლის ჰატრონმა, ისეთი წვრილი ხმით, რომელიც სრულიად არ შეეფერებოდა იმის შესედულობას.

— სოფელ ბუტუშხევის მთავარი მამა ანტონ.

— ბუბირეო! — დაათვა იმის მაგიერ სახლის ჰატრონმა და სთხოვა მამა ანტონს სკამსედ დაბრძანება. მამა ანტონი სკამსედ ჩამოჯდა, ხოლო თვითონ დივანსე დაჯდა.

— დიად, ბუბირეო!.. მე... მამა ბლადონიანი... ის... ერთსედ მიკართვი თხოვნა... ის...

— ვიცი, ვიცი! — წარმოსთქვა სახლის ჰატრონმა.

— მათმა მუთებამ ასე დაწერა თხოვნასე: ადრეა ჯერო.

— გირი!— განიმეორა სახლის ზატრონმა და თვალბში ჩაძ-
ტრდა.

— ეჭვისი შვილი მყავს... სკოლაც... მე ავაშენე.

— გირი!— განიმეორა კიდევ სახლის ზატრონმა.

მამა ანტონმა ძლივს სული მოიბრუნა და ერთი ღრმად ამო-
იოხრა. მდივანი სტუმარს თვალს ღებდა ამოხრებად. მამა ანტონს
ამან უფრო თავის დაუბნა, ის თითქმის ჭიბეში ხელის ჩაყოფას
გელარ ასერხებდა კონკერტის ამოსაღებად.

— ესეა, მე თქვენ მოგმართეთ! ჩემი იმედი თქვენსკა დამყა-
რებულა. — ამოხდა მამა ანტონი და ხელი ჭიბისკენ წაიღო, მაგრამ
ხელი ჭიბეს ასცდა.

— რა იქნება, თუ რომ მათი მეუფება... — დაიწყო მდივანმა,
მაგრამ მამა ანტონმა სიტყვა გაწყვეტინა.

— თხოვნა მზადა მაქვს, მოგართმეეთ!

— თხოვნა? ჰო, ეს კი შეიძლება, სჯობინა!

მამა ანტონმა ამოიღო კონკერტი, რომელიც ცოტა დატყუპნუ-
ლიყო.

— კონკერტი... დამტყუპნა! — სთქვა მან და თან გასწორება
დაწყო. ის ნაბიჯი, რომელიც ესეა უნდა გადაედგა მამა ანტონს,
ფრიალ საფრთხილი იყო. ეს ნაბიჯი ან სულ დაღუპავდა, ან სულ
გაბედნიერებდა.

— არა უშავს-რა! გასწორდება! — სთქვა მდივანმა და თვალბში
კონკერტს დაატყუა.

— მას თქვენს.. კეთილ-ინებთ და... თხოვნა მიიღეთ!

მამა ანტონმა კონკერტი სტოლზედ დააგდო; შემდეგ მდი-
ვანს გამოემშვიდობა და ოთახიდან გამოვიდა. ის თავის დღე-
ში ისე არსად აჩქარებულა, როგორც ესეა. მამა ანტონს თვალ-
წინ წარმოუდგა, რომ ვითომ მდივანმა კონკერტი უკვე გასწრა და
დაინახა ის მანეთიანი; ვითომ ეწეინა მეტად ეს მდივანს, გაფითრდა
და მორთო უვარდი: როგორ თუ შენ ეს გამიბედე, კიდეც ოხერ-
მა მთავარმა? შეურაცხ-ყოფა, მათ მეუფებას! ესეავე ანაფორა გაი-
ძრე, მონასტერში წადი ესეა!

«ოჰ, უფალო! მომხედე და შემიწვალე! — ჰიფიქრობდა კიდევ
გულში მამა ანტონი და დაბნეული მარცხენა თვისი კალაშს მარჯვე-

ნახედ იცხამდა: — რა კქენი, რა ჩავიდინე! დაუღუპე ნატა! დაუღუპე ბავშვები!

მამა ანტონს ვერ წარმოედგინა, თუ მდივანი არ გაჯავრდებოდა იმის თხოვნას. როგორ შეიძლება? ამისთანა შიში, ამისთანა ადგილისა და ჯამაგირის პატრონი და ქრთამი! ეს სომ უბედურებაა, რისთვის უნდა იმას ქრთამი!

მამა ანტონმა აკერ უკვე პატარა კიბეზედ ჩამოაბრინა; კარებს ადებს, მაგრამ უკან კი არავინ მისდევს. აქ ის ცოტა ხანს შესდგა. თუ დაღუპვას, ესლავ დავიღუპებით, — სთქვა მან. ორა წუთის შემდეგ მამა ანტონმა უკან, კარებისაკენ მიიხედა. მდივანის სახლის კარები იდგა უხმოდ და უძრავად.

მამა ანტონი, როგორც იყო, გამხსნევდა. მისვდა, რომ უკან არავინ მოსდევდა. მისვდა, რომ კონკრეტმა კი არ გააჯავრა მდივანი, გაანარა და, მამასადამე, იმისი საქმე კარგად უნდა წავადეს. რაკილა ასეთ კეთილ აზრამდის მივიდა მამა ანტონი, გადასწყვიტა: დღეს შენსისტორიას ახლა არ გაეარა, თორემ შეიძლება არქიელს თვალი შეესწრო და საქმე გაუფუჭდებოდა. მაგრამ ეს დღე მანც სულმე უნდა გაეტარებინა მამა ანტონს. ადგა და ბაზარში გაიარა; შემდეგ ღამის გასათეკ სახლებში მიდიოდა, უნდოდა პატარასანს წაეძინა, მაგრამ იმდენად ალეკებულ იყო, რომ ვერ მოახერხა. ქალაქში მამა ანტონს ძალიან ბევრი ნაცნობება ეკუთვნოდა, მაგრამ იმით შესვენდრას კრიდებოდა. დაუწყებენ გათხვას, რისთვის ჩამოაჭმანებულხართო და როდესაც ეტყევა, როგო დაცივინება, როგო შეჩს გაივლებს გულში. ისეკ ასე მშვიდობიანად ყოფნა სჭობაო. მამა ანტონი ალეკებულ იყო და არ ეძინებოდა; მაგრამ, რომ იმისი საქმე კეთილად გათავდებოდა, ამის იმედიკა ჰქონდა. მდივანი — დიდი რამ ძლიან; თუ რომ მიიღო, რაც მიერთება — მამასადამე, საქმესაც გააკეთებს. მამა ანტონმა მანც და მანც საჭაროდ დანახა მამა ბლადონის ნახვა. მამა ბლადონი მამა ანტონს კარგის თვალით უყურებდა, იმის წარმატებისთვის ცდილობდა და მამა ანტონსაც უნდოდა თავისი მისვლით პატივა ეცა, უნდოდა დაენახებინა, რომ მეც მახსოვსარ, მადლოერი და პატივის-მცემული ვარო.

ბლადონი მამა ირანე სცხოვრობდა ისე მოსდენილად და კომპლიად, როგორაც თვითონ იყო. აქ სულ ყველაფერი ალერსიანად

გამოაყურებოდა, — სუფთა და კოხპია კაბე, განიერი შუშაბანდი, ზატარა ნათელი ოთახები, მრავალნაირი სასლის სამკაული ვარდის ფერის და მწკნე ხავერდით გადაკრული, კოსტა მოსამსახურე ქალი, ალერსიანი ცოლი და მოსიყვარულე შვილები, — ყოველივე სასიამოვნო რამეს წარმოადგენდნენ. მამა ბლადოჩინის ოჯახში რომ კაცი შემოსულიყო, არ შეიძლებოდა რამდენიმე საათი არ დაჩენილიყო. აქ თითქოს განსხვავება არ სუფევდა ბრალის და უბრალო სტუმართ შორის.

— ოჰ, მამა ანტონი მობრძანებულა! მობრძანდით! ქალა ანტა, მამა ანტონი მობრძანდა, ბუტუშჩიკის მთავარი. ახა, ჩაი ან სხვა რამ მოართვით. გნებავთ, მამა ანტონ, ჩაი მურაბით? თქვენი მეუღლე როგორ ბრძანდება? მამა ვანკრატი როგორღა? სულ საქმიანობს განა? აი ეს ჩემი უმიფროსი ქალი გასლავთ!... ნუ გეშინიან, ნუცა, ეს ჩვენი მამა ანტონია ბუტუშჩიკიდან.

გამობრძანდა დედა შვილებით; გამოატანეს ჩაი მურაბით. მამა ანტონი სრულიად თავისუფლად ჰგროძნობდა თავს. მამა იოანეს ოჯახს სრულებით არ ეტყობოდა თუ ის სამღვდელთა კაცი იყო. ბლადოჩინის კაბინეტში თქვენ ვერ შეამჩნევდით ვერც ათონის მთის სურათს, ვერც სხვა სასულიერო ზიგებისას. იქ კვიდა მსოფლოდ გეგრაფიული რუკა და ერთი ცხვარა სურათი, რომელიც ადგილისა. შუშის შავში ელავა დაკაზმული წიგნები, რომელთაც ზედ-წაწერა ამას კახიკენებდა: «შლოსსეა», «ბოკლი», «შილქერი», «ნუშინი», «ტურკენიკი» და სხვა. ზალას ერთ კუთხეში «ფორტოპიანო» იდგა. ფორტოპიანოზედ ბლადოჩინის ცოლი უკრავდა, ხოლო იმათი შვილები დაპროწალობდნენ.

მამა ბლადოჩინი მამა ანტონი სადილად თავისთან დაინარჩუნა. აქ მამა ანტონს უნდოდა ბლადოჩინისთვის ეამხნა ის ამბავი, თუ როგორ მიუტანა კონკერტით ფული მდივანს, მაგრამ დრო ვერ მოიხვედრა: სასლში ბლადოჩინის ცოლ-შვილი დატრიალებდნენ. სადილს უკან მამა ანტონი და ბლადოჩინი მარტოკა დაჩნენ ოთახში. მამა იოანე დივანზედ გადაეყუდა და სიგარა განახლა, შემდეგ სტუმარსაც მისთავაზა, მაგრამ მან უარა განაცხადა. მამა ანტონმა არც კი იცოდა, თუ როგორ უნდა მოეწია სიგარა. ის თვითონვე აკე-

თუბდა თუთუნისაგან მისკვილ-მისკვილ ჰაზირიკებს და იმას სწევდა. მამა ანტონმა ესლა კი დრო მოახელთა და სთქვა:

— მამა ბლადლოჩინო, იცით, მე მდივანთან გასლდით.

— ჰო, იმ საქმესუდ?

— დიალ, იმ საქმესუდ... დახმარება ვსთხოვე, — დამხირდა. ცხარე კაცსა ჰგავს, თავის სამისხურში ძაღიან ავი უნდა იყოს...

— არ ვინცა სწორედ! მე «განსისტორიას» არ ვეხები. ერთხელ არქიელი ჩამციბოდა, რამე მეც წვერად გეოფილიყავ, მაგრამ არ ვინდომე, იქ ათასწარი «ინტრიგები» არსებობს. რაც უნდა ქნან.

— მდივანთან რომ ვიყავი, კონკურტი დაუტოვე... შიგ თხივანს იდო, ხა, ხა, ხა! — გაიხარხარა და შემდეგ ჩუმიდ ვარუბისკენ მიიხელა.

— წარმოიდგინეთ, მამა, რა უცნაური ხასიათი მსქეს, თუ სადილთ უკან სიგარა არ მოკწიე, ასე მკონია, დღეს არაფერი მიჰქაია-მეთქი! — სთქვა ბლადლოჩინმა.

— ჩუეულებას! — უზახუს სტუმარმა და გულში გაიფიქრა: «მე კონკურტსე ველაზარაკები და ის კი სიგარაზე!»

ამ დროს ზაღასში ფორტოფიანოს ხმა გაისმა.

— კონკურტი რომ მივეცი, მითხრა: ეს ურიგო არ იქნებაო.

— ანტა, მენდელოსნისა დაუგარი რამე, — დაუვეირა მამა ბლადლოჩინმა ცოლს და შემდეგ სტუმარს მოუბრუნდა. — მე ძაღიან მიუვარს მედელოსნი, ეს ჩემი საყვარელი კომპოზიტორია. აბა ყური დაუგდეთ, რა ხასიათიანია.

მამა ანტონი იმულებული შეიქნა მუზიკის სმისათვის ყური დაეკლო, ხოლო მდივანსუდ, რასაკვირველია, კრინტიც აღარ დაუძრავს. საღამო უამსუდ მამა ანტონი ღამის გასათვე სახლებში დაბრუნდა. გაჭედ ძალსუდ სიბნელე იყო, მხოლოდ ქუჩებში აჭა-იქ ფარნები სრჩილავდნენ. მამა ანტონი გზაში იმახუდ ჰფიქრობდა თუ რა ნაირი ხასიათიანია ამბის გაკება მოკლის ხვალ, თუ რა რიგ გაუხარდებათ ხატოს და დუნისას, რომ ხვალეუ სქმე გათავდეს და ხვალეუ ნაკურთხი მივიდეს ბუტუშხეში.

გზა-და-გზა ისა ჰფიქრობდა აგრეთვე იმახუდ, რომ ქვეყნიერებასუდ ბუერნაირი ხალხია. აი მდივანი, მაგალითად, იმას, როგორც ამბობენ, 200,000 მანეთიანი სახლი აქვს და კიდევ ჩვენისთანა ღა-

რომ ხალხს ატყუებს. მამა ბლადღჩინის კი ამისთანა აზრის გაცანჯ-
 ბაც კი ეწარება. მეტე რა ნაირადა სცხოვრობენ ან ერთი ან მეორე-
 ერთთან კაცს მისვლა ეძძიებო, სული ესუთება, მოწყენილია, მე-
 რესთან კი გული უხარის, იქ ყოფნა ესაღისება. კარგია მდივანად
 ყოფნა, მაგრამ არც ბლადღჩინობაა ურიგო. ორივენი კარგადა სცხოვ-
 რობენ. უბედურებაა მსოფლოდ სოფელში მთავრად ყოფნა, მეტადრე
 როდესაც ექვსი შვილი გყავს და აუადმოფი ცოლი.

მეორე დღეს, სწორედ თორმეტ საათზედ, მამა ანტონი აჩქი-
 ლის ბაღში დასვირნობდა. ამ დროს მდივანი აჩქიელთან იყო სხვა-
 და-სხვა თხოვნების წარსადაცენად. მამა ანტონმა ეს უკვე იცოდა და
 თავის გონებაში ისახავდა, თუ როგორ უღაპარაგებოდა მდივანი იმის
 თხოვნის თაობაზედ. აკერ მდივანმა კითომ კიდერ გაშალა მისი
 თხოვნა. აჩქიელი ამბობს: «ჭო, ეს ის არის, ტონის ალება რომ
 არ იცის? მე სომ გუთხარი, ჯერ ადრეა-მეთქი!» «თქვენო მეუფე-
 ბაჟ!—უზასუხებს მდივანი,—მაშინ იმ ერთ შემთხვევაში ვერ მოა-
 ხერხა ტონის ალება, თორემ ის საზოგადოდ ღირსეული და ნი-
 ჭიერი კაცია. ექვსი შვილი ჰყავს, თქვენო მეუფეებო! მივაჭტევე ამა-
 ზედ უურადლებას». ამას გარდა ბუკრს სხვა რამესაც უღაპარაგობს
 მდივანი დინჯად და გონიერულად, მაგრამ მამა ანტონი სომ ყველაფერს
 ვერ გაიგებს. აჩქიელი ყურს არ უგდებს მდივანს, თან კი ჭიჭი-
 რობს, არ მისცეს მღვდლობა მამა ანტონ ბუბირკოს, მაგრამ მდივანი
 ისეთ ნაირად უღაპარაგობს, რომ უარის თქმა არ შეიძლება. ისე
 რომ დაბოლოს აჩქიელი თანხმდება და ამბობს: «კარგი, კარგი, ჯერ
 არ მინდოდა მღვდლობის მიცემა მაგისთვის, მაგრამ შენ დამარწმუ-
 ნე, რომ ეგ ღირსია! მომეცი კალამი!» აჩქიელი იღებს კალამს და
 სწერს: «ვლოცავ და ვაგურთხებ მამა ანტონ ბუბირკოს მღვდლად».
 მდივანმა ქაღალდები «წორტყელში» ჩააღება და «კანსისტორიაში»
 წამოვიდა. სობოროს საათმა თორმეტი ჩამოჰქრა. ცოტა კიდევ უნ-
 და მოვიცადო,—ფიქრობდა მამა ანტონი,—მდივანი სტოლის უფ-
 როსს გადასცემს ქაღალდებს. სტოლის უფროსი ძველებური კაცია,
 იმას მამა ანტონი იცნობს; მას აქეთ, რაც კი «კანსისტორია» არსე-
 ბობს, სულ იქ არის. იმასაც მდივანისებურ წვერები მოხარული აქვს,
 მაგრამ იმისებურ ბრახანანი კი არ არის, მსოფლოდ ეშმაკი კია. მე-
 ნი ფულის მიცემა იმისთვისაც იქნება საჭირო.

სობორას საათმა ორის ნახევარი ჩამოჭკრა; მამა ანტონმა იგრძნო, რომ ესლა კი დრო არის და «განსისტორიისკენ» გასწია. სტოლის უფროსია რაღაც ქაღალდების ჩხრეკაში იყო გაერთული.

— ესლაჲ, ესლაჲ, ერთ წუთს მომიტინეთ, მამა!—სთქვა ღიმილით სტოლის უფროსმა. მამა ანტონი დამშვიდებულის გულით იცდიდა.

— მთავარი, ანტონ ბუბირკო?—არის, არის. აი თქვენი თხოვნა!—სტოლის უფროსმა თხოვნა გადაშალა და მამა ანტონს მიაწოდა. მამა ანტონ ბუბირკომ წაიკითხა არქიელის ხელთ წარწერილი: «ტონის აღება არ იცის, ამიტომ ჯერ ადრეა». ქვემოდ ეწერა სეკრეტარის ხელით: «უარი მოხსენდეს».

— სსკა არაფერი!—სთქვა ღიმილით სტოლის უფროსმა და თხოვნა ისევე სტოლსედა დასდო.

მამა ანტონს უცებ თავლთ დაუბნელდა, აზრები აერია. ესლა ის კელარც სტოლის უფროსს ხედავდა, კელარც მწერლებს, კელარც გვერდით მყოფ დაიკვანს, რომელიც ცრემლ-მორეული რაღასაც ისევეწბოდა. რა მოხდა განა ამისთანა? ნატა სტიარის, ღუნია დაღრეშილი დაიარება. მარინე ფულის თხოულობს და თან იძანის: «ძნელი იქნება თქვენთვის, ძალიან ძნელი იქნება.» მამა ბლადონიანი სადღაც მალჯა ზის, თითქო ღრუბლებში გასკეულოა, და სიგანას ეწევა. მაგრამ ეს მოლოდ ერთ წუთს გაგრძელდა. მამა ანტონი გონსედა მოვიდა და სთქვა, ცოტა ჩემსეო. ამავე დროს იმის დაებადა აზრი, მივიდეს მდივანთან და თავის თანამოსამსახურე ხალხთან უთხრას: «რამდენი უნდა დაგიმატოთ კიდევ, ბატონო მდივანოვო». მაგრამ ასეთი აზრის შესრულებას განა ვით მოახერხებს სოფლის მთავარი, ისიც დაიკვანის მოადგილე. მამა ანტონი მდივანთან არ მისულა, ღამის გასათვე სახლებში დაბრუნდა. აქ ის მოშვებულა დაბრუნებულა, უკემურად აბამდა ცხენს და უკულოდ უსწორდებოდა სახლის ჰატრონს. მამა ანტონს გული მოსდიოდა თავის თავსედა, ის თითქოს არა ნადვლიანობდა, არა გაგლანობდა და არ ფიქრობდა ცოლშვილსედა. იმისა მწუნარება უსაზღვრო იყო, მას მწუნარების ძალღონე აღარა ჰქონდა. კარგა დაღამებულა იყო, რომ მამა ანტონ-

ნი ძლივს გონსედ მოვიდა; ბუტუშხევამდის სულ ათი ვერსი აქნებოდა. იმას თითქმის რაღაც მოაგონდაო, შესტა და ცხენს გაუჩქარა.

რაღაც მიხეცით ანტონს გულმა კვნესა დაუწყო და შინასაკენ გააჩქარებინა.

სწორედ შუადამიასს მოვიდა ის სახლში და გაუკვირდა, რომ უდროო დროს სახლის შუქი გამოდინდა იმის სახლიდან.

III

ანტონ ლოგინში იწვა, სიცხე ჰქონდა და ჭბოდაკადა. მამა ანტონს წინ დუნია მიეგება. ბავშვებს სუვეკლას ეძინათ მეორე ოთახში. მხოლოდ არ ეძინა მაროს, რომელიც პერანგის ამირა მოსჯდამოდს აკადმიოვს და თვალს ალარ ამოკრებდა.

— რა დაქმართა? — იკითხა მამა ანტონმა.

— სს... აქ მოდი.

დუნია მამა ანტონი სამზარეულოში შეიყვანა და მძა-მძლავ ტირილი დაიწყო.

— ანტონ, ანტონ! რა უბედური კაცი ხარ! — წამოიყვირა იმან ტირილით.

— უბედური კარ ყოველის მხრით! — წაიჩურჩულა მამა ანტონმა.

იმან წინდაწინვე იცოდა, რასაც ეტუოდნენ და ეს იმდენად შესაზარი იყო, რომ აღარც კი რამეს კითხულობდა.

— რა წამსაც შენ წახვედი, იმ წამსვე ლოგინად ჩავარდა. — ამბობდა ცრემლ-მორეული დუნია. — თავი ასტვივდა, გულსედ ლოდივით რაღაც დაწვა, საშინელი სველა აუტყდა და სისხლმაც ამოხეთქა უღიდან... ჩვენ შეგვეშინდა, ღმერთო ჩემო, რა რიგ შეგვეშინდა... ფერშალი მოვიყვანეთ... მოვიდა, გასინჯა... მერე ცაღკე მითხრა: «ჭლექია, ძალიან მოსდებია... ისე რომ სულ ცოტა ხანს იცოცხლებს კიდეკ...» ანტონ, ანტონ!..

მამა ანტონს უნებურად მუხლები მოაკვდა; სახესედ ყვათულმა ფერმა გადაჰქრა, მაგრამ კი არ სტიროდა; მხოლოდ ქვემოთა ტუჩმა თრთოლა დაუწყო. მამა ანტონი დუნიას დაშტურდა ისეთიანობად, რომ აღამიანს შეეშინებოდა.

— იცი, — სთქვა მან სუსტის, შეშინებულის ხმით, — იცნებ შენ ვინაა... მდივანს ასი მანეთი მიკუცია... მარინეს გამოკართვი... და არაფერი გამოვიდა... ტონის აღება არ იცის... ტონი...

აქ მამა ანტონმა მოწითო უმნო ღრიალი, ბებერი ქალივით. დამ დამშვიდება დაუწყო: ჯერ ხომ არა გინათ-რას დანამდვილებით, თუკმალს არაფერი გაეგება; მაგრამ ამით არაფერი გამოვიდა, მამა ანტონი ისევე ღრიალებდა და თავს სტოლზედ ურტყამდა.

— შენ ამითა უფრო გულის გაუსხეთქავ, — სთქვა დუნამ. ღრმად დაფიქრებულმა მამა ანტონმა სამყაროულში გაიარ-გამოიარა.

— დუნია, დუნია! ეს რა უბედურობაა? რა უნდა გქნათ? ბავშვებს რა უნდა გუეოთ?... ექვსნი... სულ ერთი-მეორას მომდევნოები... ღმერთო, შემიწყალო!... — ჩურჩულობდა მამა ანტონი და თან კუთხეში ჩამოკიდებულ ხატს შეჭყურებდა, თითქმის იმისგან გამოკლის თავის ნუგეშსაო. დუნია კედელს მიჭყურებოდა და მწარედ ჭეითინებდა.

ურც კარები გაიღო. მარამა შემოვიდა, მთლად გაფითრებულა და თვალებ-ჩანცინულა.

— მამაო, თქვენ გიხმობენ, ქალებ-ტონი გიხმობთ!..

— შე?..

მამა ანტონმა მამინეუ ანაფორა გაიძრო, ტალასი გაიწმინდა, თვალები კარგად მოიხანა, რომ ნაცრქელარი არაკის შეემჩნია და ჩუმის ნაბიჯით გასწია სხსლისკენ. ესღა ის, რაც ძალი და ღონე ჭჭინდა, იმასა ცდილობდა, რომ მშვიდობიანად და მხიარულად ეფიციეო, რომ ხმა არ აჭკანკალებოდა.

— ნატო! რა ამბავია, რომ დაწყება და აღარ წამოდექი თუკნე... — უთხრა ალერსიანად მამა ანტონმა და გასურებულ შუბლში აკოცა.

— სასიკვდილოდ გაკემოცადე, ანტონ, ალბად ღმერთი გკსჯის...

— ნატომ დაასველა და სისხლი ამოიღო...

— რას ამბობ, ნატო, რას ამბობ? რადროს სიკვდილია? ჯერ კიდევ დიდ ხანს გინცნებებო. მაღე მსე გამოაშუქებს და თუკნეუდ წამოდეგები...

ასე ამბობდა მამა ანტონი, მაგრამ იმისა ხმა სულ სხვასა ნიშნავდა. ისა სწუნდა მეტადრე, რომ ენა აუბოროძოდა, სწუნდა, რომ თავი კვლარ შეიმაცრა.

— მლე გამიასუეჭებს, მაგრამ ჩემთვის კი არა, — თავის ჩაქმე-
 ვით სთქვა ნატომ. — ნეტავი ჩემ ბავშვებს გამოუშუქოს მზემ! მე
 გვრძნობ კარგად, რაც მომეღის... მე თერშადიც კარგად დაინახე,
 დუნიას ცრემლებიც, შენ რომ სამზარეულოში ღრიალებდი, ისიც
 კარგად გაავიწყენე. გვრძნობ, ანტონ, გვრძნობ, რაც მომეღის და
 ამიტომ მინდა გითხრა რამე უკანასკნელად. მარო წაიყვანე, მაგის
 საქმე არ არის უურის მოგდება.

— მარო, წავიდეთ, დავიძინოთ! — მიუბრუნდა მამა ანტონი
 ბავშვს.

მაგრამ მარო ორივე ხელებით დედას მოეხვია.

— არა, არ წამოვალ! დედას არ მოვშორდები საფლავამდის! —
 დაბეჭვითებით იძახდა მარო.

ნატოს ორი მარგალიტით ცრემლი გადმოვარდა თვალიდან.

— დეე იყო! — სთქვა მან, — დაჭექი ანტონ, სკამი აიდე და
 ახლო მოდი.

მამა ანტონი თავით მოუჭვდა ავადმყოფს.

— ქალაქში რა ქენი? რა გითხრა არქიელმა? — ჭკითხა ნატომ

— არქიელმა... არაფერი, არაფერი, ნატო!..

— ანტონ, შენ ნუ მომამტყუებ! შეიძლება მე სვალ ცოცხალი
 არც კი ვიყო! სიმართლე მითხარი, უარი გითხრა?

— უარი მითხრა, ნატო, — მიმკვდარებულის სმითა სთქვა მამა
 ანტონმა და თავი ძირს ჩაჭკიდა.

— საქმეც კვ არის! შერე როგორ გითხრა უარი, სამუდამოდ
 თუ დროებით?

— დროებით, ნატო! ჯერ ადრეა, იმიტომ რომ ტონის ალე-
 ბა არ იცისო, დიერთო ჩემო!

— მართალს აშობ, ანტონ?

— მართლაც, ნატო, ამას აღსარებასავით გუუბნები.

— ჩვენ კი ექვსნი გუუვანან, ანტონ! გაიზრდებიან და რითი
 უნდა დაზარდო? ექვსნი!..

— ექვსნი არიან, ნატო!.. ექვსნი!..

— ანტონ! — ჩუმიად გამოიძახა ნატომ, რომ მაროს არ გაგო-
 ნა, მაგრამ მარო სმენად იყო გადაჭრეული. — მე რომ მოგვედე, ხომ
 ქვრები უნდა იყო?

— უფალო, ღმერთო ჩემო!— გაისმაურა მამა ანტონის.

— დაქვრივდები, ანტონ!.. დაქვრივდები და მღვდლობას აღარ მოგცემენ. კანონი ეგრეთაა*)... ორმოც წლამდის უნდა იცადო და მაშინაც კინ იცის... თუ დაიმსახურებ, შეიძლება... მაგრამ შენ რითი რა უნდა დაიმსახურო?

მამა ანტონი ფეხზე წამოდგა, მერე ღრმად ამოიხსრა და ისევ დაჯდა.

— რა ამბავია ჩემს თავს, ღმერთო ჩემო!— ჩურჩულობდა ის, თან ხელით ზიზჯვარს ისახავდა.

— სულით დარცმა როდი ვარცა, ანტონ! საქმე უნდა კარგად გაისაჯოს! ეჭვანი გეყვანან! შენ რომ სულ მთავარი იყო და მთელი სიცოცხლე სიღარიბეში გაატარო, რა უნდა ქნან მაშინ ჩვენმა ბავშვებმა? გლახებად უნდა დარჩნენ... და მერე რისთვის? მაგათი რა ბრალა.

— რას იზამ, როდესაც ღმერთს ეგრე უნდა?

— მერე, მე რომ მოკვდები, სომ სამუდამოდ მთავრად უნდა დარჩე?

— რა ეუფოთ მამ! მე გელარაფერი მოვაგვარე... გერაფერი მომიფიქრებია!

მამა ანტონი აიწია ამდენი ფიქრებისაგან, თავის თავისა აღარა გაეგებოდა-რა. იმას ეკონა, არავითარი საშუალება არ მომეზოკება, რომ ამ მდგომარეობიდან თავი გამოვიხსნათ. ნატოს ისევ ასველებდა.

— ყური დამიგდე, ანტონ, დროს ნულარა ჰქარგავ... მე სომ ჟურ ცოცხალი ვარ და არ დაქვრივებულსარ. წადი არქიელთან. გასწიე ამ საათში. ცხარე ცრემლით უამბე შენი ამბავი. უთხარი, რომ მე გვადები, უთხარი, რომ ჩვენთვის ეგელაფერს ბოლო ელება. ისიც გაცია, აღამიანის გული ექნება, ქვისა სომ არა. წადი.

ნატოს სელახლად წამოასველა, მაგრამ ლაშარაკი მაინც არ შეუწყვეტია.

*) სასულიერო კანონის ძალით დაქვრივებულს მთავარს მღვდლობა არ მიეცემა, თუ რომ წლოვანობით ორმოც წელს არ აღემატება.

— წადი, ფეხებში ჩაუჯარდი, თორემ სვალ მოგვედები და მუდამოდ მთავრად დარჩები.

— ნატო, ნატო! მაგას რას ამბობ, რეებს მეუბნები, ღმერთო ჩემო!..

— მე გუუბნები, რომ წადი, წადი-მეთქი, ანტონ! ექვსნი არიან... წადი!

— რანაირად უნდა წავიდე, როდესაც შენ... როგორ წავიდე?

— წადი, თუ საკვდილი მიწერია, უშენოდაც კარგა მოგვედები. წადი-მეთქი, დროსად.

— ნატო, არ შემიძლიან! მე არ შემიძლიან!

— ანტონ!.. აქ მოდი!.. ასლო, ასლო... სული მომეცია... აი, ეგრე... რვა წელიწადი ერთად გვიცხოვრია თანხმობით და სიყვარულით და შენ ყოველთვის ყურს მიგდებდა ხოლმე... ესლას კვედები და ესლას ვი არ გინდა სიტყვა გამოგონო!.. ღვთის გულისთვის! გვედრები, ანტონ, წადი არქელთან... ანტონ, ჩემო სიცოცხლე, ეს ჩემი უგანსგნელი თხოვნაა, შემიძრულე: წადი. მე ვგრძნობ, რომ არქელმა უსათუოდ შეგვიბრალბეს!.. უფურე ჩვენს მარცხს, რა კეთილი და გონიერი გოგონაა, ნუ თუ ესლას ეგ უსწავლელი უნდა დაგერჩეს... დანარჩენები ვიდეკ... ექვსნი! აბა, ანტონ, შირვეჯარი გადამწერე და წადი... იქნება შენს მოსკლამდის ვიცოცხლო და მშინ დამშვიდებულის გულით მოგვედები... წადი, ანტონ, ჩემო სიცოცხლე!..

ამას ანტონი ღრმა სარწმუნოებრივა გრძნობით გაიმსჭვალა, და აკოცა რა ნატოს, სამჯერ შირ-ვეჯარი გადასწერა. ამის შემდეგ აიყვანა მარო, გადასწერა იმასაც შირვეჯარი და აკოცა.

— წავალ!—სთქვა მან ყრუ და მაგარის ხმით,—თუ ვა შენ გინდა და შენი გული ჰგრძნობს... წავალ! ჩემთვის ეს ძალიან მწელია, აუტანელია, მაგრამ რასან შენ გინდა, წავალ, ნატო!..

ამას ანტონი კარსედ გამოვიდა. ღუნიას ერთ ადგილას თავხადუნული იჯდა. მარიაში ძროსასთან ფათურობდა. ცაზედ ვარსკვლავები მიმქრალიყვნენ, ის იყო თენდებოდა. ამას ანტონი ცხუნთან შევიდა დასათვალიერებლად. გამსდარი ცხენი თითქმის მიბნედილიყო. როგორ მიმეყვანს ქალქამდის, ამ სიათში ირმორი ვერსი გამობა-

რია. — იფიქრა მან. ამასთან საჭირო იყო ჩქარა სიარული. დღეს შაბათია, თუ არქველმა შებრალებს იქონია, სვალეუ გურთსევა მოსერსდება; რომ დავგინადეს კი, მთელი კვირა უნდა იცადოს კაცმა და ამ ერთ კვირაში ვინ იცის რა მოხდეს. მამა ანტონი უსოში შევიდა.

— მარამ, — უთხრა მან, — წადი ესლავე მეფოშტესთან, უთხარი, რომ ამ საათში დილიყანსი მომიმზადოს; მხოლოდ წარებს ნუ შებამს...

— ქალაქში მიდისართ? — ჰკითხა ღუნიამ.

— ჰო, ქალაქში! თვითონ მგზავნის.

— ექიმის მოსაყვანად?

— ეს, ღუნიამ, ექიმა რაღა საჭიროა, რას უშველის... ფერშალმა მართალი სთქვა. ამ ერთ დღეში ისეთნაირად გახდა, რომ მკვდარს დაემსგავსა. თვითონვე ამბობს, მალე მოკვდება!..

— მამა ქალაქში რა გინდა?

— ისეთი საქმეა, ღუნიამ, რომ მე თვითონ არ ვიცი, როგორ იქნება... მე ნურასა, მკითხავ, იქნება თვითონ ნატომ გითხრას... ადარ მომეშვა, წადიო... ახ, ღუნიამ, შენი იმედი მაქვს, კარგად გაუფრთხილდი... თუ რამე იქნება, ღმერთმა კი ნუ ჰქნას, სვალ ისე მალე დაგბრუნდება... ვაი მე უბედურსა...

მამა ანტონი უსოში დადიოდა, შემდეგ მდინარისაკენ გაიარა. კარგა გათიხებული იქნებოდა, როდესაც მთავრის ქოხთან მოგრაღდა და დილიყანსი.

მამა ანტონი ოთახში შევიდა, ზირქვე დაემსო ხატის წინ და დიდ ხანს ლოცულობდა. როდესაც ლოცვა გაათავა, ხატოს მიუბრუნდა და უთხრა:

— მივდივარ, ხატო! დაუ აღსრულდეს შენი სიტყვა!

ნატომ გამყოფილებს ნიშნად თავი დაუქნია. მამა ანტონმა თავი ცოლისკენ დაქნა. ნატომ თავისი გამხმარი სელები ქმარს მაგრად მოჰხვია და წასწერწერა:

— მშვიდობით ანტონ! ფიქრი ნუ გაქვს! შენს მოსვლამდის კადეკ ვიცოცხლებ!.. იცოდე, იმდენი ძალა ჯერ კადეკ შემწევს...

მამა ანტონი ტორტმანით კარზედ გამოვიდა და დილიყანსში ჩაჰდა. ცხენებმა დილიყანსი მსწრაფლ გააქანეს.

ორმოცი ვერსი გზა, როდესაც კაცს იმისთანა ვარამი აწვეს
გულზედ, ძნელი გასავლელია ადამიანისათვის.

მამა ანტონი რომ მარტო ყოფილიყო, უსათუოდ ტირილს
მოერთავდა. მაგრამ რას იზამდა, ლილიყანსის თავზედ იჯდა მკარი,
ბურთუშეკველი გლეხი, რომელსაც ის კარგად იცნობდა. მკარი ძა-
ლიან ცნობის მოყვარე იყო და თავიდანვე კეთისებოდა მამა ანტონს:

— რა ამბავია, მამაო მთავარო? უსათუოდ რამე საჭირო საჭმე
უნდა გქონდეთ! ჟურ თქვენი ცხენით იუკავით ქალაქს და ახლა დილი-
ყანსით მიბრძანდებით.

— ალბად საჭიროება მოითხოვს! — უთხრა ანტონმა.

— ჰო, შეიძლება თქვენი სამსახურის გამო თუ? არქიელი თუ
გიბარებთ? — ჩასციებოდა მკარი.

— გაჩემდი, თუ ღმერთი გწამს! რას ჩამაცივდი? შენთვის არა
მცალაან.

მკარმა თავი მოაქექა და გაჩემდა. მამა ანტონს მართლა რომ
არ ეცალა მკარისათვის. იმას ესლას ათასნაირი აზრები აერია თავ-
ში. ხამუშ-ხამუშ აკონდებოდა თავისი წარსული ცხოვრება; ხან კი
ბურუსით მოცული, გამოურკვეველი მომავალი ბედი ეჯანდებოდა
თვალ-წინ; ხან კიდევ იმისი ფიქრები გარს დასტრიალებდნენ დი-
ვანს, რომელზედაც ნატო იწვა. მამა ანტონმა მოიგონა თავის ცხოვ-
რება, მოიგონა აშკარად უკვლავური ნაკრძნობარი და ნაფიქრალი,
თითქოს ეს არის აღსარებას აღიარებს ვისთანმეო.

დიდი ხანია მას შემდეგ, მაგრამ მანაც სიზმარივით ახსოვს
მამა ანტონს. იმისი მამა დიაკვნად იყო რომელსაც სოფელში და
რამდენიმე შვილი ჰყავდა. ვიდრე ათი წლისა შეიქნებოდნენ, ბავშვი-
ბის ყურის მკვებელი არავინ იყო. ისინი დაბოლდნენ კარზედ ფეს-
შიშველს და ცარიელი პერანგის ამარა; დაბოლდნენ მზეზე, ტალასში
და რაც უნდოდათ, იმას სჩადიდნენ. სწავლობდნენ იმას, რასაც ბავ-
შური გონება შეითვასებდა; სწავლობდნენ ისეთ რამესაც, რის ცოდნაც
მათ სრულიად არ შეეფერებოდათ. წიგნის კითხვას ბავშვებს თავიან-
თივე მამა ასწავლიდათ: «ან», «ბან», «გა», «და», «ე», «ვა», «წ». მამა
ძველებური კაცი იყო და ძველებურადვე ასწავლიდა: ანბანის წიგნი,
ჟამნი და დავითნი შეადგენდნენ იმ დროის მენიერებას. დავითნის

ფსალმუნების კითხვა და შერე ზეპირად დასწავლა—ეს იყო მაშინ-
 დელი დიაკვნის ცოდნა. ანტონი სწორედ :თი წლისა იყო, რომ
 ქალაქში წაიყვანეს და ერთ რომელღაც სკოლაში მიაგდეს.

როდესაც მამა ანტონი იკონებს თავის შეგირდულ ცხოვ-
 რებას, ჰგონობს რაღაც ტვივილს, რაღაც უგუნურად და უსა-
 ბუთოდ შეურაცხავს. შეგირდობის დროს მამა ანტონს ყვე-
 ლა სცემდა, როგორც უფრო სუსტ ბავშვს, დაწეული ინსპექ-
 ტორიდან და კიდრე უკანასკნელ შეგირდამდის. საზოგადოდ, მა-
 შინდელი აღზრდა შეგირდების ტიპს - ტყუპაყედ იყო დამყარე-
 ბული. საბედნიეროდ, ამ გვარ ყოფა-ცხოვრებაში მამა ანტონი მარ-
 ტო ორი წელიწადი იმყოფებოდა. ორი წლის შემდეგ კი უნებ
 უჩველად გამოიკვალა. მოვიდნენ ასევე მასწავლებლები, რომელ-
 ნიც აღერსიანად ეპურებოდნენ შეგირდებს, ყველანი თითქმის ზრდი-
 ლობიანი შეიქმნენ; როგორც ტიპს მწრაფელ გადაგდეს, ესაა აღ-
 რავისა სცემდნენ და არც არავინა სტიროდა. მაგრამ ანტონი შეში-
 ნებულია, დაჩაგრულია. საცოდავი ცუდადა სწავლობს, თითო კლასში
 ორ-ორი წელიწადი რჩება. მამა ანტონმა კაი-კავლასით სემინარიის
 შირველ კლასამდის მიაღწია; მაგრამ აქ კი, როგორც იმისთვის შე-
 უსაბამო და შეუფერებელ საქმეს,—სწავლას თავი დაანება.

მამა ანტონი ოცი წლისა შეიქმნა, მამა ისევე ცოცხალი ჰყავდა,
 დაწყებულა და, მამასადაძე, უნდა რამე გზას დასდგომოდა. გზა კი
 ერთი იყო—ჰერ უნდა დიაკვნის ადგილზე ემსახურნა, შეესწავლა ვარ-
 გად და შერე დიაკვნის გამხდარიყო. ასე სხადიოდნენ სსკები; ასე
 უნდა მოქრეულიყო ანტონიც. მაგრამ აქ იმას ერთმა შემთხვევამ უშვე-
 ლა. რამდენისაძე ხნის წინად ამ გუბერნიისში გარდაიცვალა ერთი
 დეკანოზი, მეტად ცნობილი პირი, რომელიც ერთხელ ეკანისიტო-
 რიისს წევრად ინიცებოდა. სიკვდილის წინად დეკანოზმა ანდერ-
 ძად დასტოვა, რომ იმ ქონებით, რაც იმას დაჩებოდა სიკვდილის
 შემდეგ, გაემართნათ თავშესაფარი სასულიერო წოდების ქალებისა-
 თვის. ეს მართლად ასე მოხდა. გაიმართა თავშესაფარი სასულიერო
 წოდების ობოლ ქალთათვის, სადაც ასწავლიდნენ წერა-კითხვას,
 კრასს, კერვას და სხვა საოჯახო საქმეს. საზოგადოდ ამ თავშესა-
 ფარში ამზადებდნენ საცოლე ქალებს სასულიერო წოდების დახლ

შირთათვის. მაგრამ თავშესაფარის დამფუძნებელი ძალიან ცნობილი შირი იყო და ამიტომ ამ თავშესაფარში აღზრდილ ქალებს მიანიჭეს ერთნაირი უფლება. საყოველთაოდ გამოცხადებული იყო, რომ უოკელ დიკვანს, რომელიც ამ თავშესაფარში აღზრდილ ქაღს შეირთავდა, სრული უფლება ეძლეოდა მთავრობისაგან მამხვე მთავრად კურთხეულიყო. ასტონმაც ისარგებლა ამ უფლებით. თვითონ მამა ანტონი აი რას იტყოდა ხოლმე თავის ცოლის შერთვანზე, როდესაც მსიარულად იყო:

«როდესაც სასწავლებლიდან გამოვედი, მამა-ჩემმა მითხრა: შეილო, სწავლა ხომ გაათავი, სხანს, არ გინდოდა, რომ შენ მშობლებს დამწუხობნებოდა. წავიდეთ ახლა თავშესაფარში, ცოლი შეგროთ; მთავრობას მოგცეკენ, რაც უნდა იყოს, დიკვანობას სჯობიაო. მე... რა? ჩემთვის სულ ერთი იყო. მამის მე ბეგრ არაფერი მესმოდა. დავთანხმდი, რასაკვირველია, რისთვისაც იყო საჭირო ცოლი, ეს ვიცოდი. ავდექით და წავედით თავშესაფარში. მივედით, მე, მამა-ჩემი, დედა და ერთიც მაწანკალი—ჩვენი ნაცნობი დიკვანია. ჩვენ შირდაშირ კლასში შევედით. ქალებმა წინდაწინვე იცოდნენ, რისთვისაც მივედით და ამიტომ სუფთად გამოწყობილიყვნენ. სულ რვაი იყვნენ. ზოგი მათგანი ჰქვარავდა, ზოგი ჰქსოვდა... შევედით, მე სუვეკლანზე უკან ჩამოვდექი; რაც გინდა იყოს, მე უნდაურად მეკენებოდა. მიდინარ უცნო კაცი და უნდა სამუდამოდ ცხოვრების მეგობარი ამოირჩიაო. მე მამის ისეთივე მალაღი ვიყავი, როგორც ესლა. ავდექით, ოთახში გავიარ-გამოვიარეთ; ვეკლას სასეში ვაშტრდებოდი, ისეთიარად, თითქოს ეადულობს რასიმეო. მაგრამ სულ ხომ ასე არ ვივლიდით. ვნახეთ მოვიდა დედა-ჩემი და მეუბნება: «ანტონ, ჩემო სიცოცხლეკე, აი, ის, ქვარ-თმიანი, საკვარავს რომ უხის, ის წავიყვანოთ.» მაგრამ, უნდა მოვასსენოთ, რომ არ მომწონდა მე ის ქვარ-თმიანი, არ ვიცი რისთვის. კუთხეში მიმჯდარიყო შავკრემისა, გამსდარი და ცოტა ფერ-მერთალი ქალი. შევხედეთ თუ არა, შემებრალა, გულმა რაღაცნაირად შეიფართხალა... ესტკვი, ეს უნდა იყოს ჩემი ბედი-მეტქი. ავდექი და ვუთხარი დედა-ჩემს: «არა, ქვარ-თმიანი კი არა, აი ის, შავ-თმიანი რაა»—და თითით ვაჩვენე. დედამ მიპასუხა, რომ შენი ნებააო, შენ უნდა შეირთო, მე

სომ ჯრალ. საქმე ამით გათავდა. ჩვენ მისინვე თავსესავარის უფროს მამა ისიდორქათან წავედით საუზმისათვის; ენახეთ ის ჩვენგან მოწონებულ შავ-თმიანინ აქ არის, ჩაის აკეთებს, გაწითლებული და აღელვებულია. ჩვენ ერთმანერთი გავკაცნეს; შემდეგ ჩაი გაახელით. უნებ შეხედე, რომ სუეველანი შემოგვეფანტნენ, სადღაც გაჭქნენ. დაურჩით ოთახში მარტო მე და ნატო. მე მისინვე მავსვდი, ეს რასაც ნიშნავდა, გულმა ძაგძაგი დამიწყო; მესარებოდა მარტო ყოფნა ქალთან, მაგრამ საქმე უნდა გამოეავებინა; რადგან ცოლის შესართავად მოკვდი, უნდა შემერთო კიდეც. ავდექი და პირდაპირ ვუთხარი ნატოს: «ნატოლია, თქვენ ყველაფერი უკვე გეცოდინებათ, აქ, მეოანი, ბეერი ლახარაკი საჭირო არ არის, მსურს ცოლად შეგიერთოთ. მათი მეუღება მთავრად ვურთხევას დამპირდა, ადგილიც უკვე მზად მაქვს სოფელ ბუტუშხეში.» ნატომ თავი ჩაღუნა: — «მე ეს გავგებული მაქვს... თანხმა ვარ.» აქ მე ნატოს ხელზე ვაკოცე. მერე დღეს ჟვარი დავიწორე და მთავრადაც მაურთხეს.»

ასე იტყოდა ხოლმე მამა ანტონი ამ ამბავს, როდესაც კარგს ვუჩვენებდით იყო; მაგრამ ესლას ვი სულ სხვაგვარად იგონებდა. ამ ამბის მოგონებასთან ერთად გული ვარამით ეკსებოდა. მამა ანტონმა და ნატომ იმ თავითვე ხსიათები შეუფერეს ერთმანერთს ისე, თითქოს ერთი-ერთმანერთისათვის ყოფილიყვნენ განჩინილები. მიეცათ იმათ შვილები ერთი მეორესეუდ და ამასთან მიამატათ სიღარიბეც. ნატო გამხდარი იყო, ამასთან ავადყოფი, მაგრამ მიუხედავად ამისა, სულ მედამ ფეხზე დეტრიალებდა; მხოლოდ ამ უგანასკნელ ორ წელიწადს ძალიან მოტყდა. მამა ანტონი საუკეთესო მთავარი იყო. არქიელი იმ თავითვე წყალობას თვალით უყურებდა და სრული იმედი ჰქონდა, რომ მალე მღვდლობას მიიღებდა; მით უმეტეს, რომ ნატო თავსესავარში იყო აღზრდილი. მაგრამ უნებ შემთხვას ის უბედურება, რადაც ტონი ვერ აიღო არქიელთან მსახურობის დროს და იმედიც გაუცრუვდა. მამა ანტონმა მოიგონა ის ბედნიერი ცხოვრება, რომელიც ნატოსთან გაეტარებინა, მოიგონა, ისიც, თუ როგორ დაჭხარდა იმ ჯრალს, რომ მალე მღვდლობას მივიღებო, ჩვენც სეირინიად ვიცხოვრებთო; მოიგონა ეს და გული ბოლომით აუკნო.

ესლა ის ქალაქში მიდის, თვითონ ნატომ გაჭკვანა; შეიძლება არქიელმა შეიტყუა და ბედნიერებას ეწიოს. მაგრამ ის რა ბედნიერება იქნება, თუ რომ ნატოსაც არ შესვდება? მართლ თვითონ უნატოდ რა იქნება? ჰერ კიდევ ბერს იტოვლებს; სულ ოც და რვა წლის კანია. და ეს მომავალი ცხოვრება შავ და ბნელ სამარესაებრ თვალწინ წარმოუდგა მამა ანტონს.

როდესაც კი ის დაფიქრდებოდა იმაზედ, თუ რა ამბავი იყო ესლა იმის სახლში, სული ესუთებოდა და გული უძგავებოდა. ნატო რას სჩადის ახლა ის? ნატო უგანასენელ დღეშია, კედება, ეს თვითონაც კარგად იცის, რომ არ გადარება და ამ დროს ის წარმატების ძიებაშია. ნუ თუ ეს შესაზარი არ არის—იფიქროს კანმა იმ წუთებში, როდესაც იმისი საუკარელი, სუეველასე ძვირფასი არსება, სულსა ღეებს...

მაგრამ ექვსნი! ექვსნი არიან... საკმარისია ეს შემთხვევა გაუშვა, რომ გლახაკი შეიქმნე შეილებითურთ.

აი ქალაქიც, ტალახით სავსე ქალაქი, რომელიც გუშინ ისე უსამართლოდ მოკვებოდა მამა ანტონს. ესლა ისევე იქ მიდის სათხოვნელად, მაგრამ სულ სხვანაირი გულით. მამა ანტონმა საათში ჩაისკდა, თორმეტი იყო. სწორედ ამ დროიდან არქიელი მთხოვნელებს იღებდა.

— დროზე, დროზე, გასწი არქიელის სახლისაკენ! — დაუყობრა მკარს.

მაკარმა ცხენებს შეუტია. დილიყანსი ქალაქის ტალახიან ქუჩებში გაჭქანდა. როდესაც დილიყანსი არქიელის სახლის კზოში გაჩერდა, და მამა ანტონმა გადმოსკვლა იწყო, მაკარმა უთხრა:

— ეჭ, მამაო მთავრო, როგორ უნდა შესვიდეთ არქიელთან, სულ გათხუზული ხართ?.. ანაირობა, სახე, თმა სულ ტალახითა გაქვსთ მოსკრილი!

მამა ანტონმა ყურადღება არ მიაქცია მაკარის სიტყვებს; და თითქმის სიბრძნით გაჭქანდა იმ კარებისაკენ, საიდანაც არქიელთან უნდა შესულიყო.

IV

ზალა არქიელისა, სადა სსკა-და-სსკა ჰირო ინასულებდა სოლ-
 ძე, მორთული იყო მიტროპოლიტებისა და სსკა წარსინებულისა ჰი-
 რების სურათებითა. კედლების ძირს ჩაბიგებული იდგნენ სკამები.
 ზალაში სულ ათიოდ კაცს შეეკარათ თავი, რომელთაგანაც მომეტე-
 ბულნი სასულაერო ჰირონი იყვნენ, მოლოდ სსკა-და-სსკა ღირსები-
 სა. ვეკლანი, ვინც აქ იყვნენ, სუფთად გამოწყობილიყვნენ, თმა და-
 ეკარცნათ, სახე მოეწმინდათ და არქიელის გამოსვლას ელოდებო-
 დნენ. არქიელის «ვეკლინიკა» უკვე რამდენჯერმე გამოისედა ჩუ-
 მად, — საღვთის დასათვალეებულად. არქიელის შიდა ოთახებში, რომ-
 ელიდაც დასსლაკებულნი ჰირონი იმყოფებოდა საქმეების გამო. მისკ-
 ნულები არქიელის მოლოდინში გასწორდნენ, მშვიდობიანი სახე მი-
 დეს. ამ დროს ფარდულიდან ხმაურობა მოისმა.

— მოითმინეთ, მამაო, ეგრე როგორ შეიძლება!.. ვერ ვეკლი-
 ნიკს უნდა ჰქითხოთ... — ჰქვიროდა კარის-კაცი.

— არა, არა, მე ჰირდაჰირ არქიელი უნდა ვნახო, თვითონ არ-
 ქიელი... — უშასუხებდა ადელუებით მეორე.

— გარდა ამისა, წალები უნდა გაიწმინდოთ, უნდა გასუფთავ-
 დეთ... ეგრე როგორ შეიძლება. — განუცხადა კარის-კაცი.

— არა, არა უშავს-რა, არა უშავს-რა... მე მინდა... მე ისე!...
 მოისმოდა აგრეთვე ისეთ ხირონი ხმა, თითქოს ერთი კაცი მე-
 ორეს წინააღმდეგობას უწევდა.

— არ შეიძლება, მამაო!

— მომშორდი!

— უფრო ცუდად წაგიკათ საქმე!

— მე ამაზედ ცუდად აღარ წამიკა საქმე.. გამიშვი!

— ხალა, როგორც გნებავდეთ.

არქიელის მოლოდინში გართულნი ჰირონი ერთბაშად შეკრთნენ.
 უნდა ზალაში შემოკიდა მამა ანტონი გათხუზნილი და თმა-გაწვეწ-
 ლი, რომელიც კარის-კაცს რაღაცნაირად გამოჰქვევდა.

— მათი მეუფება არ გამობრძანებულა? — იკითხა ხმა-მადლა მამა
 ანტონისა.

— არ გამობრძანებულა! — უმასუხეს იქ მეოფთ და თან გარ-
ცებით მხერა დაუწეს.

სმაურობასჯედ გამოვარდა «კელეინიკია» და შირდაშირ მამა ან-
ტონს მივარდა.

— რას ჩადით, მამაო! კერე მოთხუზნილი როგორ შეიძლება!

მამა ანტონმა «კელეინიკის» თავის სიმაღლიდან ზიზლით ჩა-
მოჭხედა.

— მომშორდი აქედან, თუ ღმერთი გწამს! — უთხრა მან ისეთ
ნაირად, რომ «კელეინიკია» მისინკე გაშორდა და მსრუბი-ლა აიხეხა.
ამ დროს არქიელის ოთახიდან გამობრძანდა ბლადოჩინი მამა იო-
ანე ქალაქდებით სელში. ბლადოჩინმა რამწამს მამა ანტონი დაინა-
ხა, მისინკე იმასთან მივიდა.

— რა, მამაო მთავარო! როგორ გაბედეთ?

— გაბედე მამაო ბლადოჩინო!

— თქვენ საუკუნოდ გააფუჭებთ თქვენს საქმეს.

— ოს, მამაო ბლადოჩინო, ამასჯედ მეტი სხვა რაღა დამემარ-
თება... — წაიხურჩულა მამა ანტონმა.

აქ მამა ბლადოჩინმა მამა ანტონი გვერდსჯედ გაიხმო და უთხრა:

— იმედი მაქვს, სხვებსაც არ ჩაურეკ მაგ საქმეში.

მამა ანტონი მისჯდა, რაშიაც იყო საქმე. ბლადოჩინს ეგონა,
მამა ანტონი მდივანს უნიკის ქრთამის აღებასჯელაო.

— რა, მამაო ბლადოჩინო, მე სომ იმისთვის არა ვარ აქა, მე
ს-ულ სხვა დარდი მაწიკეს გულს! — წაიხურჩულა იმან.

— მაშ რა საქმე გაქვთ?

მავრამ ამ დროს გამობრძანდა არქიელი, ჭადრა-შერთული და
მაღალი ტანის ვანი. არქიელს ეცვა მოლურჯო აბრეშუმის ანაოლო-
რა, სახესე დინჯი გამომეტყველება ეტეობოდა. როდესაც ვინმე რა-
მესა სთხოვდა, ის სულ განუბეული იყო, მოლოდ ყურს უგდებ-
და და, როცა სასლში დაბრუნდებოდა, იქ გადასწიკეტავდა ხოლმე
საქმეს.

— ვინ იყო რომ სმაურობდა? — იკითხა გამოსკლისთანაკე არ-
ქიელმა. უმასუხის მაგიერ ხალაში ფეხების ბაკუნი ასტყუდა და უნებ
არქიელს ვიღაც ფეხებში ჩაუვარდა.

— თქვენო მეუფებავ! თქვენო მეუფებავ... ჩემი ბრალა... ჩემი უსაზღვრო მწუხარება ხმაურობდა, თქვენო მეუფებავ!.. ჩემი უსომეო მწუხარება...

არქიელმა უკან დაიხია, სახე გაჟწითლდა და აღელდა. მგონი უნებ შეამჩნია, რომ იმის ივესთ ქვეშ გადა ტალახში ამოხურული მთავარი მამა ანტონ ბუბირკო, შემოესმა ატრეთეე იმისი გულ-მოსაკლავი სიტყვები და დაწინაბდა.

— რა მწუხარება? აღქე, მამაო მთავარო, — უთხრა არქიელმა.

— უსომეო მწუხარება, თქვენო მეუფებავ!.. მწუხარება, თქვენო მეუფებავ!.. ცოლი... ღმერთო ჩემო! მიკვდება... კიდუბები, თქვენო მეუფებავ!

ამის შემდეგ ადამიანი კელარ გაარჩევდა, თუ რას ამბობდა მამა ანტონი, ისეთი ტირილი მორთო.

არქიელი დათვიქრდა, თუ რა მოესერსებინა ამ კაცისათვის და რაკი კელარათერს გახდა, ბლადლჩინის მიჭმართა:

— მამაო ბლადლჩინო! გამოჭკითსე, თუ ღმერთი გწამს, რას თხოულაბს ჩემგან?

— წავიდეთ, მამაო მთავარო! — უთხრა მამა ბლადლჩინმა.

მამა ანტონი მშვიდობიანად წამოდგა და გაჭყვა. შვეიდნენ იქვე ერთ ზატარა ოთახში, სადაც ერთი სარკე და ერთიცი ზირი-საბანა იდგა. ბლადლჩინმა თავის დაქნევით უთხრა:

— ეგრე როგორ შეიძლება არქიელის გაჯარება, ადგილი სომ არ არის!

— რა ვუყოთ, მამაო ბლადლჩინო, აღარათეერი აღარ გამოკება. ისეთი ვარამი მსწევს!.. ნატო, ჩემი ნატო, ჭლექით მიკვდება... ოხ ღმერთო ჩემო!.. დღეს თუ ხვალ უნდა დაგქარივდე და ყოველივე იმედი შეკარგება... სამუდამოდ მთავრად უნდა დავრჩე, მამაო ბლადლჩინო!.. ეჭვსი შეილო კი მყავს... და აბა იმათ რა ზასუსი უნდა გავრე?.. საცოდავმა თითონ გამომეზანა, უჭანასკნელ დღეშია... ბავშვების გულსათვის... მე უშენოდაც მოკვდებიო, წადი, იქნება არქიელმა შეგებრალსო... წარმოიდგინეთ ახლა ჩემი მდგომარეობა, მამაო ბლადლჩინო!... ცოლი მიკვდება. — ვინ იცის იქნება კიდევ მომიკვდა... მე კი აქ...

მამა ანტონი ხელახლად დაეცა მუხლებზე და მოჭყვავა ღრიალს. ხოლო ბლადონინი, რაც შეეძლო, ცდილობდა დაეშვიდებინა იგი.

— მოიცადე, არქიელი ამ საათში გაისტუმრებს, ვინცა ჭეკაც და ყველაფერი გუთხრათ. მე თვითონ ყველაფერს აგუსსნი. მხოლოდ შენ დანუშდა. ჩემად იქნები?

— ჩემად ვიქნები! — სთქვა მამა ანტონმა და სკამზედ ჩამოჯდა. იჯდა ის ასე რამდენიმე წუთი. არქიელმა ყველანი გაისტუმრა. ბლადონინმა არქიელს მამა ანტონის ამბავი მოახსენა. არქიელმა მამა ანტონი თავისთან მიიხმო.

როდესაც მამა ანტონი არქიელთან მიდიოდა, ჭკრძნობდა, რომ ის ტრესლი, რომელიც წელან გულში უტრიალებდა, თითქოს ჩამჭრალიყო. მიდიოდა მამა ანტონი, მაგრამ ისეთნაირად, თითქოს ფეხები ტანზედ არ ასხიაო. ხელები ძირს დაქშავა; თავი თითქოს გამოსცარიელებოდა. ესლხ მამა ანტონს ისე ეშინოდა არქიელისა, როგორც სსკებს. ზალაში დარჩნენ: არქიელი, ბლადონინი, «კვლეპინი» და თვითონ მამა ანტონი.

— ვინ იცის ახლა, იქნება შენი მეუღლე კიდევაც გარდაიცვალა და იქნება შენ ამ საათში ჭკრივი ხარ?

— ყველაფერი ღვთის ნებაა, — უპასუხა წყნარად მამა ანტონმა.

— ეგ ხომ ეგრეა, მაგრამ მღვდლობას რომ თხოულობ, ხომ იცი, დაჭკრივებულს მთავარს რომოც წლამდის მღვდლობა არ მიეცემა.

— ვიცი, თქვენო მეუფებავ!

— ჭო. და მამ რა გუყოთ, ხომ ზასუხის-გებაში ვიქნებით ღვთის წინაშე?

— თქვენო მეუფებავ! გუყოთ ზასუხის-გებაში! ექვსნი შევანან! ისინი აგებენ ზასუხს ჩვენ მაგიერ!

არქიელი დაფიქრდა და რამდენჯერმე გაიარ-გამოიარა.

— მაგრამ იქნება შენმა ცოლმა კიდევ იცოცხლოს! — ლაპარაკობდა ხმა-მადლს არქიელი. — მართლაც რომ შეცოდები. შენ ღირსია ხარ. მერე ექვს-ექვსი შვილი გყოლია, სულ ერთი-ერთმანეთის მომდევნო! ჭმ... ადვილია! და მერე როგორ ამრავლებთ ამდენ შვილებს? მაგრამ, კმარა, მხოლოდ შენი ექვსი შვილისთვის უნდა გიკისროთ ეს ცოდო! მოემზადე სვალისთვის.

— თქვენო მეუფებო!— წამოიყვირა მამა ანტონმა, მაგრამ ამ დროს ძალ-ღონე დაეკარგა და თავბრუ დაესხა.

— რა სანცოდავი კაცი უოფილას!— თანაგრძნობით სთქვა არქიელმა.— უნდა გაამხსნეოთ სოფლე, როგორ იქნება? ცოლი... იქნება ღმერთმა კიდეე უნცონსლოს. თუ არა და, კიდეე ღვთის ნებაა, — სთქვა არქიელმა და თავის ოთახში შევიდა.

«აი რა უოფილას ცხოვრება, — ჰფიქრობდა ის სახლში, — რამდენნაირი შემთხვევა უოფილას ჰქვეყნად. ჩვენ კი, უფროსებმა არა ვიცით-რა. ჰქვეყნის ამბავს ჩვენ სხვა-და-სხვა პირობისაგან შემოტანილ თსოვნებთან თუ ვიცებთ, თორემ სხვათერივ არა ვიცით-რა. მე ვტანვარადი სანცოდავ მთავარს ტყუილ-უბრალოდ იმიტომ, რომ ტონის ალებს არ იცი-მეთქი, და იმას კი რამდენი მწუხარება და ვარამი ჰქონია გულში. — და არქიელი მოვიდა კეთილ გრძნობასეულ, შეეცოდა თავისი ჰქვეშევრდომი სამღვდელელება და ერთბაშად უნდოდა თვალით გადაესხუნა მთელი სამღვდელელებისათვის, რათა გაეგო მათი გაჭირვება, მათი ვარამი.

მამა ანტონი მალე გონსეულ მოვიდა და განშორდა არქიელის სახლს. ესლას იმას არ შეეძლო, არც სინაარული, აღარც მწუხარება. მამა ანტონმა კვლავ მოიყვანა რიგზე ის შთახეტილებანი, რომელნიც ამ ორ დღეში გამოსცადა. შიში მდივანის წინაშე თსოვნის მიცემის წინად, იმედი თსოვნის მიცემის შემდეგ, ალერსიანი მის-პინძლობა მამა იოანე ბლადომინისა, სამწუხარო ამბის გაგება «ვანსისტორიაში», ნატოს სიკვდილი, ბრძოლას ნატოს სიყვარულისა და შეილებს მოკვლეობის შორის, არქიელთან მისვლა და ბოლოს ეს დიდი ბედნიერება — მღვდლეობა, — ყველა ეს მოკვანებისა ერთი-ერთ-მანეთში ირეოდნენ და თავბრუს ასხვადნენ კაცს. ცოლის დაკარგვა მამა ანტონისთვის დიდი უბედურება იყო. ეს უბედურება იმას უნდა გადაეტანა დიდ ბედნიერებასთან, მღვდლეობასთან ერთად. ესლას მამა ანტონის გულში ღვლავდა ორი სულ სხვა-და-სხვა ნაირი გრძნობა. სამღვდელე პირობისათვის დაქვრივება უბედურობაა. ცოლის სიკვდილი — ეს სომ სამუდამოდ მარტო ცხოვრებაა, ეს აუტანელი ვარამია ამ ჰქვეყნად, სადაც ათასნაირი ცდუნებაა და ამასთან ერთად სხვა-და-სხვა ნაირი განონი ამა თუ იმ წოდების შესახებ. მეორე მხრივ, მღვდლეობის მიღება უდავსი ბედნიერებაა მთავრისათვის,

ეს ის ბედნიერებაა, რომელსაც მუდამ ყამს ეტრფიალება და რომელსედაც მუდამ ყამს ოცნებობს მთავარი. და აი ეს ბედნიერებაც და ის უბედურობაც ერთად დაატყდა მამა ანტონს. ის ესლა მხოლოდ ერთს რასმე ჭკრძნობდა აშკარად. ისა ჭკრძნობდა ნატოსთან დანაშაულობას. ნატო ამ ყამად სახლში კვდებოდა, ის კი აქ წარმატებას ეძებდა,—ამ აზრს გერ შეჭრიგებოდა მამა ანტონი. დანარჩენი დღე მან საშინელად ცუდად გაატარა. მამა ანტონი ლოცვასუდ იყო, მაგრამ ლოცვისა არა გაუგია-რა. იმ დამკს ხომ ცუარი არა სძინებია. მეორე დღესაც, წირვასუდ, მღვრთბულუაიყო, სახე გაჭყითლებოდა და თვალეზი ჩაჭკარდნოდა. არქიელმა შენიშნა რა ასეთი მდგომარეობა მამა ანტონისა, უთხრა: «გამსენკვი, მამა ანტონ! მოიგონე, რა დღეს შენთვის დღესანდელი დღე!»

მაგრამ მამა ანტონი გერ გამსენკვდა, საყდარში ისევე მღვრთბულუაი იდგა. წირვა რომ გათავდა, მამა ანტონი არქიელთან მივიდა და ლოცვა გურთხევა სთხოვა, უნდოდა ახლა სახლში წასუღაიყო. იმის ხმას რალაც ნადგლიანობა, ბედის დამორჩილება ეტუებოდა.

— წადი, მამა ანტონ, წადი! შენი საქმე სხვანაირად არის! — უთხრა არქიელმა, როდესაც ლოცვად.

მამა ანტონს ესლა სხვა აღარაფრის დარდი აღარა ჭქონდა, ოღონდ დროსუდ სახლში წასუღაიყო. ამიტომ ზირდაზირ ფოსტის სადგურისაკენ წავიდა და მოითხოვა დილიყნსი და საუკუთსო ცხენები. აქ იმას ფოსტის უფროსი და მეეტლე რალაცას ეუბნებოდნენ, მაგრამ მამა ანტონს აღარაფრთ ეურებოდა, მხოლოდ მეეტლეს ესეწებოდა, რომ დროსუ წასუღაიყო. იღბლად მეეტლე ყოჩალი კაცი გამოდგა და ცხენები გარკვა. ბედური ცხენები ნიავსავით მააქროლებდნენ დილიყნსს.

აგერ, შორს, საკესავით გამოჩნდა ბუტუშხევის მდინარე, აგერ საყდარი, აგერ სკრიდალოვის სახლებიც. მამა ანტონი ნდილობს თვალი მოჭკრას თავის ქოხსაც, რომ ეკება გაიგოს, თუ რა ამზავია შიგ. მამა ანტონს აზრები აერია, სხვა-და-სხვანაირი სურათი უდგას თვალ-წინ. აგერ ის ხედავს, რომ კითომ ნატო უმევე დეეს გაჭი-მული; ბავშვები შენიბუღენი სახლში შემალუღან, მხოლოდ პატარა მარო არა შორდება დედას, ზის და დაღვრემილი შესცქერის.

მამა ანტონს ამ ფაქტებსად გული უკვდება, მაგრამ ისევე მალე აჯობდება, რომ ეს მსოფლიოდ ფაქტია და ამტყუნებს თავის თავს. ის ფაქტობს, რომ ნატო უსათუოდ ცოცხალი უნდა იყოსო, რომ ის დიდ ხანს იცოცხლებს კიდეცო, და აჩქარებს მეტლეს, უნდა დროზე მივიდეს, უნდა გაახაროს ოჯახი.

მგზავრები სერიდალოვის სახლს გაუსწორდნენ. აკურ მამა ანტონის სახლიც. დუნია გაჩქარებული გამოძახის. რისთვის, რა ამბით? მამა ანტონი კვლავ ითმენს, გული უსკდება.

— გაჩქარე!

დილიქანსი გაჩქარდა. მამა ანტონი გადმოსტა. დუნია ღრიალით მიჰარდა ანტონთან.

— ნატო? — კეითსება ტირილით მამა ანტონი.

— გარდაიცვალა, ანტონ!.. წუხელის!.. შენ რომ წახვედი, კარგად გახდა... მე მეგონა, ეს არის ტექნიკა-მეთქი... უნდა ველში სისხლი მოაწვა... რიღათი შეკუნებდით... დანარჩენი საწყალი... სიკვდილის წინად სულ შენ გიგონებდა... უგანსკელი იმისი სიტყვები იყო: ღმერთო, უშველე, ღმერთო, მღვდლობამდის მასწავინეო.

— და მე მიშველა ღმერთმა კიდეც... მაგრამ მაგას კი აღარ უშველა... რა გუფოთ, დეთის ნებაა. — ამერბება მამა ანტონი და თან ხელებს იფშენტავდა.

მამა ანტონი, თითქო დამტკრეულ-დაჩხილიაო, ისე შევიდა ოთახში. ნატო სტოლზედ ესვენა. თავით სანთლები ედგა; ხოლო ზემოდან სუდარა ეუარა. მამა ანტონმა დაინახა ნატო, დაინახა, იმისი გამხმარი ხელები და კვლავ მოითმინა, მიჭკარდა, დაჭკოცნა და მერე დიდ ხანს უსიტყვოდ და უცრემლოდ კვადრებოდა ნატოს, რომ ეზატეებინა მისთვის იმისი ხელ-მოკლეობა, კვადრებოდა ეზატეებინა ის, რომ ესლა უიმისოდ იწებდა უკეთეს ცნობრებას.

იმ ოთახში, სადაც ნატო ესვენა, სულ ოცოდა კაცს შეეყარა თავი. იქ იყო მარინეც. მამა ანტონმა თავი მადლა აიღო; ამ დროს შემოვიდა მამა ზანკრატო და მნათე. მნათეს ხელში ეჭირა შესამოსი და საცეცხლეური.

— დავიწყოთ ზანაშვიდი! — გაინმაურა მამა ანტონმა.

— დავიწყეთ! — სთქვა მამა ზანკრატიმ და შეიმოსა. მნათემ მამა ანტონს ისევე მთავრის შესამოსი მოაწოდა, მაგრამ მან უარის ნიშნად თავი გააქნია.

— მღვდლის შესამოსი! — სთქვა მან, — მღვდლად კარ ნაკურთხი. ეჭ, ნატო, პირველად შენა გხვდება ჩემგნით გადახდილი ზანაშვიდი!

ზანაშვილები მეორე ოთახიდან შემინებულნი გამოიყურებოდნენ. მხოლოდ მარცხ ისევე დედის მასლობლად იდგა დაღვრემილ-დაღუპებულად.

მნათემ მამა ანტონს მღვდლის შესამოსი მოუბრუნა და მალე ზანაშვიდიც დაიწყო.

გ. ედილაშვილი

ხალხური ლექსები

სოფ. ბერშეთის (ქართლში) გაგონილი გლეხის ზაქარია
კვიწინაიისაგან და ჩაწერილი თ. სახოკიას-მიერ.

წიგნს დავსწერ, გამოგიგზავნი,
ვარდო გაძლილო ველათა.
სად მოიტყდა იმ დმერთმა
შენის თვალწარბის წერათა:
აიღო ხელში კალამი,
დაგხატა ათასფერათა?!

დავესწარ ცისა გახსნას,
ქვეყნისა დამუაგრებსა,
მღვდელი წირვასე დადგება,
ჭკითხულბის სხარებსა.
შენ რომ თვალით დაგინახავ,
ნეტა ჩემს განარებსა!

შენ რომ წიგნი მოგეწერა,
რა დირს ვიუავ აგრე ტკბილსა?
დაეწერა ბრძლის თითსა,
მარგალიტის ბაგე-კბილსა,
შავსა თვალსა, შავსა წარბსა,
უფრნის ფერად შებურვილსა.

აქედან გორი შორია,
თვალ-მარგალიტი ბრძლია.

უშენობა და შორს ეოფნა
სიცოცხლე არა მგონია.
სული შიბოძე, გავცოცხლდე,
წამოვალ რაცა ღონია.

ტურთა ბაღი და წაღვოტი
კელითა ვინმე შეჰნარა,
რკინის კარები შეაბა,
კლიტე მე შიმცა, შენ არა.
სიკვდილსა ჭირის სანაცვლოდ
თავსა მე მივცემ, შენ არა.
ვაი თუ ეს დამემართოს:
მე კი მიუვარდე, შენ არა!..

ოქროს წარწერა

ამბავი ელზასელთა ცხოვრებიდან

გუსტავ გესვალდერასა

მატიას გაფნერი ორმოც და ათის წლისა იქნებოდა, მაგრამ ჯერ ისევ ჯან-მრთელი ვაჟკაცი იყო, ტან-მაღალი, გამხდარი და გაფშეკილი ნაძვის ხესავით. ზევიდან შავი ტანისამოსი ეცვა, ქვეშ წითელი მაუდის დოშლოული და შარვალზე კიდევ იქით-აქეთ ღილები ჰქონდა ჩამწკრიებული. რაც უნდა გარემოებაში ჩაგარდნილიყო, ის მაინც ყოველთვის მეგობრულად იღიმებოდა. აგურის ფერი სახე ჰქონდა და მის სამკუთხოვან ქულ ქვეშიდან პატარა, მაგრამ შორს მხედველი და მბრწყინაეი თვალები გამოიყურებოდნენ. მატიას გაფნერი ღვთისმოყვარე კაცი იყო, მაგრამ თან ლუდი და სადღეგრძელოებიც უყვარდა.

ოც და ათის წლის წინად მატიას გაფნერის ქარხნის ნაწარმოები განთქმული იყო არამც თუ სტრასბურგში, არამედ ახლო-მახლო სოფლებშიაც და თავის ღირსებით თითქმის მეტოქობას უწევდა პარიზულსაც.

მაგრამ მატიასი, ეტყობოდა, არა კვებულობდა ამას და თავი არ მოჰქონდა თავის ღვეზილებით. ელზასელები საზოგადოდ მშვიდი და წყნარი ხალხია, მაგრამ ესენიც კი თავის თანამემამულე გაფნერს გულ-ცივ და ამასთანავე გაქირ კაცადა სთვლიდნენ. დრომაც კი ვერ შესცვალა იმისი ხასიათი და ტანისა-

მოსსაც მუდამ ერთსა და იმავე ნაირს იცვამდა. თუმც შემოსავალი კარგი ჰქონდა, მაგრამ თავის ქარხანას არც აფართოვებდა, არც აღამაზებდა და წინანდებურადვე იჭუჭკებოდა ერთ პატარა დუქანში, სადაც პირველად დაიწყო ვაჭრობა. იმისი ქარხანა მართლაც ღარიბად იყო მოწყობილი და უფრო ხელოსნის დუქანს მოგავიწყებდათ. ვიწრო, მომწვანო-შუბებიან კარების თავზე ეკიდა ტყვიის ჩარჩოში ჩასმული საათი, რომელიც მორთული იყო ყვავილებით. დუქანს განაგებდა ქალბატონი მათიასი, ქერა, ლოყებ-ჩაწითლებული და ჩასუქებული. ხომ ასეთი სუქანი იყო, მაგრამ ჩიტივით დახტოდა ხოლმე, როცა მუშტარი მოითხოვდა რასმე; მარდი მოძრაობისაგან თმაში ჩაწნული ელზასური სამკაულიც კი უფრიალებდა.

ქალბატონი მათიასა ღვთის-მოყვარე, ზნე-მტკიცე და ნაყოფიერებით გათქმული მეუღლე იყო. თავის პატრონსა და მბრძანებელს შესძინა ექვსი შვილი და ქალი კი არც ერთი. საზოგადოდ, ქმარს არაფრით აწუხებდა, რადგანაც არ აუხირდებოდა ხოლმე და ისე ლაპარაკში კი სუყოველთვის ეთანხმებოდა. ხუთი წლის განმავლობაში სულ იმის ცდაში იყო, რომ ეხელთა როგორმე მარჯვე შემთხვევა და დაერწმუნებინა ქმარი, რომ საჭირო იყო დუქნის შელამაზება. გულ-უბრყვილო ქალბატონი მათიასი ოცნებობდა უმეტესად იმაზედ, რომ იმათ დუქანსა ჰქონებოდა ახალი წარწერა ოქროსფერი დიდრონი ასოებით.

როგორ მოახერხა ან როგორ დაიყოლია ქმარი? ამის შესახებ გაგწუმდეთ—შინაურული საქმეა და ჩვენ არ შეგვეხება.

ასე იყო თუ ისე, 1869 წლის ერთ მშვენიერ მაისის დილას ბიჭებმა მიაკრეს მათიასის დუქანს ისეთი დიდრონი ოქროსფერი ასოები, რომ ქუჩის მოსახვევიდან ბეციც კი წაიკითხავდა: „პურისა და ღვეზილების დუქანი“.

ქალბატონი მათიასი ცას ეწეოდა სიხარულით. იმის ქმარი კი, თავისებურად, არაფრად იმჩნევდა, ყურადღებასაც არ აქცევდა და, როცა მეზობლები მიულოცავდნენ ხოლმე, ასე ეტყოდა:

— ეჰ, ეს სულ დედა-კაცის ოინებია.

რამდენისამე თვის შემდეგ ომიანობა ასტყდა.

მატიასს გადაუწვეს ორი საუკეთესო მამული და დამარცხებულითა შორის მოკლულ იქმნენ იმისი სამი შვილიც. მაგრამ რაღაც სასწაულისა გამო ყუმბარებს გადურჩა იმის დუქნის ოქროს წარწერა.

როდესაც ომიანობა გათავდა, მატიასის უკანასკნელი სამი შვილიც საფრანგეთისაკენ გაემართნენ, მამა კი შინ დარჩა. გასტუმრების დროს შვილებს გულის ტკივილით გამოეთხოვა და ასე მიმართა:

— სამშობლოსა სჭირია თავ-დადებული და შეუძლრკალი შვილები. დეე, წავიდეს ახალგაზდობა! ჩვენ კი, მოხუცებულეები, აქ დავრჩებით. ან რა საჭიროა ჩვენი წამოსვლა, მუქთახორაობის მეტს რას გავურიგებთ ისედაც განადგურებულ სამშობლოს. ჩვენ აქ დავრჩებით და წინააღმდეგობას გავუწევთ მტერს, თორემ გაგერმანელება მოგველის უმკველადა. რა მოუვა ელზასს, ყველა ფრანგებმა რომ თავი დავანებოთ? აქ დავრჩებით და სამსახურს გავუწევთ საფრანგეთსა, თქვენც, ახალგაზდობას და თან თქვენს მოლოდინში ვიქნებით.

... დიდი ხანია მას აქეთ, რაც ეს მოხდა, დიდი ხანი...

ცხოვრება კი თავისას ითხოვდა. მატიასმა ისევ ცოლს მიჰყო ხელი, კვლავ გამოჰფინა დუქნის ფანჯარასთან თავისებური სხვა-და-სხვა ნაირი ღვეზილები. ომის აურ-ზაური თან და თან მისწყდა. ქალაქი მოიცვა სიჩუმემ, სიჩუმემ სამარისებურმა, რომელსაც არღვევდა მხოლოდ დრო-გამოშვებით მძიმე და მწყობრი ნაბიჯი დარაჯთა და პრუსიელების საყვირის ხმა: ერთი-ორი, ერთი-ორი!...

ერთხელ, როდესაც მატიასი იჯდა თავის დუქნის წინ და სტკებებოდა წმინდა და გრილი ჰაერით, დაინახა თავისი მეზობელი განს მიუღერი, მაუდით მოვაქრე. მიუღერი ჩუმად რაღაცას ანიშნებდა. მატიასი მივიდა იმასთან და ორნივე, თითქო უსაქმობისა გამო დასეირნობენო, ლუდხანაში შევიდნენ. აქ რამდენსამე კაცს მოეყარა თავი, ლუდს შეექცეოდნენ და თანაც ჩუმად მუსაიფობდნენ. მატიასი და იმის ამხანაგიც ამათში ჩაერივნენ.

ლაპარაკობდნენ იმის შესახებ თუ რა ახალ-ახალ ლო-
ნისძიებებსა ხმარობდნენ გამარჯვებულნი მათს შესავიწროებ-
ლად.

— იმას ხომ აღარა კმარობენ, — იძახდნენ სხვათა შორის, —
რომ სრულებით აღკრძალეს სკოლებში ფრანგული ენა, ახლა,
თურმე, ყველა დუქნებსზე წარწერები გერმანულად უნდა შე-
გვაცვლევინონ?!

მატიასს მწარე ღიმილმა გადურბინა სახეზე — მოაკონდა
თავისი ოქროს ფერი ასოები, რომლებსაც შეჰხაროდა იმის
ცოლი.

— განა ეგ საზიზღრობა არ არის? — ამბობდა იოჰან ლინ-
დერი, თერძი, — ფრანგულმა წარწერებმა რაღა დაუშავათ, რომ
გეიშლიან! თვალში ეკალივითა ხვდებათ, როდესაც ხედავენ ამ
ფრანგულ წარწერებს; საფრანგეთი აგონდებათ!

— ამ წარწერების წყალობით, ფრანგი მუშტარი ბეერი
შემოდოდა, ეხლა ვინღა რასზე შეგვატყობინებს სამშობლოს
შესახებ? — დაუმატა გერმან ბლუმენმა, ოქრომჭედელმა.

— მართალია, — ამოიოხრა მატიასმა, — ეს წარწერები სა-
ყვედურით შესცქეროდნენ იმათ დროშას და ფრანგულ დრო-
შეკივით ამშვენებდნენ ქალაქს.

— შესაზარი სანახავი იქნება, როდესაც ყველა კედელზე
გერმანულ წარწერებს ჩამოგვამწკრივებინებენ, — დაიყვია პეტ-
რე ვეიტცმა, ყასამა, და თან სტოლს მუშტი დაჰკრა. — მეკი,
სწორედ გითხრათ, რა დღესაც ჩემის დუქნის თავზე გერმანულს
წარწერას დავინახავ, სხვა საშკელი აღარაფერი მექნება — უნდა
გავგერმანელდე, სწორედ უნდა გავგერმანელდე.

მაგრამ განს მიუღერმა დაამშვიდა ისინი.

— ნუ გეშინიანთ, სანამ ახალი ბრძანება არ გამოვა, ხელს
არ ახლებენ ჩვენს წარწერებს, გვიკრძალავენ მხოლოდ შეკე-
თებას, და თუ გაახლებას მოვინდომებთ, მაშინ კი უეჭველად
გერმანული უნდა იყოს. მაშ თვალის ჩინივით გავუფთხილდეთ
ძველებს!

მატიას გაფნერმა მხრები აიჩჩია:

— მაჰქარავენ რაღა! მოუცლიათ და ლაპარაკობენ! სანამ ჩვენი წარწერები დაძველდებოდეს, საფრანგეთი კიდევაც დაგვიხსნის მაგათ ხელიდან!

— რასაკვირველია! — დაეთანხმნენ ყველანი ერთ-ხმივ.

პირს ღიმილი მოუვიდათ და ხელში ჭიქები აიღეს.

— საფრანგეთს გაუმარჯოს! — შემოსძახეს ყველამ.

მაგრამ უცბად რაღაცა ხმაურობა მოესმათ; ყველანი ჩაჩუმდნენ. ლუდხანას უახლოვდებოდნენ დარაჯნი. მოესმათ: ერთი-ორი, ერთი-ორი!...

ჯარის-კაცებმა გაიარეს და შემთხვევით თოფის ლულა მოახვედრეს დარაბებს, რის გამოც თანჯრებმა ზუზუნი დაიწყეს.

...დიდი ხანია მას აქეთ, რაც ეს მოხდა, დიდი ხანი...

—

მატიასი სახლში არ შესრულა პირდაპირ, დადგა შუა ქუჩაში და დაუწყო კქერა თავის დუქნის წარწერას. შემდეგ გამობრუნდა, შევიდა სახლში და ხელების შემუშვნით უთხრა ცოლს:

— კატო... არ გესმის... კატო... იცი რა გითხრა, ტყუილად დაგცინოდი ამ ჩვენს წარწერაზე... ეს რა კარგი რამ მოიგონე!

საწყალ ქალბატონ მატიასს მას შემდეგ, რაც შეიღებო მოუკლეს, პირს ღიმი არ მოსვლია, მაგრამ ამ სიტყვებზე კი გული ვარდით გადაეშალა.

— მაშ შენც კმაყოფილი ხარ, მატიას?

— ჰო, ძალიან კმაყოფილი ვარ, კატო.

მაგრამ ამ დროს რაღაც წკარუნი შემოესმათ, ეტყობოდა ლითონისა ჩამოვარდა რაღაცა.

— ნეტავი რა უნდა იყოს? — სთქვა ბატონმა მატიასმა და გამოვიდა ქუჩაზე,

მაგრამ შინ შემობრუნდა აღელვებული, კანკალით: ხელში ეჭირა დუქნის წარწერის ოქროს ფერი ასო ა, დაჟეჟილი და ტალახში ამოთხვრილი.

მუხლებ-მოკვეთილი მატიასი სკამზე დაეშვა.

— ღმერთო ჩემო! ამოიოხრა გულ-ჩათუთქვით.

— ლურსმანი შეუქამია ჟანგს, — უხსნიდა ქალბატონი გაფნერი. — აჰა ახალი, წაიღე და მიამაგრე.

მატიასმა თავი გაიქნია.

— აღკრძალულია, კატო. პრუსიელებმა რომ მამასწრონ, ახლავე გაანადგურებენ მთელს წარწერას, კანონის ძალით. იმათ უკვე შეტყობილი ექნებათ ჯაშუშებისაგან, რომ ერთი ფრანგული ასო ჩამოვარდა.

მატიასი მკვდარივით იყო. მაგრამ ერთბაშად ჩამოითვალა თითებზე და გამხნევებულმა წამოიძახა:

— ოცი ასო კიდევ დარჩა, კატო! ყოველ წლივ თითო ასოც რომ ჩამოვარდეს, მაინც კიდევ ოცს წელიწადს იკმარებს. იმ დრომდე კი პრუსიელები ვანდევნილ იქმნებიან. მაგრამ, — განსმა მართალი სთქვა, — უნდა გავუფრთხილდეთ წარწერებს.

მეორე დღეს, როცა დარაჯებმა დინჯად და მწყობრად გაიარეს, დაინახეს, რომ მატიასი იღვა კიბეზე და ჰრეცხდა სწუმენდა, ჰუხეკდა და ზეთს უსვამდა წარწერის ოქროს ფერასოებს. განს მიუღერი, გერმან ბლუმენი, იოჰან ლინდერი და უზარმაზარი პეტრე ვეიტცელი ასევე ალამაზებდნენ თავიანთ წარწერებს. ერთი სიტყვით, მთელს ქალაქში ყველანი ჰრეცხდნენ, სწუმენდნენ და ჰუხეკდნენ თავიანთ წარწერებს.

მატიასის მოსაზრება გამართლდა და ექვსის წლის განმავლობაში მართლაც მარტო ექვსი ასო ჩამოვარდა. ამიტომაც იმედი არ ეკარგებოდა.

— თოთხმეტი ასო კიდევ დარჩა და ამ თოთხმეტ წელიწადში კი... ერიჰა...

მაგრამ აგერ გავიდა მეტად ჭინჭკლიანი ზამთარი და ორი ასოც ჩამოვარდა. მატიასი მაინც გულს არ იტეხდა. დადგა გაზაფხული. მატიასი დუქნის კარებს აღარ მოშორებია. იღვა და გულმოდგინედ ათვალიერებდა მოგზაურ ფრანგებს. შენიშნავდა თუ არა, რომ რომელიმე მათგანი კითხულობს იმის დამახინჯებულ წარწერას, ის მაშინაღვე მიეგებებოდა გამვლელს

ლიმილით და ხელების ქნევით და, თუ დარაჯებს არა ხედავდა, ტკბილ სიტყვებსაც არ დაიშურებდა ხოლმე. წაიყვანდა უცნობს დუქნის უკანა ოთახში, დაუდგამდა ლუდს და მოიტანდა მთელ გროვა ღვეზილებს.

— მიირთვია, მიირთვით. კეთილი გულით მოძღვნილი მცირედიც შეიწირება. რა ამბავია საფრანგეთში? მალე გაგვათავისუფლებთ?

ყველაზე უფრო პარიზელების ნახვა სწყუროდა.

— აბა... აბა ერთი... მითხარით, გეთაყვა, რა ამბავია პარიზში? — ეტყოდა ხოლმე.

ათასნაირ ზღაპრებს უამბობდნენ და მატიასიც მეტი სიხარულისაგან წამოხტებოდა სკამიდან, აიღებდა ჭიქას ხელში, მოისვლექდა თავის სამკუთხოვანს ქუდს და თვალცრემლიანი წამოიძახებდა:

— საფრანგეთს გაუმარჯოს! გაუმარჯოს პარიზს! იმედია მალე ვნახავთ!

— სტრასბურგსაც გაუმარჯოს! — მიუგებდნენ სტუმრები, — იმედია ჩვენც მალე ვნახავთ!..

...ღიდი ხანია მას აქეთ, რაც ეს მოხდა, ღიდი ხანი...

მაგრამ მალე კი ნახავდნენ ერთმანერთს? დრო გადიოდა, ფრანგები არ ეშურებოდნენ ზეწარწერას კი ასოები თანდათან აკლდებოდა. თითო ასოსთან ერთად სწყდებოდა თითო ფოთოლი იმ იმედების ყვავილისაც, რომელიც გაშლილი იყო მატიასის გულში. სხვა წარწერებსაც იგივე დღე დაადგათ. განს მილერი იყო პირველი მსხვერპლი, ამას მოჰყვნენ ბლუმენი, იოჰან ლინდერი და, ბოლოს, პეტრე ვეიტცელი, რომელმაც მწარედ გამოიტირა თავისი დანაკარგი.

თუმც ბევრს დასცილოდნენ საწყალს მატიასს — შენი დამხინჯებული წარწერა ფრანგულს აღარც კი ჰგავსო, — ის მიინც გულს არ იტეხდა და იმედს არა ჰკარგავდა. მაგრამ ბოლომდე თანდათან უძლიერდებოდა და სიბერემაც ხელი დაჰრია.

მკათათვის დღე იყო. მთელი დღე ჰქუხდა და შუა ღამისას კი დაუშვა საშინელი მზაპუნა წვიმა. მატიასს მოეჩვენა,

თითქო ქუხილისა და წვიმის შხაუნთან ერთად იმას მოესმა თავის წარწერის ჟღარუნიც და ერთი ასო კიდევაც ჩამოვარდა. წამოხტა ლოგინიდან, საჩქაროდ ჩაიკვია, ყური არ ათხოვა კატერინას წუწუნს და ძირს ჩამოვიდა. ფეხის ფრჩხილებზე მოდიოდა, რომ არ გაეგოთ ბიჭებს, რომლებიც სარდაფში კომსა ჰხელავდნენ. ჩუმად უნდოდა გეგკეთებინა საქმე. გააღო კარები და გარედ გამოვიდა. ქუჩის მოსახვევში რაღაც სინათლე სჩანდა, ზედ დაერთო ელვაც და მატისმა გააჩნია მწყობრად მიმავალი დარაჯნი. მოხუცებულმა მოიცადა, ვიდრე უკანასკნელი ჯარი-კაციც არ მიეფარა ქუჩას ფარნით ხელში; წვიმა კოკის-პირულად ასხავდა, მაგრამ მატისმა ამას ყურადღება არ მიაქცია, დაიკუხა და ხელებს ფათური დაუწყო მოლიბულ გზაზე.

მოხუცი არ მოსტყუვდა: ხელში მოხვდა ასო. მატისი წამოღგა, მაგრამ ამ დროს ქარიშხალმა მეორე ასოც ჩამოაგდო. ეს ასო კი ქუჩის მეორე პირას ძლივს იპოვა. ამასობაში ქარიც კოტათი დაწყნარდა. მატისი სახლში შემობრუნდა, იპოვა მავთული და ორივე ასო ერთმანეთზე მიამაგრა. შემდეგ ძლივს, წვალეებით გამოიტანა კიბე, რომლითაც წარწერასა სწმენდდა ხოლმე, და მიაყუდა კედელს. თუმცა ქარი ისევა ჰქროდა და თან სახურავიდან აუარებული წყალი ჩამოდიოდა, მაგრამ მატისი მაინც ცდილობდა ერთ-ერთი ასო მაინც მიემაგრებინა როგორმე. მოხუცს მთელი სხეული უკანკალებდა.

როგორც იყო მოახერხა და სიამოვნებით გაიფიქრა გულში: „ძლივს! ერთი მზად არის“...

მაგრამ ხელმეორედ დაჰქროლა ძლიერმა ქარიშხალმა და წყალიც ნიავდვრად წამოვიდი სახურავიდან. ორივენი ერთად დაეტაკნენ წარწერას. ასოებმა გაიჟღირილეს, შეტოკდნენ და ქანაობა დაიწყეს. მატისი მიხვდა, რომ ახლა კი უნდა გამოსთხოვებოდა თავის წარწერასა და თან განთავისუფლების ტკბილ იმედებსაც. ინსტიქტიურად ხელები მიაშველა, თითქო უნდა შეიმაგროსო გადმოსაყრელად განმზადებული ასოები და თან იმედიც, რომელიც ამ ჟამად სტოვებდა მას.

კიბე მოსხლტა. საწყალმა მოხუცმა ერთი კი მოასწრო საზარელის სასოწარკვეთილებით დაყვირება, რომელიც ქარიზხლის ღრიალზე მკვეთრად გაისმა ჰაერში, და მიწაზე გაინართხა უსულოდ.

—

ქუჩის მოსახვევში ისევ გამოჩნდნენ ცეცხლები. ქარიზხლის ხმაურობასთან ერთად ისმოდა მწყობრი დარაჯთა ფეხის ხმაურობა. ჯარის-კაცნი წააწყდნენ ბატონ მატეასის გვამს. გვამთან ერთად ეყარა იმის ღუქის წარწერის ოქროს ფერი ასოებიც.

ს. — პე

ჩვენის თავად-აზნაურების განათლების შესახებ

ამ უკანასკნელ დროს უმაღლესმა მთავრობამ ყურადღება მიაქცია ქართველ თავად-აზნაურთა უნუგეშო მდგომარეობას და მოიწადინა მათში სწავლა-განათლების გავრცელება. წინადაც არა ერთხელ და ორჯელ მოუსურვებია მთავრობას ამ აზრის განხორციელება ზ სისრულეში მოყვანა, მაგრამ... თავად-აზნაურთა უმეტესობა დღესაც, როგორც წინად, მოკლებულია სწავლა-განათლებას, იმ წყაროს, ურომლისოდაც შეუძლებელია წარმატება და კეთილდღეობა როგორც კერძო წოდებისა, აგრეთვე მთელი ერისა და სახელმწიფოსი. ყველაზედ ნათლად ამას ტფილისის გუბერნიის საშუალო სასწავლებლებში მოსწავლეთა რაოდენობის შესახებ სტატისტიკური ცნობები ამტკიცებენ. ეს გუბერნია, როგორც ყველას მოეხსენება, საქართველოს აღმოსავლეთ ნახევარია და მკვიდრთა უმეტესობას ქართველები შეადგენენ, მაშასადამე, სახელმწიფო და საერობო ხარჯის უმთავრესნი გადამხდელნი ტფილისის გუბერნიაში ქართველებივე უნდა იყვნენ. აშკარაა აქედან, რომ ამ გუბერნიის სასწავლებლებში მოსწავლეთა შორის ქართველები უმეტესობას უნდა შეადგენდნენ, მაგრამ ნამდვილად ასე არ არის. როგორც ამას წინად გამოსულის ოფიციალურის წიგნიდან: „Статистическія свѣдѣнія по учебнымъ заведеніямъ Кавказскаго учебнаго округа за пятнадцати лѣтній періодъ 1879—1893 годы“ სჩანს, ქართველები ტფილისის გუბერნიის საშუალო სასწავლებლებში მოსწავლეთა საერთო რიცხვის ერთ მეხუთედზე ცოტა ნაკლებნი არიან. მაგალითად, ვაჟთა გიმნაზიებში ქართველები 18,4% შეადგენენ, რეა-

ლურ სასწავლებლებში—3,3% და დედათა გიმნაზიებში—12,4%. ამასთანავე დიდი ყურადღების ღირსია ის გარემოებაც, რომ ქართველ მოსწავლეთა პროცენტმა ამ უკანასკნელ თხუთმეტის წლის განმავლობაში თუმცა საზოგადოდ იმატა კიდევ, მაგრამ კერძოდ ზოგიერთ სასწავლებლებში შესამჩნევად დაიწია ქალაქის სხვა წოდებათა და მოხელეთა სასარგებლოდ. მაგალითად, 1878 წელს რეალურ სასწავლებლებში ქართველები შეადგენდნენ 4,6%, 1893 წელს კი მხოლოდ 2,6%; საოსტატო ინსტიტუტში აწვე ხნის განმავლობაში ქართველ მოსწავლეთა პროცენტმა 39,5%-დან 28,6%-მდე დაიწია; საოსტატო სემინარიაში—29%-დან 19%-მდე; სამაზრო სასწავლებლებში 1879 წელს ქართველები 18% შეადგენდნენ, 1885 წელს კი მხოლოდ—7,2%. კერძოდ ქ. ტფილისის სასწავლებლებს თუ ავიღებთ, შედეგი უფრო სავალალო და სამწუხარო გამოვა. მაგალითად, ვაჟთა პირველ გიმნაზიის 770 მოსწავლეთა შორის ქართველი მხოლოდ 117-ია; მეორე გიმნაზიაში 658 მოსწავლეა და მათ შორის ქართველი 117; მესამე გიმნაზიაში სულ 592 მოსწავლე სწავლობს და ქართველი კი 62 მეტი არ არის; რეალურ სასწავლებლის 524 მოსწავლეში ქართველი მხოლოდ 63-ია. სულ კი ტფილისის ამ ოთხ სასწავლებლებში 2544 მოსწავლეა და მათ შორის ქართველი მარტო 365, ესე იგი ერთ მერველზედ ცოტა მეტი.

უფრო ნაკლებია ქართველთა პროცენტი კავკასიის სამოსწავლო ოლქის იმ სტიპენდიანტთა შორის, რომელნიც იმპერიის სხვა-და-სხვა მაღალს და სპეციალურს სასწავლებლებში სწავლობენ. იმპერატორის ნიკოლოზ პავლეს ძის 1849 წლის 11 ივნისის უმაღლესის ბრძანებით, იმპერიის სხვა-და-სხვა მაღალს და სპეციალურს სასწავლებლებში უნდა აღზრდილიყო სახელმწიფო ხარჯით 41 რუსი და 115 აქაური მკვიდრი. ამ უკანასკნელთა რიცხვში მარტო ქართველ თავად-აზნაურთა შვილნი უნდა მოჰყოლოდნენ, როგორც ერთად-ერთი კეთილშობილი წოდების წარმომადგენელნი კავკასიაში. ამ უმად კი კავკასიის სტიპენდიანტი სულ 125, მაშასადამე, წინანდელზე

გაცილებით ცოტა, თუ მივიღებთ მხედველობაში იმ გარემოებას, რომ საშუალო სასწავლებლები ერთი-სამად და ოთხად ცოტა იყო მაშინ, ვიდრე ეხლა. ამ სტიპენდიანტთა შორის ქართველთა რიცხვი სულ მცირეა. ერთი სიტყვით, ქართველები საზოგადოდ და თავად-ახნაურობა კერძოდ მეტად ცოტანი სწავლობენ დაბალს, საშუალო და განსაკუთრებულ მაღალს სასწავლებლებში.

ასეთი მოვლენა მარტო ქართველებისთვის არ არის თავში საცემი და სავალალო, იგი სახელმწიფოსთვისაც მავნებელია. ქართველები თავისს ნებით შეუერთდნენ რუსეთის სახელმწიფოს და ამ ჟამად კავკასიაში საუკეთესო ელემენტს წარმოადგენენ, რომლის დაწყნარება და დამშვიდებაში მათ რუსებთან ერთად აუარებელი სისხლი დაღვარეს. ამიტომ ფრიად სასურველია იმ მიზეზთა გამორკვევა, რომელნიც ასე აფერხებენ და ელობებიან ქართველებს, რომ შემდეგში მაინც თავიდან მოვიშოროთ იგინი და სწავლა-განათლების საქმე კარგსა და ნაყოფიერს ნიადაგზედ დავაყენოთ ჩვენში.

ზემო აღნიშნულის მოვლენის მიზეზი ორი უმთავრესი გარემოებაა. პირველი ის, რომ ქართველებს შვილები რუსულს ენასა და სხვა საგნებში იმდენად ვერ მოუშაადებიათ, რომ მათ შეეძლოთ შესვლა სხვა-და-სხვა სასწავლებლებში, სადაც ეხლა პირველ კლასში იმოდენივე ცოდნაა საჭირო, რაც წინად მეორე და მესამე კლასში იყო. საშუალო სასწავლებლებში ან სულ არ არის მოსამზადებელი კლასები, როგორც, მაგალითად, კადეტთა კორპუსში, ან, თუ არის, ისიც უფროსი განყოფილება. ამ უკანასკნელში შესასვლელად კი მეტად რთულის საკონკურსო ეგზამენის დაჭერაა საჭირო, რომელზედაც, სხვათა შორის, რუსულის ენის კარგად ცოდნას უმთავრესი ალავი უჭირავს. აი სწორედ ქართველ თავად-ახნაურთა შვილების ამ საგნებში—რუსულს ენასა და პირველ-დაწყებით ცნობებში—მოამზადებაა ძნელი და გასაჭირი.

ქალაქში მცხოვრებნი და მოხელენი ან თვითონ ამზადებენ შვილებს, ან ქალაქის ინტელიგენტთაგანი დახელოვნებული და

საქმის მკოდნე მასწავლებელი ჰყავთ, რომელიც სულ ცოტა ხანში მოამზადებს მათ, ან არა-და ისეთს პირველ-დაწყებითს საქალაქო სასწავლებელში მიაბარებენ ბავშვს, საიდანაც საშუალო სასწავლებლის პირველ კლასში აღვილად გადავა. სულ სხვა პირობებშია სოფლის თავად-აზნაურობა. მომეტებულ ნაწილს თვით არ მიუღია სწავლა-განათლება, მაშასადამე, შვილების აღზრდა და მომზადება სულ არ შეუძლიან. აგრეთვე იშვიათ სოფელში შეხვდებით ინტელიგენტს, რომელსაც შეეძლოს ბავშვების რუსულს ენასა და სხვა საგნებში მომზადება. სოფლის პირველ-დაწყებითი სკოლები, რომელსაც შეეძლოს ამ ნაკლის შევსება, ტფილისის გუბერნიაში იმდენად ცოტაა, რომ ერთი ასს სოფელზე ძლივს მოდის და სწავლის საქმე მათში ისე ცუდად არის დაყენებული, რომ ბავშვი თითქმის ვერავითარს ცოდნას ვერ იძენს. გარდა ამისა სოფლის სკოლას თავისი სპეციალური დანიშნულება აქვს და თავად-აზნაურთა შვილების მომზადებას საშუალო სასწავლებლებში შესასვლელად მათ ვერ მოვთხოვთ. ამ რიგად მოსამზადებელი კლასების უქონლობა საშუალო სასწავლებლის კარებს უკეტავს თავად-აზნაურთა შვილებს ერთის მხრით და იგივე გარემოება მეორეს მხრით ყველა სასწავლებლებს ქალაქის წოდებათა და მოხელეთ საკუთრებადა ხდის, იმისდა მიუხედავად, რომ ტფილისის გუბერნიის უმეტესობა ქართველები არიან.

მეორე მიზეზი ქართველ თავად-აზნაურთა შვილების სიმცირისა ტფილისის გუბერნიის საშუალო სასწავლებლებში—მათი სიღარიბეა. ბავშვის აღზრდა და შენახვა ქალაქში მეტად დიდ ხარჯსა და გასაფაღს თხოულობს, ჩვენი თავად-აზნაურობა კი მატერიალურად ისე დაქვეითებულია, რომ, თუ ყველას არა, მეტ ნაწილს მაინც, არ შეუძლიან ამ ხარჯის გაწევა. თავად-აზნაურობა ქონებრივად ამ ბოლოს დროს იმდენად დაეცა, რომ არამც თუ შვილების ქალაქში შენახვა და აღზრდა აღარ შეუძლიან, არამედ ოჯახის ცოტად თუ ბევრად რიგიანად მოწყობა და ცოლ-შვილის წლითი-წლამდე გამოკვებაც კი უჭირდება. მიზეზი ასეთის გაღარიბებისა მრავალია და უმთავრესი მათ შორის ის წეს-წყობილებაა, რომელიც ბატონ-ყმობის გა-

დავარდნამ და გლახსა და ბატონს შორის ახალმა დამოკიდებულებამ გამოიწვია. ამავ სიღარიბეს არა ნაკლებად ხელს უწყობს მამულებიდან შემოსავლის დაკლება, ვაზის სხვა-და-სხვა ავადმყოფობა, რომელმაც ერთი-სამად და ოთხად შეამცირა ვენახის შემოსავალი, მიმა-პაპური ჩვეულება ხვნა-თესვისა და მრავალი სხვა. ქართველი თავად-აზნაური ან სულ არ აძლევს თავის შვილს სასწავლებელში ან და თუ მისცა, არ შეუძლიან, სიღარიბის გამო, შესაფერად მოაწყოს იმის ყოფა-მდგომარეობა, ურომლისოდაც ბავშვს ძალიან გაუჭირდება სწავლა. იმის შვილები მუდამ გაჭირვებასა და სიღარიბეში არიან: ან ტანისამოსი აკლიათ, ან სასმელ-საქმელი, ან ხეირიანი ბინა არა აქვთ და ყველა ამის გამო სწავლაში მეტოქობას ვეღარ უწევენ სხვა მოწაფეებს, ქალაქის მკვიდრთა შვლებს. სწორედ ამით აიხსნება ის სამწუხარო მოვლენა, რომ უმეტესი ნაწილი ქართველებისა, რომლებიც ასე თუ ისე მოხვდებიან სასწავლებელში ვეღარ ათავებენ და მესამე ან მეოთხე კლასიდან უკანვე გამოდიან.

ამ რიგად, ყველა ზემოდ დასახელებულის მიზეზებისა გამო, ქართველები ცოტანი შედიან სასწავლებლებში, უფრო ცოტანი ათავებენ მას და სულ მცირედი ნაწილი უმაღლეს სასწავლებლებში მიდის, სადაც მეტი გაჭირვება და ტანჯვა-ვაება უნდა გამოიაროს.

როგორ უნდა იქმნას აცილებული აღნიშნული უსამართლობა და რა ზომების მიღებაა საჭირო, რომ ყველა სასწავლებლის კარები გაეღოს ქართველთა და ქართველ თავად-აზნაურთა შვილებს.

უპირველეს ყოვლისა საჭიროა თავად-აზნაურთ მიეცეთ შეძლება იმდენად კარგად მოამზადონ თავიანთ შვილები, რომ საშუალო სასწავლებლის პირველ კლასში შესვლა აღარ გაუჭირდეთ. უამისოდ ყოველი შრომა უნაყოფო იქნება. ამ მიზნის მისაღწევად ტფილისის გუბერნიის ყველა სასწავლებლებთან უნდა დაარსდეს, მარტო ქართველებისთვის, როგორც მკვიდრთა უმეტესობისთვის, სამაგალითო მოსამზადებელი კლასები, თავისი

საკუთარი პანსიონით. ვამბობთ „მარტო ქართველებისთვის“ იმიტომ, რომ საზოგადო მოსამზადებელ კლასებში, სადაც სწავლობენ ერთად რუსები, სომხები და ქართველები, ეს უკანასკნელი იძულებული არიან ჩამორჩნენ პირველებს იმ გარემოების წყალობით, რომ მოქალაქეთა და რუსების შვილებმა კარგად იციან რუსული ენა, ხოლო ქართველები, როგორც სოფლის მცხოვრებნი, მოკლებულნი არიან ამას. რაც უნდა ნიჭიერი, ბუნებით დაჯილდოებული იყოს ქართველი ბალდი, იგი მაინც ვერ მიჰყვება ქალაქში გაზდილს, რადგანაც ის მოკლებულია ამ უკანასკნელის უპირატესობას—რუსული ენის ცოდნას, რომელზედაც ყველა საგნებს ასწავლიან მოსამზადებელ კლასებში. თუ ზემოხსენებულის კლასების გახსნა ბევრს ხარჯს და გასავალს მოითხოვს, მაშინ შეიძლება მხოლოდ ორი მოსამზადებელი სასწავლებელი იქმნას დაარსებული: ერთი ქართველთა და-აზნაურთა შეილთათვის ქ. გორში და მეორე—კახელე ბისათვის—ქ. თელავში. თვით სასწავლებლის შესანახად უნდა გადაიღოს ოცი ათასი მანეთი, იმ პირობით, რომ დანარჩენი, რაც დასჭირდება, თავადაზნაურობამ თავის ჯიბიდან შეავსოს. აქვე უნდა დავეუბნოთ, რომ ეს სასწავლებელი თავადაზნაურთა საკუთრებას არ უნდა შეადგენდნენ: მათში უპირატესობა თავადაზნაურთა შვილებს მიეცემა, ხოლო სხვა წოდების შვილთაც შეეძლება შესვლა. იმ მოწაფეებს, რომელნიც ხსენებულს მოსამზადებელს კლასებს ანუ სასწავლებლებს გაათავებენ, სრული უფლება უნდა მიეცეთ უკონკურსოდ ამა თუ იმ სასწავლებლის პირველ კლასში შესვლისა. ასეთივე უფლებანი უნდა მიენიჭოთ იმათ, ვინც ტფილისის სათავადაზნაურო კერძო სასწავლებელთან დაარსებულს მოსამზადებელს კლასებს კარგად გაათავებს, თუნდა იმ პირობით, რომ უკანასკნელს ვეზამენს ამ სკოლაში კავკასიის სამოსწავლო ოლქის მზრუნველის რწმუნებულნი ანუ წარმომადგენელი დაესწრნენ ხოლმე. აქვე არ შეგვიძლიან არ მოვიყვანოთ პირველი კლასიკური გიმნაზიის მთავრობის აზრი, გიმნაზიაში ქართველ მოსწავლეთა რიცხვის შემცირების შესახებ: „ამ მოვლენის (ქართველ მოს-

წავლეთა შემცირების), — ამბობს მთავრობა, — ერთად-ერთ მიზეზად უნდა ჩაითვალოს ის გარემოება, რომ უკანასკნელ დროს პირველ კლასში შესასვლელად საკონკურსო ეგზამენები იქმნა შემოღებული (1893 წლის ანგ. გვ. 63).

ამ რიგად, როდესაც საკმაო რიცხვი კარგად მომზადებული, ყველა საგნებში საზოგადოდ და რუსულს ენაში კერძოდ, ქართველი მოსწავლენი გვეყალიბებინ, ერთხელ და სამუდამოდ უნდა დაწესდეს, რომ სასწავლებელში, რომელსაც ტფილისის გუბერნიის მცხოვრებელთა სწავლა-განათლების მოთხოვნილების დაკმაყოფილება აქვს აზრად, ქართველების რიცხვი ყველა მოსწავლეთა ერთ მესამედზე ნაკლები არ იყოს, ხოლო სახელმწიფო პანსიონერებისა — ნახევარზედ. ეს წესი უნდა მიღებულ იქმნას არა მარტო აწ არსებულ სასწავლებლებში, არამედ იმათშიაც, რომელნიც მომავალში დაარსდებიან, განსაკუთრებულ კი სოფლის სამეურნეო სასწავლებლებში, რომელთაც უპირველესი ადგილი უჭირავთ ხალხში რაციონალურის სამეურნეო კულტურის გავრცელების და თავად-აზნაურთა მამულების განკარგება-გაუმჯობესობის საქმეში. აქ მეტი არ იქნება მოვიხსენიოთ ის ფაქტიც, რომ ასეთი განაწილება სახელმწიფო ვაკანსიებისა თვით მთავრობისაკან არის დაწესებული ტფილისის პირველ კლასიკურ გიმნაზიაში 65 ასეთის ვაკანსიებიდან ოც და ათი ქართველ თავად-აზნაურთა შვილებს ეკუთვნის, სახელმწიფო ვაკანსიების შესახებ დებულების ძალით (1893 წლის ანგ. გვ. 317). რაც შეეხება სახელმწიფო სტიპენდიებს მაღალსა და სპეციალურს სასწავლებლებში, მათი რიცხვი ორასამდის უნდა იქმნას გამრავლებული და მათში სულ ცოტა ერთი-მესამედი იმ ქართველებს უნდა დაეთმოს, რომელნიც საშუალო სასწავლებლებს კარგად გაათავებენ. ამასთანავე, რადგანაც ქართველები ხშირად იმიტომ ანებებენ თავს მაღალს სასწავლებლებს, რომ სწავლის ფული, სიღარიბის გამო, ვერ შეაქვთ, განკარგულება უნდა მოხდეს, რომ ეს გადასახადი მხოლოდ შეძლებულ ნაწილს გამოერთვას, ხოლო შეუძლებელი განთავისუფლებულ იქმნას. საკვირველი და ღირს-შესანიშნავია ის გარე-

მოება, რომ ჩვენი ქვეყნის მოსავალ-მოუსავლობას და ქართველ მოწაფეთა სწავლა-მეცადინეობას დიდი კავშირი აქვთ ერთმანერთში. მოუსავლიან წელიწადს ქართველები სხვა ეროვნების მოსწავლეებზე ნაკლებ სწავლობენ და მათი მეცადინეობა 66% არ აღემატება, როგორც ეს 1890 წელს მოხდა პირველ კლასიკურ გიმნაზიაში (ანგარ. გვ. 64), ხოლო მოსავლიან წელიწადს ისინი რუსებსა და სომხებზედ, თუ არ უკედ, ნაკლებ არა სწავლობენ და მათი მეცადინეობა 82% აღის, როგორც იმავე გიმნაზიის 1893 წლის ანგარიში გვიჩვენებს (გვ. 64).

შემდეგ, სამართლიანობის, ადგილობრივ და სახელმწიფო სარგებლობისათვის და აგრეთვე ქართველ მოსწავლეთა სწავლაში მუყაითობისათვის, საჭიროა გუბერნიის სასწავლებლების ყველა კლასებში, როგორც დაბალს, აგრეთვე მაღალში, აღდგენილ იქმნას ქართული ენის სწავლება. ამას საჭიროდ ჰყოფენ შემდეგი მაგალითები და საბუთები: 1, მშობლიური ენის გონივრულად სწავლება მეტად აადვილებს და ააჩქარებს სახელმწიფო ენის შეთვისებას, რაიცა მტკიცდება, სხვათა შორის, იქიდანაც, რომ იმ ქართველებმა, რომლებიც 70 წლებში სწავლობდნენ, როდესაც ქართული ენა ტფილისისა და ქუთაისის გუბერნიების ყველა სასწავლებლებში სავალდებულო საგნად ითვლებოდა, შეუღარებლად უკედ იცოდნენ და იციან რუსული ენა, ვიდრე ეხლა მოზარდ თაობამ იცის. 2, სწავლება ისეთი მშობლიური ენისა, როგორიც არის ქართული, რომელიც მეოთხე საუკუნეიდანვე დიდად განვითარებულ და ქრისტიანობრივ-კულტურულ ენად ითვლება, მეტად კარგს გავლენას იქონიებს მოსწავლეებზედ. 3, თვით უმაღლესმა მთავრობამ საჭიროდ სცნო 1895 წელს საშუალო აზიის ყველა სასწავლებლებში სავალდებულოდ გაეხადა სარტთა ენის სწავლება და ამ ენის მასწავლებელთ ისეთივე უფლებანი მიანიჭა, როგორიც სხვა საგნების მასწავლებელთა აქვთ. მით უფრო სამართლიანი და საჭიროა ასეთი განკარგულების მოხდენა ჩვენში იმ ენის შესახებ, რომელზედაც მართლ მადიდებელ ქრისტიანობის და მონარქიულ წეს-წყობილების სწავლით გამსჭვალული ათასის წლის

ლიტერატურა არსებობს. 4, ყველა სხვა ეროვნების შვილინი საღმრთო წერილს თავიანთ სამშობლო ენაზე სწავლობენ, ქართველები კი იძულებულნი არიან რუსებთან ერთად რუსულს ენაზედ შეისწავლონ, რასაც ქართული ენის დავიწყება მოსდევს. 5, რუსის ადმინისტრაცია და სამართალი დიდ გაჭირვებაშია ჩვენს ქვეყანაში კარგის თარჯიმანების უყოლობის გამო. ამას წინადა კავკასიის იურიდიულ საზოგადოების წლიურ კრებაზე ერთმა რუსმა იურისტმა ვრცელი მოხსენება წაიკითხა იმის შესახებ, თუ რამდენად შეცდომაში შედის სამართალი ისეთის თარჯიმანების უყოლობით, რომელთაც საკმაოდ კარგად იცოდნენ როგორც ადგილობრივი, აგრეთვე რუსული ენები. და წარუდგინეს კიდევ კრებას ახალი სასწავლებლის ანუ დაწესებულების დაარსების პროექტი, სადაც შესაძლებელი იქნება შესაფერის თარჯიმანების მომზადება. ეს მართლაც და დიდი და ძნელი დაბრკოლება აღვიღადა შეიძლება აცილებულ იქნას ქართულის ენის აღდგენით, რომლის სწავლებაც სავალდებულო უნდა იყვეს ყველა ქართველ მოსწავლისათვის და რომელიც შეუძლიან შეისწავლონ როგორც რუსებმა აგრეთვე სხვა ეროვნების მოსწავლეებმა. ის რუსები, რომელნიც, ამ რიგად, ქართულ ენას შეისწავლიან, შემდეგში სამაგალითო ადმინისტრატორები და მოსამართლენი გამოვლენ. მათთვის სულ მეტი იქნება თარჯიმანების სამსახური, რის გამოც ყოველი გვარი საქმე უფრო სამართლიანად და ჭეშმარიტად იქმნება დააწყვეტილ-შესრულებული.

რაც შეეხება ქართველთა თავად-აზნაურთა შვილების საშხედრო განათლებას, ისიც არა ნაკლებ ხელის შეწყობას და გაძლიერებას თხოულობს. თავად ვარანცოვის „ნამესტნიკობის“ დროს სამხედრო მოსწავლეთა სასწავლებლებში 600 მოსწავლე იყო ხოლმე, რომელთა მეტ ნაწილს ქართველ თავად-აზნაურთა შვილები შეადგენდნენ. ტფილისში კადეტთა კორპუსის დაარსებამდის, ქართველ თავად-აზნაურთა წოდების ორმოცი ახალგაზდა იგზავნებოდა ყოველ წელიწადს რუსეთის შიდა გუბერნიების სხვა-და-სხვა კადეტთა კორპუსში. დღეს კი აღარც

სამხედრო მოსწავლეთა სასწავლებლებია კავკასიაში და აღბრუნებული სტიპენდიები ქართველთათვის რუსეთის კადეტთა კორპუსში შესასვლელად. თვით ტფილისის კადეტთა კორპუსის 375 მოსწავლეთა შორის ქართველი მხოლოდ 102-ია. მართალია, სამოქალაქო სასწავლებლებთან შედარებით ეს პროპორცია გაცილებით სანუგეშოა ქართველთათვის, მაგრამ მაინც სამხედრო სწავლა გაძლიერებასა თხოულობს იმ მოსაზრებისა გამო, რომ ქართველი თავდა-აზნაურობა სამხედრო საქმეში დიდ ნიჭს, უნარს და ვაჟაკობას იჩენდა და იჩენს ხოლმე, რასაც კავკასიის ომების უტყუარი ისტორია ნათლად ამტკიცებს. ამიტომ საჭიროა, როგორც თავდა-აზნაურთა, აგრეთვე სახელმწიფოს სარგებლობისთვის, ერთხელ და სამუდამოდ დაწესებულ იქნას, რომ ტფილისის კადეტთა კორპუსში მოსწავლეთა საერთო რიცხვის ერთს მესამედს უეჭველად ქართველები შეადგენდნენ. გარდა ამისა ყოველ წელიწადს სახელმწიფო ხარჯით უნდა გაიგზავნოს რუსეთის სხვა-და-სხვა კადეტთა კორპუსებში, განსაკუთრებულ სამხრეთისაში, ადგილობრივ კადეტთა კორპუსის მოსამზადებელ კლასში კურს-დამთავრებული ოცი იმ თავდა-აზნაურთა შვილები, რომელნიც სახელმწიფო სამსახურში არ არიან.

არა ნაკლებ ყურადღების ღირსია უნუგეშო მდგომარეობა დედათა განათლებისა საქართველოში. ტფილისის დედათა პირველ გიმნაზიაში სულ 880 მოსწავლე ქალია და მათ შორის ქართველი მხოლოდ—130. ტფილისის ორ სხვა დედათა გიმნაზიაში ქართველები უფრო ნაკლებნი არიან. მაგ. მესამე გიმნაზიაში ქართველები სულ 7,7% შეადგენენ. ყველა ამის გამო ასს ქართველ კეთილშობილ შთამომავლობის ქალთა შორის ერთი თუ ეღირსება განათლებას! ქართველ დედათა სწავლა განათლების საქმე უფრო უნუგეშო მდგომარეობაშია ჩვენში, ვიდრე ვაჟთა. ამის შედეგი კი ოჯახის დაცემა და განადგურებაა, რომელმაც, დროის მოთხოვნებისა გამო, ძველი, მამაპაპური წმინდა შეუქმნიველი ხასიეთი დაჰკარგა და ახალ კულტურულ ნიადაგსაც ვერ დაადგა. ქართველ დედებს ვერ მოუხერხებიათ

დააყენონ ოჯახი მტკიცე და შეურყეველ ნიადაგზედ, აღზარდონ შეილები ისე, როგორც აწინდელი სწავლა-მეცნიერება მოითხოვს, შეასწავლონ მათ რუსული ენა და მოამზადონ სკოლისა და ცხოვრებისთვის. ყველა ამისათვის საჭიროა სწავლა-განათლება, ქართველი დედები კი მოკლებულნი არიან მას. ამიტომ დედათა სწავლა-განათლების გასაძლიერებლად იგივე ზომები უნდა იქმნას მიღებული, რაც აღენიშნეთ მამა-კაცთა შესახებ, ე. ი. ქალებისათვისაც უნდა დაარსდეს ერთი სამხალისო მოსამზადებელი სასწავლებელი-პანსიონი და ვინც ამ სასწავლებელს გაათავებს, უნდა მიეცეს ისეთი მოწმობა, რომლის წყალობით შეეძლოს გიმნაზიის პირველ კლასში შესვლა. შემდეგ, როგორც ვაჟთა გიმნაზიებში, აქაც ერთხელ და სამუდამოდ უნდა დაწესდეს, რომ ერთი მესამედი საერთო ვაკანსიებისა ქართველ მოსწავლე ქალებს დაეთმოთ. არ უნდა დავივიწყოთ აგრეთვე ისიც, რომ ქართველი მოსწვლე ქალები საღმრთო წერილს რუსებთან ერთად რუსულს ენაზედ სწავლობენ, მაშინ როდესაც სხვა ეროვნების ქალები ამ ნაკლულევაწებას აცილებულნი არიან და თითქმის ყველა სასწავლებლებში სამღვთო წერილს თავიანთ სამშობლო ენაზედ სწავლობენ. თვით ქართული ენა ქალთა გიმნაზიებში, როგორც ვაჟთა, ან განდევნილია, ან არა და სულ მცირე დროა იმის სწავლებაზე გადადებული, რის გამოც ქართველი ქალი იმდენად ივიწყებს ყველაფერს ქართულს, რომ სწავლის გათავების შემდეგ აღარც ლოცვა შეუძლიან, აღარც წერა და კითხვა თავის მშობლიურ ენაზედ. ყველა ეს კი მეტად ცუდად მოქმედობს ქალის ხასიათსა, ზნესა და ჩვეულებაზედ და ოჯახისათვის იგი სრულიად გამოუსადეგარი გამოჰყავს. აი სწორედ ამიტომ ფრიად საჭიროა ყველა დედათა სასწავლებლებში ქართველ ქალებს, როგორც სხვა ეროვნების მოსწავლეთ, საღმრთო წერილი სამშობლო ენაზე ასწავლონ, ან, ამის ნაცვლად, ყველა კლასებში ქართული ენის სწავლება იქმნას შემოღებული, კვირაში ორი გაკვეთილი მაინც.

მაგრამ ყველა ზემოდ ჩამოთვლილი საშუალებანი მაინც საესებით ვერ დააკმაყოფილებენ თავად-აზნაურთა სწავლა-გა-

ნათლებისადმი წყურვილს. მრავალი მათგანი, განსაკუთრებულ სოფლის წვრილ-ფენა თავად-აზნაური, რომელიც ქონებით გლახზე მალა არა სდგას, სამუდამოდ უსწავლელი დარჩება. მაშ რა უნდა ვიღონათ, რომ მცირედი ნაწილი მაინც ამ კეთილშობილ შთამომავალთა განათლების სხვის არ მოვაკლოთ? რა ზომები უნდა იქმნას მიღებული, რომ იმათ შვილებმა თავდაპირველი, ელემენტარული განათლება მიიღონ? ამ მხრივ თავდაზნაურობას რაციონალურად გამართული სოფლის სკოლები სამეურნეო და სახელოსნო განყოფილებებით დაუფასებელ ღვაწლს გაუწევენ, მაგრამ, სამწუხაროდ, როგორც ზემოდაც შევნიშნეთ, სოფლის სკოლების რიცხვი იმდენად მცირეა გუბერნიაში, რომ ერთი 10,000 სულზე ძლივს მოდის. გარდა ამისა ამ სკოლებმა მათი არსებობის ოცი წლის განმავლობაში ქართული წერა-კითხვაც კი ვერ გაავრცელეს იმ სოფლებში, სადაც დაარსებულნი არიან. სწორედ ამით აიხსნება ის სამწუხარო მოვლენა, რომ გლახ-კაცობა უმეტეს ნაწილად წინააღმდეგია სოფლის სკოლისა და ექვი არ არის, რომ ორიოდ აწ არსებულ სკოლასაც გააუქმებდა, რომ ადმინისტრაცია ძალას არ ატანდეს. ამიტომ საჭიროა ძირითადად შეიცვალოს ყველა სოფლის სკოლა და უფრო კარგად და ნაყოფიერად მოეწყოს იგი. ამ მიზნის განსახორციელებლად სკოლებში უნდა იქმნას მიღებული ოფიციალური სამოსწავლო გეგმა, მთავრობისაგან შემუშავებული და დამტკიცებული მისი იმპერატორობით უმაღლესობის დიდი მთავრის მიხეილ ნიკოლოზის ძის ნამესტნიკობის დროს. ამასთანავე დრო სამის წლის მაგიერ ოთხი წელიწადი უნდა იყვეს, რადგანაც სწავლის ცოტა დრო უმთავრესი მიზნისა სოფლის სკოლების უნაყოფობისა. შემდეგ, დირექციის წევრთა შორის მკვიდრთა ენის, ყოფა-მდგომარეობის და საჭიროებას მკოდნე კაცები უნდა იყვნენ, რომ მათ ხალხს თავიანთ სამშობლო ენაზედ უქადაგონ სწავლა-განათლების სარგებლობა და ამით ახალი სკოლები დაარსებინონ. ესენივე თვალყურს აღევნებენ უკვე დაარსებულ სკოლებს და დრო-გამომგებით კონტროლობას გაუწევენ. ამ მიზნით უფრო სამართ-

ლიანი და საქმისთვის სასარგებლო იქმნება, რომ რუსის დირექტორს თანაშემწედ ქართველები დაენიშნოს, რომელთაც უმაღლესი სწავლა მიუღიათ და საპედაგოგო მოქმედებისათვის მომზადებულნი არიან.

ამ სასწავლებლებში გლეხი-კაცის შვილებთან ერთად თავად-აზნაურთა შვილებიც მიიღებენ სწავლას და ამ რიგად ელემენტარული განათლების გავრცელება, სამეურნეო და სახელოსნო ცოდნასთან ერთად, ექვი არ არის, გააუმჯობესებს თავად-აზნაურთა უნუგეშო მდგომარეობას და აამაღლებს მას, როგორც გონებრივ, აგრეთვე ზნეობრივ და ეკონომიურად.

ი. გოგებაშვილი

ხელოვნება სოხილოლოშიის აზრით.

(ფრანგულიდან ლ. ე. აბოლენსკის რედაქციით იქმნა თარგმნილი).

გიუიოს პირადობა და იდეები.

(საფრანგეთის აკადემიის წევრის ალფრედ ჟულენის შესავალი).

„რომელიც გინდა საუკეთესო წიგნი აიღეთო, — ამბობს გიუიო, — იგი მუდამ პირდაპირს თვალთ-ხილვასა ჰგავს, რომელსაც თვით სიკვდილიც კი ვერ დასჩრდილავს; მასში, ამ სინათლის სხივში, კაცობრიობის არსებობის ღრმა აზრი მუდამ გამოსკვრეტსო“. ვისურვებთ, რომ რაც კი ჩვენგან ამოღებულია გიუიოს უკვდავ და სამაგალითო ნაწერებიდან, რომელსაც გიუიომ მთლად თავისი სული ჩაჰბერა და გული ფიანდაზად გადაუშალა, სწორედ ასეთ საყვარელ წიგნად, ასეთ თვალთ-ხილვად გარდიქცეს, რომელსაც სიკვდილიც კი ვერ დაჰსჩრდილავს. გარდა ამისა, გიუიო იმ მწერალთა გუნდს ეკუთვნის, რომელთა ნაწერების წაკითხვაც ისე არ შეიძლება, რომ წამკითხველს თავი არ შეაყვაროს: თვითონ გიუიოსაც ხომ მუდამ დიდებული რამ უყვარდა და სიცოცხლე ამას შესწირა.

ჟან-მარი გიუო 1854 წ. 28 ოქტომბერს დაიბადა ლავალში. თავდაპირველი აღზრდა პატარა გიუიომ თავისი დედისაგან მიიღო, რომლის თხზულებაც აღზრდის შესახებ, ბ-ნ ბრიუნოს ფსევდონიმით გამოცემული, ყველგან დიდად მიღებული და პატივცემულია. შემდგომ-კი ჩემის ხელმძღვანელობით მეცადინობდა, და ამ მეცადინობამ მე და გიუიო მამა-შვილივით და-

გვაკავშირავს. იმ თავიდანვე გიუიოს შესანიშნავი სურვილი ჰქონდა შრომისა, ეტყობოდა, რომ მეტად ადრე და მალე უნდა განვითარებულიყო. სულიერი ძალა მდიდრად ჰქონდა მინიჭებული. პატარაობიდანვე პოეზია და ფილოსოფია მეტად უყვარდა: კორნელი, ჰიუგო, მიუსესე, პლატონი, ეპიკტეტი და კანტი ამის პირველ ღმერთებად გადიქნენ, ამათ ჩაუნერგეს პირველად საქმის სიყვარული. გიუიო ჯერ ისევ ჭაბუკი იყო, რომ საბერძნეთის ფილოსოფია დაახლოვებით ჰქონდა შესწავლილი; ხოლო საბერძნეთის ფილოსოფიამ ის „ღვთიური ცეცხლი“ გაუღვია გულში, რომელსაც პლატონი პარმენიდაში „Μεῖξ ἀθάτη“ — სუფოდებს. ჩვიდმეტის წლისა იყო გიუიო, რომ სიტყვიერების კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი მიიღო (licencié ès lettres) და ეპიკტეტის სახელმძღვანელო გადასთარგმნა; იგი ამ დროს სტოიკოსების დიდმა ზნეობრივმა სწავლამ (მორალმა) მთლად გაიტაცა. გიუიო მთელს თავისს სიცოცხლეში ამ დიდის სწავლის მიმდევარი იყო, ხოლო თავისს მოსიყვარულე ხასიათითა და ექსპანსიურის გულკეთილობით აზომიერებდა, რომელიც, — სტოიკოსთა წინააღმდეგ, — გულშეუფარდნელად სიყვარულს უარ-ჰყოფდა. ცხრამეტის წლისამ უტილიტარულ მორალის შესახებ ეპიკუროსიდან დაწყებული, ვიდრე თანამედროვე ინგლისურ სკოლამდე თხზულება დასწერა და კონკურსზედ წარდგინილს მისს თხზულებას ზნეობრივ და საპოლიტიკო მეცნიერებათა აკადემიამ პრემია მიუხაჯა. ერთის წლის შემდეგ (1874წ.) კონდორსეს ლიცეიში ფილოსოფიის კურსი ჩააბარეს ჯერ სრულიად ახალგაზდა გიუიოს.

სამწუხაროდ, ამ დროს იგი მოქარბებულმა შრომამ ცოტა არ იყოს დაასუსტა, ნელ-ნელა ფიზიკურად დააუძლურა, მაგრამ სასიხარულოდ, ეს სისუსტე მისს გონებრივს ძალას ვერ შეეხო, აზრის ნაყოფიერება ვერ შეუმცირა. იგი იძულებული შეიქმნა პარიზის ჰავა უფრო საღს ჰაერზედ შეეცვალა და ამისათვის სამხრეთს მიჰმართა, — ჯერ პოსა და ბიარიცში წავიდა, მერე კი ნიცრასა და მენტონში გადავიდა. ხმელთა შუა ზღვის პირად ყოფნამა და იქაურმა საღმა ჰაერმა გიუიო სრულიად

გამოაკეთა რამდენისამე წლით, იმედი კვლავ მიეცა და რამდენისამე დიდის თხზულების წერას შეუდგა. ეს დრო გიუიოს განუწყვეტელის მოღვაწეობისა და პროგრესის ხანად შეექმნა. მიუხედავად იმისა, რომ გიუიო ამ ხანად ჯანით დასუსტებული იყო, მაინც ეს დრო უნდა ჩაითვალოს გიუიოს ნიჭის სავსებით ფრთის გაშლისა და მომწიფების ხანად. ამ დროს დაიბეჭდა მისი შრომა „ეპიკუროსის მორალი“ და „ჩვენის დროის ინგლისური მორალი“, რომლებიც მძლავრისა და მკვერ-მეტყველურის კრიტიკის ნიმუშებად უნდა ჩაითვალოს უტილიტარიზმის წინააღმდეგ. ამის შემდეგ მალე ორი სხვა შრომა დაიბეჭდა: „ფილოსოფოსის ლექსები“ და „თანამედროვე ესტეტიკის აზრი“. ამათ შერე განსაკუთრებით ფელოსოფიური შრომანი დაიბეჭდნენ. „მორალის მიმოხილვა“-ში იგი მაგალითად სცდილობს უმაღლესის მორალის შესახებ გადაჭრილი აზრი დაადგინოს და კანტის აზრს არ ეთანხმება; გიუიოს აზრით, კანტის აზრი სავსებით ვერა ჰხსნის მოვალეობისა და თავის განწირვის (самопожертвование) იდეებს. გიუიო თავისს კაპიტალურ თხზულებაში „L' Irreligion de l' Avenir“-ში იკვლევს, თუ რა ძირითადი და შეუწყვეელი იდეები შეიძლება ამოიკრიბოს სარწმუნოებიდან, ან რა შედეგენს სარწმუნოების სულსა და გულს, რა დედა აზრი აქვს. ხსენებული წიგნი ზეაღმაფრენ აზრებით აღსავსეა, მაგრამ წიგნის სათაურის აზრი ყოველთვის სწორედ არ ესმოდათ. ამ წიგნმა ჟურნალ-გაზეთებში, თუ კერძო ბროშურებით დიდი კამათი გამოიწვია და ყველა დიდის პატივით მოეპყრა ავტორის შესანიშნავ გულწრფელობასა და თხზულების ღრმა ზნეობრივს ხასიათს. ამათ შემდეგ მალე ეს „ხელოვნება სოციოლოგიურის აზრით“ დაამთავრა გიუიომ, რომელიც ორიგინალურისა და ახალის იდეებით აღსავსეა; დაბოლოს დასწერა „აღზრდა და მემკვიდრეობით ზნე-ჩვეულებათა გარდაცემა“, რომელიც ფსიხოლოგიურის გამსჭვრეტელობითა და ზნეობრივის სიმაღლით არა ნაკლებ შესანიშნავია, ვიდრე პირველი. ეს ორი უკანასკნელი თხზულება და აგრეთვე „დროის იდეის გენეზისი“ მხოლოდ გიუიოს სიკვდილის შემდეგ იქმნენ დაბეჭდილი*).

*) დაწერილებითი ანალიზი გიუიოს ყველა თხზულებისა აღრვეე მაქვს დაბეჭდილი თხზულებაში: „მორალი, ხელოვნება და სარწმუნოება გიუიოს აზრით“.

მთავარი იდეა, რომელსაც გიუიო ჰხსნიდა და არკვევდა, ეს იყო იდეა ცხოვრებისა, როგორც საზოგადო წყაროსა, ან პრინციპისა—ხელოვნებისა, მორალისა და სარწმუნოებისათვის. მთელის მისის სისტემის ხორც-შემსხმელ თეორიად შემდეგი აზრი შეიქმნა: ცხოვრება, თუ რომ იგი სწორედ ესმით, თავისი ინტენსიურობით ხასიათით უკვე შეიცავს ბუნებრივის გაფართოებას, ნაყოფიერებას და კეთილსეუფობას დასაწყისსაო. აქედან გიუიოს ის დასკვნა და აზრი გამოაქვს, რომ ნორმალური ცხოვრება უბრალოდა და ადვილად ათანხმებს ერთფეროთ შორის როგორც ინდივიდუალურსა, ისე სოციალურს აზრთა ქვრეტას, რომელთა შორის წინააღმდეგობაც და სხვა-და-სხვაობა (მხოლოდ მოჩვენებით) ხელოვნებისა, მორალისა და სარწმუნოების შესახებ უტილიტარულ თეორიითა კისერ-სატყუებს ქვას წარმოადგენს. გიუიოს აზრით, XIX საუკუნის უდიდესი აზრი, რომლის სამსახურიც თვითონ გიუიოს სურვილს შეადგენდა, იმაშია, რომ „კაცობრივის ზანადაობისა და საზოგადოდ ცოცხალის არსების სოციალურა მხარე ნათლად იქმნას დახატული“,—ის მხარე ადამიანის სულისა, რომელიც თვითმოყვარეობის სახით წარსულის საუკუნის მატერიალიზმმა ვერ იცნა. აი, ეს ინდივიდუალურ ცხოვრების სოციალური მხარე რომ ნაჩვენები ყოფილიყო, მაშინ მთელი ცხოვრებაც ხელოვნებასა და მორალზე იქმნებოდა მტკიცედ დამყარებული, როგორც დედაბოძე. მე-XVIII საუკუნე ჰელვეციოსისა, ვოლნეისა და ბენტამის ეგოისტურ თეორიებით დასრულდა, თეორიებით, რომელნიც ლა-მეტტრისა და თვითონ დიდროს ჯერედ მთლად გულუბრყვილო მატერიალიზმს ისე შეეფერებოდნენ; მე-XIX საუკუნემ მეცნიერებას ფართო ადგილი დაუთმო. ერთის მხრივ ნიუთონების შესახებ შედგენილი აზრი მეცნიერთა თვალში თან-და-თან ფაქიზდება, ხოლო მეხანისში, რომელსაც ჩვეულებრივად საათის მეხანისმს აღარებდნენ ხოლმე და რომლის შემწეობითაც ლა-მეტტრის ცხოვრების განმარტება ჰქონდა აზრად, უფრო-და-უფრო სუსტდება, უვარგისი ხდება აღნიშნულის აზრის შესასრულებლად. „მეორე მხრივ, ინდივიდუალური,

რომელსაც განყენებულადა და თავისსავე საკუთარს მეხანრზში მოქცეულადა სთვლიდნენ, სრულიად თავისუფალი აღმოჩნდა და დამტკიცდა, რომ გარეშე ხალხსაც შეუძლიან ინდივიდუუმზედ იმოქმედოს, იგი თურმე სხვათა შეგნებას ეთანხმება, ჰმოძრაობს და ჰხელმძღვანელობს ანა ზარდაღას გრძნობებით. ამ ჟამად ნერვიული სისტემა მოვლენათა იმ ადგილად ითვლება, რომლის დასაწყისიც ინდივიდუალურ ორგანიზმის გარეშე უნდა მოიძებნოს. ინდივიდუალურს პირადობაზე შედარებით მალა სჯობთა თანხმება სდგას. ესტეტიური, მორალური და სარწმუნოებრივი ემოცია რომ ერთის რომელისამე სსუკლით განესაზღვროთ, ეს იმდენადვე საძნელოა, როგორც მაგალითად ელექტრონისა და სითბოს მხოლოდ ერთი სხეულით განსაზღვრა: ფიზიკური და გონებრივი მოვლენანი ერთგვარად ვრცელდებიან, ერთგვარად გადაძდებნი არიან. ნერვიულისა და სულიერის თანაგრძნობის ფაქტებს თან-და-თან უკეთ იცნობენ; „შთაგონებისა“ და ჰიპნოტიურის ზედგავლენის ფაქტებს ახლა მეცნიერულად სწავლობენ. სხვა-და-სხვა ავადმყოფობათა შემთხვევანი, რომელნიც დაკვირვებით ადვილად გამოიკვლევიან, სხვა-და-სხვა ტვინის ურთიერთ შორის ნორმალურ ზედგავლენის მოვლენებად გარდიქმნებიან ნელ-ნელა და აი, ამითი უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ ორი სხვა-და-სხვა შეგნება და გონება ერთი მეორეზედ ზედგავლენას იქონიებენ ხოლმე. ახლო დროის მომავალი ბევრს რასმე გამოარკვევს და აღმოაჩენს ისეთს, რაიცა დღეს ჯერ ვერავის გაუთვალისწინებია, მაგრამ, ეჭვი არ არის, ისეთივე მნიშვნელობა ექმნებათ მათ ზნეობის საქმეში, როგორც ნიუტონისა და ლაპლასის გამოკვლევათ ცის მნათობთა სფლასა და მოძრაობაში. ხსენებულ ახალ გამოკვლევათა აზრი ის იქნება, თუ ორი სხვა-და-სხვა გრძნობა და ნება ერთ-ერთს როგორ იზიდავენ, ორი სხვა-და-სხვა გონება ერთმანეთს როგორ ეთანხმებიან, ან რამდენად შესაძლებელია, რომ შეგნება ორის სხვა-და-სხვა ადამიანისა თვალ-ხილული და ნათელი იყოს ერთურთისათვის, ერთურთს ჰაერით შეერეოდნენ და გამსჭვალავდნენ“.*) ამ რიგად დაარსდება მეცნიერული

*) „ხელოვნება სოციოლოგიურის აზრით“, შესავალი.

ფსიხოლოგია და სოციოლოგია იმავე რიგად, როგორც მე-XVII საუკუნე. ფიზიკა და ვარსკვლავთ-მრიცხველობა წარმოქმნილია. სოციალური გრძობები ნერვიულ სისტემათა მიმზიდველობისა და უკუ-მქცევლობისა გამო უფრო რთულად აღმოჩნდებიან, ისრევე, როგორც ვარსკვლავთ-მრიცხველობის მოვლენანი; სოციალური მეცნიერება, რომელიც მორალისა, ესტეტიკისა და სარწმუნოების სწავლათა მეტ¹, ნაწილს შეიცავს, უფრო რთულ ვარსკვლავთ-მრიცხველობად გარდიქმნება“. დასასრულ, იგი „თვით მეტაფიზიკასაც კი“ ახალს ნათელს მოჰფენს. ესაა ის დიდი იმედი, რომელიც გიუიოს ნაწარმოებებში გამოსჭვრეტს.

ის უმაღლესნი ღირსებანი, რომელთაც გიუიოს სახელი განუთქვეს, როგორც მოაზრება და მწერაღს, თითქმის ყოველს მის ნაწარმოებში იჩენენ თავს. ყოველსავე მის ნაწარმოებს გულწრფელობა ეტყობა, რაიცა ფილოსოფიაში ერთ უმთავრეს და აუცილებელ თვისებად ითვლება. გიუიო მუდამ უშიშრად იკვლევდა ყოველსავე საგანს და საქმის აღრევე გარდაწყვეტას ერიდებოდა; ახსოვდა მხოლოდ მოვალეობა: ისრევე შეტკებებოდა ქეშმარიტებას, როგორც „მორწმუნე—ღმერთს“. ასეთი თავგამომეტება ბოლომდის შეტრია.

Le vrai, je sais, fait souffrir;
Yoir, c'est peut-être mourir;
N'inimporte! ô, mon oeil, regarde! *)

მაშ თუ გულწრფელობა ქეშმარიტ ფილოსოფიის ზემთა-მბერველია, დიდებული ხელოვნებაც მანვე უნდა შთაჰბეროს ადამიანს, აზრის ძალასთანა და გულის მივარდნასთან შეერთებულია გულწრფელობამ სიტყვა-კაზმულობის მიხედვითა და აზრით, აუცილებლივ ორი უმთავრესი მოქმედება უნდა გამოიწვიოს, რასაკვირველია, იმისდა მიხედვით, თუ აღნიშნული საგანი რამდენად მნიშვნელოვანი და დიდებულია: ჯერ ერთი

*) ვიცი, რომ ტანჯვის მოგვაველინებს ქეშმარიტება; რომ ხილვა რისმე ხშირად ნიშნავს თითონ სიკვდილსა; დეე, რა ეუყოთ! მხოლოდ, თვალო ჩემო, უმზირე!
„Yers d'un phylsophe“: La douce mort.

ის, რომ ბუნებრივის მშვენიერების მოქმედება უნდა იქონიოს, ისე როგორც მშვენიერმა, ფაქიზმა, წმინდა სულმა, რომელიც ადამიანის თვალ-წინ გულ-ახდილად და მთელის თვისის არსებით წარსდგება ხოლმე; ხოლო როდესაც მალალ საგანთა წარმოშობით თვით ჰორიზონტი ფართოვდება, მაშინ უდიდესსა და უმაღლესს შთაბეჭდილებას ახდენს; ეს იმითი აიხსნება, რომ როდესაც ჩვენი ბუნება მალლა აიწვეს, ვგრძნობთ, თითქოს დაუსრულებელს საიდუმლოებას პირისპირ ვმზერდეთ. კრიტიკოსთა აზრით, ეს ორი შთაბეჭდილება გიუიოს ნაწარმოებთა შორის ხშირად გამოსჭვრეტს. გიუიოს ეკუთვნის ის იშვიათი სახელი მწერალთა, რომელნიც, ზეშთაგონების საუკეთესო წამების დროს, თავის თავზედ გაცილებით მალლა სდგანან და სრულიად ძალადაუტანებლივ აღძრავენ ხოლმე ადამიანში „უმაღლესს“ გრძნობას.

გიუიოს ნაწარმოებთა განსაკუთრებული თვისება და მნიშვნელობა, რომელიც საფრანგეთსა და საზღვარ გარედაც ერთნაირად დაფასებულ იქმნა, ის არის, რომ თვისის დროის აზრი და ზეშთაგონება, ექვი და იმედი არც ერთს ფილოსოფოსს არ აღუნიშნავს ისე უტყუვრად და იმდენად სავსებით, როგორც გიუიომ ჰქმნა. თვით იგინიც კი, ვის აზრებსა და იდეებსაც გიუიო მუდამ სასტიკად სდევნიდა, პატივისცემითა და სიყვარულით იყენენ მის მიმართ გამსჭვალულნი, იმდენად მოსიყვარულე და მიშვიდველის სულის პატრონი იყო და არც თუ დაუფიწყნია ოდესმე დიდებული დევიზი: უნდა ყველაფერი შეიყვარო, თუ ყველაფრის გაგება გსურსო.

სხვა უიმისოს იქნება ეამაყნა კიდევ ამ მართლაც-და შესანიშნავისა და სამაგალითო ღირსებებით, მაგრამ გიუიოს ეს არასოდეს არ უქმნია; იგი მუდამ ჭეშმარიტის ფილოსოფოსსავით წყნარი და მშვიდი იყო. და აი, რად: თითონვე იტყოდა ხოლმე: ფილოსოფიამ კარგად უწყის, რამდენი რამ არის ჯერ მისთვის სრულიად უცნობი და დაფარული; თუ საბუთი არა აქვს, ალაღბედად ვერც ერთ აზრს ვერ გამოსთქვამს და ამისათვის იძულებულია მრავალ საგნის შესახებ მუდამ ექვში

იყოს, უცადოს და იტანჯოს, „ვინაიდან ჭეშმარიტების იმ წასახსნს, რომელიც მხოლოდ შემდეგში უნდა გაიფურჩნოს და აპყვავდეს, იგი მუდამ პატივს სცემსო“.

მართალია, გიუიომ ბევერი ნაყოფიერი შრომა დასტოვა, მაგრამ ამისდა მიუხედავად მას იგი მეტად მცირედ მიაჩნდა, რადგან უფრო მომეტებული გაკეთება ჰსურდა. გიუიოს ბოლოს წლებში ბედი ტკბილად უღიმოდა: სიყვარულის სიხარული, ოჯახისა და მშობლების კმაყოფილი ცხოვრება და მის ნაწარმოებთა დამარჯვება, ყოველივე ეს მომავალში დიდს იმედს აძლევდა.

მის ცხოვრებაში ერთად-ერთი საფიქრებელი მხოლოდ ჯანის სიმრთელე გახდა, რომელიც მართლაც საშიში იყო. წარმოიდგინეთ, რა მწუხარება და ნაღველი უნდა გამოეცლო გიუიოს, როდესაც იგი უკანასკნელ ხუთის თვის ავადმყოფობის დროს ნათლად ჰხედავდა დღითი-დღე ძალა და სიცოცხლე როგორ ელეოდა. მაგრამ გიუიომ მაინც მუდამ იმას სცდილობდა, რომ მისი მწუხარება სხვას არ შეეტყო; მისი ერთად-ერთი საზრუნველი ის იყო, რომ თავისი ტანჯვა როგორმე დაეფარა, საშინელი წინაღ-გრძნობა არავისთვის გაემქლავებინა და მახლობელთათვის მწუხარება არ მიეყენებინა. იშვიათი მოვლენაა, აღამიანს სიკვდილის წინ ესოდენი სულის ძალა და მშვიდობიანი, წყნარი ხასიათი ჰქონდეს, როგორც გიუიოს, რომელიც, როგორც თვითონვე ამბობს, ისეთის მორჩილებით ელოდა თურმე სიკვდილის წამს, მის საზარელს მოწოდებას: „მომყეო უკან“. გარდაიცვალა გიუიო 31 მარტს 1888 წელს, მენტონში—33 წლისა.

მისი ძველის მარმარილოს ქვაზე მისისავე უკანასკნელ წიგნიდან ამოღებული სიტყვებია ამოჭრილი; ამ სიტყვებს თითქოს თვითონ იგი ამბობდეს სამარიდან, ისე ამცნებს და აგონებს ყველას სამარადისო ჭეშმარიტებათა ხმას. აი, ეს სიტყვები:

„ვისაც კი ნამდვილად უცხოვრია, იგი მუდამ ცოცხალია; ვინც მკვდარს ემსგავსება, იგი მხოლოდ კვლავ აღსადგენად ემ-

ზადება. სურვილი და გაგება იმისი, თუ რა უმჯობესია, სასუ-
 კეთესო და უდიდეს იდეალისადმი მისწრაფება, — ყოველივე ეს
 ჩვენს შემდეგ მომსელელ და მცხოვრებ თაობათა მოწოდებაა,
 რომ ამ ნათელს კვალს მოჰყვნენ. ის ზემთაგონებული აზრე-
 ბი, რომლებიც სრულიად უმნიშვნელოდ მიგვაჩნია ხოლმე, ხში-
 რად ტალღებს ემსგავსებიან; იგინი ჩვენზედ გაცილებით შორს
 მისცურვენ და, ვინ იცის, რომ შეჰკარბნენ და გაიშალნენ, ქვე-
 ყანაც ააღელეონ. დარწმუნებული ვარ, რაც კი რამ საუკეთე-
 სო მაქვს, უსათუოდ მომიქამს. შეიძლება, არც ერთი ჩემი ოც-
 ნების ფიქრი არ დაიკარგოს, უქჷად არ დარჩეს; ჩემს შემდეგ
 სხვა დაებატრონება და იგიც ჩემებრ იოცნებებს, ვიდრე დღე
 შესრულებისა არ დაუდგება. ზღვაც ხომ ასე თავისს მომაკვდავ
 ტალღებით გამოუჭრის ხოლმე ამა-თუ-იმ სახეს თავისს ნაპი-
 რებსა და ძირს, რომელთა შორისაც იგი დიადად და ამაყად
 ჰმოძრაობს.“

ა. ჭულღაეს წინასიტყვაობა.

ხელოვნების შესახებ თავისი აზრები გიუიომ ორ დიდ ნა-
 წარმოებში გამოსთქვა; ეს გახლავთ: „თანამედროვე ესტეტი-
 კის აზრი“ და „ხელოვნება სოციოლოგიურის აზრით“.

უკანასკნელი თხზულება ავტორის სიკვდილის შემდეგ დაი-
 ბეჭდა 1894 წ.

პირველს ნაწარმოებში გიუიომ სამს საგანს არჩევს, რო-
 მელთაც ამ ჩვენს დროში თავისი განსაკუთრებული მნიშვნე-
 ლობა აქვთ: 1) ხელოვნების ძირითადი აზრი მართლა ის არის,
 რომ ოცნების ნამოქმედარმა გვასიამოვნოს და გაგვართოს,
 როგორც შილლერი და სპენსერი ფიქრობდნენ? 2) სხვა-და-
 სხვაგვარს ხელოვნებასა და პოეზიას რა შედეგი მოეღოს, რო-
 მელთაც თანამედროვე მეცნიერება და მრეწველობა მოსპობა-
 ს და გაუქმებას უქადის? და 3) რა მომავალი ექმნება ლექსს
 და მისი ნამდვილი კანონები რას წარმოადგენს?

I. გუთით რომ ამ ზემოდ აღნიშნულ საგნების ახსნას შეუდგა, იმ დროს ის თეორია იყო გავრცელებული, რომელსაც ხელოვნება და თვითონ სიმშვენიერე მხოლოდ ადამიანის-მიერ პირველ შექმნილ წარმოდგენათა და ნიჭის სასიამოვნო ეარჯიშობად მიაჩნდა.

გუთომ ნათლად დაანახვა ყველას, რომ, როდესაც ხელოვნებას ისე უცქერიან, როგორც სასიამოვნო და საოცნებო საგანს, — როდესაც იმას სცდილობენ, რომ ხელოვნებას კეთილისა, ქვეშაობისა და სარგებლობისადმი მისწრაფება სრულად გამოსწირონ, უარ-ჰყონ, მაშინ ერთის მხრივ დილექტანტიზმი იჩენს თავს, ხოლო მეორე მხრივ მხოლოდ გარეგნობის თაყვანისცემა; ამ რივად ხელოვნებისა და ლიტერატურის უფრო ცხოველს-მყოფელი და სერიოზული მხარე სრულიად უარყოფილია, დაეიწყება ეძლევა.

II. გუთის მეორე თხზულებაში „ხელოვნება სოციალდემოკრატიის აზრით“ ახალსა და ორგინალურს აზრსა ებოვებო.

გუთი ამტკაცებს ამ თხზულებაში, რომ ხელოვნება თავისი ბუნებით ნამდვილი საზოგადოებრივი მოვლენაა. იგი რიგ-რიგით იკვლევს ესტეტიურ გრძნობისა (ესტეტიურის ემოციის) და გენიოსობის ძირითად ნიადაგს, სიმპატიის დანიშნულებას კრიტიკაში, იდეალიზმს, რეალიზმს, იმას, თუ თანამედროვე რომანში როგორ იქმნენ შეტანილნი საზოგადოებრივი და ფილოსოფიური იდეები, იკვლევს პოეზიას, შემდეგ წყობილსიტყვაობის ნამდვილს კანონებს სწავლიობს, რომლებიც სიმპატიის გამომსახველ საშუალებადა და იარაღადა აქვს მიღებული, დეკადენტების ლიტერატურას არჩევს და დასასრულ არკვევს, თუ ხელოვნებას რა საზოგადოებრივი და მორალური დანიშნულება აქვს.

გუთის აზრით, მშვენიერებას ის ქვეყნად ყოველისავე საგანში გაშლილი სიცოცხლე შეადგენს, რომელიც ჩვენში მუდამ თანაგრძნობას ჰპოვებს ხოლმე. ხელოვნებაში მშვენიერება ცხოვრებას ინტენსიურადა და თანაგრძნობით გამომსატყვედაა. ამ რივად ხელოვნება „საზოგადოა“, არა მარტო თავისი აზ-

რითა და ნაყოფით, არამედ ბუნებითვე, იმ კანონით, რომელიც მას საფუძვლად უდევს; ხოლო ეს კანონი შესდგება იმისაგან, რომ სიმპატია ყოველსავე საგანს სხივებით ეფინება, ხელოვანს, მხატვარს აღაფრთოვანებს და ამ რიგად იგი სხვასაც აფრთოვანებს. რომ აღამიანმა მართლაც დიდებული მხატვრობრივი ნაწარმოები შექმნას, იგი უნდა ყველას ცხოვრებას დაუახლოვდეს, მათთან ერთად ერთის სიცოცხლით სცხოვრებდეს და ეს ცხოვრება ცოცხალის სურათებიდან შექმნას. მაგრამ სხვასთან ერთად ცხოვრება უსაყვარულოდ განა შესაძლებელია? ამ რიგად ნამდვილი ხელოვანი ის კი არ არის, ვინც ცხოვრებას მხოლოდ გონებით, თვალთ უცქერის, არამედ ის, ვისაც უყვარს და ამ თავისს სიყვარულს სხვას უზიარებს. აქედან გიუიოს ის დასკვნა გამოჰყავს, რომ ესტეტიურს ემოციას საფუძვლად თანხმობის გრძნობა და საზოგადო სიმპატია აქვს. როდესაც ეს მაღალი აზრი თავისს ნაყოფს მოიტანს, მაშინ ეს დასწეულეული და სუსტი ლიტერატურა, რომელიც როგორც პრინციპით, ისე მოქმედებით საზოგადოებრივის ცხოვრების წინააღმდეგია, მთლად მოისპობა და მის მაგიერად სიცოცხლითა და ძალით სავსე ლიტერატურა დაიბადება, რომელიც გაბრწინილებიდან განვითარებისკენ წაიყვანს საზოგადოებას.

ბეკონმა სთქვა, რომ ხელოვნება ბუნების ნაკლთა შემავსებელი კაციაო, — homo additus naturae; მაშინ კი იტყვიან, რომ ხელოვნება საზოგადო ცხოვრებაა, რომელიც მთელს ბუნებაში გავრცელებულია. იგი ახალ სარწმუნოებად გარდიქმნება.

I

შეკვანას

ოცნება, რომელიც იმედს არასოდეს არა სცილდება და ცას მიწასთან აკავშირებს, — ცხოვრებასთან შორის იდეალს, უდიდესს სიტკბოებას გვანიჭებს. ამ გვარ ოცნებათა შორის საუკეთესოა შეკვანას. იგი იმ ნათლის სვეტსა ჰგავს, რომელიც სი-

რიუსის აღმოსვლის დროს მოციმციმე ზღვაზედ ჰკრთის ხოლმე; ეს რძის ფერი, ვერცხლები ბჰყვრილა გზა, რომელიც მთრთოლვარე ტალღებზედ გადაფენილა, უსაზღვროდ დაშორებულს სირიუსს ერთის სხივით ჩვენს ქვეყანასთან აერთებს, რომელთა შორისაც თვალ მაუწყვდენელი ზღვათა და ზეცის სივრცეა განრთხმული.

ხელოვნების განსაკუთრებული თვისება ის არის, რომ იგი განუმარტებლად, „დაუმტკიცებლად“ რაღაც შეურყეველს ქემმარტებას უნერგავს ადამიანს სულში. ეს კი იმიტომ ხდება, რომ ადამიანის ბუნებაში გრძობა ყველა სხვა ნიჭზედ ძლიერია. თქვენს თავს სწავლულადა სთვლით, ჰგონებთ, ვითომ მიუდღგომელი, შეუმცდარი და ქემმარტების მუდმივი მამძიებელი ხართ, მაგრამ უცბად შეგიყვარდათ, ბავშვივით სტირით; დეე, გონება ეწინააღმდეგოს, თავისი ძლიერი ღ შეურყეველი საბუთები წარმოადგინოს, იგი მაინც ვერ შეგაკავებთ, თვალზე ცრემლს ვერ შეგაშრობთ. დეე, სწავლულმა პოეტის ცრემლებს დასციინოს,— არაფერია; თვით უგრძობელი სულიც კი გამოიღვიძებს და ხმას გამოსცემს იმის ძახილსა; ერთხელ შემთხვევით დაბადებული აზრი ათასს სხვას გამოაწვევს შეგნების სამთავროდან. ყველა ეს აზრები, რომელნიც დღემდის სდუმდნენ, ჩვენს სულში ერთს სასიამოვნო და ძლიერს ხმათა კრებულს შეადგენენ. აქ ჰპოვებთ ყველას, რაც კი ოდესმე გიგრძენიათ, რაც გიფიქრიათ, რაც გყვარებიათ...

ნამდვილი პოეტი მხოლოდ იგია, ვინც შესძლებს და ამ დავიწყებულსა და ტკბილს ხმებს კვლავ გაახსენებს ადამიანს.

მეცნიერება იდეათა განსაზღვრულს რიცხვს შეიცავს, რომელიც ჩვენს მსჯელობას (აზროვნობას) უკვე შეთვისებული აქვს. მეცნიერებას აზრად გამარჯვება და გონების დამშვიდება აქვს. პოეზია კი, პირიქით, მრავალ გრძობათა და აზრთაგან შესდგება, რომლებიც გონებას ყოველმხრივ გარს შემოჰხვევია; ამისათვის, იგი ამ აზრებსა და გრძობებს უცბად ველარ ითვისებს. იგი სამარადისო შთაგონებასა და აღფრთოვანებას წარმოადგენს. პოეზია იმას ესწრაფვის, რომ საგანთა ბუნდოვანსა,

მმოძრავსა და დაუსრულებელს სიღრმესა და საძირკველს თავალი გაუსწოროს, გაჰსკვრიტოს იგი. კაცი მღვიმეებში რკინეულისა და ლითონის მძებნელს ემსგავსება: მისთვის მხოლოდ ის პატარა ადგილია განათებული, რომელიც გარს ახვევია; დანარჩენს წყვდიადი ჰფარავს, მისთვის უცნობი, საიდუმლოა. მაგრამ იგი რომ მხოლოდ ამ განათებულ პატარა ადგილით დაკმაყოფილდეს და სხვას აღარაფერს მიაქციოს ყურადღება, ეს იმას ეგვანება, რომ ქვეყნიერობის შესახებ შეხედულება და აზრი შეიზღუდოს, აღარ ვახსენოს, თუ რაოდენ დიდია უსაზღვროობა, რომელიც დღეს ჩვენს გონებასა და თვალს ვერ გაუყვლევია; ეს იმას ემსგავსება, რომ ლითონის მთხრელის მკრთალი, ოღნავ მბეუტავი ლამპარი ჩვენვე ჩავაქროთ.

პოეზია მეცნიერებას სწორედ ისეთ საქმეში ეხმარება, რომელიც მისთვის (მეცნიერებისათვის) უცნობი და საიდუმლოა. ჩვენი გონება დაუსრულებელის წარმოდგენით იახლებს ძალას, მასში ჰპოვებს ენერჯიას, ზეშთაგონებას. ხეც ასე ღრმად იდგავს ფესვებს, რომ ამ ნიადაგის სიღრმიდან შტოების მასაზრდოვებელი წვენი ამოსწოვოს და ცის სივრცეში ფართოდ გაიშალოს. რომელიმე საეარსკვლავთ-მრიცხველო თეორემა რომ ავიღოთ, იგი გონებას აკმაყოფილებს, მაგრამ უსაზღვრო ზეცას რომ ვუცქერით, როგორღაც უნებურად გვათრთოლებს, ჩვენს გულში ჰბდებს სურვილს, რომელიც ცოდნით ვერ დაკმაყოფილდება, მაგრამ რომელიც ზეციურს პოეზიასა ჰქმნის. მეცნიერნი მუდამ იმასა სცდილობენ, რომ ჩვენი ცოდნის მოყვარეობა დააკმაყოფილონ, სხვა-და-სხვა საკითხი განგვიმართონ; პოეტი კი თვით ამ საკითხითა გვხიბლავს. მეცნიერებას აზრად ისა იქვს, რომ საკითხი მსჯელობითა და გამოცდილებით განგვიმართოს, პოეზიის უმაღლესი მიზანი კი გრძნობა, ან ოცნებით გამოწვეული წინაღ-გრძნობაა. მაშასადამე, მეცნიერება და უფრო კი ფილოსოფია, მუდამ პოეტურნი იქმნებიან, ჯერ ერთი იმ გრძნობისა გამო, რომელსაც დიდნი და უკვე შეგნებულნი გარემოებანი და გამოკვლევანი წარმოშობვენ ხოლმე და მეორე იმ წინაღ ნაგრძნობ სიტუბოებისა გამო, რომელ-

საც ჯერედ უცნობი, მაგრამ არა ნაკლები მნიშვნელობის რემოებიანი და გამოკვლევანი შთავცინერგვენ ხოლმე, რომელთა გაგებაც მხოლოდ წინად-გრძნობით შეიძლება და რომელთა მოხაზულობასაც გონება ოდნავ არჩევს საიდუმლოებით მოცულს ბინდ-ბუნდში.

გარდა ამისა, მეცნიერებისა და ფილოსოფიის ზეშთავონება მუდამ ძველი, თან მუდამ ახალია, რადგანაც ადამიანისათვის ქვეყნიერობის სახე თითოეულს ეპოქაში სხვა-და-სხვა გვარად იცელება. ეს ეპოქა, ანუ ეს ციკლოსი დედამიწის გარშემო მოგზაურს ადამიანს ემსგავსება: იგი სულ ახალსა და ახალს ვარსკვლავებს ჰხედავს, რომელნიც კვლავ თვალიდან ეფარებიან, ასე რომ ზეცის სხვა-და-სხვაობის გაგება მხოლოდ მოგზაურობის დასრულების შემდეგ თუ შეუძლიან.

თანამედროვე მეცნიერული შეხედულება ქვეყნიერობის შესახებ იმდენადვე ესტეტიურია, რამდენადაც ძველი. საქვეყნო განვითარების ფილოსოფიური იდეა ქვეყნიურ ცხოვრებას იდეასთან, რომელიც პოეზიის საფუძველს შეადგენს, მეტად დაახლოვებულია.

თვით ზეცა უძრავ სამყაროდ როდი-ლა აქვს ადამიანს წარმოდგენილი, იგი ჰმოძრაობს, სცოცხლობს. უსაზღვრო ზეცის სივრცეშიაც ისეთივე დრამები ხდება, როგორც დედა-მიწაზე. ვარსკვლავთა ბოლო-დაუსრულებელს ტყეში პატარა, ქორთა ხეებიც არის ჭ ბებერი, მსხვილი ხეებიც, ბებერი მუხის ჩაშავებული მორებიც. ვარსკვლავებსაც თავისი წლოვანება აქვს, — თეთრი და მტრედის ფერი ვარსკვლავები, — მაგალითად, სირიუსი, — ახლები არიან, სინათლით სავსე, მეტის-მეტად გახურებულები; წითელი ვარსკვლავები, — მაგ არქტურ და ანტარესი, — უკვე ბერდებიან, ჩაქრობას ლამობენ, ისრევე, როგორც თეთრად გახურებული რკინა ნელ-ნელა შეწითლდება ხოლმე. „სამარადისო“ საგანთა შორისაც კი ევოლიუცია ხდება. როდესაც მეცნიერება ამ ევოლიუციას გვიჩვენებს ყველგან, იგი ქვეყნის შესახებ ძველს წარმოდგენასა და აზრს მისის შედარებითი სილამაზითურთ ახალის, ქეშმარიტებასთან დაახლოვებულის, სილამაზითა სცვლის

და თან-და-თან უახლოვებს მას, რასაც ვარსკვლავთ-მორცხველნი „ნამდვილს ზეცას“ ეძახიან. მაგრამ პოეზიის სამარადისო სიმდიდრე ფილოსოფია! უფრო შეეფერება, რადგანაც მეცნიერებას ჯერ კიდევ არ შეუძლიან მუდამ ხელთ-ეპყრას იგი: სულ უდიდეს ახალ გამოკვლევათა და აღმოჩენათა შემდეგ ისევ სამარადისო და მსოფლიო საიდუმლოება იჩენს ხოლმე თავს, რომელიც ჩვენს იწროდ და მცირედ განათებულს მიდამოს ბნელი ღამესავით დაჰფარავს ხოლმე. და აი, სწორედ ეს უფიცობის შეგნება, რომელიც უმაღლეს ფილოსოფიის ნაყოფად უნდა ჩაითვალოს, მუდამ იმ გრძნობად დარჩება, რომელიც პოეზიას აღურთოვანების ძალასა ჰმოსავს.

დღეს საღამოთი, როდესაც ირგვლივ მყუდროება, სიჩუმე იყო, აკვნიდან ბავშვის ხმა შემომესმა. ბავშვი ხშირად რაღასაც ჰბოდავს, თითქოს სიტყვის ნაწილაკებსაც ამბობს; დღეს კი მთელი სიტყვა წარმოსთქვა: „რაღაო?“ საბრალოა ბავშვის საკითხი, რომელსაც პასუხი არასოდეს არ ეღირსება! ბავშვი კვლავ ბოდვას მოჰყვა, კვლავ ღამის დიადი სიჩუმე გამეფდა... ჩვენც ეგრედვე ფუჭად ვკითხულობთ ხოლმე: „რაღაო?“ ჩვენი საკითხიც უკანასკნელსა და დამაკმაყოფილებელს პასუხს ვერასოდეს ვერ ეღირსება. მაშ, თუ საიდუმლო არასოდეს არ აიხსნება და არ გამოირკვევა, მით უფრო ძნელია ის, რომ ნივთიერებათა შესახებ ახალი და ახალი აზრი არ შევადგინოთ ხოლმე; არ შეგვიძლიან, შეძლებისა დავგარად, პასუხი არ გამოვუძებნოთ ყველა იმ საგანს, რომელთა შესახებაც ბუნება სდუმს. ეს წარმოდგენა სხვა-და-სხვა მოვლენათა მიზეზისა და არსობის შესახებ, როდესაც იგი (წარმოდგენა) განყენებულია, იწოდების მეტაფიზიკად, ხოლო როდესაც მხატვრობრივის სახით წარმოგვიდგება,—პოეზიად. ეს არის მიზეზი, რომ ჩვენის საუკუნის დიდი პოეტები ამ განსაკუთრებულს გრძნობას,—ხელოვნების სარწმუნოებრივსა და სოციალურს გრძნობას იჩენენ; მართალია, ხან-და-ხან ეს გრძნობა გულუბრყვილო სიამაყესაც აგრძნობინებს ხოლმე ამათ, მიგრამ იგი მაინც ჭეშმარიტად მართალია.

პოეტებმა რომ მხოლოდ ოქრომჭედლებად და ძვირფასის თვლების ხელოსნებად, ან სხვა რამ ამ გვარად ჩასთვალონ თავიანთი თავი, რომლებიც პაწია რამ სათუთ საგნებს გამოსტეგ-გამოჰბერვენ ხოლმე ყალბის ოქროდან, რომლებშიაც ევრაფითარს აზრს ვერა ვბოვებთ,—მაშინ პოეზია მხოლოდ აჩრდილს დაემსგავსებოდა, გარეგნობად გარდიქმნებოდა, უსულო სხეულს დაემსგავსებოდა. გაჰქრებოდა იგი.

II

მხატვრობრივი ემოცია და მისი სოციალური ხასიათი.

I. ძველს დროს, როდესაც ხელოვნება ჯერ ისევ ვანვი-თარების პირველს საფეხურზედ იდგა, პოეზია, მხატვრობა და ქანდაკება მხოლოდ სულიერ, ცოცხალ საგნების დასურათ-ხატებასა სცდილობდნენ, უსულო საგნების აღბეჭდვასა და დასურათ-ხატებას კი, რომელიც ცოცხალ არსებათ ემსახურებოდა, ძალიან გვიან მოჰკიდეს ხელი. დღესაც კი ყოველს სალიტერატურო და მხატვრობრივს ნაწარმოებში ჩვენ მხოლოდ ადამიანი, ან ბუნების ისეთი მხარე აღგვიტაცებს და მიიპყრობს ხოლმე ჩვენს ყურადღებას, რომელიც ადამიანს გვაგონებს. ამ რიგად მხატვრობრივი ემოცია საზოგადო ემოციაა და აი, რისთვის? ხელოვანი რომ ჩვენს საკუთარს ცხოვრებას სხვისას უხლოვებს, რომელიც ჩვენსას ძალიან ჰგავს, იგი ამავე დროს თითქოს ამ სიცოცხლეს გვიდგამდეს სულსა და გულში, მასვე გვაგრძობინებს, რასაც სხვა ჰგრძობს. სხვა რაჲ, უფრო თვალსაჩინო, მაგალითით დავამტკიცოთ და განვმარტოთ: ვსთქვათ, ფიზიკოსს ჰსურს მავთულს ელექტრონის ძალა გადასცეს, ვა-ელექტრონოს. პირდაპირის შეხებით ხომ ვერ შესძლებს ამას. მაჲ, რა უნდა ქნას? ამ მავთულშიაც რომ ელექტრონის ძალა გამოიწვიოს და სასურველი მიმართულება მისცეს აი, რა საშუალებაა: უნდა ერთი მავთული მეორეს, რომელშიაც უკვე გვაქვს ძალა ელექტრონისა, მივუახლოვოთ და პირველი

მაშინვე გაელექტრონდება ინდუქციის ძალით. მავთული, რომელიც შეუხებელად უნდა გაელექტრონდეს, ე. ი. სასურველი მიმართულება მიეცეს მასში მოქმედ ელექტრონის ძალას, ეს საზოგადოებაა, ანუ თითოეული ჩვენგანი. პოეტი-სა, ან ხელოვანის დანიშნულება ის არის, რომ ჩვენს ცხოვრებას სხვისი დაუახლოვოს, იგი, რომელიც ჩვენ მოგვწონს, ჩვენში ამ სხვა ცხოვრებას ჩვენთან თავს. მაშასადამე, აქაც ინდუქციის ძალა მოქმედებს. არსებითად ყოველივე ხელოვნება იგივე ინდივიდუალურ ემოციის სხვა-და-სხვა გვარად შეჯგუფება, რომ იგი (ემოცია) დამოუკიდებლად გადაეცეს სხვებს, ესე იგი გასაზოგადოებლად. ავიღოთ, მაგალითად, რომ ან რი ჟეფრერის სურათს „ჯარის - კაცის ქვრივის“ ნაღვლიანმა შინაარსმა მეც დამანაღვლიანა; ეს იმასა ჰნიშნავს, რომ მშვენიერმა, ცოცხლად აღბეჭდილმა სურათმა ამ დედა-კაცის სული სხვას გააცნო, მისის ნაღვლით გაიტაცა და ამ რიგად, ფიზიკურ დაბრკოლებათა მიუხედავად, გენიოსობასა და ნაღველს შორის ზნეობრივი კავშირი და დამოკიდებულება დაამკვიდრა. მაშასადამე, აქ, ჩემ თვალ-წინ, სულის ერთობაა განხორციელებული, რომელიც თავისთან მიწვევს მონაწილეობის მისაღებად, და აგერ მეც მთელის ჩემის გულითა და გონებით ამ კავშირს ვუერთდები. იგი ყურადღება, რომელსაც ხელოვნური ნაწარმოები იზიდავს, ნაყოფია იმისი, რომ ჩვენსა, ხელოვანისა და დასურათებულის შორის კავშირი და ერთობაა. ეს სულ ახალი საზოგადოებაა, რომელშიაც სიყვარული, კმაყოფილება, ტანჯვა და მთლად ბედი ერთურთთან შეთანხმებულიან...

ამ რიგად ვხედავთ, რომ ხელოვნებაში გრძნობით მთელს ბუნებას, ყოველივეს, რაც კი მასში არსებობს, თვით ისიც კი, რასაც ბუნებაზედ მაღლა ვაყენებთ, დასასრულ, რაიცა ჩვენის ოცნების ნაყოფად მიგვაჩნია და არ არსებულად, ყოველივე მასს საზოგადოება შთაიკავს. მაშასადამე, მხატვრობრაფი ემოცია აჩსებოდად სოციალურია ეფაფადა; ამისი პირდაპირი ნაყოფია ინდივიდუალურის ცხოვრების გაფართოვება, ის, რომ ინდივი-

დუალური ცხოვრება უფრო ფართო, საზოგადო ცხოვრებას უნებურად უერთდება. ხელოვნების უმაღლესა აზრის აზრის, რომ სოციალდემოკრატიის მქონე ესტეტიკურა ემოცია შექმნას. ხელოვნება ინდივიდუალის მისი საკუთარს პირადობას დააბრუნებს ხოლმე და მაღლა ასწევს. პირადი კმაყოფილებანი, რომელითაც ვრცელი და საზოგადოებრივი არა აქვთ-რა, ხანგრძლივი არასოდეს არ არიან; პირ-იქით საზოგადო ხასიათის კმაყოფილება კი უკვდავი და სამარადისოა. ამისათვის ხელოვნება და ზნეობა ნიადაგს მხოლოდ ამგვარ სამარადისო საგანთა შორის უნდა სძებნიდეს. ასეთ საგნად ჩაითვლება, მაგალითად, თვითმოყვარეობის უარყოფა, რომელიც ცხოვრებასაც ფართო ასპარეზს გადუშლის ხოლმე.

II. ქეშმარიტი მხატვარი და ხელოვანი მარტო ისე კი არ უნდა უცქეროდეს საგნებს, როგორც ხელოვანი, და მხოლოდ ამ სპეციალურის მხატვრობის მიხედვით აფასებდეს მათს ღირსებას; არა! იგი უნდა უთუოდ ჰგრძნობდეს, რომ საზოგადოების წევრი და მისი კეთილის მსურველია; უამისოდ ხელობა გრძნობას სრულიად დაუბზობს და მისი ნაწარმოებს სიცოცხლის ნიშან-წყალს გამოსწირავს, სიცოცხლეს, რომელიც მშვენიერობის უმთავრეს ქვა-კუთხედად ითვლება.

ერთ უდიდეს ნაკლად იმისათვის, ვინც მხოლოდ სპეციალურს მხატვრობრივს შეხედულებას ითვისებს, ის უნდა ჩაითვალოს, რომ ასეთი კაცი სრულიად ჰკარგავს თვისებას სხვადასხვა მოვლენათა სხვაფრივ გაგებისას, და მხოლოდ იმას-ლა აქცევს ყურადღებას, თუ რამდენად ადვილად შეუძლიან ესა თუ ის მოვლენა ხელოვნურად გადაიღოს და ოცნების სამთავროს შეუერთოს. ამ რიგად მისთვის ხელოვნებას მეტი აზრი და მნიშვნელობა ეძლევა, ვიდრე ნამდვილს ცხოვრებას, ერთს მეორეს აჩაგვრინებს. ყოველსავე გრძნობას, რომელიც მისი სულს შეიპყრობს, იგი იმ პრაქტიკულს მოსაზრებას უთანხმებს, რომელსაც მისი ხელოვნებასთან კავშირი აქვს, სასარგებლოა, იგი თათონ გრძნობისათვის კი აღარა ჰგრძნობს, — ჰგრძნობს მხოლოდ მისთვის, რომ ხელოვნურად შეამუშაოს და გაძლავდეს

რასმე, ისარგებლოს. იგი იმ პროფესიონალურს (ხელოვნით) მსახიობს მიემზავსება, რომლის თითოეული მიმოხვრა და სიტყვაც თავის ინსტიქტიურს ხასიათს სრულიად ჰკარგავს და ჩვეულებრივს ქმნავს ემსგავსება; ასე, მაგალითად, ტალმას რომ შვილი მოუკვდა, თავისს საკუთარს გულწრფელს მწუხარებასა და ქვითინს ყურს უგდებდა, რომ შემდეგ ამითი ესარგებლნა, გამოეყენებინა. მაგრამ მხატვარსა და მსახიობს შუა ის განსხვავებაა, რომ უკანასკნელი თავისის ხელოვნების აზრის მიხედვითა, ხანგრძლივის მეცადინეობითა და საკუთარის არსების შესწავლით მხოლოდ მიმოხვრასა და ხმას, წარმოთქმას იცვლის, ხოლო პირველს კი შეუძლიან გრძნობაც შეიცვალოს, გული წაირყენას. ფლობერი, რომელსაც მხატვრობა და ხელოვნება ძვალ-რბილში ჰქონდა გამჯდარი და რომელიც ამითი დიდად ამაყოზდა, შესანიშნავის სინამდვილითა ჰხატავს ამგვარს მდგომარეობას: ფლობერის სიტყვით, ხელოვნებისათვის მხოლოდ იგია დაბადებული, ვისთვისაც ქვეყნის მოვლენანი, მათის გაცნობის პირველ დღიდანვე, ასაწერ და დასასურათებელ ილიუზიებად (მოჩვენებად) გარდაქმნილან, მასთან ესოდენ ძირეულად—რომ ყოველსავე არსებას, თვით მისს საკუთარს სიცოცხლესაც კი, გარეშე ამ ილიუზიისა სხვა აზრი არ მოეძებნებო. ჩემის აზრით კი, პირ-იქით ამგვარის აგებულობისა და თვისების კაცი ხელოვნებისათვის გამოუსადეგარია, რადგანაც საჭიროა უთუოდ ადამიანს ცხოვრება სწამდეს, სჯეროდეს რამე იმისი, რომ ცხოვრება ასწეროს; უპირველეს ყოვლისა ჯერ ის უნდა იგრძნოს, რასაც საზოგადოდ ჰგრძნობენ ცხოვრებაში და შემდეგ ის გამოარკვიოს, თუ რისთვის გამოდგება იგი, თავისი საკუთარი არსებობა თვისდა სასარგებლოდ მოიხმაროს. ამ გვარს პირობებში ადამიანი მთელს ყურადღებას მხოლოდ მოვლენათა გარეგნობას აქცევს, რადგანაც მხოლოდ იგინი იძლევიან ეფექტს, რომელიც ადვილი შესათვისებელი და გადასაცემია. ამ რიგად ბუნებასა და მუზეუმს შორის საზღვარს არ სდებენ და ბუნებასთან შედარებით თითქმის ისევ მუზეუმს ამჯობინებენ.

ნამდვილს ხელოვნებას ბუნება და ცხოვრება ილიუზიად (მოჩვენებად) არ მიაჩნია, არამედ—სინამდვილედ, რეალურადა სთვლის. იგი უფრო ღრმადა ჰგრძნობს არა იმას, რაიცა ადამიანის ხელოვნებისათვის ადვილი შესათვისებელი და შესაძლებელია, არამედ მას, რაც ხელოვნურად გადასაცემად ყველაზედ საძნელოა. ადამიანმა ჯერ ის უნდა გაიგოს, თუ ცხოვრება ხელოვნებაზედ რამდენად ფართო და ვრცელია და მერე ისე შეიტანოს ხელოვნებაში სიცოცხლე.

ინ-ანი

(შემდეგი იქნება)

ტბათანიდან ნოვათაგონი

(მგზავრის შენიშვნები)

I

ტბათანიდან ალაზნის თავამდინ.

ტბათანა, როგორც საზაფხულო სადგური წოვა-თუშებისა და მისი მღებარეობა.—გამგზავრება.—ახალი თანამგზავრის მომაცემა.—ცხენის დაჭედვა და მისი ცოდნის აუცილებელი საჭიროება მწყემსისათვის.—გზის დალოცვა.—სპეროზის წმინდა გიორგი და მისი სალოცავი.—თქმულება.—ტბა.—აღმართ-დაღმართებზედ სიარული მთებში, საზოგადოდ.—საქისტოს მთა.—კახეთის და მთების გარდასახედავი საქისტოს მთიდან.—ფარსმელების შეხვედრა.—ლ—რე და ფარსმელი.—საუბარი მგზავრებ შორის.—საქისტოს წყარო.—მლოცავების შეხვედრა წყაროზე.—ქარავანი.—გარდასახედავი „ლამან“-ხევის და ფშავ-ხევსურეთის მთებისა.—ლომისის მთა.—წოვათის გზის მიმართულება.—სახლვარი თუშეთის და ფშავეთის მთებისა.—ლ—რის ცხენიდან გაღმოვარდნა.—მიწის ხიდი.—ივრის ხევი.—საწოლის ხევი.—ზევეები.—ბატკნები.—მასარის მთის გადალახვა.—ნისლი.—სიცივე.—წიფლოვანის ხევი.—დეკა.—ზვა-ვის მოსხლეტა ხევში.—ბორბალის მთა, როგორც მთის კვანძი და სათავე მდინარეებისა.—აკიდული აღმართი.—დუცი.—საყორნის მთის გადალახვა.—მაიარა.—ზევის ნაჭური.—თქმულება მეფე ერეკლე II-ის შესახებ.—ალაზნის თავში გადასვლა.

სანამ შეუდგებოდეთ მგზავრობის აღწერას, ნება გვიბოძეთ გაგაცნოთ, თუ რა არის ტბათანა: ტბათანა (ტბასთან) არის მთის სახელი. ეს მთა სამხრეთ-დასავლეთ ბორბალის მთის შტოს ბოლო ნაწილს შეადგენს. ტბათანა, რომლის კალთები შემოსილია ისევე ქაღწულ დაბურულ ტყით, არ არის, შედარებით, ძალადი მთა. მისი სიმაღლე 6,000 ფუტს არ აღემატება. მთის ორივე მხრივ, აღ-

შოსავლეთ და დასავლეთ, ჰატარა სვეები ჩადიან და ერთიან ჯანს. პირველი ქოხადლის სვეი ერთეის მთაშივე და მხოლოდ მუარე—ბაწარის სვეი უხვევს წინ ტბათანის მთას და ჰანკისში ერთეის იმავე ჯანსანს. ორივე ეს სვეები იღებენ წყლებს საქისტოს მთიდან, რომლის შესასებ ქვემოდ გვექნება ჯანარაგია. ტბათანში საფესულოებით წოვა-თუშები დგებან სანსოვრებლად. თიბათეის მუარე ნასვეარში იურებანს ალვანიდან, ადიან ტბათანში და მარამობისთვის დამლეკამდე რჩებანს. შემდეგ ისევე ალვანში ჩამოდან სანამთროდ. ტბათანში წოვები ნახდის ქოხებში სანსოვრებენ. ამ ბოლო დროს დაიწვეს ქვის და ფიცრის სანსლების აშენება. ფიცრის სანსლი ვერა სძლებს ბეგრ ხანს, რადგანაც ტბათანის ნიადაგი, ჰანკა ნესტიანია და ამის გამო ფიცარი მალე ჯდება. რაც შეეხება ქვის სანსლებს, ისინი ვერ იჭერენ საკმაოდ სიციკეს, რადგანაც ქვები ან არიან გამკრებულნი ანც კირით, ანც ქვიშით და ისე უკუშშიროდ არიან დაწყობილნი ერთი-ერთმანერთზე. ტბათანის ჰანკა და ნიადაგი, როგორც ვთქვით, ნესტიანია და ეს სომ მკნებულად მოქმედობს მცხოვრების ჯანმრთელობასზე, მით უმეტეს, რომ ნოტიო დროს ნისლი იცის, რომელიც ხანდახან მთელი ერთი კვირის განმავლობაში განუშორებელივ დგას უძრავად და ამისთან უინჯულიც მოდის. საზოგადოდ, უნდა ვსთქვათ, რომ ტბათანს ან არის ჯანმრთელი ალაგია. ტბათანში მარტო დედაკაცობა ბავშვებთურთ, მოხუცებულნი და სანტივრის გამო დაუძღურებულნი მამაკაცები რჩებანს. დანარჩენი მამაკაცები ცხვრებთან არიან აქა-იქა მთებში: ზოგნი თრიალეთის, ზოგნი ლეკის და ზოგნიც თუშეთის მთებში. დრო-გამოშვებით ნასულობენ სოლმე ოჯახს და საფესულის დამლეკს, როგორც ვეკით ვთქვით, ისევე ალვანში ჩამოჭვავთ.

მეც თქვენი უმორჩილესი მონა, როგორც წოვა-თუში, საფესულს ტბათანში ვატარებ სოლმე. მკათათვეში წოვათაში ყოველ, წელი იმართება სამების დღესასწაული და მოვისურვევ გამეზარება, რომ მენახს თუშეთის მთები, წოვათის ნასოფლარები, ცისე-კოშკების ნანგრევები და დღესასწაული. მინდა გავიზიარო, ჩემო მკითხველო, ის, რაც ვინიღე და გავიგონე.

მკათათვის 20-ში დილა-ადრინად ზღვექა, რომ დროინად მოკ-
 მზადებულაიუკ სამგზავროდ. მეშინოდა არ დამეგვიანა, იმიტომ რომ
 ის, რომელთანაც მივდიოდი, ადრე უნდა გასულიყო. ზღვექა თუ არა,
 ზირველი ყურადღება მივაქციე, თუ როგორ დანი იდგა იმ დღეს—არა
 მაგდენი ნისლიანი და დრო-გამოშვებით წვიმაც მოდიოდა. ამნაირ
 დღეს მთაში მგზავრობა, სწორე მოგახსენოთ, ვერ არის სსსა-
 მუნო. მთაში მგზავრობის დროს, რაც დღე მზიანი და უღრუბლოა,
 ისა სუბობია. რა გაეწეობოდა, ავი იყო ამინდი თუ კარგი, უნდა
 წავსულიყავი. ცხენი იქვე ასლო მება ბალახსე. სანამ შინ საგზალს
 მომიმზადებდნენ, შევუდექა ცხენის კაზმას. ამ დროს მოვიდა გი-
 დეც ჩემი თანამგზავრი და სლამის შემდეგ მთხოვა ავჩქარებული-
 ყავ. ვთხოვე ჩამომხდარიყო ცხენიდან და ცოტა მოეცადა, სანამ
 მოკემზადებოდი. არ გასულა ნასკვარ საათი ამის შემდეგ, რომ ჩვენ
 გავექეთ. ჩვენს ცოტა შემოდან რამდენიმე კომლი სცხოვრობს გზა-
 სე. როდესაც მიუყასლოვდით მათ სსსლებს, დავინახეთ, რომ ორი
 კაცი ცხენსა სჭედავდა.—გამარჯობათ!—გამარჯობათ დამერთმა!—
 საით?—წოკათისკენ.—ღამიცადეთ, მეც თქვენი ამხანაგი ვარ,—და-
 გვიძახა ერთმა,—ჩამოსდით, ცოტა მოინადეთ, ესლავე მოკრებო
 ცხენის ჭედვას და ერთად წავიდეთ. ჩვენც მოკრედათ.

სასოკადოდ, მეცხვარეებმა, თითქმის ყველამ იცის ცხენის
 დაჭედვა და ამ სელობის ცოდნა აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს
 ყველა მეცხვარისათვის, იმისთვის რომ მას არა აქვს საშუალება
 ყოველთვის გაჭირებისამებრ მჭედელს დააჭედვიანოს ცხენები, მით
 უმეტეს, მეცხვარე იმისთანა სელობის კაცია, რომ არა სვდება ყო-
 ველთვის იმისთანა ალაგებს, სადაც იმყოფება მჭედელი, როგორც
 მაგალითად, მთაში. სამ-ათსს თვეს ატარებს მეცხვარე მთაში და იქ
 ქვიანი გზების გამო შეუძლებელია დაუჭედავი ცხენის მუშაობა და
 ნამეტანი ცხენის მუშაობა ვი მთაშია. მეცხვარე ყველაფერს ცხენით
 ზიდავს მთიდან, როგორც მაგალითად, მატელს, ყველს და სსსა
 ბინის ბარგს. ამას თავი დაკანებოთ, სადა აქვს მეცხვარეს იმოდენა
 შეძლება, რომ გაჭირებისამებრ მჭედელს დააჭედვიანოს ცხენები.
 სანდასან მას ათის და ამსე მეტი ცხენის დაჭედვა დასჭირდება
 სოლმე. თითო ფეხის დაჭედვა ღირს აბასი და, მაშასადამე, ათი ცხენი

რომ დაატყდებინოს მტკედელს, უნდა მისცეს რვა მანეთი. ცხენები, საზოგადოდ, ძალე სცვეთენ მთაში ნალებს და ამისათვის წელიწადში რამდენჯერმე უნდათ ტყედა. და ან მანც-და-მანც რისთვის გასწიონ უბრალოდ ხარკი და მისცენ ზიანი ქონებას, როდესაც თვითონვე შეუძლიანთ დატყდონ და ამით აიცილონ მეტა ხარკი. ამისათვის მეცხვარეები თვითონა სტყდენ. თუ იმნაირი გიჟი ცხენი ჭყავთ, მტკედელს ატყდებინებენ. სატყედ მასლას მეცხვარეები უდაულობენ და ცხვრის ბინასთან ერთად ატარებენ. ბარჯის გადატანა რომ უნდოდეთ, წინა-დღითვე დაატყდავენ ხოლმე ცხენებს.

მოწმნენ ცხენის ტყედას. დაკაპირეთ სამეცხვაროდ, მაგრამ იმან, რომელიც აპირობდა ჩვენთან ერთად გამეცხვარებას, არ გაგვიშვა. — როგორ იქნება, — სთქვა, — ჯერ უნდა დაჯლიოთ, უნდა შეგვეხვეწეთ ჩვენ მთის წმინდანებს, რომ ჩვენც მოგვანიჭონ მშვიდობიანი მეცხვარობა და შემდეგ შეგვიძლიან გაუფუკოთ გზასაო. ამ სიტყვებით უბრძანა დედაცარებს გამეცხვარებას არაფი და მატარა ყველი და ზურვი. დედა-გარებმაც საჩქაროდ ასრულეს ბრძანება. დასსა არაფი ტიქაში და პირველად თვითონ დაილტვა: დმერთმა მშვიდობიანი მეცხვარობა მოგცესთ, შეგეწიოთ ჩვენი სპეროზის წმინდა გიორგი და სსკა მთის წმინდანები. დალია თუ არა, ჩვენ გადმოგვანწოდა.

ძალიან მიხნეული ჭყავთ წოგებს, საზოგადოდ, წმინდა გიორგი, როგორც სსკა მეზობელ მთიელებს. წმინდა გიორგი, ერთი კი არ არის, არამედ რამდენიმე, როგორც ქვემოდ დაინსაჟს მკითხველი. მთის დეკანოზი ქადაგობის დროს (ლოცვა) იმდენად დმერთს არ იხსენიებს და არ ეკედრება, როგორც წმინდა გიორგებს. თეცის დროს, მაგალითად წოვა, უფრო ნამეტანი წმინდა გიორგის თეცულობს, მინამ დმერთს. «წმინდა გიორგ მანდლეძიან», ამბობს წოვა. «სპეროზა» მთის სახელია და, რადგანაც წმინდა გიორგი მთომ ამ მთაში სცხვარობს, ამისათვის გიორგის უწოდებენ: «წმინდა გიორგი სპეროზისა». სპეროზის მთა თრიად მაღალია და საშიშრად კელდინი, ამყად გადმოტყუებებს აღაზნის ხეობას. ამ მთაზე მწყეძები ცხვარს არ ამეკებენ, კრადებთან წმინდა გიორგის რისსკას. ამის შესახებ თქმულა დადის: ერთ მწყეძის კომეებინა ამ მთაზე ცოტა ხნობით ცხვარი. შემოდგომას ჩამოკრეკა აღაზნში, დამე დაე-

უენებისა ერთ ალაგას მინდორში და, თუკებ გახდილი, ცეცხლის შირას დაქმინა. მიღში მოკვიდა ამ მწვემის თურმე ცეცხლი თუკებში. ისე დაქწო თუკები, რომ არც კი გაუგია. ამ ნაიწად დასაჯა სპეროზის წმინდა გიორგიმ თავსედი მწვემისი!... ამ მთის ძირში, ხუბაში, სალოცავია, რომელიც წარმოადგენს ჰატარა ჭვის ზღუდეს. ზღუდეზე აწევია სხვა-და-სხვა ნადირის რქები. როგორც ირმის, ჯიხვის და სხვა. სპეროზის სალოცავი ამ უკანასკნელ დროებში დავიწყებულა. წინად კი, როგორც ამბობს ხალხი, ბუკრი მლოცავი მიდიოდა, სწირავდა საკლაკებს და მართავდა დღესასწაულებს. ესლა მივიწყებულა. ათასში ერთი თუ წავა რომელიმე მკითხავის სიტყვით. სალოცავის წინ ერთი დიდი ჭვა დეკს, რომელიც დაღრმაკებულა ზემოდას. ხალხის თქმით, წმინდა გიორგის მუწანს დაუდგამს თუკი ამ ჭვანზე.

როგორც იყო შეკსხედით ცხენებზე და გაუუდექით გზას. ესლა ვიუჯით სამნი და, რასაკვირველია, მოგზაურობაში რაც მეტია რიცხვი მგზავრისა, მით უფრო სასამოკნა.

გავიარეთ ტბათანა. ამ მთის თავში არის ჰატარა ტბა, რომელიც დასაგლეითიდან ორი ჰატარა წყარო ჩადის. ამ ტბიდან ქწოდა ამ მთას სახელი «ტბათანა», ესე იგი ტბასთან. წყაროების წყალი ძლიან ცივია და გემრიელი. ნ° აქვს სითბოსი. მშენიერი წყაროებისა და გარეშემა კარგი სამოკარისა გამო ეს ალაგი ღამის სადგურისა სხვა-და-სხვა მგზავრობათვის. გუერდით გაუარეთ ამ ტბას. გზა საქისტოს მთაზე ადის. საქისტოს მთა ტბათანაზე ბუკრად უფრო მალაია, რადღეს სიტყვით, 8,000 ფ. გზა მთის აღმოსავლეთ კალთაზე ადის და, რადგანაც კალთა ძრიელ დაკიდულა, შეადგინს აღმართს. ეს აღმართი, თუმიც მოკლეა, საკმაოდ ღლის ცხენებს. საზოგადოდ, მთებში მგზავრობის დროს, ძალიან იღლება ცხენი ხომ და კაციც. ესთქვი კაციც იმისთვის, რომ, თითქმის, ნახეკარი გზა ჭვეითი უხდება მას სიარული. მაგალითად, დაღმართებში კაცს ვერ ესერება ცხენზე ჯდომა და არც სიამოვნებას წარმოადგენს. რომ ესამოკნებოდეს კიდევ, საშიშოა, რადგანაც ცხენი რომ ან წაბორძიკდეს, ან წაიჭრეს, მამინ მშვიდობით, სამარეს მოინახავთ თვალმიუწვდენელ ხევის სიღრმეში; ამნაირი დაღმართები ბუკრი ხელებიან

მთებში. ამისათვის, საზოგადოდ, დადმარტებში არა სსდებთან ცხენ-
 სე. არც აღმარტებში შეიძლება მუდმივ ჯდომას ცხენსე. ჯერ ერთი,
 რომ ზოგ-ზოგან ამისთანა ავიდული აღმარტები გსდებთან, რომ თუ
 ფაფარში არ ჩააკლეთ ცხენს სელი, შესაძლება ყირაზე გადასვიდეთ
 უკან გაკასე. ამნაირ აღმარტებში უმჯობესად სთვლის მგზავრი ჩა-
 მოხტეს ცხენიდან. მეორე, ბევრი სდება მთებში იმ ნაირი აღმარ-
 ტები,—მაგალითად, როცა ერთი სკვიდან გადადისაირთ მეორეში,—რომ
 უნდა გადალახოთ ისეთი მაღალი ქედი, რომლის წვერზე, სსსტიკ
 ჭკვის გამო, ისობა უოკულივე მცენარეობა და მარამობისთვემდინ
 თოვლი დევს. აღმართი დიდ-მინდილიანია და ამისათვის დამალავი,
 მით უმეტეს, რომ ცხენი თქვენ ქვეშ საცოდავად სენეშის, გადასდ-
 გამს რამდენსამე ნაბიჯს და დგება, შეიძვე კიდე და დგება. აქ არ
 შეიძლება არ შეცოდოს მსდარს საცოდავი ზირუტყვი, არ ჩამოხ-
 ტეს და ცოტა ხნობით მანც შეება არ მისცეს. ამ ნაირად იღლება
 მგზავრი აღმართ-დადმარტებზე ასულა-ჩასვლის დროს.

შეუდევით საქისტე აღმართს. გზა სიადმართის გამო გველი-
 ვით მიიკლავნება. მიკლავართ ერთი-ერთომანერთის მიყოფით ნელას
 ნაბიჯით. გზა ხან მარჯვნივ უსვეეს, ხან მარცხნივ და ჩვენც ხან
 მარჯვნივ ვიზამთ ზირს, ხან მარცხნივ. რამდენადაც მაღლა ავი-
 ვართ, იმდენად ასალი და ასალი სურათი გვეშლება თვალ-წინ.
 ავედით წვერზე. გავისედე სამსრეთისკენ და რა სურათი წარმომიდაცა
 თვალ-წინ. დავეურებ, როგორც სელის გუეს, მთელ მშენიერ
 აღაზნის ხეობას—კასეთს. აი აღაზანი, გველივით მიიკლავნება და
 ამბს შუა «ქროს ფოთოლს». აღაზნის ორივე მსრივ ზოლვებდა
 მოსჩანან უვითლად მინდვრები, რომელთა შორის შიგა-და-შიგ გამო-
 იყურებინ შავად ნახნავეები. მინდვრებს ჭყოფენ სოფლები, რომელნიც
 მწკანედ სჩანან. სიმწკანეში ბრწეინავენ, როგორც ვარსკლავები,
 საყდრის გუმბათები. მხოლოდ მარტოდ-მარტო, ცალკე, აღაზნის
 მარჯვენა კიდეზედ კარგად მოსჩანს დიდბული აღავერდის სობო-
 რო თავის გარშემოტყმულ გალანით. რა ამყად, რა დიდბულიად
 მოსჩანს ეს სობორო. მის დანახვასე კანს რადაცა ყრამიული
 მოსდის ტანში; ფიქრებს მიჭყავს იგი წარსულ საუკუნეებში, უყენებს
 თვალ-წინ საქართველოს დიდბას და მასთან უბედურებასაც, აგონდება

გაცნოს ის საშინელი წამების დრო, შაჰ-აბასისა, როდესაც უკანასკნელმა წაბილწა ეს კასეთის გული, სიწმინდე და მისი სიამაფე. ამ დროს თან გაცნოს აგონდება ის დიდებული მამულისშვილი დავით ასლანაშვილიც (ჟანდიერი), რომელმაც ამ სობოროს კედლებ ქვეშ აღმართა თავისუფლების დროშა და შესძახა ქართველებს: «მუსკრას სპარსელთა!»

ამ თქმებში გართული ვიწვევი ცხენსე და გადაკუჭრებდი კახეთს; არ ვიცი ბევრ ხანს გასტანდა ამ ნაირი ჩემი მდგომარეობა თუ არა, რომ თანამოგზაურის ხმა მომესმა—გაცნო, რას უმხერ მატენ ხანს, დროს წავიდეთ. ამ ხმასე შევერთი, თითქმე უცბად გადავიძებული.—აჰა, წავიდეთ, — ვუხვასუსე და მივედი ამხანაგებთან, რომელნიც ცოტა მოშორებით შელედებოდნენ. მივდივართ. ორი ჩემი თანამოგზაურნი წინ მიდიოდნენ მხინარულად, სიცილ-ხარხარით და მე ჩამოვრჩი უკან, რომ მეუჭრებინა მშენიერ გარშემოტყეულ ბუნებისათვის. როგორც ვქენი შირი ჩრდილოეთისკენ, სულ სსვკ ბუნება, სსვკ სურათი გადამეშალა წინ: ბუმბერაზი კაკვასიონის მთებზე, რომ ღებსაც ზოგს ნისლი ესევედა და ზოგნი თავიანთ თვლიან წვერებით ბრწყინავდნენ მკათაოვის მზის სხაებუსე, წარმომიდგნენ თვალწინ.

საქისტოს მთის წვერი, შედარებით, ვაკვა. არ არის ოღროხლოდროიანი, როგორც სსვკ ბური კაკვასიონის მთები. ვზა მარჯვენად მიდის, თუმცა აუარებელი წვეტიანი სიმა ქვები აბრვლლებენ ჩქარ სიარულს. საქისტოს მთა ყორულად აქვთ წოკებს შენახული. მარიამობისთვის ნასკერამდინ ცხვარს არ უშეებენ სამოვრად. ამ დრომდინ მარტო ცხენები სმოვენ. უკანასკნელნი თავისუფლად არიან გამეებულნი. მსოფლად შატრონი დრო-გამოშეებით ინახულებს სოფლმე თავის ცხენებს. მარიამობისთვის ნასკერადან ვი ცხვარიც შემოდის. საქისტოს მთასე იზდება მცენარე, რომელიც შირველ დანახვასე სიმინდს მოავრებს გაცნოს. ეს მცენარე ძალიან ბევრია ამ მთაში, ისე რომ, გვინათ, სიმინდის უნას ვხედავთ. უკანას «შხამიას». ამ მცენარის ძირს შხამი აქვს. ხალხი ხსობს ძირს, ნაყავს და რაშიმე გარეულს აძლევს ან ძაღლს ან სსვკ ცხოველს, რომელიც სურს მოჭკლას. შესჭამს შირტყვი თუ არა, მაშინვე უხნდება

გულის რეკა, რომელსაც მოჭეუება პირის-ღებანება და სანინელ წვა-
ლებით გვდება. პირში ქათვი მოსდის. ფეთთაღში და ღეროშიაც
აქვს შესაძი. მსოფლად, სანამ ნორჩია და, როდესაც სიბერისაგან
გაუვიოთღდება, მაშინ შესამს ძალა ეკარგება. საქონელი პირველ სანა-
ში კრდება და შემდეგ კი ძალიან ეტანება.

გარკა გზა რომ გავიარეთ, წინ დაგინასე რამდენიმე შეკაცმე-
ლი ცხენი, რომელნიც გზის მიდამოს სმოკუნენ. ჩემი ამხანაგები გი-
დგენ მივიდნენ და ჩამოხტნენ ცხენებიდან. მივედი მეც. ერთ დაბლობ-
ში ჩამოესდნა სამ ვარსმელს, ცხენები სამოკრად გაეშვათ და თი-
თონ ბარგთან ჰურს შეეჭეოდნენ. მივედი თუ არა, მომეკებნენ და,
ჩვეულებისამებრ, მთხოვეს ჩამომხდაროყვაუ ცხენიდან. ამ ფარსმე-
ლებს თელავში გაუვიდნათ ყველი და აქიდან მარაილის ქეები და ფქვი-
ლი მიჭქონდათ სასამთროდ თუშეთში.

საკვირვლად თავაზიანმა და სტუმრის-მოყვარე ფარსმელებმა ამო-
ღეს ხურჯინიდან შატრა არაფით სავსე ტიკტორა, რომელსაც პირ-
ზე შატრა რქის ფანწი ება. მთიელი გარნი, საზოგადოდ, თავაზიანი
და სტუმრის-მოყვარე გარია. უსასმელოდ თუში ძვირად გაიჯლის.
და თუ ვინმე ცოტად მანც ნანობი შესვდა, უნდა დააყენოს და
დაალეგინოს. და თუ უარი გამოაცხადე, ძალას იხმარს. დაიტერს
შენს ცხენს აღვირში და, სანამ არ დალევ, არ გაგიშვებს. აბა ჩხუბს
ხომ არ უნამ, ნება-უნებლიე უნდა დალიო. უფრო არაყს მისდევენ,
ვინემ ღვინოს. არაყს თვითონ ხდიან ჰურისას. და როდესაც ბაზ-
რიდან მოდიან, მაშინაც უფრო არაყი მოაქვთ თან. მერე მთაში ღვი-
ნო არ გამოდგება, რადგანაც ტიკში ხვალრევისაგან ძალე ფუჭდება
და არც მკდენი იხმარება სიცივეში. ჩამომეკიდნენ, უნდა დალიო
ჩვენთან ერთადო. მე უარი გამოკუცხადე.

— რა ვაუკაცი ხარ, გარო, — თითქო წყრომით მითხრა ერთმა
მასპინძელთაგანმა, — თუ რა არაყისა გეშინიან!

— მე საზოგადოდ არაყს არა ვსომ, — გუშასხუე.

— იქნება არა სომდე, მაგრამ ჩვენი ხათრისთვის უნდა და-
ლიო, — ჩამომეკიდნენ. გამომიხსნეს ჩემმა ამხანაგებმა.

— დანებეთ თავი, ეგ თუში ხომ აღარ არის, ქალაქელიო.

თვითონ დალიეს რამდენიმე ყანწი ბაზრული და შემდეგ ცხენები მოაქურჩეს. აკვიდეთ ცხენებს. ერთი ფარსმელი ერთ ხალ გახდნილ ბაჩა ცხენზე მჯდარიყო. შემოგვივილა პატრონმა, რომ ძალიან გიჟი და ფხუვიანი რამ არისო, მეშინიან ამ მთაში სადმე კვდებოდა არ გადამაგდოსო.

— ეჰ, მავისი ასე და ისე, მომეცი მე შეკვდები და ვნახოთ როგორ ჩამომავდებს! — წამოიძახა არყით აღფრთოვანებული ერთმა ჩემმა ამხანაგთაგანმა.

უკანასკნელს, როგორც ცნობილს ცხენების გამხედნაკად თუ შებში, არ ეტანებოდა, რომ ვაჟგაცს ეშინოდა ცხენისა. ამ სიტყვებთან მივარდა ფარსმელს, სტატა აღვირში ხელი და უთხრა რომ ცხენები გამოეცვალათ. ფარსმელი არ ანებებდა.

— შენ მავისი გიჟი ხსათია არ იცი, ლ—რე, გაგათუტებს და მაშინ მე ვიჭნება შენი უბედურების მიზეზიო.

ბეკრი ევაფხურენ ერთმანერთს. — მომეცი, — იძახოდა ერთი. — არა ჩამოვაგდებს, — იძახოდა მეორე. — შენ რა გინდა, მე ჩამომავდოს, დაიძახა ლ—რემ, გამოვლიჯა აღვირი ხელიდან, შეკვდა მარდად და გასწია გზას. რა გაეწეობოდა. ფარსმელიც შეკვდა ლ—რეს ცხენზე და ერთად გაუდევით გზას. ლ—რე კარგა დაგვიწინაურდა.

მივდიოდით ყაყანით. ზოგი მთისას კამობდით და ზოგი ბარისას. ბოლოს ჩამოვადეს დაპარაკი წამთარში ჩინრახისაგან ცხვრის დაზიანებაზე. დაპარაკიდან სჩანდა, რომ ბეკრი ცხვრის პატრონი დარწმობილიყო ხელ-ცარიელი. ბეკრი შარშანდელი ცხვარის ბინის პატრონი წრეულს სსკას სდგომია მწყემსად. სძახავდნენ ბეკრი ცხვრის პატრონებს. თითქმის იმათ სდიდნენ ცხვრის დღეუბის მიზეზად.

— ეჰ, კაცო, რა ქნას ცოტა ცხვრის პატრონმა, — სთქვა ერთმა, — შეძლება იმას არა აქვს საზამთრო ყორული იუიღოს; რაც სახელბწიფოა, ის დიდ ცხვრის პატრონებს უჭირავთ, და ღვთის ანაბარა დარწმობილი ცხვარი დაიხორცება, მა რა მოუვა. ხარჯს კი ეგულანი კაძლეკთ და დიდ-დიდი და კარგ-კარგი ყორულები კი შეძლებულეს აქვთ. მთავრობა ყურადღებას არ აქცევს ამ უსამართლობას.

ძალა მეუობს და ძალი იმათკენ არის. მისკალ, მოგისკეს ჩამ-
ბასებთან ათ-ხუთმეტ მწვემს, შენც ცემით მოგაკლავენ, შენც მწვემ-
სუბსაც და ცხვარსაც კარგად წაგართმევენ. აბა რა უნდა ქნა, შენც
ემორჩილები ბედს. მდიდრები უფრო მდიდრდებიან და ღარიბნი ღა-
რიბდებიან.

— ნ—ლი როგორ დაღუბულა, — სთქვა მეორემ, — თითქმის
ათასამდე ცხვარი ჭყავდა კაცს და ესლა, თურმე, სამასოდე ძლივს
მოგროვდება. როგორი თავ-გადაღებული მუყაითი მეცხვარეა მერე-
ცოდო არ არის, იმას ცხვარი დაესტოს?!
— ის სამასი რომ შერჩა, — გააწვევტინა მესამემ, — სულ მამა-
ლი თხზდა, მოსატევი ცხვარი წამლად არ შერჩენია.

— გაზაფხულზე, დაიწყო მეოთხემ, — როდესაც ცხვარი მთისკენ
აპირობდა წასვლას, თვითონ მოხუცებულ ნ—ლს თურმე ერთ დღეს
აქლო ჯოხნი, ეთქვა შვილებისთვის, რომ მათ დანარჩენი სამასი ცხვა-
რისთვის უური ეგდოთ, და თვითონ უნდა დამდგარიყო ვისთანმე მწვემ-
სად. შვილებს ტირილი მოსკლდათ და ეთქვათ: «მაშა, რა დროს
შენი მწვემსობაა, ჩვენ რისთვის გაგკზნა დე, სირცხვილია ჩვენთვის,
შენ მოისკენე, წადი შინ და ჩვენ დაგვკებით მწვემსებადო!» — სა-
წყვალა, საწყვალა, — წამოიძახეს სუეკვლამ. და მართლაც არ შეიძლებოდა,
რომ არ შესცოდებოდა კაცს ეს ბუნების მიერ დასჯილი მოხუცებუ-
ლი მწვემსი!...

ამ ღაზარკით მივიდოდით. გზა ჯერ მთის წვერის აღმოსავ-
ლეთ მხარეზე მიდის, გადადის ზედ ქედზე დასავლეთის მხარეს და
მიდის ამ მხრივ, სანამ ერთ დღეს არ გადავა. ეს დღეუ მიღარია,
ამ დღემდის აქეთ შენახული მთა ყოფილად. დღეს აღმოსავლეთის
მხრივ გამოდის წყარო, რომელსაც «საქისტოს წყაროს» უწოდე-
ბენ. წყარო ნამეტანი ცივია. ყელვით თუ არა, ისე ვერ ძალუმს
კაცს დალიოს, ნამეტანად დაწვეკელს. თუშებს ისე მიხნეული აქეთ
ეს წყარო, რომ როდესაც შეხვდებიან, რომ არა სწყუროდეთ, მაინც
როგორღაც კაღდებულად სთვლიან თავიანთ თავს დალიონ. ბარში,
როდესაც მოსწყურდება წოვას და ბარის წყალი სითბოსაგან არ ვარ-
გა დასაეკვად, მაშინვე საქისტოს წყარო მოაგონდება ხოლმე და
ინატრებს: «ახ, საქისტოს წყარო, სადა ხარო!...»

წოკების სატყეოთ, საქისტოს წყარო ბარში ნამყოფი კანს სიტყვებ უხენს, ესე იგი ბუკრ ხანს ზაფხულში ბარში ნამყოფი ეს წყარო რომ დალიოს, მაშინვე გაწიებეს, რომელსაც, რასაკვირველია, მოჭყეებს ხელზე სიტყვა. ამის შესახებ ერთმა სოფ. ახმეტის მცხოვრებმა მამბოლ შუქდგვი: როდესაც დიდობის აჯანყება*) მოხდა, მილიცია გაკედით, თუშეთის გზაზე წაყედით და როდესაც საქისტოს წყაროზე მიუკედით, კენით წყალს. ბარელებს სად გვენსა იმნაირი ცივი წყალი. ჩვენც ასევედით, თითქო ჯობრზე, მაგრამ მალე ჩავკვამდა. თითქმის მესამედი იქვე გავკაცია. ამთვანი ზოგი უკან დაბრუნდა და ზოგი, შეუძლებლობის გამო, იქვე დარჩა, ისე რომ, — დაბოლოვა მოსაუბრემ, — ხსოვნაში დამჩნა საქისტოს წყარო.

მე თვითონაც ვისილე ჩემი თვალთ, როგორც ერთი ახალგაზრდა წოკა გახდა მსხვერპლად ამ წყაროს წყლისა. ეს ახალგაზრდა იყო ჩემი მეზობელი. ჯარის-კაცობიდან დაბრუნებული ჰირველ მთაში ასკლის ხანებში იგი ავიდა საქისტოს მთაზე ცხენების დასათვალად. საქისტოში ხარბად დაეღია ზემო აღნაშნული წყაროს წყალი და იქვე გავკაცებინა. ჩამოვიდა თერ-მისდილი, დასუსტებული ტბათანაში და სამი დღის შემდეგ წვალებით გარდაიცვალა.

საქისტოს წყაროზე შეგვხედნენ მგზავრნი, რომელნიც ზოგნი მამაკაცები იყვნენ და ზოგნიც დედაგაგები. ისინიც წოკათში მიდიოდნენ სალოცავად და ამისათვის ჩვენთანა ჰქონდათ ერთი გზა. წყაროდან სუვეკლამ ერთად გავწიეთ. ესლა ბლომად ვიყავით. მთელი ქარვანი შეკადგინეთ, რომელიც ინტერეს-მოკლებული არ იყო. საზოგადოდ, მთებში ორ-სამ ცხენოსანს ერთად სიარული, ვიწრო გზებისა და ცუდი ადგილის გამო, არ შეუძლიან; მწვრივად, თითო-თითო მიყოლებით უხანდა ახრან. ჩვენც ისე მივიდოდით და ამისათვის გარკა გრძელი ქარვანი შეკადგინეთ. აი, წინ მიდის მამაკაცი გოხტად, გარკ ბედაურზე მჯდომი, მხრებზე აქლემის ყელის ყაბაღანი მოუხვევია, წელზე შემოურტყავს ძველებური შეკერცხლილ-მოკაუჭებულ ტარანის ხმალი. ხმლის ტარი ხანდახან სვდება ხანჯლის ტარს და წყარუნი გააქვს. ზოგს ამასთან მარცხენა მხრივ უნაგირის ტანტზე უვიდია ძელის ან ტურის ტყავის ბუდეში ჩა-

*) 1877 წ.

დებულა თოფი. თოფს კონდასი უჩანს. ეს იმისთვის, რომ ვინც
ნიცობას, სახჭაროდ მოუნდეს, შეკდოს სწრაფად ამოღება ბუდიდან.
ვაჟკაცია, მიდის ამაყად, კისერ-მოღერებულა. მამა-კაცს მისდევს მორ-
ცხვად დედა-კაცი, თეთრ ტყავ-ჩიცმული. ტყავს ჭებრავს შავი ქიშ-
მირის, ან ატლასის მანდილი, რომელიც ნიაგზე ფრიალდება. ვერ-
ცხლის სამკაული ათეთრებს ქაღის გულის მკერდს, რომელიც ღაღა-
შებს მისი სხივებზე. სურჯინის ერთს უერთა დედა-კაცს უჩის თავის
ხატარა, 4—5 წლის ბავშვი*), მათ მისდევს ცხენი, რომელზედაც ზის
ხატარა, 6—7 წლის ბავშვი, რომელიც, რამდენიც ცხენი მოიმატებს
ტუნტულს, იმდენად აკანტურებს თავს წინ და უკან. რომ არ ჩამოკარდეს
ბავშვი, უნაგირის წინ და უკან საბან-მუთაქები შეუკრავთ. მარცხნივ და
მარჯვნივ არ ჩამოკარდება, რადგანაც დადრონი გატენილი სურჯინები
უკიდია ცხენს. ბავშვი ზის აჩხენინად, როგორც ტასტზე. წინ და
უკან საბან-მუთაქებით შეუკრავთ უფრო იმისთვის, რომ აღმართ-
დაღმართებში უიმისოდ ადვილი შესაძლებელია ჩამოკარდეს. შემდეგ
ფრუტუნათ და ქშენით მისდევენ ამათ სახალისიანი ცხენები. შედგა
ერთი მათგანი. გაუწვდენია კისერი და შიშხილისკან გაცოფიანებუ-
ლი გლეჯავს ფერდოდან მწკანე ნოყიერ ბაღასს. ამის გამო სხვები,
მის მიმდევნი ცხენები უგზობის გამო შესდგნენ და აწკობდნენ
ერთი-ერთმანეთს.—ჯარო!—დაიგრილა უკანდან ვიღამაც და ცხენისაკენ
შუილით მიდის ქვა (ცხენზედ ჯდომის დროს მთაში ადვილად შეიძ-
ლება ქვის აღება ფერდობიდან). მოსკდა ცხენს. ცხენიც ატლანკდა
ცოტა (ცოტა იმისთვის, რომ სახალისის სამომე უძლიდა) და მუნ-
ძულით განაგრძო გზა. მიჰყენენ სხვებიც.

საქისტოს წყაროდან გაკარეთ მოკლე გზა და გაკედით უღელ-
ტეხილზე. ამ უღელტეხილიდან მარჯვნივ და მარცხნივ არ ხეკს ჩაკ-
ურებთ. ერთს ილტოს ხეკს და მეორეს «ლამსურსკეა»-ს. «ლამ-
სურს» წოკურ ენაზე ნიშნავს ღამასს («ლამსურს» ღამასნივთული
ქართული სიტყვაა—«ღამასი») და ხეკ—ხეკს. წმიდა ქართულ ენა-
ზედ გამოდის «ღამასი ხეკი». ღამასი ხეკი მშვენიერი, ფერდობ-
გაშლილი და საკმაოდ, შედარებით, განიერი ხეკია. მისი წყალი მთა-
შივე ერთვის ღამასს. ამ ხეკში რამდენიმე ცხვრის ბინაა. ილტოს

*) თუშები მგზავრობაში ბავშვებს ხურჯინებში სხამენ.

სკეი ჩადის ზირდაზირ კანთში და ერეთის იმავე ალაზანს. ჩრდი-
ლოეთ-დასავლეთისკენ კარგად მოსჩანან ამ უღელტეხილიდან ფშა-
სკეს-ერეთის მთები, რომლის იქიდან მოსჩანს დიდებული მუნიკარის
მთა, რომელიც ამაყად გადაჭყურებს გარს შემორტყმულ სსკა მთებს.
მაგრამ კარკვევით არა სჩანდა, რადგანაც იმ დღეს ვეღას ამხარ
მადლ მთებს ნისლი ესკვეოდა. მუნიკარს თუშები და კგონებ, ვე-
ღას სსკა მთიელები, როგორც ფშა-სკეს-ერები, მთიელ-გუდამყრ-
ლები და მოსკეები «ლომისს» უწოდებენ. წოგები ლომისს უმატ-
ბენ «წერილა»-ს — «ლომწერილა»; ნიშნავს ლომ-დასატული. მართლაც
აღმოსავლეთის მუნიკარის ერთ კალთაზედ მოსჩანს შავი კლდე და
ზირველ შესედასე ჭკონია მყურებულს, რომ რაღაც ნადირი წკ-
სო. ეს კლდე კარკვევით მოსჩანს თუშეთის მთებიდან კარგად მო-
წმენდილ დღეში.

უღელტეხილიდან გზა რად იყოფება: ერთი გზა მიდის თუ-
შეთში და მეორე უსკეეს მარცხნივ და ჩაეშება ივრის სეობაში. აქ
ისევე რად იყოფება: ერთი მიდის თიანეთზე და მეორე ივრის სეო-
ბიდან გადადის არაგვის სეობაში და იქიდან სკეს-ერეთში.

თუშეთის გზა უღელტეხილიდან მიდის ზირდაზირ ქედზე, რა-
მელიც შესდგება რკინის და მასარის მთებიდან. ეს ქედი შეადგენს
ერთ უმთარეს ბორბალოს მთის დასავლეთ შტოს, რომელიც, ბო-
ლოს წოდებული ცივ-გომბორის ქედად, ჭყოფს რ მდინარის სეო-
ბებს: ივრის და ალაზანისას. მის გარდა ზემო მოსსენებული ქე-
დი შეადგენს ძველ დროიდანვე საზღვარს თუშეთისა და ფშავის
მთებ შორის.

ჩვენ, რასაკვირველია, თუშეთის გზაზედ უნდა წავსულიყავით,
მაგრამ ვერ შეკმელით, რადგანაც გზა ისევე თოვლს ეჭირა. რკინის
და მასარის მთები მადლებია. 10,000 ფუტს აღემატებიან და რად-
განაც წრეულ მთაში მდინარე დიდი თოვლი იყო, ამისათვის ამ დროს,
თუშებს მკათათვე იღეოდა, ზემო მოსსენებული მთები ალაგ-ალაგ
დიდ მანძილზე მანც თოვლს ეჭირა. ამისათვის, ჩვენ, რა გა-
ეწეობოდა, მეორე გზაზე წავკედით. ჩავიდოდით ივრის სეობაში თუ
არა, იქიდან ჩვენ შეგვიძლო მასარის მთა გადაგველახა და თუშე-
თის გზაზედ გადაგვეულიყავით. აი როგორ: ივრის სეობიდან სკე-

სეკ წაიფოდით, სანამ მასარის მთის წვერს არ მივაღებოდით. გადავლახავდით წვერს და ისეკ სეკ-სეკ ჩავუშვებოდით წითელკვანის სეკში*) და გადავიდოდით თუშეთის გზაზე. ეს გზა თუშეთს არსებობს, მაგრამ მარტო ცხვარი დადის განაფხულზე. ამ გზით მწუქმსების საბედნიეროდ ბუნებას ისე მოუხდენია, რომ ორივე სეკის სათავეები მოუხიროდანიკება. აქ მკითხველი, იქნება, განცვიფრებაში მოკიდეს და სთქვას: მერე რას უშველის, რომ ბუნებას მოუხიროდანიკება ორი სეკის სათავეები, როგორ უნდა გადავიდეს ცხვარი ამ სეკ-სეკ იმისთანა მალა მთაზე, როგორც არის მასარის მთა, მით უმეტეს განაფხულზე, როდესაც თითქმის ყველა მთები ამ დროს თოვლს უჭირავს, ხომ დაიღუბა ცხვარი თოვლში?.. წარმოადგინე, მკითხველო, მალან შევლიან ეს სეკები თურმე. აი როგორ: როდესაც განაფხულზე სითბოსაგან თოვლი დნება, ამის გამო წყდება და ჩამოდის სეკებში. ამნაირად სეკები იკსებიან თოვლით (ზვავებით). ეს თოვლი, რადგანაც სეკშია და მას მზე ისე არ ათბობს სიბრდილის გამო, როგორც კალთებზე, იყინება, რის გამოც მატრდება. სეკში ამნაირად ძვეს თოვლი, რომლის სისქე რამდენსამე საყენს აღმატება. აი, ამ სეკ-სეკ გაყინულ თოვლზე თანისუფლად მიდის ცხვარი, რაც უნდა საშიში იყოს, არ იფლებს თოვლში. ავა წვერზე და იქაც თოვლი გაყინულია, გადავა მოხიროდანიკე სეკში და ჩადის. კალთებზე კი ცხვრის გატარება ამ დროს შეუძლებელია, რადგანაც თოვლი კალთებზე სითბოსაგან დნება, ბოშდება და ამისთვის ვერ აიტანს ცხვრის და მით უმეტეს კანის სიმძიმეს, ჩაიფლებს და თუ მოწყდა, მანინ სომ ყველაფერი დაკარგულია. მოხიროდანიკობა ამნაირ სეკებისა იმითი შევლის, რომ მოკლედ გადადის ერთი სეკიდან მეორეში. უამისოდ, თუ მანძილი დიდი ქქნაიყო, რომ რომელიმე კალთა უნდა გაკვლო ცხვარს, მანინ შემო მოყვანილ დამხროკლებულ მიწეის გამო შეუძლებელი გახდებოდა გარეკვა.

მაშ, აი, მკითხველო, ჩვენც ამ გზაზე მოგვიხდა წასვლა. მე ამ გზაზე ზირველად მივდიოდი და ამისათვის, თუშეთს შორის უსეკება, ინტერესს-მოკლებული არ იყო ჩემთვის.

*) მთის ხეობა, რომელზედაც მიმდინარეობს ალაზანი.

უკუღრუბილიდან გადაედიოთ ამ გზასზედ თუ არა, არ გეძინებოდა გაკლილი ასი ნაბიჯიც, რომ შეიქნა ერთი ჩქოლ-ჩქოლი ჩვენ შორის. იწილეს ქალებმა:—არიქა, უშველეთ!—გავისხედ წინ და რა სურათი დაეინახე: ჩვენი მხედარი ლ—რე, რომელმაც ფარსმულს გამოარტყა გიჟი ცხენი და კეკხულბოდა, როგორ შეუძლიან ცხენს ჩამომატდოსო, ძირს ეგდო. ფარსმული აფროთსილებდა ლ—რეს, რომ მას მათრასი არ დაეკრა ცხენისთვის, მაგრამ ლ—რე არ შეეზუნა და რამდენჯერმე მაგრად დაჭკრა მათრასი, ცხენი ისე გაფიცდა, რომ სიფიცისაგან სწორედ გზას არ იკვლევდა, ხტებოდა და ზუდაც ხანდახან ტლინებებს ისროდა. ერთ ამ ტლინებების დროს ლ—რეს ბლარტანი გაჭხდა ძირს. ცხენმაც ორიოდ წიხლი დასწილა; ერთი მოხვდა თავში, რის გამოც სისხლი თქრიალით გადმოსდიოდა. სწრაფად ჩამოვხდით ცხენებიდან ჭ მიუშველენით. ზოგნი გაჭრეულ ლ—რეს ცხენს გამოკუდრებით დასაჭერად და ზოგნიც დამტკრეულს მიუშველენით. სისხლის შესაწვევტლად სანქაროზე მოატანეს ცხენის ჩონჩხი (КАМЬ), რომელიც იშოკებოდა აქა-იქა ფერდობზე და ბლამად დაფარეს იარაღე. სისხლი შესწედა. მანცა და მანცა იარა არ იყო საშიში; მარტო ტყავი ჭქონდა გამსქდარი. ესლა გი ივადრა მხედარმა თავის ცხენზე შევდომა.

სანამ ივრის სეობაში ჩავეშებოდით, გზასზე ერთ ღრეზე გავიარეთ. ღრე ძალიან ღრმა და გარემომო მოზღუდულია კლდით. შირველ შესედვასზე გეგონებათ, რომ გარის ხელით აგებულია ქვის კედლებით. გზის ჩასავალი და გასავალი, შედარებით დაბლებია. ამ ელეს მთწის სიდა-ს უწოდებენ. როდესაც საქისტოში გაუჭირდებოთ ხოლმე ცხენების დაჭერა, მორეკავენ, ამწეგდვენ ამ ღრეში და იჭერენ, როგორც ბავში დამწეგდულებს. მიწის სიდა მილარად ითვლება. მის დასავლეთ სავაგლოა და აქეთ სართოშო.

გაკვდიოთ მიწის სიდას. წინ გაგვეძალა ივრის სეობა თავის გაშლილ ამწვანებულ კალთებით, რომელსედაც სტან აქაფებულნი ხსტენი. სეობა სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენს მგზავრზე. ორივე მხრივ სახლგრავენ მას ვაკე მთები, რომლის წვერები არ არიან ჩონჩხიანი და კლდანიები. ძირს სვეში ქუხილით მიეჭანება იარი, რომელიც ორივე მხრივ შემეულია მშენებარი ტეით. სემოდ, სადაც

სკვი ვიწროვდება, მთის კალთებზე ფშავლების ცხვირის ბინებია, რომლის ტარებში მთებზე სძოვს ცხვირი. ქვემოდა და ქვემოდა, სადაც სკვი განივდება, ვაკე ალაგებში ფშავლის სოფლებია.

კმა, რომელზედაც ჩვენ ჩაკეცილი იქნის სეობაში, მთის წვერიდან არ არის მაკედნი დაღმართი, მაგრამ, რაც სკე-სკე უახლოვდება, იმოდენად უფრო და უფრო ჩაკედილი ხდება. კლავკით ეშვება ძირს, ჯერ შიშველზე, შემდეგ ტყეზე. ტყე შემოდ თითქმის პიტალი ნაკერხნისგან შესდგება და რაც სკეს უახლოვდება, იმოდენად არეის ხე სშირდება, სკდება აქა-იქა წიფელიც. ამ ალაგს «ლეკოვანს» ეძახიან. არ ვიცი—რისგან წარმოსდგება ეს სახელი, სიტყვა «ლეკოვანს» თუ წოვურ სიტყვიდან: «ლეკვილი». «ლეკვი» წოვები ეძახიან ნაკერხნის.

ძირს სკვი, სადაც ჩვენ გავედით, ვიწროა. მარჯვნივ ამ ალაგას ერთვის სსკა სკვი, რომელიც მასარის მთიდან ჩამოდის. ეს სკვი ის, რომელზედაც ჩვენ უნდა წავსულიყავით. ამ სკეს «საწოლას» ეძახიან. კარგა მოხდელი წყალი მოდის სკეში და, რადგანაც სკვი ვიწროა, ჰქუხს და ღრიალებს. ხან მარჯვნივ და ხან მარცხნივ სტემს მთის კალთებს და სტის აქაყებულად ქვეზე. სკვის სივიწროვას გამო რამდენიმე ალაგას გავედით და გადმოვედით წყალში. აქა-იქ წყლის ნაპირებზე ვადევნებ შერხინილიყო ზვავები, მთლად მის და ქვიშისგან გაშვებულები. პირველ შესვედრასვე გორავად მივდებდით. ზოგ-ზოგის წყალ გაღმა-გამოდმიდან ზვავები ისევე შეერთებულები იყვნენ და წარმოადგენდნენ თოვლის ხიდს, რომლის ქვეშიდან წვეთ-წვეთად აეურება წყალი. რაც შემოდ მივდიოდით, იმდენად სკვი უფრო ვიწროვებოდა და უფრო სშირ-სშირად გხვდებოდა ზვავები. ბოლოს შევსდექით, როგორც იატაკზე, ზვავზე და მთის წვერამდის სულ ზვავებზე ვიარეთ. თოვლი გუყინული იყო და ზვავის სისქისგან წყლის გაშვებულად ღრიალი არ გვესმოდა. ზოგ-ზოგ ალაგას ვი გათხლებულიყო და ჩამტვრევას აპირებოდა. ამ ნაირ ალაგებში ფრთხილად ვიჭრებოდით, ზვავის ფეხებზე ჩამტვრევა ძალიან ძნელია. ზოგ ალაგას ზვავი ხე და მტრ საყენ სიმაღლეზე დევს და თუ ამ ნაირი ზვავი ჩაუტყდა მგზავრს—მაშინ მშვიდობით ცოლო და შეილო!.. რაც სათავს ვუახლოვდებით, იმ-

დენად ხევი უფრო და უფრო ვიწროვდება. ტყე ისპობა და მთის კალთები, როგორც კლდეები აუუდებულან ორივე მხრივ. მალეა ცის მეტი არა სხანს-რა. ტოტა მალეა ნათქვამი სიტყვა გრგვინვით გა- ისმის და მთის კალთები ხანს აძლევენ მას.

როგორც იყო, გავიარეთ ხევი, ესლა ჩვენ ივრის სათაკეში ვიყავით. ჰატარა კალთა-ლა გავკლდა მასარის წვერამდისინ. ამ ალა- გას, მარჯვნივ, ჰატარა მწვანე ბლახით და სხვა-და-სხვა თეროკან ყვავილებით შემკული გორაკია, რომელზედაც, საზოგადოდ, მკვან- რები ისვენებენ. ჩვენც ჰატარა ხანს მოვასვენეთ ცხენები. გორაკზე ჰატარა გალანია გაკეთებული, მაგრამ გაუქმებულია. შემოდან ჩრდი- ლეთ-დასავლეთიდან დაგვეურებენ თოვლით აჭრელებული მასარის და რინის მთები. ნამეტანი ალაგი ამ მთებისა ისე უძრავად თოვლს ეჭირა. ჟანდი ხან დაჭოვანავდა მათ და ხან ისე ადიოდა მალა. აჭა-იჭა კალთებზე ბატენები სძოვდნენ. საზოგადოდ, ბატენებს მთის წვერებზე აძოვებენ, სადაც უფრო ცივა და ბლამად წყალია. უწყ- ლოდ და სიცხეში, მწყემსების თქმით, ბატენი მალე ჭლერჭდება. მზიან დღეში, როდესაც, შედარებით, დაცხება, ბატენები ზვავებზე იკრიბებიან და ისვენებან. განჯვარდეთ გზა. წვერამდინ ავიდელ აღ- მართზე ვიარეთ. მიწა გაყენთილა იყო წელით. ეტყობოდა, რომ ბერი ხანი არ იყო, რაც თოვლი გამძაღვიყო. ამისათვის ცხენი ძლიერ-ძლიერობით, თების ცურვით მიდიოდა წინ. დაბლ-დუ- ბლებში ისე თოვლი იდვა. ზვავების გარეშემო მიწა წითლად მოს- ხანდა, რადგანაც ჟერ ბლახი არ ამოსულიყო. რამდენიც წვერს გუანლოვდებოდათ, იმდენად უფრო და უფრო აცივდა, აკადით წვერ- ზე. ცივმა თოვლის სიომ დაგებურა და სიცვიისაგან აკვანანკალა. გარეშემო კერათერს კერა ვხედავთ ჟინჟლასაგან, მარტო თეთრად მოსხანს არე მარე თოვლისაგან. მივდივართ ხან სველ, ალათებულ მიწაზე, ხან თოვლზე. მთის წვერზე თოვლი არ იყო გაყინული და გამაგრებული, როგორც ხეში, ამისთვის ცხენები და თვით ჩვენც ვიფლეროდით. დანყო დამართა. დამართზე თვები გვირდებ- ბოდა და არა ერთმა და ორმა გასომეს ალაგი. ხანდა-ხან ცხენი წაბორწვილდებოდა, ჩაჭყოფდა თავს თოვლში და ფრტუნით აბ- ლერტავდა თოვლით მოსერილ ყურებს. გადავხედეთ წიფლოვანის

სეობას (მთის სეკი, რომელზედაც მოდის ალაზანი). როგორც შემოდ ავლნიშნეთ, წვერიდან სეკი ჩადის. ეს სეკი წითელკანში ჩადის და ამ სეკ-სეკ ჩაკლივართ. ეს სეკიც, როგორც ივრის სეკი, წვერიდან მიყოლებული ძირს წითელკანის სეკამდინ სეკებებს უჭირავს. ამ სეკებს გავუღქათ. ჟანღი მანინც არა გვშორდება, ცოტა აიღება, ვიფიქრებთ, მადლობა ღმერთს, ესლა მანინც გავისეღ-გამოკისეღავთო, მაგრამ მალე ისევე ჩემად, სრიალით მოედება მიდამოს და ისევე საბნელით მოიციავს იქაურობას. ვერაფერს ვერა გხედავთ, მხოლოდ ახლო მარჯვნივ და მარცხნივ გვესმის ჭებების შრალი და რაღაცა მოძრაობა. არ გი ვიციოთ რა არის. აჰა ცოტა გათხელდა ჟანღი, თურმე ბატენები სძოვენ. აჰეე ახლოს გაისმის სტრეხა მერხვარისა. აი იქიდან მოისმის წყნარა სალამურის ღუღუნა, რომელიც ხან აამაღლებს ხმას და ხან მიილეკა, თითქო შეწვეკა უნდოდაც. შორს საიდანღაც გაისმის სიმღერა რომელიმე მწეემისა. მთის წვერებს დაჭურვებს გუნდი შავი ყორნისა. იქნება იმისთვის, რომ სადმე სეკში, ან ღრეში დაგორებულ ცხერის ლეშა ხედავენ, ის უხარანთო. ყორნების ყეფას, მწეემის სიმღერას და სალამურის კენესას ბანს აძლევენ მდურად მჩქეფარე მთების წვერებიდან ჩსატუბი და მღუმა-რე ქუსილი უფესრულში, წითელკანის სეკში, ალაზნისა.

რაც დაბლა და დაბლა გეშეებით სეკ-სეკ, იმდენად ჟანღი უფრო და უფრო თხელდება. როდესაც ნახევარ წელამდინ ჩაკედიოთ, ჟანღი მოგეშორდა. ესლა გი გავსეღ-გამოკისეღავთ წითელკანის სეკის არე-მარეს.

წითელკანის სეკი ძალიან ღრმა და ჩაკარდნილია. სანამ სულ არ ჩაკა, წყალს (ალაზასს) ვერ დაინახავს კაცი. მარტო ურუ ღრიალი გვესმოდა სეკიდან. მთის კალთები შემოდ და შემოდ უფრო ჩაკიდულნი არიან, მინამ ჭეემოდ და ჭეემოდ. სეკის აღმოსავლეთის მხრივ მთები უფრო ვაკეა, მინამ დასავლეთის: რეინის და მასარის. იგივე მიმართულა ჩრდილოეთიდან დასავლეთისაკენ აჰეს.

ალაზანა იღებს წყალს ბორბალეს მთიდან. ბორბალეს მთა სსვა გაგასაონის მთებთან შედარებით არ არის მაღალი. 10,000 ფ. არ აღემატება. მთები, რომელნიც ბორბალეს არტყია, როგორც მასარის დასავლეთ და ნარიკანის აღმოსავლეთ, ბევრად აღემატებიან

მას, და ამისათვის ბოროტად ღელედ მოსჩინეს მათ შორის. ამ მთაზე მტენარეობა არ ისპობა და არც თოვლი სძლებს ზაფხულობით—შრება მარამობის თვემდინ. ხეც მოგზაურობის დროსაც, თუმიც წრეულ დადი თოვლი იყო მთებში, ბოროტადვე თოვლი აღარსად იყო მიდებოთ, მხოლოდ აქი-იქ ჩავარდნილ ადგილებში ნაბუჭები-ღა დარჩენილიყო. ბოროტად მთა არის შესანიშნავი არა როგორც სიმაღლე, არამედ როგორც მთის კვანძი, საიდანაც იღებს წყალს ხეთი მდინარე. ამ მდინარეების ხეობები გარშემო არტყიან ამ მთას და ზოგს ჩრდილოეთ კავკასიისკენ აქვს მიმართულება, და ზოგს სამხრეთისკენ. სამი ხეობა: ფშავის არაგვი, იორი და აღაზანი—სამხრეთისკენ, ანუ საქართველოში ჩამოდიან და ორი: სუნჯა და ანდაქის ყოისუ—ჩრდილოეთ კავკასიაში. აღაზანი შირდაზირ სამხრეთისკენ მიდის. იორი ჯერ სამხრეთისკენ მიდის, შემდეგ აღმოსავლეთისკენ იბრუნებს შირს და აღაზანთან შეერთებული ჩადიან მტკვარში. არაგვი ჯერ მიდის შირდაზირ დასავლეთისკენ შემდეგ იბრუნებს შირს სამხრეთისკენ და მცხეთასთან ერთის მტკვარს. ანდაქის ყოისუ მიმდინარეობს ჯერ სამხრეთ-აღმოსავლეთისკენ შემდეგ იბრუნებს შირს აღმოსავლეთისკენ, ჩადის თუშეთზე და გადადის დაღესტანს. ყველა მთელ დაღესტნის სხვა მდინარეები, სამურის გარდა, როგორც ფარა (შავი), ფაზი-ყუმიუსის, და ავარიის ყოისუები უერთდებიან დაღესტნის ბოლოს ანდაქის ყოისუს და ერთად წოდებულნი სულაქად ჩადიან კასპიის ზღვაში.

ხეობა აღნიშნულ ხეობებს ჰყოფენ მთის ქედები, რომელნიც იწოდებიან იმავე ბოროტად მთიდან. ქედები, რომელნიც ჰყოფენ აღაზანს და ანდაქის ყოისუს ფშავის არაგვს და სუნჯას, შეადგენენ ერთ ნაწილთაგანს უმთავრეს კავკასიონის ქედისას. ის ქედი, რომელიც ჰყოფს აღაზანს და იორს, შეადგენს, როგორც ხეობად აღანიშნეთ, ციკ-გომორის ქედს. და ქედი, რომელიც ჰყოფს სულაქის ხეობას სუნჯას (სუნჯა თერგს ერთის), იწოდება ანდაქის ქედად. უგანასკნელი ქედის მთები ბევრად აღემატებიან სიმაღლით თვის უმთავრეს ქედის მთებს. უმთავრესი წვერი ამ ქედისა შეადგენს ტერულოს, რომელიც 15,000 ფუტს აღემატება. ბევრ ადგილან მოსჩინ იგი შესწრის თავივით, მუდმივ თოვლით მოსილი.

აქ უნდა ვთქვათ, რომ, სასოგადოდ, თვით უმთავრესი კავკასიონის ქედი სიძლიერით ბევრად ნაკლებია თვის შტოებსზე და უძლიერესი კავკასიონის მთის წვერები, როგორც იალბუხი, მუინგარი, დისტაუ, კაშტანტაუ და ტერულა არ ეკუთვნიან უმთავრეს ქედს, არამედ ეკუთვნიან შტოებს.

სეკის, რომელსედაც ჩვენ ჩავდიოდით, ნახევარ წელიდან ფერდო-ფერდოდ გზა გადიოდა მარჯვნივ, გადადიოდა მთა-გრესილზე და მერე სეკში უერთდებოდა წოგათის გზას. რადგანაც გზა თავისუფალი იყო თოვლისაგან, ამისათვის ამ გზაზე წავიდით. ამ გზით წასულა ვარჩიეთ უფრო იმისთვის, რომ სეკ-სეკ რომ ჩავსულიყავით, შესაძლებელი იყო ჩამტყდარიყო ზვაკი, თუმცა უფრო მოკლედ შეგვეძლო ჩასულა. მთა-გრესილი, რომელსედაც გადადიოდა გზა, იმ ალაგას სრულებით არ ეჭირა თოვლს, თუმცა ეტყობოდა, რომ ბევრი ხანი არ უნდა ყოფილიყო, რაც თოვლი გამდნარიყო. ჩრდილო მხარე ამ მთა-გრესილისა მეტა ნაწილი დეკას ეჭირა.

დეკას ალბიური მტენარია. მწლარედ იხდება და მისი წვრილი და მოკლე ღერო სამ-ათს მტკაველს არ აღემატება. ფოთლება წვერში იცის და ყვითლად ყვავდება. დეკას მტენარები შეშად ხმარობენ. ტვან-ტვინით იწება და, როგორც მწვერულები აზობენ, ძალიან ცოტა ნაცარსა ჰყრის. მთის საღმე წვერზე ყაურმის განალება რომ მოუნდეს მწვერუს, საჩქაროდ მოჭგლავს (ხელით ჰგლავს მირიანად) ბლომად, ცოტა გამხმარსაც გაყოფიებს და საჩქაროდ განალებს ცენტლს. კარგი ღირსება ისა აქვს დეკას, რომ რაც უნდა სველი იყოს, მალე შრება და ჩქარა კვდება ცენტლი

დავადებით თუშეთის გზას თუ არა, ტუე დაიწყო. ტუე შესდებოდა ნაკვეთისაგან, წიფლისაგან და უფრო ნამეტანი კი არეის სე გზებდებოდა რაც სეკს უხლოვდება, გზა უფრო დაკიდული ხდება. ქვევითად მივდიოდით და წინას კშინოდა უგანდან ცხენი როგორმე არ დაგორდეს ჭ თან არ წამიღოსო. მიუახლოვდით სეკს, ჩავსედეთ, მაგრამ მანც სეკის ძირს ვერ ვხვდებით. როგორც იყო, ჩავედით სეკში. სეკი ისევე ზვაკს ეჭირა. ალახანი ვერ დაინახეთ. მხოლოდ ერთ ალაგას ზვაკი ჩამტყდარიყო და მოღრიალე წყალი ქავს ისრად ზვეით. მარჯვნივ და მარცხნივ სეკს ემატებიან მთის წვერებიდან

ზატარ-ზატარა სსკა სკეები, რომელსედაც საშინელი ქუსილით ქაფუნდ ქრეულნი წყლები ჩამოდიოდნენ და იკარგებოდნენ უმთავრეს სკეის სკავ ქვე უფსკრულში.

სკეში ცოტა ქვევით სკავსე მთელი გორა იდგა თოვლის, რომელშიაც არეული იყო მიწა, დიდრონი ქვეები, დგვის ღეროები და მთლად ძირიანად ამოკლეული სკეები. — აიო, — მათხრა ერთმა ჩემმა თანამგზავრმა, — იმ ალაგოდან არის ეს სკავი ჩამოსულია. ავინდე და მართლაც ერთ მთის კალთასე ეტყობოდა შავად სკავის ნაკალი, რომელსედაც მცენარეთაგანი არა ებადა-რა შავი მიწის მეტი. სულ ერთიანად თან წამოელა. ტყეში, რომელსედაც ჩამოკლულა ამ უსარ-მასარ ძალას, რაც სკეები დასკდომოდა, სულ თან წამოელა. გადარჩომოდა აქა-იქ დიდრონი სკეები და ისინიც საცადა-კად მოდუნულნი იდგნენ.

ძირს, სადაც ალაზანი მიმდინარეობს, წითლოვანის სკეი ძაღვიან ვიწროა. რაც გასაქანია, წყაღს და სკავს უჭირავს. დაკიდულ კალთებიან სკეიდან სკეით რომ აისკდოს, კერაფერს კერ დანასკავს მგზავრი ცის მეტს.

წითლოვანის სკეიდან უნდა გადაკსულიყოთ ანდაქის ყოისუს სკეში. ამ სკეს ალაზნის თავს უწოდებენ თუშები. ამისათვის ჩვენ უნდა გადაგველახა საყარნის მთა, რომელიც შეადგენს, როგორც სემოდ აღვნიშნეთ, უმთავრეს კავკასიონის ქედის ნაწილს.

გავედით სკეს და შეკუდექით აღმართს. აღმართი ტყის შიშინდინ ძაღვიან აკიდულია. შეუძლებელია აღმართისა გამო ცხენსე კდომა. მგზავრს ეშინიან ცხენითურთ არ გადავარდეს კლდეზე და სკეში არ ამოჭყოს თავი. შეიძლება სსკა ცხენი როგორმე მის ცხენს ეკასოს და ისე გადაკდოს. მიკვივართ ხელ-ხელა და თანაც ძაღლავიურები, რომ რომელიმე ცხენი არ ჩამოვარდეს, ან ქვა არ ჩამოგორდეს. ქვის ჩამოგორება ადვილია, ცხენი მოსდებს ფეხს რომელიმე ქვას და უკანასკნელი ჩამოგორდება ძაღლიდან. წასრიალებულ ქვას ვინღა დაიტყოს. მოსკედარა და სულის განთხევა ერთი იქნება. არც შეუძლიან მგზავრს შორს გაერიდოს, რადგანაც იმოდენა გასაქანი არ იპოვება. წინა და უკან ცხენები და ქვეშ და სემოდ ჩაკიდული ფერდობები. რა უნდა ქნას მგზავრმა, ემორჩილება ბედს და განა-

გრძობს გზას. კიდევ მადლობა ღმერთს, რომ ტუის პირამდინ მხედვე მანძილია, თორემ ვინ წავიდოდა ამ გზით თუ მთელი აღმართი ამ ხაირი იქნებოდა.

გასცილდება ტუის გზა თუ არა, შემდეგ მარჯვდ მდინს. ჟერ პირდაპირ მთა-გრესილზე ადის, შემდეგ გადაუხვევს მარჯვნივ და გადადის ქედზე.

ისევე მიწს ხეუში ღ — რე მოგაშორდა, ცხენი ჩაკვანდა და თვითონ წავიდა ღურის დასაკრეფად და ნახევარ მთის წელზე მოგვეწვივა ღურით დატვირთული.

ღური აღზოური ბაღასის მცენარეა, ძალიან მიემგზავს და დიფს და პირველ შესვედრზე კერც კი გაიჩნება. განსაკვება იმაშია, რომ დიფს ფოთლის ღერო ფუღურო აქვს და ღურს კი აკრებულა. არის განსაკვება ფოთლებშია, მაგრამ შეუჩვეულა თვლი კერც კი გაიჩნება.

ღური უგელჯან არა ხვდება. განსაკუთრებით ხეებში იცის. ხარობს მთის კალთებზე, უფრო ტუის კვლებში. თუშები, როგორც ხილს, საჭმელად ხმარობენ. ძირიანად ზღვევან, ფოთოლს აცლიან, ღეროს ფრქვინან, აშორებენ ძარღვებს და ისე სჭამენ. გემო მოტებო აქვს და ცოტა მწარე გემოც გაჭვრავს. სიტებო და სიმწარე ჟიშზე ჭკიდა. ზოგი ჟიშის ღური ძალიან ტბილია და ზოგი კი სიმწარისაგან არ შეიჭმება. მწვემსება ძალიან ეტანება, რადგანაც წამლად მაინათ. ამობენ, რომ პრტუელ ჭიის (СОЛИТЕРЬ) წამალია. მართალია ეს თუ არა, ამაზე არაფრის თქმა არ შეგვიძლიან. კაცი ხმარობს ღურს როგორც ხილს ან წამლს და დათვისთვის კი მთელ საზრდოს შეადგენს. რომ მოგესვენებათ დათვინას გემოვნება. ღური ტბილია და უოკელ ტბილს რომ დათვი სუნიით ეძებს.

საყურისს ქედზე აქა-იქ ისევე თოვლი იდგა. აქაც ნისლი და სიცივემ არ მოგვასვენა. გზის ახლო ზეკვიდან წყლის ნაყური გამოდიოდა. ზოგჯერ მგზავრთაგანს წყლის დალკა მოუნდათ. ჩემოხტა ცხენიდან ერთი მგზავრთაგანი, მოინსნა ქამრიდან მათარა და დააღვინა ვისაც სწუროდა. მათარას ძროხის უკან ფეხის მესღის ტუკვიდან აკეთებენ. მესღის ზემოდ და ქვემოდ ირგვლივ მოსჭრიან ტუკს, გაძრობენ ისე მთლიანად, მარიდს დაყრის და გახმობენ.

შემდეგ დაზღვევენ, ქვემოთა შირს შეჭკვევენ და ამ ნაირად გამო-
 დის მათარა. შეგვირდ მხარეს იმავე ტყავის რგოლს უგეთებენ და
 ამ რგოლით აქვთ ჩამოკიდებულად უკან ქამარზე. მათარა კარგი რამ
 არის სისმელის დასაღვეად, ნამეტნავად მგზავრისათვის; არც გა-
 ტყდება და არც გარკდება. ზგავის ნაყურის დაღვევის შესახებ ერთ-
 მს მგზავრთაგანმა გვიამბო, რომ მეფე ერეკლეს სიბერის დროს
 თურმე ეთქვა: «ნეტავი ერთი კიდევე ზგავის ნაყური მასო და დეკა-
 ზე ნაზუქები მსკამა კიდევაო». მწეემსება, როდესაც ქაბი არა აქვთ
 და არც სე იშოვება, დეკის რიცხლს გახანდებენ და მის ნაღვერდალ-
 ზე ჭყრინ შირდაშირ ხორცის ნაჭრებს. ნაჭრები იწეება. შემდეგ გა-
 მოიდებენ, დაყრინ მარლს და ისე სკამენ. ამნაირ შემწვარ ხორცს
 ეძახიან «ნახუნა»-ს. ნახუნმა, როგორც, საზოგადოდ, ყოველმა შემ-
 წვარმა, წყურვილი იცის. მოსწეურდება და იქვე თუ სხვა წყალი არ
 იშოვება, ზგავის ნაყურს დაღვეს. აღბად მეფესაც შესგდა ოდესმე
 ამ ნაირი სეფურა და შემდეგ, როდესაც მოხურებულ-დაჟღეფურებულს
 მოაგონდა წარსული თავის ცხოვრება, ინატრა მწეემსის ღარბი
 სეფურა!...

გადაკედით საყორნის თავს და მთა-გრესილსე მარჯვე გზით
 ჩაკეშვით აღაზნის თავში. ჩაკეშვით სეში და მზეც ამოეფარა საყორ-
 ნის მთას.

იგ. ბუქურაული

(დახასრული იქნება)

ქართველთა ამხანაგობის

ზამოცემანი

(ისყიდება საკუთარ კოლსში, ქაშვეთის ეკლესიის პირდაპირ ბაღის კუნჭულში)

თხზულებანი ა. ყაზბეგისა (მოჩხუბარძისა) ავტორის სურათით და ფაქსიმილეთი, ოთხი ტომი, თითო ტომი ცალკე	მ.—კ. 1—20
იგივე მე-IV ტომი მშვენიერს ქალაღზე და მშვენიერივე ყლით (თითო)	2—50
თხზულებანი ი. დავითაშვილისა სურათით, ბიოგრაფიით და ფაქსიმილეთი	„—80
იგივე მშვენიერი ყლით	1—25
დაბადება და აღზრდა ერეკლე ბატონიშვილისა, ლეგენდა-პოემა ბაჩანასი	„—15
ხალხური ზალაპრები I ნაწილი	„—30
ბნელო, მოთხრობა ნ. მელანიასი (ჰსევდონიმი)	„—40
იგივე შვენიერი ყლით	„—90
თხზულებანი ი. ჭავჭავაძისა, ავტორის სურათით და ფაქსიმილეთი, ტომი I	1—20
იგივე ტომი II	1—
იგივე კარგს ქალაღზე, მშვენიერი ყლით	2—50
იგივე ტომი III	1—
იგივე ტომი IV, იზა, ორი წიგნი	1—60
იგივე კარგს ქალაღზე მშვენიერი ყლით	3—
ჩანგი	1—
სოფლის კუნწულა, დ. მაჩხანელისა	„—20
თხზულებანი აკაკისა, ტომი I	1—
იგივე კარგს ქალაღზე მშვენიერი ყლით	2—50
იგივე ტომი II	1—
იგივე კარგს ქალაღზე მშვენიერი ყლით	2—50
არაკები, საბა ორბელიანისა, ბავშვებისთვის	„—25
სიბრძნე-სიცრუე, მისივე	„—75
იგივე კარგს ქალაღზე	1—50
სამზარეულო ქართული და ევროპიული საჭმელებისა	1—50
თხზულებანი რ. ერისთავისა, ტომი I, სურათით	1—
იგავ-არაკნი, მისივე	„—20
ღვინის დაყენება, პროფესორის ვ. პეტრიაშვილისა	2—50
ალა-მამკამდ-ხანის შემოსვლა ქ. ტფილისში თ. ა. ვაზ.-ძგ. ორბელიანისა	„—25
საქართველო და მისი ისტორიული წარსული დრო, ვ. პოტტოსი მეფე დავით აღმაშენებელი და მისი დრო, ისტორიული მონოგრაფია ნ. ურბნელისა	„—40
	„—40

ივენგო, რომანი ვალტერ სკოტისა	1—
ცეცხლითა და მახვილითა, რომანი გ. სენკევიჩისა	1—60
დასტურ-ლამა, თხზულება ნიკოლოზ დადიანისა	„—25
გაბრიელ ეპისკოპოსი იმერეთისა, სურათით	„—30
სიბრძნე ბალავარისი	„—30

გამოვიდა და იხსილება ახალი წიგნი

ბრჭყალები

დრამა პოლ ერვიესი, თარგმანი ფრანგულიდან

ი. მაჭავარიანისა

ფ ა ს ი ე ქ ე ს ი შ ა უ რ ი

301. ბძანება ირაკლი მეორისა, 21×16 სანტიმეტრი, დაწერილია ლიბერ ქალაღზე ნუსხა მხედრულის ხელით. ნიშნები არა აქვს.

1790, აზრღის 12. ქ. ჩენი ბძანება არის, გერმანოზის-შვილო გოგიავე! მერმე დავით ბატონისშვილს იახელ, მიყვანე და კასპს დაყენე რამდენსამე დღეს და მასუკან რომელიცა სჯობს, ისე იქნება, კარგად, მართებულად, რიგიანად უნდა დაყენონ, უღუთვა აქედამ გამოგვიგზავნია, დავით ოქრომქედლის-შვილი მოიტანს ოცდა ოთხს კოდს ფქვილს, ორას ათ თუნგს ღვინოს და ორს თუმანს საკლავის ფასს. ეს ასე გამოაბარე და მიირთვი, აპრილის აბ, ქქს უოჭ. ქ. ოცდა ოთხი ლიტრა ქერი კასპელებს მიაცემიე ერეკლე. ქ. დავით ოქრომქედლის-შვილი მოვა, ესეც მანდ იახლეთ ... ორთ უნდა მსახუროთ. ამას წინათ ექვსი თუმანი რომ გამოგვიგზავნეთ, ეს იმას გარდა არი ერეკლე.

302. ბძანება ბატონიშვილის ლევანისა, 17,5×13,5 სანტიმეტრი, დაწერილია ქალაღზე ნუსხა მხედრულის ხელით. ნიშნებათ იხმარება სამ-სამი წერტილი.

XVIII საუკ. ბატონიშვილი ლევან უზედაესთა მოგახსენებთ და უქვედაესთა კიბძანებთ, ვინ გინდა ვინ იყუნეთ. მერმე ნადგაღუო ჩენი კელდებული არის, ფაზაშვილის შოშისათვის მიგზბარებია, იქ მახლობელს კაცთან, ნურავის სამალოდ და საავკაცოდ კელი ნუ გაქუთ. თუ ვისმე რამ იმათან სალაპარაკო საქმე ქონდესთ, ჩვენ შეგვატყობინეთ და სამართალს ჩვენ გიზამთ, ამ სოფელს ჩვენ ვაშენებთ და ნუ რას კაცს კელი ნუ გაქვთ. ლევან.

303. გაყრილობის დავთარი ამილღამბარ, თამაზ და ყაფარბეგ ბარათა-შვილებისა, სიგძე აქვს სამი მეტრი და 84 სანტიმეტრი, ანუ ხუთი ადლი და $6\frac{1}{2}$ გოჯი, განი აქვს 16,8 სანტიმეტრი, ანუ $3\frac{1}{2}$ გოჯი. დაწერილია რბილ გასანთლულ ქალღმერთზე ნუსხა მხედულის ხელით. ეს გრძელი გრაგნილი შესდგება ათი ერთი ერთმანეთზე მიწებებულის ქალღმერთის ნაჭრებისაგან. ნიშნები არა იქვს, ხოლო ყოველი ახალი სტრიქონის წინ სწერია ასო ძ, რომელიც ჩვენ არ მოგვყავს. ჩვენი დავთარი პირია ნამდვილისა, 1785 წელს გადაწერილი, ხოლო გაყრა მომხდარა 1713 წელს.

1713, გიორგობასთვას 15. ქ. დოღოვანას ძაბილაშვილი თამაზა კომი ერთი.

დოღოვანას ძაბილაშვილი იასე კომი ერთი.

დოღოვანას მკედლიშვილი ოთარ კომი ერთი ამოიღო ამილღამბარ საუფროსოდ.

წერაქვს ერთი კომი (კაცის სახელი ძველის დავთრიდამ ვერ ამოვარჩიეთ) საუფროსოდ აუღია ამილღამბარს.

ამოიღო საუფროსოდ ამილღამბარ წერაქვადამ მამასხლისი ალაჯანა, კომი ერთი.

ერთს წილად მიეცა ამილღამბარს წერაქვს ერუა საუარესოთ, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს ამილღამბარს წერაქვს საუფროსოთ უბაშვილი, რისაც მამულის მქონებელი იყოს, კომი ერთი.

ამოიღო საუფროსოდ ამილღამბარ ამღაგს ანუაშვილი გოგია, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუფროსოთ ამილღამბარს წერაქვს შათირიშვილი და საუარესოთ, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ამოიღო საუფროსოთ ვანქს ამილღამბარ ჯანიაშვილი ტერტერა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ამოიღო საუფროსოდ ამილღამბარ დოღოვანას ხარაზი-შვილი ხუცია, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ამოიღო საუფროსოთ ამილღამბარ ქოთაშს გოგიაშვილი ქოთიშის მეოთხედის მინდვრით.

ამოიღო საუფროსოთ ამილღამბარ ეფფას-მოლოდინა-შვილი ხუცესი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუარესოთ ამილდამბარს ანდრას ალუა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუარესოთ ამილდამბარს დედოფანას ტერტერას ძმა ალუა, რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუარესოთ ამილდამბარს აკურას ამაღაშვილი კაცია, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუარესოთ ამილდამბარს ბეთანას ფოცხვერა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ამოიღო საუფროსოთ ამილდამბარ ეჭვას ამბრუმელა-შვილი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ამოიღო შარაძის საუფროსოთ ამილდამბარ ვარდიშვილი ბერია, რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუარესოთ ამილდამბარს შარაძეშა მკედლიშვილი მაზია, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუარესოთ აზაკვს შაემახარა ამილდამბარს, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ცამეტის კომის კაცის საუფროსოთ მივეციით ამილდამბარს აზაკვს...¹⁾ დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყო, საუარესო აღარ მიგვიცია.

მივეციით თამაზს საშუალოთ ქოთაშს სუთიაშვილი კომი ერთი, ქოთაშის მეოთხედის მინდვრით, თაკვს ამირაშვილი კომი ერთი, აშლავს ამბარაშვილი კომი ერთი. ესენი საშუალოდ მიგვიცია.

თორმეტის აყრილის საკომოში ამოიღო ამილდამბარ აგვ-დანეთს ოღომაშვილი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მიეცა აყრილის საუარესოთ ამილდამბარს განქს ალუას მამული, დღეს რისაც მქონებელი იყოს.

ძოდავს ერთ წილათ აზნაურშვილი ბერძნისშვილი ოთარ თავის ყმითა და მამულით, დღეს რისაც მქონებელი იყოს, ერგო ამილდამბარს.

ერთ წილათ აზნაურიშვილი ყიფიანი ხადაბუკს მისის ერთის გლეხით, ამაზედ აქვს აგვდანეთს გელიტაშვილის ძმა,

¹⁾ აქ დედანში არ არის თუ ვინ მიუციათ.

კომი ერთი, ერწას ჩეკურიშვილი კომი ერთი, იქავ თევდორე-
 შვილი პაპაშვილისა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს,
 ერგო თამაზსა და ყაფარს.

ერთ წილათ ჯანხუნას აზნაურშვილი არეშიშვილი გურ-
 გენა, ორის მისის მემკვიდრის ყმით და ბოგანოთი, ამაზედ
 აქეს ცხნას კაბუკაშვილი კომი ერთი, იქავ ამირანაშვილი
 კომი ერთი, ჯანქს საკაშვილი კომი ერთი, ერგოს თამაზსა და
 ყაფარბეგს.

ამოილო ბატონმა გასამყრელოთ დოღოჯნას მეცხერიშვილი
 დათუნა კომი ერთი, იქავ მატიაშვილი კომი ერთი მატია,
 იქავ ბერუკაშვილი დათუნა კომი ერთი, აგვჯანეთს გელიტა-
 შვილი სენნია კომი ერთი, იქავ აგედანეთს ქეთიაშვილი კომი
 ერთი, ჯაგეს კვირიკაშვილი ამირან კომი ერთი, იქავ ჯაგეს
 კვირიკაშვილი თამაზა კომი ერთი, დიდუბას რევანდაშვილი
 სენნია კომი ერთი. ესენი ებოძა ბატონისაგან ამილღამბარს.

ლოლოენას ძაბილაშვილი თამაზა კომი ერთი.

ლოლოენას ძაბილაშვილი იასე კომი ერთი.

ლოლოენას¹⁾ ანეზა კომი ერთი.

ლოლოენას გოგილაშვილი ნაზარა კომი ერთი.

ლოლოენას ევანეზაშვილი კაცია კომი ერთი.

ლოლოენას მატიაშვილი ბერუა კომი ერთი.

ლოლოენას გოჩიაშვილი გიორგი კომი ერთი.

ლოლოენას კაკანაშვილი თამაზა კომი ერთი.

ლოლოენას ხარაზიშვილი ლომშერა კომი ერთი

ლოლოენას სარქისაშვილი ზაქარა კომი ერთი.

არეშიშვილი ამოილო მელქუა, გურგენას ბიძაშვილი,
 თავისის ორის კომლის მემკვიდრითა და ხიზნითა, დღეს რისაც
 მამულის მქონებელი იყოს, ამილღამბარს.²⁾

დოღოჯნას პაპუაშვილი სენნია კომი ერთი.

ლოლოენას ამზიაშვილი დათუა კომი ერთი

¹⁾ ამ სიტყვის შემდეგ ერთი სიტყვის ადგილია დატოვებული.

²⁾ ეს უკანასკნელი პარაგრაფი ზემო მოყვანილ სტრიქონების პირდაპირ
 სწერიო აშიაზე.

ლოლოვნას პაპიაშვილი ამირანა კომი ერთი.
 ლოლოვნას მატიაშვილი პაპუა კომი ერთი.
 ლოლოვნას ტერტერა ფარსილა კომი ერთი
 ჭანდაძს ხუბუტაშვილი გორჯასპი კომი ერთი.
 კტცას ჯურუშაშვილი მარქარა კომი ერთი.

ერთ წილად სუთიაშვილი აბრამა ქეთაშს კომი ერთი,
 ქოთაშის მეოთხედის მიწით ერგო ამილღამბარს.

ერთ წილათ ქეთაშს ხატიაშვილი ივანა, ქოთიშის მეო-
 თხედის მამულით, ერგო თამაზს.

კტცას ფირუაშვილი ბერუა კომი ერთი.
 ერთის ფირუაშვილი ამირანა კომი ერთი.
 კნაგეთს სადუნაშვილი კაცია კომი ერთი.
 ანდრას გოგიაშვილი დათუა კომი ერთი.
 ანდრიას გოგიაშვილი ქიტესა კომი ერთი.
 ანდრიას გოგიაშვილი ბერუა კომი ერთი.
 ანდრიას გულიასშვილი ბერუა კომი ერთი.
 ანდრიას ზაქუტაშვილი ბეჟუა კომი ერთი.
 ანდრიას ყარ.ახანაშვილი ბერუკა კომი ერთი.
 ანდრიას ხეჩატურაშვილი პაპუა კომი ერთი.
 ანდრიას ხეჩატურაშვილი ბეჟუა კომი ერთი.
 თაფანს სამანა კომი¹⁾ ერთი.

ერთს წილათ ანდრიას მამილას საკომო ერგო ამილღამბარს.

ანდრიას ლონგულაშვილი კომი¹⁾ ერთი.

ანდრიას ქიტესა კომი¹⁾ ერთი.

მანაამს პაპუაშვილი ზაალა კომი ერთი.

მარიამში პაპუაშვილი პაპუა კომი ერთი.

მარიამში ამბრასაშვილი შერმაზანა კომლი ერთი.

მარიამში მჭედელი ორაშვილი თამაზა კომი ერთი.

მარიამში დემეტრაშვილი ბერია კომი ერთი.

მარიამში კონიაშვილი დათუნა კომი ერთი.

მარიამს კონიაშვილი ლომია კომი ერთი.

მარიამს კონიაშვილი ბასილა კომი ერთი.

¹⁾ ამ სიტყვის შემდეგ ერთი სიტყვის ადგილი დატოვებულია.

მარიამს ამბრბსაშვილი დემეტრა კომი ერთი.

მარიამს ამბრასაშვილი თამაზა კომი ერთი.

მარიამს პაპუაშვილი გიორგა კომი ერთი.

აზაკვს ფულაკაშვილი გიორგა კომი ერთი.

აზიკვს რევაზაშვილი ზურაბა კომი ერთი.

აზიკვს რევაზაშვილი ელიზბარა კომი ერთი.

აზიკვს გულიკაშვილი ქიტია კომი ერთი.

აზიკვს ნადირაშვილი თამაზა კომი ერთი.

აზიკვს მოძღვრისშვილი გიორგა კომი ერთი.

აზიკვს ლაშქარაშვილი ბერია კომი ერთი.

ერწოს ესტატეშვილი ზაალა კომი ერთი.

ერწოს იასესშვილი ბერუა კომი ერთი.

ერწოს საგინაშვილი ბერუა კომი ერთი.

ფუტრეკვს ამზუაშვილი ტეტია კომი ერთი.

ფუტრეკვს ამზუაშვილი ოქრუა კომი ერთი.

ფუტრეკვს ნადირაშვილი კომი ერთი.

ენაგეთს სადუნაშვილი სენხია აზნაურიშვილი,

ახაშენს ალავერდაშვილი კომი ერთი, ამაზედ აძეს სამნუას
და გურგენას მამული.

ენაგეთს ჯიმშერაშვილი კომი ერთი.

ენაგეთს ჯანიკაშვილი კომი ერთი.

ტბას გულა კელფეხისშვილი კომი ერთი.

ტბის ტუხია კომი ერთი.

ტბის გიორგი კომი ერთი.

ტბის ხატიაშვილი ნადირა კომი ერთი.

ტბის მაზიაშვილი კომი ერთი.

ფაჩქაღას ხოდაბუნე ერთი.

ტბის ჯოიაშვილი ნასყიდა კომი ერთი.

ტბის ჯორაშვილი ბერუკა კომი ერთი,

ამოვარდნილის ბერის მამულს გარდა.

ამოვარდნილის ბერის მამული საკომო ერთი.

ტბის კელფეხისშვილი გიორგი კომი ერთი, ამაზედ აძეს
ლარის მიწები.

- ტბის მედიაშვილი ნასყიდა კომი ერთი.
 აშლაგს მამუკაშვილი იმედა კომი ერთი.
 ამლიცს ზუბიაშვილი დათუნა კომი ერთი.
 ამლიცს დათუკაშვილი ოსიყმე კომი ერთი.
 ამლიცს რევაზაშვილი ოთია კომი ერთი, ამაზედ აძეს
 იორაშვილის მესამედი მამული.
 ამლიცს რევაზაშვილი ზურაბა, ამაზედ აძეს იორაშვილის
 მესამედი მამული.
 ამლიცს ხუციშვილი თევდორე კომი ერთი,
 ამლიცს მოძღვრიშვილი სეხნია კომი ერთი.
 ამლიცს გოგინაშვილი კომი ერთი.
 ამლიცს მოძღვრიშვილი გიორგა კომი ერთი.
 ამლიცს სვიმონაშვილი ბერია კომი ერთი.
 ამლიცს სვიმონაშვილი სეხნია კომი ერთი.
 ამლიცს თევდორაშვილი თამაზა კომი ერთი.
 ამლიცს სვიმონაშვილი დათუნა კომი ერთი.
 ელფიას მოლოდინაშვილი დათუნა კომი ერთი.
 ელფიას მოლოდინაშვილი პეტრე კომი ერთი.
 შანააშის ლომიტაშვილი გიორგი კომი ერთი.
 მარიაშის კაციაშვილი გიორგა კომი ერთი
 მარიაშის შაველაშვილი ნაგზირალი პატა კომი ერთი.
 მარიაშის ლომიტაშვილი დათუნა კომი ერთი.
 მარიაშის ლომიტაშვილი გიორგი კომი ერთი.
 ვაკეს კვირიკაშვილი პაპუნა კომი ერთი
 ვაკეს კვირიკაშვილი ამილბარა კომი ერთი.
 ვაკეს კვირიკაშვილი ივანე კომი ერთი.
 ვაკეს კვირიკაშვილი პაპუნა კომი ერთი.
 ვაკეს ქიტია კომი ერთი.
 ვაკეს კვირიკაშვილი მიქელა კომი ერთი.
 სარალაშვილი კომი ერთი, ერწას მიქელაზედ აძეს.
 ვაკეს კვირიკაშვილი ბერია კომი ერთი.
 განქს პაპუნას ნაშოენი მიწები.
 მძაგრეთს გამსახურდა გოგილაშვილი კომი ერთი.

- დგაღთას თეგაზაშვილი ოქრუასშვილი მახარა კომი ერთი.
 დვალთას ჩანთაძე ხოსიტა კომი ერთი.
 ქლფიას მოლოდინაშვილი გოდერძა კომი ერთ.
 ელფიას მოლოდინაშვილი ივანე კომი ერთი.
 ელფიას მოლოდინაშვილი ესტატე კომი ერთი.
 ელფიას ივანეს სამღთუა კომი ერთი, ესტატეს აძეს.
 ელფიას მოლოდინაშვილი სეხნია კომი ერთი.
 ელფიას ზალას ნასყიდი საკომო ერთი.
 ბეთანას ოთიაშვილი შერმაზანა კომი ერთი.
 ჭკესკოს ბოცქვიტაშვილი შიო კომი ერთი.
 ჭკურას ამბალაშვილი თამაზა კომი ერთი
 აკურის ამბალაშვილი ხუცესი ოქროპირი კომი ერთი.
 აკურის იასე კომი ერთი ოქროპირზე აძეს.
 აკურის ამბალაშვილი ბერიკა კომი ერთი.
 აკურის ამბალაშვილი შალვა კომი ერთი.
 ბეთანიას მამის იმედისშვილები კომი ერთი.
 ავგდანეთს პაპუკაშვილი ბერუკა, კომი ერთი.
 ავგდანეთს პაპუკაშვილი სტეფანე კომი ერთი.
 ავგდანეთს მქედლიშვილი ბერუკა კომი ერთი.
 ავგდანეთს ამირაშვილი კირაკოზა, ამაზედ აძეს აქვე ავ-
 გდანეთს სახასო ნათუძრის ნახევარი.
 ავგდანეთს იშხნიაშვილი ბადურ კომი ერთი.
 ავგდანეთს იშხანაშვილი ანეზა კომი ერთი.
 ავგდანეთს გელიტაშვილი გიორგი ქართველი კომი ერთი.
წერაქვს მოსესაშვილი საქუა კომლი ერთი.
 წერაქვს სადალაშვილი ერაპეტა კომი ერთი.
 წერაქვს პარსუმაშვილი კარაპეტა კომი ერთი.
 წერაქვს უსტა პოდოსა კომი ერთი.
 წერაქვს უსტა პოდოსას განაყოფი დურგალი კომი ერთი.
 წერაქვს პარსუმაშვილი ტერტერა კომი ერთი.
 წერაქვს აღნიაშვილი ევანეზა კომი ერთი.
 წერაქვს ბაბანანთ ვართანა კომი ერთი.
 წერაქვს ამირაშვილი ნაზარა კომი ერთი.

- წერაქვს სადალაშვილი ფანოსა კომი ერთი.
 წერაქვს მჭედლიანთ კირაკოზა კომი ერთი.
 წერაქვს ბაბანანთ ევანეზა კომი ერთი.
 წერაქვს ჰარუნბეგაშვილი სარქისა კომი ერთი.
 წერაქვს ბულნაზარაშვილი კომი ერთი
 წერაქვს ხეჩკაშვილი ერაპეტა კომი ერთი.
 წერაქვს ბაბანანთ მოსესა კომი ერთი.
 წერაქვს ულუხანაშვილი ხეჩია კომი ერთი.
 წერაქვს აფრიამა კომი ერთი.
 წერაქვს ათანასეშვილი გრიქოლა კომი ერთი.
 წერაქვს ხოჯუაშვილი მიტიჩა კომი ერთი.
 წერაქვს ხოჯუაშვილი ყაზარა კომი ერთი.
 წერაქვს ათანასეანთ გულიბაბა კომი ერთი.
 წერაქვს შიხუანთ კარაპეტა კომი ერთი.
 წერაქვს შიხუაშვილი საკა კომი ერთი.
 წერაქვს აბდულაშვილი კირაკოზა კომი ერთი.
 წერაქვს აბდულაშვილი საკა კომი ერთი,
 წერაქვს ქორფა ყაზარა კომი ერთი.
 წერაქვს შიხუაშვილი ერაპეტა კომი ერთი.
 წერაქვს შიხუაშვილი ხეჩია კომი ერთი.
 წერაქვს შიხუაშვილი საქუა კომი ერთი.
 წერაქვს მჭედელი გრიქოლა კომი ერთი.
 წერაქვს ბეყანაშვილი ბაბუა კომი ერთი.
 წერაქვს ჰარსუმეშვილი ათუა კომი ერთი.
 წერაქვს მაქოსაშვილი ჰარუა კომი ერთი.
 წერაქვს აღასაშვილი გალუსტა კომი ერთი.
 წერაქვს ოსიაშვილი მამია კომი ერთი.
 წერაქვს დერცუკაშვილი სვიმონა კომი ერთი.
 წერაქვს აზრათაღასშვილი თანდილა კომი ერთი.
 წერაქვს ჰარსუმეშვილი ვეტუა კომი ერთი.
 წერაქვს მარქუასშვილი სარქისა კომი ერთი.
 წერაქვს სარუხანაშვილი გრიქოლა კომი ერთი.
 წერაქვს გზირი აფრიამა კომი ერთი.

მიეცა საუმცროსოთ თამაზსა და ყაფარბეგს ამლიცს სასახლე შიგნით გარეთ, რაც პაპ[უ]ნასი ყოფილიყოს ან პაპუნას შვილისა და შვილ.ა.შვილებისა, ერთ პირათ ყველაყა, გარეთ მოედანი, მარანი, საჯინიბო, სახაბაზო, სამზარეულო, საბაზიერო, ბალი, კალო, საბძელი, რაც პაპუნასაგან საშიგნითოთ და საგარეთოთ, სასახლეთ დაჭერილი ყოფილიყოს და შემოფარგლული, ყველა ამათ მიეცა, ქვევრი საუფროსო ამილდამბარმა აილოს, სხვა შუაზედ გაიყონ. ამილდამბარს რომ თავისი დაღხარჯავს და სასახლე გაუკეთებია საყდართან, ის ამილდამბარს დარჩა.

ამილდამბარს მიეცა სასახლის მაგიერათ, მონასტერი და საყდარი ისევ საერთოთ უნდა ქონდესთ, ხატი, ჯვარი და ეკლესის სამკაულიც საერთოთ უნდა ქონდესთ. კოშკის ზეიდამ, საყდრის ძირზედ, ერთი სახლის ალაგიც მიეცა თამაზა და ყაფარს საჭირისუფლოთ. მონასტერში სხვარიგათ საქმე არა აქვთ თამაზა და ყაფარს. ეს ასე გარიგდა.

გუხანეთს აზ[ნ]აუშვილისა და გლეხს გარდა მამული ისევ გასაყოფია, ეს მხვილამქე აზნაურშვილი ამილდამბარისა და თამაზისა ორთავისა არის.

ქრდლოთი სოფელი კაცს გარდა გასაყოფია და კაცი გაყოფილია.

წინანაურა სოფელიც გასაყოფია.

თხვანიბას მეოთხედიც გასაყოფია.

ასლანიშვილები თავისის ყმით და მამულით საერთოთ დაგვიდვია ამილდამბარისა და თამაზისათვის.

ბეთანიის სასაფლაოც საერთოთ დაგვიდვია ამილდამბარისა და თამაზისათვის თავიანთი წილი.

ბართვასას სასახლეც საერთოთ უნდა ქონდესთ ამილდამბარსა და თამაზს. ესენი გაიყარნენ გიორგობის ნახკვანს, ქქს უა.

ქ. ძველი დავთარი დასძველებოდათ და მე ფარსადან ესიტაშვილმა გამოვწერე ერასტი გოსტაშაბისშვილის უზბაშის სიტყვით. ეს ასე ქეშმარიტებით დაიწერა, როგორც ძველს დავთარში ეწერა, აგვისტოს კვ, ქქს უაგ.

304. გაყოფის დავთარი ამილდაბარ ბარათაშვილისა, სიგძით 1 მეტრი და 93 სანტიმეტრი, ანუ 2 ადლი და 11 $\frac{1}{2}$, გოჯი, განით 16,5 სანტიმეტრი, დაწერილია ქალაღდზე ნუსხა მხედრულის ზელით, ნიშნებათ იხმარება ორ-ორი წერტილი და ყოველი ანალი სტრიქონის თავში უწერია ასო **ჟ**, რომელსა ჩვენ არ ვიცავთ. როგორც ზემო მოყვანილი დავთარი, ეგრეთვე ესეც პირია ნამდვილისა 1785 წელს გადაწერილი, ხოლო წინა დავთარიდგან სჩანს, რომ გაყრა მომხთარა 1713 წელს, და ამისთვის ჩვენც ამ წელს უსვამთ.

1713, გიორგობისთვის 15. ერთ წილათ გუნანეთს მახვილაძე დათუნა გუნანეთის მესამედის საუფროსოთ ამოიღო ამილდაბარმა, ერგო ამილდაბარს. ერგო ამილდაბარს **ძალაგს** ერთ წილათ აზნაურშვილი ოთარი ბეჩინიშვილი, თავისის ყმითა და მამულით, დღეს რისაც მქონებელი იყოს.

ამოიღო არეშიშვილი მელქუა, გურგენას ბიძაშვილი, თავისის ორის კომლის მემკვიდრითა და ხიზნითა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს ამილდაბარმა.

ერთ წილად **განხუნას** ალუა, ამაზედ აქვს **გაკეს** მიქელას მამული, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილათ **მარამს** მქედლისშვილი მაზია, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილად მარიამს მქედელი თამაზა, დღეს რისაც მქონებელი იყოს მამულისა, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილათ **ეგრის** ფერუმაშვილი ბერუა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილათ აკურის ამბალაშვილი ზურაბა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილათ **ტბას** ჯოეშვილი ნასყიდა ბერიას მამულითა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილათ **აზაკეს** პეტრიაშვილი გიორგი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილათ ამლივის დათუაშვილი ოსიყმე. ამაზედ აქვს ფარსილაშვილის ნაფუძვარი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილათ ანდრეას ხეჩატურაშვილი პაპუა და თითონ რომ ბეთალმანი ზუარი უჭირავს იმითი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ დოლოგნას გიორგი ხარაზისშვილი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ მანაშას მახარა თავისის მამულითა, ამაზედ აქვს ვაკეს პაპუნა თავის მამულითა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყუნენ, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ტბასს კელფეკისშვილი ბერიძე, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ამაზედ აქვს ანდრეას ქიტესას ერთი საკომლო, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ელფასს ხატია მოლოდინაშვილი თავისის მამულითა, ამაზედ აქვს საღმრთუას მამული აქავ, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ აზაკეს ქიტიაშვილი ივანე თავისის მამულით, ამაზედ აქვს ალფას სვიმონაშვილის მამული, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ დგაჯთას ჩანთაძე ხოსია თავისის მამულით, რისაც მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ვანქს აღაბაბა, რისაც მამულის მქონებელი იყოს დღეს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილად ელფასს მოლოდინაშვილი პაპა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ გასამყრელოთ აღებული აკურდასს ამბალაშვილი ისე, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ანდრეას სომეხი ათუა თავისის მამულით, ამაზედ აქვს რაც ზაქუტაშვილს ჩვენი ზვარი ეჭიროს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ვანქს ტერტერა თავისის მამულით, ამაზედ აქვს დოლოგნას ალიყულას მამული, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ აზიკვს კახი ბერია თავისის მამულით, ამაზედ აქვს გიორგისშვილები თავისის მამულით, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ქეთაშს სუთიაშვილი აბრამა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ვაკეს კვირიკაშვილი ბერია, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ერდოთს თორელა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ერწას პაპუასშვილი თამაზა თავისის მამულით, სარუაშვილი თავისის მამულით, სამნია თავისის მამულით, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ დოღოვანას პაპუასშვილი ამირანა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ტბასს ჩიტიაშვილი ბერუა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ აზაკვს მამასახლისი ბერია თავისის მამულით, ამაზედ აძეს შანაძეშა ლომიაშვილი დათუა თავისის მამულით, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ მარიამს კაციაშვილი გიორგი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ დოღოვანას ხარაზისშვილი დათუა თავისის მამულით, ჯიმშერასშვილის ბიჭები თავისის მამულითა, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ შანაძეშა ბერია პაპუაშვილი ფეიქარი თავის მამულით, აქავ დემეტრაშვილი ბერუა თავისის მამულით, აზაკვს თელუა თავისის მამულით, დოღოვანას პაპუაშვილი თავისის მამულით, გუნანეთს რუსიაშვილი თავისის მამულით, ესენი ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ქეთაშს სვიმონაშვილი ბერია თავისის მამულით, აქავ კონაშვილი თევდორა თავისის მამულით, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ ვაკეს კვირიკაშვილი ოქროა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ დოღოვანას მატიაშვილი გიორგი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ **დგაღთას** თეგაძე, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ **ქლფიას** მოლოდინაშვილი სეხნია თავისის მამულით, აკურისს ამბალაშვილი შალიკა თავისის მამულით ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ **მანაძეს** მქედელი თამაზა თავისის მამულით, ერწოს პაპიაშვილი თავისის მამულით, ერგო ამილღაბარს.

ამლივს რევაზიშვილი გულია, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერწოს თევდორაშვილი თამაზა თავისის მამულით, პაპუაშვილი პაპუა თავისის მამულით, ერგო ამილღაბარს.

ერტასს ფირუაშვილი ბერუა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს,

ანუაშვილი თავისის მამულით დარჩა ამილღაბარს.

ერთ წილათ **ქოთაშს** სუთიაშვილი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

გაკეს რაზიაშვილი პაპუნა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ამოიღო საუფროსოთ ამილღაბარმა **დიდებას** რევანდაშვილი სეხნია, დღეს რისაც მქონებელი იყოს.

ერთ წილათ **ქლფიას** გასამყრელოთ აღებული ხუცესი პაპუა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ამოიღოს საუფროსოთ ამილღაბარმა **ამქავს** ხუცის შვილი თევდორე, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუარესოთ ამილღაბარს ანდრიას ხეჩატურაშვილი ალუა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ერგო ამილღაბარს ლოლოვნას პაპუაშვილი ამირანა, დღეს რისაცა მამულის მქონებელი იყოს.

ერგო **ანდრას** იაგულაშვილი ელიზბარა თავისის მამულით, აქვე ქიტესა თავისის მამულით, ერგო ამილღაბარს.

ბეთენას ოთარიშვილი ჯვარისა თავისის მამულით, **ქლფიას** მოლოდინაშვილი დათუნა თავისის მამულით, ეროგო ამილღაბარს.

მიეცა საუარესოთ ამილღაბარს **კაწოას** თევდორაშვილი
 თამაზა.

ამოიღო ამილღაბარმა საუფროსოთ ამრუმელაშვილი აბრამა,
 დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცეს საუარესოთ ამილღაბარს **ცბასს** ქვრივიშვილი
 ბერუა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ამოიღო ამილღაბარმა საუფროსოთ ღოლოვნას ხარაზის-
 შვილი ხუცია და აბრამა, დღეს რისაც მამულის მქონებელი
 იყოს.

ამოიღო ამილღაბარმა საუფროსოთ ამლიეს ანუაშვილი
 გიორგი, დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

მისცა ამილღაბარს საუარესოთ აკურის ამბალაშვილი
 კაცია დღეს რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

წერაქეს სეხუაშვილი ევანეზა, დღეს რისაც მამულის
 მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

მისცეს ამილღაბარს აყრიღების საუარესოთ **წერაქეს**
 შათირისშვილის მამული, დღეს რისაც მამულის მქონებელი
 იყოს.

მისცეს ამილღაბარს წერაქეს საუარესოთ ჯანუა, დღეს
 რისაც მამულის მქონებელი იყოს.

ერთ წილათ წერაქეს სეხუაშვილი ევანეზა, დღეს რისაც
 მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ წერაქეს პაპუაშვილი საქუა თავისის მამუ-
 ლით, გულბაბა თავისის მამულით, ერგო ამილღაბარს.

წერაქეს სადალაშვილი ერაპეტა, დღეს რისაც მამულის
 მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ მუსესაშვილი საქუა, დღეს რისაც მამულის
 მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ **წერაქეს** ულუსაშვილი ხეჩუა, დღეს რისაც
 მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ წერაქეს სადალაშვილი ერაპეტა, დღეს რისაც
 მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ წერაქეს გზირი ოანა, დღეს რისაც მამულის
 მქონებელი იყოს, ერგო ამილღაბარს.

ერთ წილათ წერაქვს ზართულაშვილი მათოსა, დღეს რისეც
 მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილდაბარს.

ერთ წილათ წერაქვს ვართანაშვილი ერაპეტა, დღეს რისაც
 მამულის მქონებელი იყოს, ერგო ამილდაბარს.

ქ. ძველი დავთარი დასძველებოდათ და მე ნოფიტე ბერმა
 გარდმოვსწერე ერასტი გოსტაშაბისშვილის უსბაშის სიტყვით,
 ეს ასრე ჭეშმარიტებით დაიწერა, როგორც ძველს დავთარში
 ეწერა, აგვისტოს კად, ქქს უოგ.

305. გაყოფის წიგნი ფარეშატი და გიორგი ბარათაშვილებისა. ამ
 წიგნისა ჩვენ მარტო პირი გვაქვს ხელში სულში დამტკიცებული.
 ქორანიკანი „რლა“—1443 არ უდრის ლუარსაბ I მეფობას და
 შეტლობით უნდა იყოს ნახმარი „სლა“ მაგიერ, ესე იგი 1543 წ.

1543, აპრილის 20. ქ. ძალითა და ბრძანებითა რთისათა
 დავსხედით ჩვენ მეფეთ მეფე პატრონი ლუარსაბს, დავგისხდეს
 გვერთა ბატონი კათალიკიზი ბარათაშვილი ივანე, და ქსნის
 ერისთავი ბატონი შანშე, და ამილახვარი პატრონი თაყა, და
 დიასამიძე ბატონი ვარამ, და მაწყვერელი ბატონი ქრისტეფორე,
 და ფავლენისშვილი ბატონი დავით, და ჯავახისშვილი ბატონი
 ჯავახი, და სააკაძე ბატონი ივანე, ბარათაშვილას ბატონის
 ფანაშატისა და გიორგის და ამათ მამათ მამულის გასა-
 უფლად, და მიხვდა სამართლითა ფარიშატს და გიორგის
 აზნაურშვილი სარჯასტან მისის სამართლიანის მამულითა და
 ყორღანისშვილი ყორხმაზ მისის სამართლიანის მამულითა,
 და სამკვიდრო სოფელი სხალანა და ჭიტანთ დმანისა გუ-
 გუნას წილს გადდასადა, და სოფელი კლდეისა, სოფელი
 სამადაანთ კანაქა, სოფელი ფაზანთ კანაქა, და ტბისს ოთხი
 საკომლო მამული და ზვარი, რაც ნათესავთაგან რგებოდა, და
 ენაკეთს რვა საკომლო მამული, ნახევარი ჩხეკეთა¹⁾ და ბარ-
 გვისკეგს ნასყიდი ზვარი, და ქალაგენს ყარაშვილი მისის
 მამულითა, ერტისს გოგაძე მისის მამულითა, და კვესეთს ვა-
 ზნაძე მისის მამულითა, ცხვანისს ორი საკომლო, და ზას ექესი

¹⁾ ესლა სოფელს ქვიან ჩხიკეთა.

306. სია საგერმანოზიშვილო სოფლებისა. ამ სიისა ჩვენ მართა ვინა გვაქვს ხელში. სიაში ჩამოთვლილია იგივე სოფლები და ყმები, რომელნიც წინა სიგელში იყვნენ მოხსენებულნი. ზოგიერთი სახელები არ ეთანხმებიან წინა სიგელის სახელებს. ამგვარ სახელების განსხვავებას ჩვენ სხოლიებში უჩვენებთ. ქორონიკონი აქაც შეცდომით არის ნაჩვენები.

1543, აპრილის 20. საგერმანოზიშვილას სოფლების სახელი საკუთარი და საწილა.

ქ. აზნაურშვილი სარჯასტან მისის სამართლიანისა მამულითა.

ქ. რეკიშვილი შიოშ მისის სამართლიანის მამულითა¹⁾.

ქ. ყორღანისშვილი ყორხმაზ მისის სამართლიანის მამულითა.

ქ. სოფელი სხალნარი.

ქ. ჭიტანთ დმანისი გუკუნას წილს გარდაისად.

ქ. სოფელი კლდვისა.

ქ. სოფელი სამადაანთ კარაქა.

ქ. სოფელი ფაზანთ კარაქა.

ქ. ტბის ოთხი საკომლო მამული და ზვარი.

ქ. ენაგეთს რვა საკომლო მამული ნახევარის ჩხეკვითა და ბოგვის-ხევის²⁾ ნასყიდი ზვარი.

ქ. ახალშენს³⁾ ყარაშვილი მისის მამულითა.

ქ. ერტისს გოგაძე მისის მამულითა.

ქ. კვესეთს ვაზნაძე.

ქ. ცხვრის ორი საკომლო.

ქ. ზას ექვსი საკომლო.

ქ. ახალშენს ტყაპუნასშვილი მისის მამულითა.

ქ. ქვემო-საბუზარას ნახრალასშვილი⁴⁾ მისის მამულითა.

ქ. თათანს იარალასშვილი მისის მამულითა.

ქ. მძოვრეთს ერთი საკომლო.

ქ. ვანქს ოთხი საკომლო.

¹⁾ ეს მუხლი წინა სიგელში არ არის.

²⁾ წინა სიგელში ბარგვისკევი სწერია.

³⁾ წინა სიგელში ქალიგენს სწერია.

⁴⁾ წინა სიგელში ნასრადალასშვილი სწერია.

- ქ. ნასოფლარი მარაბდა ქაცაბანდიანთ.
 ქ. ნასოფლარი ნაქალაქევი.
 ქ. ნასოფლარი ქუჯაეთი.
 ქ. ნასოფლარი ბაბია.
 ქ. ნასოფლარი დიდი ბაბია.
 ქ. ნასოფლარი ყურისხევი.
 ქ. ნასოფლარი კოია.
 ქ. ნასოფლარი პატარა მარიამნი.
 ქ. ნასოფლარი კოხტა.
 ქ. ნასოფლარი დადვალეთი.
 ქ. ნასოფლარი ქუჩა-მოწასტერი.
 ქ. ნასოფლარი თალა.
 ქ. ნასოფლარი ქაობი.
 ქ. ნასოფლარი მოდამნახე.
 ქ. ნასოფლარი გვირგვინეთი.
 ქ. ნასოფლარი კვირიკეთი.
 ქ. ნასოფლარი კვანტალისი¹⁾.
 ქ. ნასოფლარი სარკინეთი.
 ქ. ნასოფლარი ხორიხები.
 ქ. სოფელი ცოვრეთი²⁾.
 ქ. სოფელი გულარები.
 ქ. სოფელი ლორეთი³⁾.
 ქ. სოფელი რევაშენი.
 * ქ. და სოფელი აკურისი.
 ქ. მიხედა კიდევ ბეთენიას ნადიკაძის⁴⁾ მამული.
 ქ. კიდევ საბიას შვილის მამული.
 ქ. კიდევ დედანას⁵⁾ მამული.
 ქ. და შეექვსედი ეკუდარი⁶⁾.
 აპრილის 3 დღესა, ქქსა 1872. „ლუარსაბ.“

¹⁾ წინა წერილში კვანტალისი სწერია.

²⁾ წინა სიგელში ცოვრეთი სწერია.

³⁾ წინა სიგელში ლორეთი სწერია.

⁴⁾ წინა სიგელში ნადიკაძის სწერია.

⁵⁾ წინა სიგელში დედანას სწერია.

⁶⁾ წინა სიგელში ეკუდარი სწერია.

307. წყალობის წიგნი ლუარსაბ მეფისა გუდარების მონასტრისთვის მიცემული, 80×29 სანტ., დაწერილია ტყავზედ რვეალი მწერ-რულის ხელით. ნიშნებათ იხმარება ზოგჯერ ორ-ორი და ზოგჯერ სამ-სამი წერტილი. ერთი ნაჭერი ტყავისა თავში პალიმპსესტია, რომელიც წინეთ ნაწერი ყოფილა ასომთავრულით და მერმე გაურეკიათ. ამ ნაწილზე ტყავისა სიგძით 34 სანტიმეტრზე სიგელი არ არის ნაწერი, არამედ ცარიელია. ქრონიკონი სპს—1600 წ. არ ეთანხმება მიღებულს ქრონოლოგიას, რომლითაც ლუარსაბ მეორემ იმეფა 1605—1616 წ.

1600. ქ. ჩგ[ენ მეფე]თ მეფემან ზატონმა ლუარსაბ მივედით მონასტრსა შინა გუდარეკსასა და ვიხილეთ მათ შინა მყოფნი და მრ[ავალი გან]კეთები და გარჯილობა ვიხილეთ და ვიგულისკვეით, კურთხელთა (ქთა) ძველთა და მებატრონთაგან მრავალი განაკეთები საქმე ვიხილეთ მათ შინა, ვითაცა რომე პატრონის დედოფალთ დედოფლის რუსუდანის აღშენებული იყო, თავისდა სასაფლაოდ ნდომოდა, ჩვენცა ვიხილეთ საქმე მათი, რადღან (sic) მათი საფლავი ვიხილეთ, ჩვენც შესაწირავათ მრავალი საქმე გვინდოდა, მაგრამ ვერ ძალ გვედვა ჩათდა საკადრისად, ვიგულისკვეთ და¹⁾ ვიყავით წყალობა ესე და შემოგწირეთ წმიდასა მლთისმშობელსა გუდარეკსას და მათ შინა მყოფთ წინამძღვარს, ვინც ვინ მათი მსახურნი ბძანდებით, და გიყავით წყალობ[ა] ესე სულის ჩვენისა საკსრად და საოხად, შემ[ო]გწირეთ წმინდას და დედასა მლთის მშობლისასა გუდარეკსას ხუთი თუმანი თეთრი, ყოველს მარიამობას ჩვენი სალაროდამ მოგეცემ[ო]დეს სანთლისა და საკმლის და ზეთის ფასად, მასდა გარდა სოფელი ბედნის პირსა ვერხუნაღას სამართლიანის სამძღრითა, ყოვლის შემკობილობით, და მათდა გარეთა აღგეთის (აღგეთის?) პირს ზედასამი კომლი კაცი ზაფის, თავისის მამულითა, შესავალ-გასავლითა, წყალის პირითა და სამძღრითა, წყარო რომ დის, რასაც ის ჩაიტანს, კევამდისინ, რასაც კვეი ჩაიტანს, აღგეთამდისინ (აღგეთამდისინ?), ცოტვეთის კევამდისინ, მას გარდას, წყარ წყარო რომ გადიტანს, მანამდისინ მოგვიცემია სითარხნე, არა ფერი სათხოვარი ჩვენგანი არა გეთხებოდეს—რა, არა კოდის ჰური, არა ბზე და ნახშირი, არა საბალახე, არა სამეკომ-

¹⁾ ეს სიტყვა ორჯერ არის გამოვრებული დედანში.

ლო, არა მუშა, არა ქეშიკი, არაფერი გამოსადები საკვდ-
მწიფო არა გეთხოვოდესთ-რა ლაშქარ ნადირობის მეტი.
ვინცა ვინ წინამძღვარი მონასტერს მსახურებდეს და მუშ[ა]ობ-
დეს მონ[ა]სტერს, მათი მოკმარებისა და მუშ[ა]ობის მეტი თქვენ-
თან კაცს კელი არა ჰქონდეს. ამოვარდნილის უნდილაძის არ-
სენისა და აბელის წილი იყო, სხვას კაცს კელი არა ქონდა.
აწე წინამძღვარ[ა] ჩვენად მოსასენებლად სამი აღაპი გარდიკა-
დოს: ერთი მლთის-მშობლობასა, ერთი გიორგობასა, ერთი
ნათლის-ღებასა, ერთი ძროხა, ერთი საპალნე ღვინო, ოთხი
კოდის ნამცხვარი ჰური, ორი ცხვარი, რაც სხვა რიკი და
საქმე მოუწდეს, ცხრას ხუცითა და მთავარ დიაკენითა წადგეს
წინამძღვარი სამჯელვე თითოს დღეს ამოთნ ამოთნ დახ[ა]რ-
ჯვიდეს და მოგვიკსენებდეს, ლოცვას ყოფდეს ჩვენთენა. ნურა-
ოდეს ნუ მოგიშალოს ღმერთმა არც ჩვენგან, არც სხვათა მე-
პატრონეთაგან. ვინც და რამანც ჩვენგან შეწირული ეს გუჯა-
რი და სითარხნე მოუშალოს, ღმერთმან და წმინდამა მლთის-
მშობელმან იგიც შეშალოს და ჩვენის ცოდვისათვის იგიმც
განიკითხვის, მას ზედამცა იქნების და ედების კეთრი გეზისა,
შიშთილი იუდასი, მეხ დატეხილობა დიოსკორესი, დანთქმა აბი-
რონისა, ნუმც იხ[ა]რებს სული მის გენისაგან. ვინც ჩვენგანმან
მეპატრონემა, ანუ დიდმან, ანუ მცირემა გამოამკოს მონასტერ-
სა ამ[ა]ს და მათ მყოფსა შინა რუსუდან დედოფლის საფლავსა
თითაზვის (?) განისაჯოს, ქქსა სპწ. ლუარსაბ (ჩართული).

მეფე
ლუარსაბ

308.

სიგელი მეფე თეიმურაზ I-სა დაწერილია წინა გუჯარის მეორე
გვერდზე რგვალი მხედრულის ხელით. ნიშნებით იხმარება ორ-
არი წერტილი. ქორონიკონი „სოა“-1583 არ უღრის საზოგადოთ
მეფე თეიმურაზ პირველის მეფობას (1605—1663). ხოლო
ქართლში თეიმურაზ I-ის მეფობა ითვლება 1629—1634 წ. ამ
სიგელში მოხსენებული მეფე ალექსანდრე უნდა იყოს იმერეთის
მეფე ალექსანდრე III (1639—1661), ძე გიორგი მესამისა. სი-
გელი იხსენიებს მეორე მეუღლეს თეიმურაზისა ხორეშან დედო-
ფალს, რომელზედაც მან იქორწინა 1612 წელს. ხორეშან გარდაი-
ცვალა 1659 წ. ამ ცნობების მიხედვით სიგელი უნდა ეკუთვნო-
დეს 1612—1659 წ.

1612—1659, აკტომბნას 2. ქ. სახელითა სახიერისა,
არსება და დაუსაბამოსა, დაუსრულებელისა ღთისა მამისა და

სულისა წმიდისა, თანა არსისა და თანა სწორისა, და თანა საბამოსა, ჩვენ მეფეთ მეფემან, იესიან-დავითიან-სოლომონიან-პანკრატიონ, პატრონმან თეიმ[უ]რას, ვიგულეთ, ვიგულისკმეთ მეოკებითა ყოვლად წმიდისა ღთისმშობელისა, მარადის ქალწულისა მარიამისათა, მინდობითა და შუამდგომლობითა წმიდათა ზეცისა ძალთა, სერაბინ-ქერაბინთა დასთ[ა] და ყოველთა ზეცისა ძალთა, მიქიელ და გაბრიელისათა, და ყოველთა მათანა ზეცისა ძალთა და ცხრათა დასთა წმიდათა, და შუამდგ[ო]მლობითა და ცხოველს მყოფელისა ჯვარისათა და წმიდისა წინასწარ მეტყველისა ივანესითა, ივანე ქალწულ მახარებ[ე]ლისათა, და წმიდათა წინასწარმეტყველთა: დავით მოსე, ჰარონ, ელია, ელისე, მიქია, ამბაკომ, იერემია, სოფონია, მალაქია, ეზეკიელ და სხვათა მათანა წინასწარმეტყველთა, მინდობითა და შუამდგომლობითა მამათა, მამათ მთავართა: საბა, ა[ნ]ტონი, ეფთვიმე, ონოფრე, ჯერასიმე (?), პავლე, პახუმი, მაკარი, ხარიტონ, თევდოსე, ილარიონ ჭ წმიდისა ღმერთშემოსილისა სფირიდონ საკვირველთ მოქმედისა, და წმიდათა მღვდელთ-მოძღვართა: ბასილი, ნიკოლოზ, და სხვათა მათათანა მღვდელთ-მოძღვართა, და შუამდგომლობითა წმიდათა მოწამეთა გიორგი, დიმიტრი, პროკოპი, არტემი, ეპიფანე და ზაქარიასითა, სხვათა მა[თ]თანა წმიდათა მოწამეთა ქალწულთა: ირინე, მარინე, თეკლა, ეკატერინე, ევგენია, ევფემია, ფო...ტია, ფებრონია და პარასკევითა, სხვათა მათათანა წმიდათა ქალწულ-მოწამეთა და წმიდათა მკურნალთა კოზმან და დამიანესითა, წმიდათა ოთხთა თავთა მახარებელთა—მათე, მარკოზ, ლუკა ჭ ივანე; მინდობითა ჭ შუამდგომლობითა წმიდისა ქართველთა განმანათლებელისა ნინოსითა, წმიდათა სამეოცდა სევასტიასა წამებულთა და შვიდთა ძმათა მკაბელთა, მოციქულთა და წინასწარმეტყველთა, მამათა და მამათ მთავართა და ქალწულთა და ყოველთა წმიდათა ღირსთა მამათა ღთისათა, ამათის ძალითა და შეწეწებითა მოვედით მონასტრესა (sic) ამას წმიდასა ღთის-მშობელსა გუდასტეკასასსა, მკსნელსა და მეოქსა სულისა ჩვენისასა, ვნახეთ და გავსინჯეთ მონასტერი ესე, ვითაც ძველთა მეფეთაგან მრავალი შეწირულო-

ბა, განაკეთები იყო, დავყავით ჩვენცა ჟამი კინი, ვიგულდის
 კმეთ და შემოგწირეთ სანთელ-საკმლის და ზეთის ფასი ხუთი
 თუმანი თეთრი: ყოველსა ლთის-მშობლობასა მონასტერში და-
 ნხარჯოდეს ჩვენის სალაროდამე და ამას გარდაისათ შემო-
 გწირეთ ამოვარდნილის უნდილაძის არსენისა და აბელის წილი,
 აბელის სოფლის მონაქარი ბოლო საკვამლო, ხოფის წყარო რომა
 დის, რასაც რომე წყარო ჩაიტანს, მდაბლა კევამდის, რასაც კევი
 [ჩაიტანს] ქვედა ალგეთამდის, აქეთ ცოვრეთის კევამდი, მისის
 სამართლიანის სამზღურითა, რაც მათ შუა მიწა-წყალი არის,
 სამი საკვამლო მისის მოსახლით, ერთი მესხი ვარძიელა, ერ-
 თი ჩაღლაღამე დათუნაი, ერთი იოსებას შვილი სუთია, მისის
 შესავალით და გასავალით, მისის სამართლიანის სამძღურით,
 ყოვლისა კაცისა უცილებელი და მოუდევარი. ამოვარდნილის კა-
 ცის წილი იყო, ჩვენს მეტს კაცსა კელი არა ჰქონდა, მოვიღვეით
 წყალობა მონასტერს ამ[ა]ს ზედა და მყოფთა ამთა შინა, ვითაცა
 რომე ჩვენადა სამლოცველოდ და სასულიეროდ მოსახსენებ-
 ლად და სულისა ჩვენისა საოხად წადგეს წინამძღვარი თავი-
 სის კრებულთ მონასტერსა შინა, ერთს ლთის-მშობლობასა,
 ერთ ზროხასა, ორს ცხვარსა, ერთს საბალნესა ღვინოსა,
 ოთხის კოდის პურის ნამცხვარსა, თევზითა და ყოელის მისის
 ხარჯითა, სანთლითა და საკლმითა, ერთსა კოდივე გიორგობას
 გიორგობისთვეს ათს, კიდევე აგრევე სამეზობის სწორს, კვირა-
 ცხოველობის მეორეს ღდეს, ამას მიტანდეს და ალაპს იქმოდეს
 ცხრას ხუცითა და დიაკვნითა. წინამძღვარი მივიდეს და ალაპი
 გარდიკაღოს სულისა ჩვენისა საოხად და მთანა მეცხედისა ჩე-
 ნისა, დედოფალთ დედოფლისა, პატრონისა ხორაშანისათვის,
 პირ-მშოსა და სასურველისა შვილისა ჩვენისა სამლოცველოდ.
 ჩვენ მეფეთ მეფემან ჰატრანმან თაიშურას მცირე ესე შესა-
 წირაფი შემოგწირეთ გუდაჩაკისა ღთის-მშობელსა, ბმანდებო-
 და ჩვენთანა ღთივე გვირგვინოვანისა ჰატრანი აღიქსანდრე, მე-
 ფეთ მეფე. შეიწირე ჩვენი ესე მცირე ესე შესაწირავი, ვითარ-
 ცა აბელის ძღვენი, ნოეს მსხვერპლი, აბრამ. და ნაყოფიერებანი
 მოსესა და ჰარონის მღდელობანი, სამოელის დასამბდებლნი;

ეთარცა შეიწირენ წმიდათა შენთა მოციქულთაგან ქეშმარტი ესე მსახურება, ეგრეთვე კორცთაგან ჩვენ ცოდვილთა მითვალენ მსხუერპლნი ესე სიტკბოებითა შენითა, უფალო, ღირს რათა ქმნულთა წმიდისა საკურთხეველისა შენისათა უბრალოდ მსახურობისათა ჰპოვოთ სასყიდელი სარწმუნოთა გონიერითა განმგეთა ღღეთა შინა საშინელსა სამართლითა მიმგებელობისა შენისა სითარკნითა და ყოვლისა მისის საქმითა. არაფერი საკელმწიფო გამოსაღები არა გეთხოვებოდეს, არა კოდის პური, არა საბალახე, არა ბზე და ნახშირი, ერთი საურის მეტი, კელმწიფის ლაშქარ-ნადირობის მეტი. ვინცა და რამანცა ძემან კაცი-სამან ანუ მეფემანა მეფობითა, ანუ დედოფალმან დედოფლობით, ანუ თავადმან, ანუ სჯულიერმან, ანუ უსჯულომან, ანუ სარკნოზიმან შლად კელ ყოს მცირე ესე ჩვენი შესაწირავი, მას მეორედ მოსლვას პასუხის გამცემი ის იყოს. ვინცა მონასტერსა ამას გამაოკუას და ანუ ჩვენმან ნათესავმან და მოშალოს სულისა ჩვენისა მოსახსენებელი, მასამც რისხავს ღმერთი და ყოველნი მისნი წმიდანნი, ზეცისანი და ქვეყანისანი, უკორცონი და კორციელნი, მას ზედამცა ედების კეთრი გეზისა, შიშთვილება იუდასი, მეხ-დატეხილობა დიოსკორესი, დანთქმა დათან აბირონის. დაიწერა გუჯარი ესე კაცხის წინამძღურის სგამონის კელითა, ქორანიკონსა სოა, თვესა ოკტომბერსა ბ. მეფე თეიმურაზ (ჩართულათ).

309. განჩინება სააკაძე თამაზ და საგინაშვილების საჩივრის შესახებ მეფე თეიმურაზ I-ისა. 26 X 14 სანტ., დაწერილია ტყავზედ რგვალი მხედრულის ხელით. ნიშნებით იხმარება ორ-ორი წერტილი. ქორანიკონი სოა—1583 არ უდრის მიღებულ ქორანოლოგიას თეიმურაზ I-ის მეფობისას (1605—1663), როგორც ეს შეგნიშნეთ წინა სიგელის შესავალში. ამას გარდა მეორე ასო ქორანიკონისა ისეა დაწერილი ჩვენს სიგელში, რომ ძნელად გასარჩევია, რომელი ასოა ნ, ო თუ პ? ამათგან რომელი ასოც გინდათ მიიღეთ, მაგრამ ქორანიკონი მაინც არ მოხვედება თეიმურაზ პირველის მეფობას. ჩვენ მივიღეთ ასო ო, წინა სიგელის მიხედვით, რადგანაც ცხადათ სჩანს, რომ ეს ორი სიგელი ერთ და იმავე დღეს არის დაწერილი, ხოლო სხვა-და-სხვა სავანს შეეხება. ამის გამო ეს სიგელიც უნდა ეკუთვნოდეს 1612—1659 წ.

1612—1659, ოკტომბერას 2. ქ. ჩვენ მეფეთ მეფე ზატონა თეიმურაზ მიგვდათ მონასტერს გუჯარეკისასა, ჩვენსა

სალოცავსა შიგან, მრავალი ჭირნახულობა და განაკეთები ვი-
ხილეთ მათ შინა ძველთა მეფეთა და მეპატრონეთაგან, დიად
მრავალი შეწირულობა და ნახარჯი იყო. ბჰანჯებოდა ჩვენთან
ბატონი მეფე ალექსანდრე, გვახლდენ თან მძაგვლი თავად-
ნი ამერულნი, ქანთველნი და კახნი. დაგვსედა საძაბრთაღს
ჭვეშე: საკაძეს თამაზ და საგინაშვილები ჩიოდენ ხოფისას სო-
ფელზედა. გავსინჯეთ ჩვენცა მათი საჩივარი. საგინაშვილებს
ხოფიზედ კელი არა ქონდა: აბელის მონაჭერი ბოლო იყო,
ეთაც რომე ამოვარდნილის უნდილაძის წილი ყოფილიყო,
მათ უნდილაძეს ცოტა ოდენი თეთრი დაეხარჯა წმინდის სა-
მებისა; ახლა ჩვენ ასე გავარიგეთ: არც საგინასშვილს ეკელ-
ყო და არც საკაძეს თამაზს, ამოვარდნილის კაცის წილი იყო
და სამ საკომლოთ გავსინჯეთ, ერთი ლაღაძე, ერთი მესხი ვარ-
ძიელა, ერთი იოსებვასშვილი, სამივე კომლი კაცი გუდაბუკას
მდთას მშობლისათგან შეგვაწაბავს, და ვინც წინამძღვარა
გუდარეკს ღთის-მშობელს მუშ[ა]ობდეს და მსახურებდეს, მისი
კელდებული იყოს და მონასტერს ამსახუროს წმინდის სამები-
სა. ეს დაგვიც, რომ რაც დიდმარხვაში საწვაფი ზეთი მოუნდეს
და სანთელ-საკმელი, წინამძღვარმა დახარჯოს და ჩვენთვის აღაპს
გარდიკდიდეს კვირა ცხოვლობის სამშაბათსა: მივიდეს წინამ-
ძღვარი ცხრა ხუცითა და მთავარ-დიაკვნითა, მიყავანოს (sic)
ერთი ძროხა, ორი ცხვარი, ერთი საბალნე ღვინო, ოთხი კო-
ლის ნამცხვარი პური, ჩვენად სახულაროდ(?) და სამლოცველოდ
დახარჯოს, აგრევე მღთის-მშობლობას გუდარეკს მონასტერში,
აგრევე გიორგობასა, ჩვენთვის აღაპს გარდიკდიდეს ჩვე[ნ]და] სა-
მლოცველოდ, სხვას კაცს კელი არა ქონდეს. აწე ყოველთავე
გიბძანებ, ვინცა ვინ ჩვენი სიტყვის მორჩილი ბძანდებოდეთ,
თქვენც აგრე დამტკიცეთ მონასტრის სამსახური, რომ ლოცვა
ყონ ჩვენთვის. ვინცა ესე საქმე მოშალოს, ანუ მეფემ, ან
დიდმა, ანუ მცირემ, ანუ წინამძღვარმა, მასამც რისხ[ა]ვს სამე-
ბა და ერთარსება, ჩვენის ცოდვისა პასუხი მან მისცეს. ქვს
სა, თვესა ოკდ[ომ]ბერსა ბ. თეიმურაზ. (ჩართული).

310. შეწირულობის წიგნი გუდარების მონასტრისა, იესე ბარათაშვილი მიტეპული, 102 X 29,5 სანტ., დაწერილია კარგ გასანთლულ ქაღალდზე რგვალი მხედრულის ხელით. აქა-იქ სიტყვები ნაწერია წითელის მელნით. ნიშნებად იხმარება სამ-სამი წერტილი ყოველი სიტყვის შემდეგ. ვრცელი შესავალი, სულ 40 სტრიქონი, განგებ გამოუშვით. თავში აქ-იქ დაზიანებული ნაწილები სიგელისა გამაგრებულია ზღ დაწებებული ქაღალდის ნაჭრებით, რომელთაც ზოგჯერ დაუმალავთ ნაწერები.

1630. მარტის 4. ....ჩვენ სასოებით და დიდად გულს-მოდგინედ მონდობილმან ცვაფარავათა თქვენთამან ბარათაშვილ-მან, ჰატრანმან იესე, და თანა მეცხედრემან ჩემან, ჰატრანმან მარტე, და შვილთა ჩემთა—გაბრგი, გუგუნამან, ავთანდილ და დავით, ვიგულსმოდგინეთ, კადრეთ და მოგახსენეთ შენ საშინელსა და უფროსად კურთხეულსა დედოფალს ჩუენსა, ჭთის-მშობელსა, მარადის ქალწულსა მარიამს, რათამცა მცირითა ამით გვემსახურა წისა ტაძრისა შენისათა გუდა-რეკს მონასტრესა, სასაფლავესა ჩუენსა, შემოგწირეო და მოგაქსენეთ სოფელი ვერხნაღა, ყოლის კაცისაგან მოუდევარი და მოუსარჩლელი, მისის სამართლიანითა მითთა, ბართა, წყლითა, წისქვილითა, ველითა, ვენახითა, სახნავითა, სათიბითა, სანადიროთა, ტყითა, ქალითა და ყოვლისა მისის სამართლიანითა სამძღვრითა, რაცა მცარვეთისა და დარბაზისა ძეული და სამკუიდრო მამული ან სახნავი და ან სათიბი ყოფილიყო, იმას გარდაის ყოვლითურთ თქვენთვის შემოგვიწირავს აგრევე. აგრევე ამას გარეთ რაცა შემოწირული ამას წინათ ყოფილიყო და ჟამთა ვითარებისაგან მოშლილიყო, ჩუენ ჯდ განვახლეთ და იგიცა ჯდ შემოგწირეთ, რაცა გუდარეკს ტაძრისა თქუენისა გვერდით კაცი ესახლნეს და ანუ რაც ვენაკი და სავენაკი იყო მოკითხული ვქენით და იგიცა მოგახსენეთ, რაც მონასტრის ყმათ ან სახნავი, ან სათიბი, ან მთა და ბარი ჰქონებია ყოვლითურთ უკლებლად თქუენთვის მოგვიხსენებია. შეიწირე, შენ საშინელო და უფროსად კურთხეულო დედოფალო ჭთის მშობელო, მარადის ქალწულო მარიამ, მცირე ესე შემოსაწირავი, ვითარცა უბიწოდ შობილმან ძემან შენმან სამ-

ნი მწუთლიონი ქუროვისანი, და არა უღირს იჩინა, ეგრეთვე უღირს იჩენ ვედრებასა ჩუენსა და ნაცვალ გვაგე წინაშე ძისა შენისა მიმართ, აგრევე რაცა ესე ჩუენგან შემოწირული მამული და გლახები არის ყოვლის ფერის საჩუენოს სათხოერისა და გამოსაღებისაგან, მუშაობისაგან გვითარხნებია და განგეთავისუფლებია, რომე ჩუენგან არა ეთხოვებოდეს რა, და რაც რამე სამსახური, ანუ მუშაობა, ანუ სათხოვარი იყოს, ანუ ღალა, ანუ კულუხი, ანუ კენა, ანუ ზურის მუშაობა და ანუ რაც რამე გამოსაღები იყოს, თქუენს პატიოსანსა ზედან დამკვიდრებულსა წინამძღვარსა, რა რიგადცა ენებოს, იმსახურებდეს და თვთ თქუენ გმსახურებდეს, აგრევე წინამძღვარი კორციელისა შაბათსა ჩუენთვის აღაპსა გარდაიკლიდეს, თვთ სწირევდეს ქამსა, და სამსა მღდელსა აწირევდეს, ხუთსა კოკასა ღვინოსა, ოთხსა კოდსა პურსა, ორის წლის ძროხასა და ორს ცხვარსა, რაც მას დღეს სანთელი და საკმელი მოუწდებოდეს, და ამას უკლებლად დახარჯევდეს, და ჩვენთვის კარგაღებულსა აღაპსა გარდაიხდიდეს, და ჩუენსა სულსა შენდობით მოიხსენებდეს, და ჩუენსა შვილსა და მომავალსა დღეგრძელობით. და ვინცა და რამანცა ჩუენმან ნათესავმან და ანუ სხვამან ძემან აღამისმან, ანუ მეფემან მეფობითა, ანუ დედოფალმან დედოფლობითა, ანუ თავადმან, ანუ ღიდმან და ანუ მცირემან, ანუ სჯულიანმან და ანუ უსჯულომან, ესე ჩუენგან შეწირული სიგელი შლად კელყოს, რისხავსმცა მამა ძე და სული წმიდა და ყოველნი წმიდანი ღმთისანი, და პასუხი მან მისცეს ჩუენთა ცოდვათა მას მეორედ მოსლევასა, რა ქამს მოვიდეს მსაჯული იგი სიმართლისა, და შემცა ედების კეთრი გეზისი, შიშთვილი იუდასი და მეხდატეხილობა დიოსკორესი და დანთქმა დათან და აბირონისი. დაიწერა წიგნი და სიგელი ესე ქაორონიკონსა ტაჭ, თვესა მარტსა ოთხსასა, ამინ. იესე, ზეთანდილ (ჩართულები).

მეორე გვერდზე ბოლოში სწერია სხვა ხელით:

ქ. არის გუდარეხის ღვთისმშობლის შეწირული: [გუდარეხის] დეკანოზი ნამორაძე ოქროპირი, მოძულურის შვილი მოძულვარი მისის ძმებიანად, ქოქონაშვილი მამისგულა მისის ძმებიანად,

დათუაშვილი და მისი ძმა, რევაზიშვილი მამუკა, იორამა დიახ-
 სახლისიშვილი, უდრუცუნაშვილი იასონა და მამუკა კაკონა-
 შვილი და პაპუნა. იესე (ჩართულად).

311.

გაცვლილობის წიგნი ბარათაშვილების და გოგობაშვილისა.
 ამ წიგნისა ჩვენ მარტო პირი გვაქვს ხელში სატიკათ გადაწერი-
 ლი. ნიშნებათა აქ-იქ იხმარება თითო წერტილი. შესავალი გან-
 გებ გამოუშვით.

1653. . . . ესე საბოლოო ჟამთა გასათავებელი ფიცი, პი-
 რი და წიგნი მოგეცით ჩვენ ბარათაშვილმან ოთარმან და მე-
 ჯინიბეთ უხუცესმან პაატამან და და ეარაზამა, შვილთა და მო-
 მავალთა ყოველთავე კემწიფს, მეფეთ მეფის პატრონის როს-
 ტომისა, და დედაფალთ დედოფლის, პატრონის მარიამისა, ნება
 დართულობითა და მათისა ბრძანებითა, თქვენ გოგობაშვილს
 ყაფჩიბაშს დონმაშს, ძმის წულსა შენსა ხოსროს, ბეჟანს და
 შვილთა შენსა დურმიშხანს, მომავალთა სახლისა თქვენისათა
 ყოველთავე, მას ჟამსა ოდეს კემწიფეთაგან ნაწყალობევი და
 ინაჯილოვები, ამოვარდნილის სააკაძის ზურაბისა და თამაზის
 სამკვიდრო და უცილებელი სოფელი აბეჯაბ კემწიფის ბრძა-
 ნებით და დავითიშვილის პატრონის ელისბარისა, სახლთუხუ-
 ცის ციცისშვილის პატრონის ყაიასა, და ჯავახისშვილის დი-
 ვანბგის როინისა, და თურმანიძის პატრონის თურმანისა შუა-
 მავლობითა. ერთმანერთს მამულის გაცვლაზე შეურიგდით,
 აბეჯაბ ჩვენ დაგვიდევით და იმის სამუქფოდ ჩვენი მკვიდრი
 და კერძი მამული და გლეხები განქს, ერთს ზუარს გარდაის,
 მთით ბარამდის, აბელიის სანაცვლოდ თქვენ დაგანებეთ, ყოვე-
 ლის კაცისაგან უცილებებრად, ვინცა და რამანცა კაცმან ჩვენ-
 გან გაცული[ლი] მამული მოგიშალოს, ანუ მეფემან, ანუ დედო-
 ფალმან, ანუ თავადმან, ანუ ეპისკოპოზმან, გინა აზნაურშვილ-
 მან, მასცა რისხამს თავად დაუსაბამო ღმერთი და ყოველნი
 მისნი წმიდანი, ზეცისა და ქვეყანისანი, კორციელნი და უხორ-
 ცონი; ქვს, ცმა, მეკელმწიფის კარის მდივანს, თუმანისშვილს

ბირთველს, დამიწერია და მოწამეცა ვარ: (ადგ. ბექ.) (ადგ. ბექ.): (ადგ. ბექ.). (ადგ. ბექ.). (ბექელი როინისა), (ბექ. თურმანისა). (ბექელი მეფის როსტომისა) (ადგ. ბექ.). მე მელიქ ყარხმაზ მეწმე (sic) ვარ. (ადგ. ბექლისა).

აზიანდ: ჩვენ კელმწიფემან, მეფეთ მეფემან, პატრონმან როსტომ. და თანა მემცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან პატრონმან მარეამ დაგიმკვიდრეთ და გიბოძეთ განქს შოთარისა და პაატას საკერძო მამული ყოვლის კაცის უცილებლად და შემოაუსარჩლელად. როსტომ. მარიამ.

312. გაცელილობის წიგნი ბარათაშვილების და გოგიბაშვილისა. ამ წიგნისა მარტო პირი გვაქვს ხელში ლურჯ ქალღებუ გადაწერილი. ბოლოს პირს აწერია: „ამის პირი ვნახე და ამაზედ გადავსწერე უმეტნაკლებთ მე ანჩის-ხატის მღუდელმა პეტრე არდაზიანოვმა“.²⁾ ნიშნვებით ნახმარია თითო წერტილი. შესავალი გამოვტოვეთ.

1653... ესე საბოლოოდ ქამთა გასათავებელი ფიცი, პირი და წიგნი მოგართვათ, კემწიფის, მეფეთ მეფის, პატრონის როსტომისა, და დედოფალთ დედოფლისა, პატრონის მარიამისა ნებადართულობითა და მათის ბრძანებითა, ჩუენ გოგიბაშვილმა ყაფიჩიბაშმა დონმაზ, ძმისწულმა ჩემმა ხოსრო, ბექან, შვილმა დურმიშხან და მომავალთა სახლისა ჩუენისათა ყოველთავე, თქვენ ბანათაშვილს პატრონს ოთანს, მკვიანბეთ უხურვს პატრას, განახასა და მომავალთა სახლისა თქვენისათა ყოველთავე, მას ქამსა ოდეს კემწიფეთაგან ნაწყალობევი და ნაჯილდოები ამოვარდნილის სააკაძის ზურაბის და თამაზის სამკვიდრო და ყოვლის კაცის უცილებელი სოფელი ბეჯდა ჩვენ გვქონდა, და თქვენზედ სამხროდ და მარჯვედ იყო, და განქს თქვენი სამკვიდრო მამა-პაპათ ნაქონი მამული მიწა და წყალი სომხითს ჩვენზე ახ-

²⁾ ასეთივე წარწერა აქვს ყველა პეტრე არდაზიანოვის მიერ გადაწერილ პირებს, რომელნიც ჩვენ ამას შემდეგ შეგვხვდება, მხოლოდ წარწერას აღარ გავიმეორებთ. მეორე გვერდზე ამგვარი ასლებისა თითქმის ყოველთვის სწერია სხვა ხელით: „ასლი შივა ძვეს“.

ლო იყო, და ერთმანერთის ნება-წყოფლობით და კემწიფის ბრძანებითა და დავითის შვილისპატრონის ელიზბარ ბეგის, ხალხთუხუცის ციციშვილის პატრონის ყაიასა, ჯავახიშვილის მდივანბეგის პატრონის როინისა და თურმანიძის პატრონის თურმანის მოწმობითა და შუამავლობითა, ახელა მისის მართლის სამართლიანის მძღურითა, მითა და ბართა, შენითა და ოხერითა, თქვენ დაგიდევით და გაგიცვალეთ. ვანქს რისაც მქონებელი იყუნით, მით ბარამდი, აბელის სამუქაფოდ ჩვენ დაგვანებეთ, ერთს ზუარს გარდაის, ყველა ჩვენ დაგუდევით. ვინცა და რამანცა კაცმა ადამის მონათესავემა ან მეფემა, ან დედოფალმა, გინა თავადმა, გინა ეპისკოპოსმა, გინა აზნაურშვილმა, ანუ სომხითის მელიქმა და მოურავმა ამის შლად დაქცევად კელ-ყოს, მასმცა რისხამს თავად ლთი დაუსაბამო... ქქს ტმა. მე კემწიფეს კარის მდივანს თუმანიშვილს ბირთველს დამიწერია და მოწამეცა ვარ. როინ   .

ქყენის ფერხთა
მტვერი როს-
ტომ მეფე ვამ.
ტკიცებ.

ქ. ჩვენ ყაფიჩი-ბაშნა დოღმაზამ მოგეცით ახელას მსახლობელი გლეხი ყუზანასშვილი ძმანი კუამლი ერთი, მანადუასშვილი ბერუა კუამლი ერთი, მჭედლისშვილები კუამლი ოთხი, ნადირასშვილი სუხია კუამლი ერთი, სარქისასშვილი ბერუა კუამლი ერთი, სულთამბარასშვილი კარაპეტა კუამლი ერთი, ერაპეტა კუამლი ერთი, ღვინიასშვილი არაბა კუამლი ერთი, სარქისასშვილი ზაზა კუამლი ერთი, გოგია კუამლი ერთი, ღვინიასშვილი ებალა კუამლი ერთი, სარქისასშვილი გიგოლა კუამლი ერთი. .

განის აზიზე: ქ. ჩვენ კემწიფემა მეფეთ-მეფემან პატრონმან როსტომ და თანამეცხედრემან ჩვენმა დედოფალთ-დედოფალმან პატრონმან მარიამ დაგიმკვიდრეთ და გიბოძეთ სოფელი აბელია ყოვლის კაცისაგან უცილებელად, გქონდეს და გიბედნიეროს ლთნ. დასტამ, მანამ.

313. განჩინების წიგნი გერმანოზიშვილის ოთარის და გუდარბეგულის და ღორისთველების ბედენზე დავობის შესახებ. ამ წიგნისა ჩვენ პირი გვაქვს ლურჯ ქალაღლზე გადაწერილი პეტრე არდაზიანოვის მიერ.

1653, მკათათვის 10. ქ. ზე აღიდნოს ღთაშნ მეთეთ მეფე, პატრონი ქართლის, კახეთისა, ორისავე საბატონოსა, პატრონი როსტომ, ჩვენ სოღბათ ისაული შანშეს შვილი პაპია მივედით მათის ბძანებით: გუდარბეგულნი და ღორისთველნი ბედენზედ სამძღუარს შესცილებულიყვნენ. ახლა გერმანოზის-შვილს ოთარსა და პატარს ფიცი დაედგათ. თავეთით ყმით გუდარბეგულთა ასრე შეფიციონ: ამ გზასა, რასაც ღორისთვის გზა რომ შეიგლის, ნათლის მცემლის ქვეით (კეთით?) ღორისთველს კაცს კელი არა ჰქონდეს, ქვეშეთ დიდი შარა რომ გაივლის ბედნისა, იმას ქვეით ტყემლარერი და გორის სათიბარს ცორველთ და რარაიმას ზედათ, რასაც წყალი გორს სათიბისაკენ დიქცევს, დიდის კლდის გამოტანებით, სერსერი რომ შემოსდევს, ნათლის მცემლის ძირში, აქ[ეთ] ცვირალს ნასახლებამდისინ, მანგლას სათიბი და შუა დიდი კლდე რასაც შეიტანს წყარომდისინ, იმის გასწორათა სამი გორა რომ არის, დაბალი გორა იმას ქვეშეთ, ჭივჭივის წყალი რომ არის, რასაც წყალი ტემლარსაკე და გორას სათიბისაკენ დიქცევს, ღორისთველს კაცს კელი არა აქვს. გუდარბეგულთ რაც წყალი ნათლისმცემლი ქვეშეთ წირა მათისაკენ დიქცევს, ღორისთველთა და წირამთულა მაღალი გორები ისიც წირამთულა ნათლისმცემლის გასწვრათ, უკან რომ წყარო არის, ჭივჭივის სათავე, იმას ვაღმით კელი არავის აქვს, კამისრის(?) ჩვენ ასრე გაგვირიგებია კელმწიფის ბრძანებითა, რომ ფიცი აღარ მოვანდინეთ, ასრე გავაშველეთ. ბძანდებოდა ბატონი ზურაბისშვილი შანშე, მეჯინიბეთ უხუცესი პაპუა რატისშვილი, თულასშვილი ხუცა, ანჯინოვასშვილი ბაგრატი, შემზასშვილი გიორგი დათაყა. სულ ერთ პირობით არვშანი(?) ნამორაძე ოქროპირი. ვინცა ამ პირობასა და წიგნს გარდავიდეს, კელმწიფე თვისდა შემცოდებად მოიკითხოს, ქქს ტმა, მკათათვის ათს [ ].

314. წყალობის წიგნი, ნაბოძები შაჰნავაზ მეფის-მიერ ოთარ და პატრონი ბარათაშვილებისადმი. ამ წიგნისა ჩვენ პირი გვაქვს ხელში პეტრე არაღანიანოვის-მიერ გადაწერილი ლურჯ ქაღალდზე.

1662 წ. ქ. ნებითა და შეწვენითა ღთისათა ჩვენ ღთივ გვირგვინოსანმან, მეფეთ მეფემან, კელმწიფემან, პატრონმან შა-ნავაზ, და თანა მემცხედრემან ჩვენმან, დედოფალთ დედოფალ-მან, პატრონმან მარიამ, პირმშომან და საყვარელმან ძემან ჩვენ-მან პატრონმან არჩილ, პატრონმან გიორგიმ, პატრონმან ლე-ვან და პატრონმან ლუარსაბ, ესე უკუნისამდე ჟამთა და ხან-თა გასათავებელი, მტკიცე და უცვალებელი წყალობისა წიგნი და ნიშანი შეგიწყალებთ და გიბოძეთ თქვენ, ჩვენთა ერთგულთა და წესისებრივ მრავალ ფერად თავდადებით ნამსახურთა ყმა-თა, ბაწათაშვილს ოთარს, მეჯინიბეთ უხუცეს პაატასა, ვარა-ზასა, შვილთა თქვენთა გერმანოზს გუგუნასა, შვილთა და მო-მავალთა სახლსა თქვენისათა ყოველთავე, მას ჟამსა ოდეს მო-გვადეგით კარსა და თქვენის სასაფლაოსა და შეწირულის გუ-დარების ღთის მშობლის მამულს სოფელს გვანჭუნაღას დაგვე-ჯენით, ჩვენცა ვისმინეთ აჯა და მოხსენება თქვენი, მოკითხუ-ლი ვქენით და ძველი შეწირულობის გუჯრები გინახეთ, და რადგანაც ამას წინათ სამკვიდროდ გქონებოდეს და კელმწი-ფეთ ძველიდგან შესწიროდეს სოფელი გვანჭუნაღა და მას უკან კიდევ რა რიგადაც კურთხეულს მეფეს როსტომს და დედო-ფალს, რა რიგადაც პირველ ჟმურად გაეთარხნებინოს, ჩვენთა ამავე წესით გვიბოძებია, და როგორც ძველითგან თარხანი ყოფილან და საჩვენო სათხოვარი და გამოსადები არა სდებიათ-რა, იმავე წესითა გეთარხნებია თქვენი სამკვიდრო, და ახლა ჩვენგან ნაბოძები ვერხუნალა, ქონდეს და გიბედნიეროს ღთმან მისის მართლის სამართლიანის მით, ბარით, წყლით და წისქ-ქელითა, შენითა და ზნეობითა, შესავალ გამოსავალითა, სახმ-რითა და უხმარითა, რისაც მქონებელი ყოფილიყოს, ყოვლი-თურთ თქვენთვის და თქვენთა შვილთათვის გვიბოძებია სამ-კვიდროდ და საბოლოოდ. ქონდეს და გიბედნიეროს ღთნ ჩვენსა ერთგულად სამსახურსა შინა, და არაოდეს არ მოგეშა-

„მ რ ა მ ბ მ“

წელიწადი მეოთხე

გამოდის ყოველ თვის პირველ რიცხვებში

7—10 თაბახი (224—320 გვ.)

ფასი ჟურნალისა გაგზავნით:

1 წლით 6 თვით 3 თვით

რუსეთის და კავკასიის ქალაქებში 10 მან. 6 მან. 4 მან.

სახლვარ-გარედ . . . . . 13 მან. 7 მან. 5 მან.

ვისაც წლიური ფასის ერთად შემოტანა ეძნელება, შეუძლიან შემოიტანონ: პირველად—4 მან., 1 აპრილამდე—3 მ., და 1 სექტემბრამდე—3 მან.

ხელის-მოწერა მიიღება ტფილისში, ჟურნალი „მოამბის“ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება ლორის-მელიქოვის ქუჩაზე, № 13.

ქალაქს გარეშე ხელის-მომწერმა ადრესის გამოცვლისათვის ათი შუური უნდა წარმოადგინოს.

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთათვის ადრესი: **Тифлисъ, Редакция „Моамбѣ“**

ჟურნალში დასაბეჭდი წერილები და სტატიები რედაქციის სახელობაზე უნდა გამოიგზავნოს. მიღებული ხელნაწერები, თუ საჭიროება მოითხოვს, ან შემოკლებულ და ან შესწორებულ იქმნება. ხელნაწერები, რომლებიც არ დაიბეჭდება, პატრონებმა რედაქციაში უნდა მოიკითხონ ერთის თვის განმავლობაში, — მერმე ვეღარ მოსთხოვენ რედაქციას; არავითარ მიწერ-მომწერა, დაუბეჭდელ ხელნაწერების შესახებ რედაქცია არა კისრულობს.

ხელ-ნაწერები, რომლებზედაც არავითარი პირობა არ იქმნება აღნიშნული, რედაქციისაგან მიღებულ იქმნებიან როგორც უფასონი

დასაბეჭდად წარმოგზავნილ თარგმანზე აღნიშნული უნდა იყოს უეჭველად ყველა ის წყაროები, საიდანაც არის თარგმნილი ხელ-ნაწერი.

რომელ ავტორსაც ან გამომცემელს ჰსურს, რომ ახალი წიგნის შესახებ ჟურნალმა თავისი აზრი წარმოთქვას, მათ ორ-ოლი ეგზემპლიარი უნდა გამოგზავნიონ რედაქციაში.

პირისპირ მოლაპარაკება რედაქციასთან შეიძლება ყოველ დღე, კვირათქმევებს გარდა, პირველ საათიდან სამ საათამდინ ნაშუადღევს.

რედაქცია უმოჩიილესადა სთხოვს ყველა ხელის მომწერთ, რომელთაც კი ჟურნალის ნომერი არ მიუვათ, განცხადებასთან ერთად რედაქციას წარმოუგზავნიონ აგრედვე მოწმობა იმ ფოსტის კანტარისა, რომლიდანაც იღებენ ნომრებს, რომ ამ კანტარას ესა და ეს ნომერი არ მიუღია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ხელ-მეორედ ნომერი არავის გაეგზავნება.

რედაქტორი
ალექსანდრე ჭვანია

გამომცემელი
ალექსანდრე ვახადაძე